

Ladislav Csontos SJ
Mieczysław Ozorowski

Možnosti výchovy a pastorácie v prospech stability manželstva a rodiny

Možnosti výchovy a pastoraácie v prospech stability manželstva a rodiny

Editori: Ladislav Csontos SJ, Mieczysław Ozorowski

Dobrá kniha

Trnava 2019

© Trnavská univerzita v Trnave, Teologická fakulta, 2019

© prof. ThDr. Ladislav Csontos SJ, PhD., Mgr. Mária Dečová, PhD., ThDr. Ján Ďurica SJ, PhD., RNDr. Eva Hanušovská, CSc., Ing. Matej Makovník, prof. dr hab. Mięczysław Ozorowski, Mgr. Ivan Podmanický, PhD., Mgr. Mário Schwarz, PhD., ThDr. Ing. Milan Urbančok SDB, PhD., Mgr. Jana Vindišová, PhD., PaedDr. Jozef Zentko PhD., 2019

Trnavská univerzita, Teologická fakulta
Kostolná 1, P. O. Box 173
814 99 Bratislava
tel.: +421 2/52 77 54 10
www.tftu.sk

Zodpovedná redaktorka: Mgr. Anna Dirbáková
Grafická úprava: Ivan Janák

Recenzenti: doc. ThDr. Jozef Kyselica SJ, PhD.
prof. dr hab. Andrzej Kozera

Vychádza ako výstup z projektu: APVV 15-0189 „Vybrané faktory pro-rodinnej stratégie a podpora stabilnej rodiny v multikulturálnom prostredí“.

ISBN 978-80-8191-224-5

Obsah

Predhovor	5
PaedDr. Jozef Zentko PhD.: Pedagogická realita a výchovné aspekty so zreteľom na prítomnosť muža v predškolskej a elementárnej edukácii	7
Mgr. Ivan Podmanický, PhD.: Pedagogické aspekty dozrievania osobnosti v rodine.....	31
Mgr. Jana Vindišová, PhD.: Osobitosti vnímania manželského vzťahu u dospelých v postmodernej spoločnosti.....	45
Mgr. Mário Schwarz, PhD.: Sociálno-psychologické faktory pri riešení konfliktov v manželskom vzťahu	63
ThDr. Ján Ďurica SJ, PhD.: Odovzdávanie viery v Židovskej rodine	73
Mgr. Mária Dečová, PhD.: Prečo a ako tvoríme program zrenia osobnosti žiaka na Gymnázium sv. Edity Steinovej v Košiciach.....	95
Ing. Matej Makovník: Skauting a zrelá osobnosť do manželstva a rodiny.....	111
ThDr. Ing. Milan Urbančok SDB, PhD.: Možnosti a riziká v pastoračii rodín v totalite a hnutie Nazaret	121
RNDR. Eva Hanušovská, CSc.: Fokoláre – Nové rodiny: Spiritualita jednoty ako nástroj života v rodine a v multikulturálnom prostredí	133

Predhovor

Riešenie projektu APVV 15-0189 „Vybrané faktory pro-rodinnej stratégie a podpora stabilnej rodiny v multikulturálnom prostredí“ sa v roku 2019 zameralo na hľadanie možností ovplyvnenia faktorov súvisiacich so stabilitou manželstva a rodiny. Štúdie publikované v tomto zborníku nadväzujú na empirické výskumy venované finančným a nefinančným stabilizátorom rodiny. Vyjadrujú potrebu hlbšie reflektovať otázku výchovy detí a mládeže, ktorá sa dnes rozdeľuje medzi rodinu, školské inštitúcie, farské spoločenstvo a neformálne skupiny. Nezanedbateľný vplyv na deti a mládež majú aj moderné technologické prostriedky, ktoré mladí ovládajú lepšie ako ich rodičia, no často ešte nie sú schopní kritického hodnotenia v nich komunikovaných obsahov. Vynára sa tiež problém dostatku času rodičov pre seba navzájom a tiež pre svoje deti. Takého času, ktorý by napomáhal výchovu ku vzájomnej komunikácii, tvorbu hlbokého osobného vzťahu a rast k celkovej osobnej zrelosti mladého človeka. Práve osobnostná zrelosť je jedným z kritických faktorov ovplyvňujúcich stabilitu manželstva a rodiny. Výchovné pôsobenie sa totiž začína v rodine, ktorá dáva dieťaťu zázemie bezpečnosti, ale i dôveru pre rozvoj jeho slobody a zodpovednosti. Na to nadväzuje výchovné pôsobenie predškolských a školských zariadení. Súčasná kultúrna mentalita, prezentovaná v elektronických médiách veľmi silne ovplyvňuje názory mladých ľudí na manželstvo a rodinu, čo je potrebné zohľadniť vo výchovnom pôsobení a v poradenstve v krízových situáciách.

Výskumy poukazujú na dlhodobú absenciu otcov a mužov vôbec vo výchove v predškolskom a mladšom školskom veku. To má za následok nedostatok mužských vzorov a nevyváženosť. Uvedená situácia pretrváva aj na druhom stupni základných škôl a vo väčšine stredných škôl, kde je prítomnosť mužov veľmi sporadická. Tu sa ukazuje akútna potreba vrátiť učiteľskému stavu jeho status v spoločnosti, pre ktorú má neoceniteľný význam. Ukazuje sa aj potreba vytvárať také výchovné a vzdelávacie programy, ktoré by viac zapájali rodičov a napomáhali k dozrievaniu mladých ľudí a tým nepriamo alebo priamo pôsobili do budúcnosti ako stabilizátor manželstva a rodiny. Významnú rolu to zohráva mimoškolská výchova v mládežníckych organizáciách, spomedzi ktorých sa ako mimoriadne efektívny výchovný systém ukazuje skauting, pretože je postavený na základných charakteristikách života - asimilácii, raste a plodnosti. Všetko, čo tu mladí ľudia získavajú, pomáha ich osobnému rastu a dozrievaniu, aby to napokon odovzdávali mladším priateľom.

Kresťanské manželstvo a rodina sú nielen trvalým zväzkom jedného muža a jednej ženy, ale aj miestom každodenného života viery a jej odovzdávania. Toto odovzdávanie sa deje predovšetkým životom samotných rodičov, ich svedectvom vzájomnej jednoty v láske, ktorá je nesená láskou Kristovou k jeho Neveste Cirkvi. Inými slovami, ide o svedectvo, že viera je integrálnou súčasťou každodenného života. Inšpirujúcim môže byť proces odovzdávania viery v starozákonnom Božom ľude. Čítanie Svätého písma je oživujúcim faktorom celého života Cirkvi vo všetkých farnostiach a v ich základných bunkách - rodinách. Príklady kresťanských hnutí rodín poukazujú na životodarnú silu inšpirujúcu život rodiny, ktorú predstavuje Božie slovo a spoločenstvo rodín, ktoré nie sú anonymné a cítia sa byť živými bunkami farského spoločenstva a miestnej Cirkvi. Významnú rolu tu zohrávajú základňové spoločenstvá rodín, ktoré sa snažili a snažia budovať rozličné hnutia charakterizované im vlastnými spiritualitami. Príklady z minulosti a súčasnosti ukazujú nádeje i riziká, ktoré sú s tým spojené, no rozhodne nie sú dôvodom odmietat' vnútornú obnovu farského spoločenstva, aby sa stávalo spoločenstvom spoločenstiev, v ktorom základnú životnú rolu zohráva rodina, ktorá je miestom každodenného života viery a jej odovzdávania ďalšej generácii. Znamená to, že farnosť potrebuje viac rodinného ducha a rodina viac cirkevného ducha.

V ostatných rokoch sa vynaložilo veľa úsilia na vypracovanie a zavedenie kvalitnej prípravy na prijatie sviatosti manželstva. No stále zostáva otvorený veľký problém vzdialenej prípravy, ktorá, ako sa ukazuje, sa nedá z rodiny celkom preniesť na farnosť alebo mládežnícku organizáciu či kresťanské hnutie rodín. V tejto súvislosti sa vynára veľká výzva na prehĺbenie pastorácie rodín a tvorbu výchovných programov, ktoré by naplňali potrebu výchovy mladých ľudí k zrelosti, schopnosti urobiť trvalé rozhodnutie, snahe o osobný rast a k plodnosti spočívajúcej v tom, že svoj život zasvätia dobru druhých.

Editori

Pedagogická realita a výchovné aspekty so zreteľom na prítomnosť muža v predškolskej a elementárnej edukácii

Jozef Zentko

Abstrakt

Diapazón príspevku je zameraný na postavenie a prítomnosť mužov v súčasnej pedagogickej realite. Príspevok charakterizuje dôležitú úlohu muža vo výchovno-vzdelávacom procese v predškolskej a elementárnej edukácii, zameriava sa na nosné fundamenty a teoretické východiská súčasného edukačného priestoru, ktoré demonštruje na príklade materských a základných škôl a následne analyzuje súčasný stav prítomnosti učiteľov-mužov na Slovensku spolu s rozličnými aspektmi ich výchovno-vzdelávacej činnosti, komunikačných zručností a pedagogických kompetencií. Poukazuje na súčasné kultúrne a výchovné koncepty ako aj na ekonomické aspekty moderného edukačného procesu. Pozornosť je venovaná aj možným teoretickým návrhom na zlepšenie súčasného stavu, ktoré sa týkajú troch rovín, konkrétne ekonomickej, spoločensko-kultúrnej a výchovnej. Na ekonomickej rovine ide najmä o zvýšenie finančného ohodnotenia práce učiteľov. Spoločným menovateľom spoločensko-kultúrnych nástrojov na povznesenie našej súčasnej pedagogickej reality je zlepšenie statusu a postavenia učiteľov v spoločnosti. Výchovné možnosti na zlepšenie stavu slovenského edukačného priestoru vidíme najmä v rodinách, kde má svoje výrazné postavenie otec a tiež v prítomnosti postavy muža-učiteľa v školách, ktorá je dôležitá už od predškolského veku. Súčasťou príspevku je aj výskumná sondáž zameraná na prítomnosť muža z pohľadu rodičov.

Kľúčové slová: predškolská pedagogika, elementárna pedagogika, výchova, komunikačné zručnosti

1. Exkurz do skúmanej problematiky

Súčasná edukačná realita a edukačný priestor výrazne pociťuje neprítomnosť muža-učiteľa vo výchovno-vzdelávacom procese. Realizujú sa viaceré empirické výskumy, ktoré túto problematiku popisujú, analyzujú a snažia sa priniesť nové riešenia a zlepšenia, ktoré by postupne zintenzívnili a zatraktívniili záujem o povolanie učiteľa v predprimárnej a primárnej edukácii. Výchovno-vzdelávací proces sa v modernej dobe väčšinou realizuje za prítomnosti učiteľiek, nakoľko učitelia sú v tomto prípade výrazne absentujúcim subjektom. Ukazuje sa však, že do predškolskej výchovy, ako aj do vzdelávania detí v prvých rokoch školskej dochádzky a do celkového kontextu ich života je nevyhnutné zapájať aj mužov, nakoľko deti potrebujú mať vzor a príklad vychádzajúci z interakcie s dospelými osobami oboch pohlaví.¹ Učiteľstvo má vlastnú špecifickú a zložitú históriu a tiež svoj pohľad na výchovno-vzdelávacie ideály a požiadavky ako aj výrazný podiel na snahách o vyššiu vzdelanostnú úroveň populácie. Učitelia by mali vnímať svoje učiteľské povolanie ako poslanie. Vedomie tohto poslanca je u učiteľov otázkou životnej orientácie a tiež bytostného presvedčenia, ktoré vyrastá z porozumenia hlbších základov kultúry a vývoja ľudskej spoločnosti. Poslanie učiteľa znamená zodpovednú účasť na tvorbe spoločného sveta, participáciu na jednom celku, do ktorého sú uvádzaní všetci, na ktorých je zamerané celé výchovné a vzdelávacie úsilie². V dejinách sa často stretávame s postavou učiteľa³, ktorá sa tešila vysokému spoločenskému postaveniu. V povolaní

¹ Porov. WOTSON, L. W. – WOODS, C. S. (eds.): *Go Where You Belong - Male Teachers as Cultural Workers in the Lives of Children, Families, and Communities*. Rotterdam : Sense Publishers, 2011. ISBN 978-94-6091-404-1.

² Porov. VALIŠOVÁ, A. – KASÍKOVÁ, H. a kol.: *Pedagogika pro učitele*. Praha: Grada, 2007. 401 s. ISBN 978-80-247-1734-0.

³ Často bol označovaný aj ako rektor či kantor. Mal tiež funkciu kostolného organistu a speváka. Niekedy vykonával aj funkciu notára. Zúčastňoval sa a mal podiel na žiackych vinšovníckych obchádzkach (napr. vianočné pečenie a roznášanie

učiteľa sa snúbila múdrosť a vzdelanosť v rôznych oblastiach každodenného života vyznačujúca sa širokým umeleckým, spoločenským, hospodárskym či zdravotníckym záberom. Učiteľ bol všestranne vzdelanou osobnosťou s výraznými teoretickými ako aj praktickými skúsenosťami. V percentuálnom pomere išlo o významné zastúpenie. V súčasnom edukačnom priestore sa stretávame so skutočnosťou, že učiteľov výrazne vystriedali učiteľky. Feminizácia školstva predstavuje v modernej edukačnej realite skutočnosť, ktorú sa snažia riešiť v odborných diskusiách či na vedeckých fórach odborníci z radov psychológov, pedagógov, sociológov či antropológov. V mnohých prípadoch sa považuje za priamu príčinu rôznych sociálnych problémov. Absenciou prítomnosti autority učiteľa-muža sa pripisujú viaceré negatívne javy a skutočnosti prítomné vo výchove a vzdelávaní. Ide najmä o prípady, keď sa do popredia dostáva uvoľnená morálka a disciplína detí a žiakov. Feminizácia v školách ma tiež výrazný podiel na problémoch spojených s nízkym spoločenským statusom učiteliek a učiteľov. Feminizáciu školstva môžeme definovať tromi spôsobmi. Prvým z nich je štatistický aspekt tohto javu, t. j. celkový počet žien zamestnaných v odbore. Druhý spôsob môžeme označiť ako kultúrny - ženy v odbore menia spôsoby, akými sa vykonáva práca v odbore. Tretí spôsob môžeme označiť ako politický. Spočíva v tom, že postavenie žien v školách sa stáva istým problémom.⁴

2. Súčasný stav pôsobenia učiteľov v predškolskom a elementárnom vzdelávaní

Pedagogická realita súčasného školstva je výrazne poznačená feminizáciou. Muži učitelia sa postupne stávajú výraznou menšinou. Podľa výskumov, mužov na slovenských školách je najmenej spomedzi krajín OECD⁵. Údaje TALIS⁶ poukazujú na fakt, že v krajinách OECD v roku 2018 až 68 % (v SR 82,1 %) všetkých učiteľov sú ženy a tvoria viac ako polovicu pedagogických zamestnancov vo všetkých krajinách OECD s výnimkou Japonska. Rozloženie učiteľov podľa pohlavia je najviac nerovnomerné práve na Slovensku, v Estónsku, Litve, Taliansku⁷ a Lotyšsku, kde viac ako 80 % učiteľov tvoria ženy. Údaje TALIS ďalej poukazujú na to, že rodové rozdelenie v učiteľskej profesii pretrváva a časom sa len málo mení. Od roku 2013 však podiel žien učiteliek vzrástol v Chorvátsku a Japonsku a od roku 2008 Austrálii, Portugalsku, Mexiku, na Islande a v Španielsku. Nasledujúca tabuľka poskytuje informácie o absolútnych početnostiach a rozložení slovenských učiteľov a učiteliek v školskom roku 2018/2019 v rôznych typoch škôl.

oblátok) a na trojkráľovej kolede. Učitelia boli aj autormi resp. upravovateľmi viacerých obchôdzkových hier ľudového divadla. Boli tiež iniciátormi a vedúcimi miestnych vzdelávacích a hospodárskych krúžkov (napr. čitateľský, spevácky, ovocinársky, včelársky a pod.). Porov. BOTÍKOVÁ, M.: Učiteľ. In: BOTÍK, J. a kol.: *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska* 2. Bratislava: Veda, 1995. 418 s. ISBN 80-224-0235-4.

⁴ Porov. BOSÝ, D.: Feminizácia školstva a postavenie učiteliek a učiteľov v jej kontexte. Dostupné na: <https://www.puli.b.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Lukac1/subor/Bosy.pdf>

⁵ Problematika feminizácie školstva je zastúpená pravidelne aj v rôznych slovenských denníkoch. Por. MELICHEROVÁ, M.: 2016. Pokrivený svet našich škôl bez mužov – V slovenských školách chýbajú muži, ich podiel medzi učiteľmi patrí medzi najhorší vo vyspelom svete. In: Postoj.sk, dostupné na: <https://www.postoj.sk/13595/pokriveny-svet-nasich-skol-bez-muzov->

⁶ Porov. TALIS (*Teaching and Learning International Survey*) je medzinárodná štúdia, ktorej cieľom je monitorovať pracovné prostredie a podmienky učiteľov a riaditeľov škôl, vplyv vzdelávacej politiky na prácu učiteľov a vyučovanie (napr. hodnotenie práce učiteľov, kvalifikačné požiadavky a pracovné povinnosti učiteľov, metódy vyučovania, postoje učiteľov a riaditeľov a pod.).

Štúdiu zastrešuje Organizácia pre ekonomickú spoluprácu a rozvoj (OECD), ktorá ju organizuje v pravidelných päťročných cykloch. Slovenská republika sa zapojila do všetkých troch dosiaľ realizovaných cyklov v rokoch 2008, 2013 a 2018. Národným koordinačným centrom štúdie je na Slovensku Národný ústav certifikovaných meraní vzdelávania – NÚCEM. Hlavné meranie štúdie TALIS sa na Slovensku uskutočnilo v období od 30. 4. 2018 do 11. 5. 2018 a spočívalo vo vyplnení školského dotazníka riaditeľom školy a učiteľských dotazníkov vybranými učiteľmi.

⁷ Porov. JATTONI DALL ASÉN, M.: *Allarme Ocse: "Troppe insegnanti donne pregiudicano la parità di genere". E la scuola ne è danneggiata?*. Dostupné na: <https://www.iodonna.it/attualita/costume-e-societa/2017/03/22/allarme-ocse-troppe-insegnanti-donne-pregiudicano-la-parita-di-genere-ma-la-scuola-ne-e-danneggiata/>

Druh zariadenia		Štátne				Súkromné				Cirkevné				Spolu			
		na pracovný čas				na pracovný čas				na pracovný čas				na pracovný čas			
		ustanovený		kratší		ustanovený		kratší		ustanovený		kratší		ustanovený		kratší	
		spolu	z toho ženy	spolu	z toho ženy	spolu	z toho ženy	spolu	z toho ženy	spolu	z toho ženy	spolu	z toho ženy	spolu	z toho ženy	spolu	z toho ženy
Materské školy		15211	15184	.	.	913	898	.	.	512	507	.	.	16636	16589	.	.
Základné školy		27989	24211	4705	2791	752	620	318	214	1764	1495	520	320	30505	26326	5543	3325
Základné umelecké školy		3153	2143	2041	1229	864	527	1229	779	139	83	137	88	4156	2753	3407	2096
Jazykové školy		93	78	190	163	76	51	314	222			9	5	169	129	513	390
Gymnázia		4029	3098	829	536	461	282	271	175	936	699	373	236	5426	4079	1473	947
Konzervatóriá		369	207	289	152	200	119	172	102	39	27	17	11	608	353	478	265
Stredné odborné školy		8534	6167	1937	1228	1097	781	560	372	326	263	168	108	9957	7211	2665	1708
Stredné školy ostatných ministerstiev		98	28	42	12									98	28	42	12
Špeciálne školy spolu		4604	4005	395	275	244	217	80	59	96	81	42	35	4944	4303	517	369
v tom	materské školy	326	322	3	3	42	42	3	3	13	11	6	4	381	375	12	10
	základné a špeciálne základné	3701	3227	285	200	165	146	45	35	71	65	22	20	3937	3438	352	255
	gymnázia	45	34	2		3	3	21	15					48	37	23	15
	stredné odborné školy	92	64	22	15									92	64	22	15
	odborné učilišťa	239	176	53	28	21	14	11	6	1		3	2	261	190	67	36
	praktické školy	201	182	30	29	13	12			11	5	11	9	225	199	41	38
okrem toho školy pri zdrav. zariaden.		181	169	17	15	26	26	3	3					207	195	20	18
Vysoké školy		9151	4267	1312	498	540	275	125	52					9691	4542	1437	550
VŠ ostatných ministerstiev		345	146	266	140									345	146	266	140

3. Fenomén absencie maskulinity v školskom prostredí

Na maskulinitu je možné nazerať viacerými teoretickými prístupmi. Fenomén muža s jeho jedinečnými charakteristikami a vlastnosťami priamo vplyva na štýl výchovy v rodine a teda aj na postavenie v edukačnom priestore, v našom prípade v materskej škole⁸ ako aj v primárnom vzdelávaní. V tomto kontexte možno predstaviť dva najčastejšie využívané prístupy. Prvým je esencialistický prístup, ktorý kľúčovo zdôrazňuje biologické rozdiely medzi mužom a ženou, a teda definuje podstatné rozdiely v správaní sa jednotlivých pohlaví. Taktiež je dôležité poznamenať, že v tejto teórii muži a ženy zastávajú odlišné a nezameniteľné výchovné role. Druhý – konštruktivistický prístup je charakteristický tým, že nepopisuje role ženy a muža ako striktne fixné a statické, ale umožňuje istú mieru prispôsobenia sa kultúrnym potrebám spoločnosti⁹. Pri analýze učiteľskej profesie, či už v materskej alebo základnej škole zisťujeme viaceré negatívne javy, ktoré výrazne ovplyvňujú kvalitu školstva na Slovensku. Medzi závažné problémy, ktoré sa rokmi zväčšujú, patria najmä vysoká miera feminizácie, vysoký podiel nekvalifikovaných učiteľov, vysoký podiel učiteľov v dôchodkovom veku, nízke percento absolventov, ktorí po ukončení pedagogického štúdia nastúpia do školských služieb a tiež neatraktivnosť profesie učiteľa v súčasnej pedagogickej realite či už z pohľadu finančného ohodnotenia alebo spoločenského postavenia. Jednotlivé nepriaznivé charakteristiky navzájom súvisia.¹⁰ Je to najmä nízke finančné ohodnotenie a nedocenené spoločenské postavenie, ktoré sú nosnými faktormi prispievajúcimi k pretrvávajúcej absencii maskulinity v školskom prostredí predprimárneho a primárneho vzdelávania.

⁸ Učiteľia v materskej škole vo svojej práci realizujú množstvo rôznych činností, a to v zložitom systéme sociálnych vzťahov, ktoré vzájomne ovplyvňujú. Súčasná doba a vývoj spoločnosti tieto sociálne vzťahy medzi dospelými a deťmi výrazne ovplyvňuje. Porov. MERTIN, V. – GILLERNOVÁ, I. (eds.): *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. Praha : Portál, 2003. ISBN 80 -7178-799-X.

⁹ Porov. RAJNIAKOVÁ, D.: Etnologická reflexia zmien v rolovom správaní mužov otcov po rozvoze manželstva. In: *ANTROPOWEBZIN* 1-2/2015 41

¹⁰ Porov. PREKOPOVÁ, J.: *Profesijné a osobnostné požiadavky na učiteľa materskej školy*. Banská Bystrica : Metodicko-pedagogické centrum, 2014. ISBN 978-80-8052-856-0.

Muž-učiteľ má v škole svoju prirodzenú autoritu a dôležité postavenie či už z pedagogického, psychologického alebo antropologického hľadiska. Vyznačuje sa tým, že sa dokáže samostatne rozhodovať, je tolerantný k iným, prejavuje odvahu, smelosť a húževnatosť. Často je lídrom v zmiešanom kolektíve, s primeranou citlivosťou k ženským problémom. Vie sa prispôbiť, mal by mať aj príjemný chlapecký vzhľad, ktorý je nielen pre chlapcov, ale i dievčatá istým vizuálnym vzorom. Neraz dokáže zvýšiť aj autoritu školy v očiach verejnosti. V súčasnom školstve však máme veľa citlivých žien, ale málo silných a charakterných mužov, schopných finančne zabezpečiť rodinu, schopných mať autoritu v zamestnaní, podnikavých, ale aj v ženskom kolektíve príjemných a spoľahlivých kolegov¹¹.

So zámerom preskúmať aktuálny stav vyššie spomínaných javov a ukazovateľov na Slovensku bol v priebehu septembra 2019 v niekoľkých slovenských mestách (Košice, Bratislava, Ružomberok) zrealizovaný štatistický prieskum prostredníctvom dotazníka (v ďalšom iba krátko *prieskum*). Vzorku tvorilo 134 respondentov a respondentiek, 87 žien a 47 mužov, pričom šlo o rodičov detí navštevujúcich materskú školu. Pokiaľ ide o ich demografiu, zaznamenávali sa tieto údaje: pohlavie a vek respondenta (tri vekové kategórie), jeho najvyššie dosiahnuté vzdelanie, či býva v meste alebo na vidieku, a napokon aj pohlavie dieťaťa navštevujúceho materskú škôlku. Dotazník obsahovo a tematicky pokrýval viacero aspektov. V tomto príspevku sa budem odvolávať iba na výsledky štatistického spracovania niektorých z jeho častí, konkrétne otázkam súvisiacim s nízkou atraktivnosťou učiteľského povolania.

Jedným z aspektov analyzovaných prostredníctvom prieskumu bol dôvod, pre ktorý profesia učiteľa nie je atraktívna. Od respondenta sa žiadalo, aby sa súhlasne či nesúhlasne vyjadril k trom možným dôvodom: *neadekvátne finančné ohodnotenie profesie učiteľa* (5a), *nízky spoločenský status* (5b), *nevhodnosť pre mužské povolanie* (5c). Ako možno vyčítať z tabuľky 1, rodičovský top dôvod neatraktívnosti je nízka mzda učiteľa.

Tabuľka 1: Atraktivnosť učiteľského povolania

5	a	n
5a	80	54
5b	46	88
5c	41	93

Ako vnímajú nepopulárnosť učiteľovania respondenti v závislosti od pohlavia približujú nasledovné tri kontingenčné tabuľky (každá pokrývajúc jeden z ponúkaných dôvodov).

¹¹ Porov. KOPČANOVÁ, D.: Rodové odlišnosti a ďalšie faktory ovplyvňujúce status súčasného učiteľa. In: HELLER, D. - PROCHÁZKOVÁ, J. (eds.): *Psychologické dny 2004 : Svět žen a svět mužů : polarita a vzájemné obohacování : sborník příspěvků z konference Psychologické dny, Olomouc 2004*. Olomouc : Universita Palackého v Olomouci, 2005. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas Philosophica, Psychologica 35 - suppl. Celý text príspevku s rozsahom 6 s. je dostupný na priloženom CD-ROM. ISBN 80-244-1059-1.

Tabuľka 2: Atraktivnosť učiteľského povolania (neadekvátne finančné ohodnotenie profesie učiteľ'a)

5a	m	z	spolu
A	25	55	80
N	22	32	54
Spolu	47	87	134

Tabuľka 3 : Atraktivnosť učiteľského povolania (nízky spoločenský status)

5b	m	z	Spolu
A	12	34	46
N	35	53	88
Spolu	47	87	134

Tabuľka 4 Atraktivnosť učiteľského povolania (nevhodné pre mužské povolanie)

5c	m	z	spolu
A	18	23	41
N	29	64	93
Spolu	47	87	134

Pohľad respondentov na príslušný aspekt v závislosti od pohlavia bol štatisticky otestovaný prostredníctvom χ^2 -testu kvalitatívnej závislosti (na hladine významnosti 0,05). Na základe výsledkov boli prijaté tieto nulové hypotézy:

ad 5a: Nie je štatisticky významný rozdiel medzi mužmi a ženami (p-hodnota 0,2587).

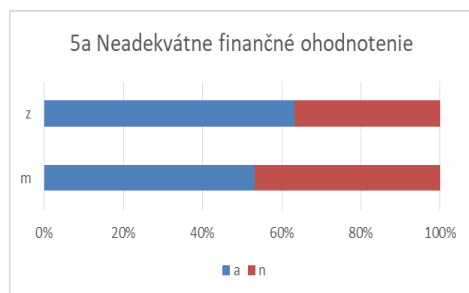
ad 5b: Nie je štatisticky významný rozdiel medzi mužmi a ženami (p-hodnota 0,1149).

ad 5c: Nie je štatisticky významný rozdiel medzi mužmi a ženami (p-hodnota 0,1550).

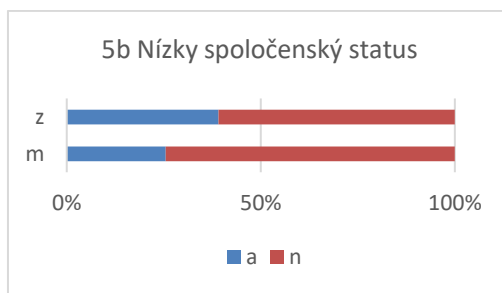
Poznámka: Výsledky sú platné na všetkých štandardných hladinách významnosti.

Možno to teda zhrnúť tak, že rodičia sa pozerajú na príčiny nízkej príťažlivosti učiteľského povolania s ohľadom na ich pohlavie viac-menej rovnako. Situáciu ilustrujú aj nasledovné tri grafy:

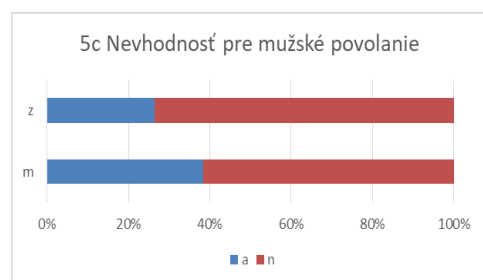
Graf 1:

Graf 2:

Graf 2:

4. Stereotypy spojené s mužským pohlavím

Rodové stereotypy nám často opisujú rôzne typy správania sa a princípy, ktoré by mali muži a ženy dodržiavať v konkrétnych situáciách a činnostiach. Všeobecne sa poukazuje na zaužívanú predstavu o mužoch ktorí by sa mali správať prísne či až bez prejavu emócie. Vo vzťahu k mužom sa často prezentuje aj jav, že ich správanie, emócie a myslenie sa menej zameriavajú na budovanie vzťahov s jednotlivcami, ale viac sa zameriavajú na dosahovanie osobných cieľov¹². Charakteristické vlastnosti, ktoré sa najčastejšie označujú za mužské, sú: nezávislosť, sebavedomie, vynaliezavosť, agresivita¹³, ambicióznosť, individualistické preferencie, sebestačnosť, ako aj asertivita a istá potreba byť ideálom pre druhých. Môžeme tu ešte zahrnúť aj úsilie o efektívnosť, schopnosť robiť rozhodnutia, pocit istej nadradenosti, odvahy a logického konania a myslenia¹⁴. Muži sú definovaní často ako: tvrdohlaví, nezávislí, smerujúci k novým veciam a skúsenostiam, nie výrazne emocionálni, konkurencieschopní a usilujúci sa najčastejšie o odborný rast¹⁵ a s tým spojenú pracovnú kariéru. Väčšina domácich prác, ako je varenie, čistenie, umývanie riadu, utieranie podláh, okien alebo každodenný nákup, je tradične súčasťou povinnosti žien. Na druhej strane muži opravujú domáce spotrebiče, vynášajú odpadky, starajú sa o auto, pokosia trávnik a môžu vyčistiť koberce. Takéto rozdelenie sociálnych rolí je najčastejšie prezentované už v rôznych učebniciach či knižkách určených deťom, či všadeprítomných reklamách. V úlohe dobrého a správneho otca sa však málokedy stretávame s obrazom muža, ktorý napríklad pripravuje deťom obed a oblieka ich, alebo ich kúpe či umýva¹⁶. Muži zohrávajú veľmi dôležitú úlohu v postavení otca rodiny, ale rovnako aj v povolani výchovateľa či učiteľa¹⁷. V tejto súvislosti muž plní veľmi dôležité úlohy, medzi ktoré patrí aj sprevádzanie dieťaťa v porozumení dnešnému svetu. Muž si veľmi rýchle vybuduje potrebnú autoritu a obľúbenosť medzi deťmi. Je tiež dôležité predstaviť deťom svet dospelých, zásady stability a pocitu bezpečia, ako aj pomôcť pri rôznych výchovno-vzdelávacích problémoch¹⁸. Každé povolanie bez ohľadu na pohlavie má svoj etický rozmer, ktorý má svoje špecifické črty a zodpovedá danému historickému obdobiu. Učiteľské povolanie možno skúmať

¹² Porov. CZAJA-CHUDYBA, I. - DRWAL, B. - WŁOCH, M.: *Mężczyzna jako nauczyciel edukacji wczesnoszkolnej*. Kraków: Uniwersytet pedagogiczny im. KEN w Krakowie. In: *Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna*, Vol. 5 2/2 (10/2)/2017

¹³ Vlastnosť resp. spôsob správania sa, ktorá sa vyznačuje účelným zameraním voči objektu. Porov. KOHOUTEK, R.: *Základy pedagogické psychologie*. Brno : CERM, 1996. ISBN 80-85867-94-X.

¹⁴ Porov. MILUSKA, J.: *Tożsamość kobiet i mężczyzn w cyklu życia*. Poznań : Wyd. Naukowe UAM, 1996. ISBN 8323207461.

¹⁵ Porov. CZAJA-CHUDYBA, I. - DRWAL, B. - WŁOCH, M.: *Mężczyzna jako nauczyciel edukacji wczesnoszkolnej*. Kraków: Uniwersytet pedagogiczny im. KEN w Krakowie. In: *Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna*, Vol. 5 2/2 (10/2)/2017

¹⁶ Porov. LISOWSKA, E.: *Równouprawnienie kobiet i mężczyzn w społeczeństwie*. Warszawa : SGH, 2008. ISBN 978-83-7378-414-7.

¹⁷ Porov. ČABALOVÁ, D.: *Pedagogika*. Praha: Grada, 2011. 272 s. ISBN 978-80-247-2993-0.

¹⁸ CZAJA-CHUDYBA, I. - DRWAL, B. - WŁOCH, M.: *Mężczyzna jako nauczyciel edukacji wczesnoszkolnej*. Kraków: Uniwersytet pedagogiczny im. KEN w Krakowie. In: *Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna*, Vol. 5 2/2 (10/2)/2017

ako špecifický prejav všeobecného postavenia hodnôť v podmienkach učiteľovej profesijnej činnosti.¹⁹ V tomto kontexte nazeráme aj na charakteristické vlastnosti či rolu učiteľa resp. učiteľky v edukačnom procese. Učiteľské kolektívy na Slovensku ako aj v ďalších európskych krajinách sú značne prefeminizované. Táto situácia, ktorá sa podieľa aj na absencii tradičného modelu zobrazujúceho rolu matky a otca, má vážne dôsledky nielen na deti, žiakov a študentov, ale ovplyvňuje aj celkovú klímu a výchovno-vzdelávacie výsledky v škole vôbec. Učiteľ-muž, ktorý je absentujúcim prvkom v školstve, má spravidla tendenciu k racionálnejšiemu vnímaniu pracovných úloh, organizovaniu práce, plánovaniu myšlienkových postupov ako aj k pragmatickému riešeniu problémov, ktoré sú pred ním predložené²⁰.

Stereotyp muža predstavuje aj jeho výzor ako aj celá fyziognómia. Najčastejšie sa či už v médiách alebo v rôznych inštitúciách stretávame s predstavou muža ako ideálu krásy cez dokonale vypracovanú postavu. Ideálna predstava muža je založená na dobre športovo vypracovanej postave a tiež na schopnostiach vedieť sa dobre, značkovo a moderne obliecť. Ideál krásy sa tak veľmi často obmedzí len na vonkajšiu vizuálnu formu, ktorá má v súčasnej realite fundamentálne postavenie. V týchto súvislostiach sa v antropologickom priestore stretávame so štyrmi stereotypmi muža: biznismen, športovec, pracovník vo fitness centre a svalovec²¹. Tento ideál muža sa často prezentuje na internete a je žiadaný aj v profesii učiteľa. V médiách sa často objavuje predstava správneho muža, ktorý ma svoju vizuálnu stránku dotvorenú aj o rôzne prejavy zdobenía a skrášľovania svojho tela.

Vyššie uvedené aspekty boli aj predmetom štatistického prieskumu. Respondent sa mal buď súhlasne (a), alebo nesúhlasne (n) vyjadriť k štyrom javom: *tetovanie na viditeľnom mieste, piercing na viditeľnom mieste, výrazný extravagantný účes, výrazné extravagantné obliekanie sa*.

Relatívne početnosti príslušných odpovedí približuje táto tabuľka:

9	a	n
9a	39,6%	60,4%
9b	58,2%	41,8%
9c	44,0%	56,0%
9d	44,0%	56,0%

S výnimkou piercingu na viditeľnom mieste teda prevažovali záporné postoje k ostatným prejavom zdobenía a skrášľovania tela muža-učiteľa.

V testovaní prostredníctvom χ^2 -testu kvalitatívnej závislosti (na hladine významnosti 0,05) sme sa zamerali na rozdiely v akceptácii mužských vizuálnych skrášľovacích prvkov medzi mužmi a ženami. Príslušné kontingenčné tabuľky a ilustračné grafy sú uvedené nižšie. Na základe výsledkov testovania boli prijaté tieto hypotézy:

¹⁹ Porov. HOLLÁ, K.: *Didaktika etickej výchovy*. Nitra : Univerzita Konštantína filozofa v Nitre, 2014. ISBN 978-80-558-0684-6.

²⁰ Porov. KOPČANOVÁ, D.: Rodové odlišnosti a ďalšie faktory ovplyvňujúce status súčasného učiteľa. In: HELLER, D. - PROCHÁZKOVÁ, J. (eds.). *Psychologické dny 2004 : Svět žen a svět mužů : polarita a vzájemné obohacování : sborník příspěvků z konference Psychologické dny, Olomouc 2004*. Olomouc : Universita Palackého v Olomouci, 2005. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas Philosophica, Psychologica 35 - suppl. Celý text príspevku s rozsahom 6 s. je dostupný na priloženom CD-ROM. ISBN 80-244-1059-1.

²¹ Porov. CZAJA-CHUDYBA, I. - DRWAL, B. - WŁOCH, M.: Męczyzna jako nauczyciel edukacji wczesnoszkolnej. Kraków: Uniwersytet pedagogiczny im. KEN w Krakowie. In: *Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna*, Vol. 5 2/2 (10/2)/2017

ad 9a: V postoji k tetovaniu muža-učiteľa materskej škôlky na viditeľnom mieste nie je štatisticky významný rozdiel medzi mužmi a ženami (p-hodnota 0,8272).

ad 9b: V postoji k piercingu muža-učiteľa materskej škôlky na viditeľnom mieste nie je štatisticky významný rozdiel medzi mužmi a ženami (p-hodnota 0,8954).

ad 9c: V postoji k výraznému extravagantnému účesu muža-učiteľa materskej škôlky nie je štatisticky významný rozdiel medzi mužmi a ženami (p-hodnota 0,2279).

ad 9d: V postoji k výraznému extravagantnému obliekaniu muža-učiteľa materskej škôlky nie je štatisticky významný rozdiel medzi mužmi a ženami (p-hodnota 0,8002).

Poznámka: Výsledky sú platné na všetkých štandardných hladinách významnosti.

Tabuľka 5: Typ mužského skrášľovania na učiteľovi v materskej škole (tetovanie na viditeľnom mieste)

9a	m	z	spolu
A	18	35	53
N	29	52	81
Spolu	47	87	134

Tabuľka 6: Typ mužského skrášľovania na učiteľovi v materskej škole (piercing na viditeľnom mieste)

9b	m	z	spolu
A	27	51	78
N	20	36	56
Spolu	47	87	134

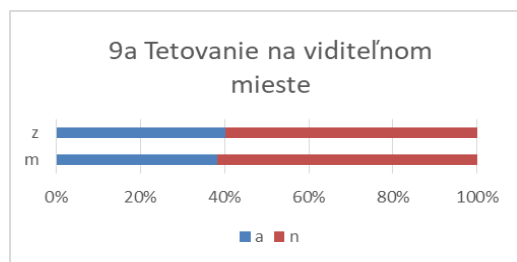
Tabuľka 7: Typ mužského skrášľovania na učiteľovi v materskej škole (výrazný extravagantný účes)

9c	m	z	spolu
A	24	35	59
N	23	52	75
Spolu	47	87	134

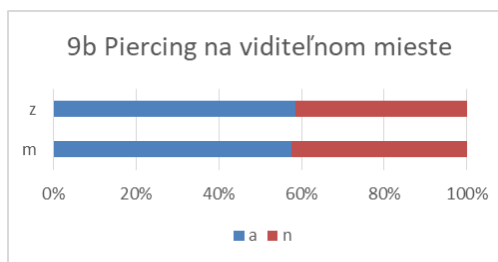
Tabuľka 8: Typ mužského skrášľovania na učiteľovi v materskej škole (výrazné extravagantné obliekanie)

9d	m	z	spolu
A	20	39	59
N	27	48	75
Spolu	47	87	134

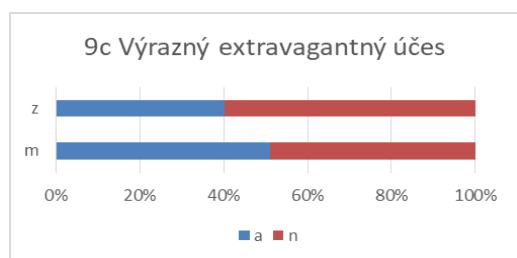
Graf 3:

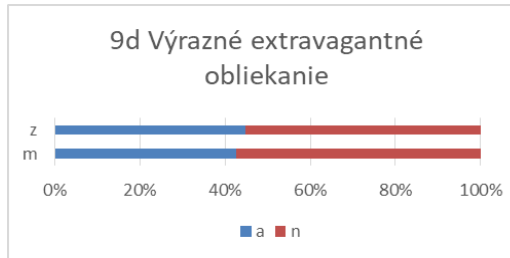
Graf 5:

Graf 4:

Graf 7:

5. Muž ako učiteľ v predškolskej a elementárnej edukácii

Učiteľské povolanie so zreteľom na svoju kľúčovú úlohu vo výchovno-vzdelávacom procese kladie vysoké nároky na osobnosť učiteľa či v predprimárnej²² alebo primárnej²³ edukácii. Učitelia, ktorí vykonávajú priamu výchovno-vzdelávaciu činnosť spolu s činnosťami s ňou súvisiacimi²⁴, celkom oprávnenne považujú svoje povolanie za náročné a často mimoriadne stresujúce. Muži sa v tomto prípade pri vyrovnávaní so stresom viac spoliehajú na seba ako na druhých. Tieto roly sú dané rôznymi osobnostnými očakávaniami, rozdielnymi socializačnými skúsenosťami a interakčnými vzormi. Húževnatá, aktívna, pevná osobnosť, ktorá dobre odoláva záťaži, je v tomto kontexte charakterizovaná tromi aspektmi²⁵:

1. *Kontrola* – spočíva v tom, že osoba sa cíti schopná ovládať priebeh dejov a riadiť ho. Ide o isté presvedčenie, že jednotlivé udalosti môžu byť ovplyvňované.
2. *Stotožnenie sa* so zmysluplnou úlohou, odovzdanosť, oddanosť, osobná angažovanosť. Ide o dispozíciu plne sa venovať tomu, čo človek považuje za hodnotné a zmysluplné a zamerať na to svoju pozornosť.

²² Predprimárne vzdelávanie chápeme v pedagogickej teórii ako proces cieleného a organizovaného pôsobenia na dieťa predškolského veku, ktorý ho má rozvíjať, podporovať, motivovať a smerovať k získaniu tzv. kompetencií budúceho školáka. Porov. OPRAVILOVÁ, E.: *Predškolská pedagogika*. Praha : Grada, 2016. ISBN 978-80-247-5107-8. Hlavným cieľom výchovy a vzdelávania v materskej škole je dosiahnutie optimálnej kognitívnej, senzomotorickej a sociálno-citovej úrovne ako základu pre školské vzdelávanie v základnej škole a pre život v spoločnosti. *ŠTÁTNY VZDELÁVACÍ PROGRAM PRE PREDPRIMÁRNE VZDELÁVANIE V MATERSKÝCH ŠKOLÁCH*. Bratislava : Štátny pedagogický ústav, 2016.

²³ Ciele výchovy a vzdelávania predstavujú spoločný základ pre konkretizovanie predmetových cieľov a špecifických cieľov prierezových tém, ktoré sa majú vzdelávaním naplniť. Na 1. stupni sa vyvážene venuje pozornosť nielen kognitívnym a intelektuálnym aspektom vzdelávania, ale rovnocenne aj sociálnemu a emocionálnemu rozvoju žiakov. *ŠTÁTNY VZDELÁVACÍ PROGRAM PRE PRIMÁRNE VZDELÁVANIE – 1. STUPEŇ ZÁKLADNEJ ŠKOLY*. Bratislava : Štátny pedagogický ústav, 2015.

²⁴ Porov. KOMINAREC, I. – KRAJČOVÁ, N. a kol.: *Úvod do pedagogiky*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Fakulta humanitných a prírodných vied, 2015. ISBN 978-80-555-1413-0.

²⁵ Porov. KOPČANOVÁ, D.: Rodové odlišnosti a ďalšie faktory ovplyvňujúce status súčasného učiteľa. In: HELLER, D. - PROCHÁZKOVÁ, J. (eds.). *Psychologické dny 2004 : Svět žen a svět mužů : polarita a vzájemné obohacování : sborník příspěvků z konference Psychologické dny, Olomouc 2004*. Olomouc : Universita Palackého v Olomouci, 2005. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas Philosophica, Psychologica 35 - suppl. Celý text príspevku s rozsahom 6 s. je dostupný na priloženom CD-ROM. ISBN 80-244-1059-1.

3. Výzva - neobvyklé, náročné udalosti a zmeny sú chápané ako výzvy k ich následnému riešeniu a zvládaniu.

Dnes sa stretávame so skutočnosťou, že rodičia presúvajú čoraz častejšie výchovnú zodpovednosť na školu a teda aj na samotných učiteľov. Pedagógovia by v tomto kontexte mali do svojej práce zaviesť čo najviac výchovného pôsobenia na dieťa a na žiaka. Podmienky, v ktorých sa realizuje celý výchovno-vzdelávací proces, sú špecifické. Špecifickosť v tomto význame predstavuje fakt, že ide o priestor, ktorý je inštitucionálnym miestom, a teda mal by priblížiť a prispôbiť prostredie každému jednému dieťaťu či žiakovi v materskej škole resp. základnej škole²⁶. Výchovné pôsobenie²⁷ zabezpečujú v našom kultúrnom a edukačnom priestore prevažne učiteľky, či už v materských alebo základných školách.

Úloha muža pri výchove dieťaťa v edukačnom priestore je mimoriadne dôležitá, podobne ako úloha ženy. Ideálnym riešením by bola spravodlivá vyváženosť tejto skutočnosti. Deti by mali byť schopné komunikovať rovnako s pedagógmi mužského ako aj ženského pohlavia. Bolo by žiaduce, aby mužskí zamestnanci zastávali vedúce postavenie v iniciatívach a činnostiach, ktoré sú charakteristické pre toto pohlavie. Takéto očakávania však nie sú vždy realistické, pretože väčšina učiteľov v tejto sfére sú ženy. Ženy a muži môžu v takomto úsilí prispieť k špecifickým výhodám, ktoré podporia interakciu a kooperáciu s deťmi vo výchovno-vzdelávacom procese²⁸. Výrazne sa tak podporí vzájomné podnecovanie, ovplyvňovanie a súčinnosť medzi učiteľmi a deťmi resp. žiakmi²⁹. Materská škola priaznivo ovplyvňuje celkový vývin dieťaťa³⁰. Niektoré európske a hlavne škandinávské krajiny (napr. Švédsko a Dánsko) realizujú viaceré podporné aktivity, ktorých cieľom je zvýšiť podiel mužov-učiteľov v materských školách³¹.

Osobnosť muža učiteľa v pedagogických a psychologických vedách môžeme charakterizovať ako systémový komplex vlastností, ktoré jednotlivec získava v predmetnej činnosti a styku a ktoré ho charakterizujú z hľadiska účasti na spoločenských kontaktoch. Je to vlastne organizovaný a najvyšší celok duševného života človeka, ktorý reguluje správanie³² a hodnotovú orientáciu³³. Napriek tomu, že osobnosť je integrovaný celok, komplex vlastností, každý jednotlivec je charakteristický individuálnymi neopakovateľnými znakmi a črtami³⁴. Osobnosť je dynamická organizácia takých psychologických systémov³⁵, vnútorných podmienok individua, ktoré determinujú jeho jedinečné prispôbovanie sa okoliu. Osobnosť sa v činnosti vyvíja postupne prostredníctvom procesu socializácie a najmä výchovným pôsobením, ktoré okrem individuálnych rozdielov musí rešpektovať ontogenetické

²⁶ Porov. DUCHOVIČOVÁ, J. a kol.: *Diverzita školskej populácie ako objekt pedagogickej vedy*. Nitra : Pedagogická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, 2013. ISBN 978-80-558-0528-3.

²⁷ Por. DVOŘÁKOVÁ, M. – KOLÁŘ, Z. a kol.: *Základní učebnice pedagogiky*. Praha : Grada, 2015. ISBN 978-80-247-5039-2.

²⁸ Porov. BURIČ, H. 2004. Sudjelovanje očeva/muškaraca u odgoju djeteta. In: Dijete, vrtić, obitelj : Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima, Vol. 10 No. 35-36, 2004. ISSN 1331-1948.

²⁹ Porov. KARIKOVÁ, S.: *Kapitoly z pedagogickej psychológie*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Pedagogická fakulta, 2007. ISBN 978-80-8083-526-2.

³⁰ Porov. OPRAVILOVÁ, E.: *Předškolní pedagogika*. Praha : Grada, 2016. ISBN 978-80-247-5107-8.

³¹ Porov. BURIČ, H. 2012. Kako odgajaju muškarci? In: Djeca u Europi : zajednička publikacija mreže europskih časopisa, Vol. 4 No. 8, 2012. ISSN 1847-2796.

³² Porov. KAČÁNI, V. – FLEŠKOVÁ, M. a kol. *Základy učitel'skej psychológie*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2004. ISBN 80-10-00429-4.

³³ Porov. KOSOVÁ, B.: *Filozofické a globálne súvislosti edukácie*. Banská Bystrica : Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela, 2013. ISBN 978-80-557-0434-0.

³⁴ Porov. ĎURIČ, L. – BRATSKÁ, M. a kol.: *Pedagogická psychológia – terminologický a výkladový slovník*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1997. ISBN 80-08-02498-4.

³⁵ Por. DYTRTOVÁ, R. – KRUTOVÁ, M.: *Učitel - příprava na profesi*. Praha : Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2863-6.

diferencie. V predškolskom a mladšom školskom veku ovplyvňuje osobnosť jedinca najmä rodina a škola. Môžeme povedať, že vymedzenie pojmu osobnosť má tri aspekty³⁶:

1. Osobnosť je rozlíšiteľne indivídium, ktoré možno charakterizovať pojmami kvalitatívnych a kvantitatívnych rozdielov medzi jednotlivcami.
2. Osobnosť je štruktúrovaný celok definovaný v pojmoch vlastných rozdielných štruktúrálnych atribútov.
3. Osobnosť je štruktúrované pole, ktorého každý aspekt je v dynamickom vzťahu ku každému inému aspektu

Osobnosť je individuálna jednota človeka, je to jednota jeho duševných vlastností a dejov, založená na harmónii, ktorá sa však vytvára a prejavuje aj prostredníctvom spoločenských javov³⁷. Podľa výsledkov porovnávania v desiatich štátoch OECD učiteľ ako osobnosť by mal disponovať týmito charakteristikami:³⁸

- vysoká motivácia, zodpovednosť a entuziazmus³⁹ pre učiteľské povolanie: dobrý učiteľ chápe svoju prácu ako povolanie (má ju rád, uspokojuje ho, je pre neho zároveň koníčkom, a nie iba zamestnaním)
- láska k deťom⁴⁰, pozitívny vzťah k žiakom⁴¹, študentom
- majstrovské ovládanie didaktiky – metodiky predmetov, ktoré vyučuje
- oboznamovanie sa s rôznymi teóriami výchovy a vzdelávania, koncepciami a metódami vyučovacieho procesu. Mal by ich optimálne využívať a na ich základe by si mal vypracovať vlastnú, špecifickú koncepciu vyučovacieho procesu. Schopnosť osvojovať si nové poznatky.⁴²
- spolupráca s ostatnými učiteľmi.
- permanentná spätná väzba, reflexia, analýza a hodnotenie vlastnej práce, jej zefektívňovanie a optimalizácia a zdravé sebavedomie⁴³
- učiteľ sa musí chcieť stávať čoraz lepším.

Medzi ďalšie kľúčové komponenty môžeme ešte zaradiť psychickú odolnosť, ktorá učiteľovi pomáha preniknúť do podstaty a povahy problémových situácií a konfliktov, ako aj kreativitu, schopnosť operatívneho myslenia⁴⁴ a spravodlivosť⁴⁵.

Systematický trojdimenzionálny model spôsobilostí učiteľa vychádza z troch sfér učiteľskej profesie, a to⁴⁶:

- z výkonovej (činnosť učiteľa – spôsobilosť plánovať, realizovať a hodnotiť edukáciu),

³⁶ Porov. ĎURIČ, L. – BRATSKÁ, M. a kol.: *Pedagogická psychológia – terminologický a výkladový slovník*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1997. ISBN 80-08-02498-4.

³⁷ Porov. ĎURIČ, L. – BRATSKÁ, M. a kol.: *Pedagogická psychológia – terminologický a výkladový slovník*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1997. ISBN 80-08-02498-4.

³⁸ Porov. KARIKOVÁ, S.: *Kapitoly z pedagogickej psychológie*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Pedagogická fakulta, 2007. ISBN 978-80-8083-526-2.

³⁹ Porov. ORDON, U.: Nauczyciel edukacji wczesnoszkolnej wobec współczesnych przemian oświatowych. In: *Edukacja – Technika – Informatyka*, nr 4/22/2017, Rzeszów Wydawnictwo UR 2017. ISSN 2080-9069.

⁴⁰ Deti potrebujú lásku a bezpodmienečné prijatie. Por. MERTIN, V. – GILLERNOVÁ, I. a kol.: *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. Praha : Portál, 2003. ISBN 80 -7178-799-X.

⁴¹ Porov. HOLLÁ, K.: *Didaktika etickej výchovy*. Nitra : Univerzita Konštantína filozofa v Nitre, 2014. ISBN 978-80-558-0684-6.

⁴² Porov. DYTRTOVÁ, R. – KRHUTOVÁ, M.: *Učitel - příprava na profesi*. Praha : Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2863-6.

⁴³ Porov. SEDLAČKOVÁ, D. *Rozvoj zdravého sebavědomí žáka*. Praha : Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2685-4.

⁴⁴ Porov. DYTRTOVÁ, R. – KRHUTOVÁ, M.: *Učitel - příprava na profesi*. Praha : Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2863-6.

⁴⁵ Spravodlivosť berie do úvahy dobro inej osoby, nakoľko ide o jej dobro a nie dobro moje. Porov. NORIEGA, J.: *Eros a jeho poslanie*. Bratislava : Lúč, 2017. ISBN 978-80-8179-058-4.

⁴⁶ Porov. HAJDÚKOVÁ, V. a kol.: *Metodika na tvorbu školských vzdelávacích programov pre materské školy*. Bratislava : MPC, 2009. ISBN 978-80-8052-341-1.

- vzdelanostnej (jeho kvalifikačné predpoklady – pedagogická, odborná, predmetová a metodická spôsobilosť),
- funkčnej (funkcie učiteľa v edukácii: teoreticko-poznatková, personálno-sociálna a prakticko-činnosť).

Základné skupiny pedagogických kompetencií⁴⁷ budúcich učiteľov, ktoré navrhol známy pedagóg Švec, sú kompetencie: smerujúce k edukácii, osobnostné a rozvíjajúce.

Je dôležité pripomenúť, že v dobe neustálych inovatívnych zmien je potrebné, aby bol učiteľ flexibilný a pripravený a ochotný neustále získavať poznatky o inovačných stratégiách výchovno-vzdelávacej činnosti (metódach, formách, prostriedkoch, didaktických zásadách atď.)⁴⁸. V týchto intenciách je mimoriadne potrebné a žiaduce aby sa postavenie a tiež uplatnenie mužov-učiteľov v predprimárnom a primárnom vzdelávaní posilnilo a podporilo aj zo strany kľúčových inštitúcií rozhodujúcich o reforme školského systému.

Základný popis vybraných charakteristík, ktoré by mal spĺňať učiteľ v predprimárnom a primárnom vzdelávaní možno zhrnúť nasledovne: Pomáha deťom byť aktívnymi, samostatnými a seba rozvíjajúcimi. Neustále podporuje zvedavosť detí, podnecuje a podporuje ich motiváciu. Vytvára podmienky na experimentovanie, objavovanie, bádanie, skúmanie, riešenie problémov. Výchovno-vzdelávaciu činnosť poníma ako otvorený proces, v ktorom je dieťa aktívnym subjektom. Často vystupuje v roli poradcu a konzultanta. Preferuje individuálne vzdelávacie potreby dieťaťa. Vede deti k hodnoteniu pokrokov vo svojej činnosti. Spolupracuje s deťmi, podporuje otvorenú komunikáciu, podporuje ich rozhodovanie o výchovno-vzdelávacej činnosti. Vytvára a podporuje atmosféru dôvery, vzájomného rešpektu a otvorenosti vzťahov. Vytvára priestor na uplatňovanie interdisciplinárnych vzťahov a medzipredmetových súvislostí.

6. Zachovávanie roly muža a ženy v materskej škole

Rola muža a ženy má svoje výrazné špecifiká. Pohlavie je jedným z nosných a určujúcich atribútov sociálnych rolí⁴⁹. Podľa výsledkov vedeckých výskumov sa „ženský“ a „mužský“ typ myslenia odlišujú, tento fakt je zjavný už od ranného detstva. Možno uviesť niekoľko príkladov v týchto súvislostiach⁵⁰:

- Dievčatá už od narodenia viac a dlhšie pozorujú ľudskú tvár ako chlapci, chlapcov zas viac upúta technická konštrukcia umiestnená v zornom poli
- Chlapci sa zaujímajú o rôzne dopravné prostriedky a obľubujú mechanické hračky. Radi pracujú so stavebnicami.
- Dievčatá citlivejšie reagujú na výrazy tváre, tón a farbu hlasu, ľahšie posudzujú charakter človeka.
- V správaní chlapcov sa prejavuje skôr priama agresivita, u dievčat latentná.
- Dievčatá prejavujú už od svojich šiestich rokov viac prvkov prosociálneho správania.

⁴⁷ Kompetencie učiteľov materskej školy tvorí súbor vedomostí, spôsobilostí, postojov a hodnôt potrebných pre výkon profesie. Môžeme ich postupne rozdeliť na pedagogické a didaktické, predmetové, diagnostické, informačné, sociálne, psychosociálne, komunikačné, manažérske, profesijné a kultúrne. Porov. ŠMELOVÁ, E. – PRÁŠILOVÁ, M. (eds.): *Didaktika předškolního vzdělávání*. Praha : Portál, 2018. ISBN 978-80-262-1302-4.

⁴⁸ Porov. UHRINOVÁ, M.: *Vybrané didaktické aspekty prírodovedného vzdelávania v materskej škole*. Ružomberok : VERBUM, 2011. ISBN 978-80-8084-317-5.

⁴⁹ Porov. GASPAREC, T. – GASPARECOVÁ, I.: Žena a muž ako ideály vo výchove vs. lacné idoly súčasnej pseudo-pedagogiky. In: *STUDIA SCIENTIFICA FACULTATIS PAEDAGOGICAE UNIVERSITAS CATHOLICA RUŽOMBEROK*. Vedecký recenzovaný časopis. jún 2019, ročník 18, číslo 3.

⁵⁰ PODMANICKÝ, I. – PODMANICKÁ, Z.: 2019. Mužský a ženský prvok vo výchove. In: *STUDIA SCIENTIFICA FACULTATIS PAEDAGOGICAE UNIVERSITAS CATHOLICA RUŽOMBEROK*. Vedecký recenzovaný časopis. jún 2019, ročník 18, číslo 3.

- V dospelosti si chlapci vyberajú skôr technické povolania, kde je možno čosi konštruovať, preto dominujú skôr v technických disciplínach, obľubujú aj finančníctvo programovanie a architektúru.
- Dievčatá si v dospelosti vyberajú povolania, kde prejavujú empatiu, komunikujú city, t. j. realizujú sa skôr v pedagogických povolaniach a zdravotníckych povolaniach.

Rola muža v súčasnej spoločnosti môže vyvolávať isté rozpaky. Prelínajú sa v nej prvky nedôvery voči vlastnej mužnosti a autorite, strach z neúspechu, túžba po prestíži, spoločenskom postavení a nároky na neomylnosť či suverénne a naoko drsné chlapecké správanie - to všetko sú charakteristiky dnešných mužov. Prirodzená úloha muža je však chrániť a brániť svoju rodinu a zároveň ju materiálne a duchovne zabezpečovať⁵¹. V týchto súvislostiach je úloha muža mimoriadne dôležitá aj vo výchovno-vzdelávacom prostredí materskej školy, nakoľko dnes mužský vzor môže absentovať aj v rodinnej výchove. Každá vývinová etapa dieťaťa sa vyznačuje typickými zmenami, pri ktorých je nevyhnutná prítomnosť muža aj ženy. Dospelí pomáhajú deťom nielen svojim výchovným pôsobením, ale tiež svojim príkladom⁵², správaním sa⁵³ a hodnotovou orientáciou⁵⁴. Nevyhnutným predpokladom na efektívne rozvíjanie kompetencií dieťaťa predškolského veku je učiteľ s adekvátnou úrovňou jeho kompetencií⁵⁵. Postavenie učiteľa-muža v spoločnosti je odvodené od jeho pôsobenia v školskom systéme. Učitelia sa podieľajú na raste schopností a kultivácii predpokladov pre spoločenský a pracovný život budúcich generácií⁵⁶. Mužskosť a ženskosť definujeme ako protiklady, ktoré v sebe obsahujú nosný predpoklad, že muži a ženy sú odlišní. Mužská a ženská rola sa dotýka vzťahu medzi jednotlivcom a usporiadaním spoločnosti. Súvisí teda so spoločensky definovanými očakávaniami, ktoré človek plní v súvislosti s istou spoločenskou pozíciou⁵⁷. Muž a žena nie sú identickí, majú svoje výrazné špecifiká, ktorými sa majú vzácné dopĺňať. A preto, ak sa má dieťa správne vyvíjať, potrebuje výchovu, v ktorej sú prítomné oba princípy, mužský i ženský.⁵⁸ Pre výchovu v materskej škole ako aj v primárnom vzdelávaní je tento princíp mimoriadne dôležitý a nezastupiteľný. Osobnosť muža-pedagóga v predprimárnej a primárnej edukácii by mala spĺňať náležité predpoklady potrebné pre výkon tejto profesie. Mal by byť pracovitý, spoločenský, mravný a tiež primerane intelektuálny. Nemôžeme zabúdať ani na organizačné a didaktické schopnosti. Všetky spomínané faktory, úlohy, vlastnosti a schopnosti by mali byť organicky prepojené v kontexte vyzretej osobnosti pedagóga⁵⁹.

V týchto súvislostiach sme sa zamerali aj na esteticko-vizuálne hľadisko, na základe sme hľadali vhodné typy mužov-učiteľov. Prezentovali sme možnosti, ktoré vychádzajú zo súčasnej antropologickej typológie, konkrétne išlo o športový typ, typ osobnosti zameraný na módne trendy, učiteľ typu

⁵¹ Porov. SEDLÁČEK, J.: 2010. *Otcovstvo: problém alebo výzva?* Bratislava : DON BOSCO, 2010. ISBN 9788080741303.

⁵² Porov. MERTIN, V. – GILLERNOVÁ, I. a kol.: *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. Praha : Portál, 2003. ISBN 80-7178-799-X.

⁵³ Porov. GEJDOŠ, M. - GOZDEK, M.: *Rola ojca w wychowaniu dziecka*. Chelm : WSZ Chelm, 2017. ISBN 978-83-948811-0-8.

⁵⁴ Porov. GASPAREC, T. – GASPARECOVÁ, I.: Žena a muž ako ideály vo výchove vs. lacné idoly súčasnej pseudo-pedagogiky. In: *STUDIA SCIENTIFICA FACULTATIS PAEDAGOGICAE UNIVERSITAS CATHOLICA RUŽOMBEROK*. Vedecký recenzovaný časopis. jún 2019, ročník 18, číslo 3.

⁵⁵ Porov. UHRINOVÁ, M.: *Vybrané didaktické aspekty prírodovedného vzdelávania v materskej škole*. Ružomberok : VERBUM, 2011. ISBN 978-80-8084-317-5.

⁵⁶ Porov. HAVLÍK, R. – KOŤA, J.: *Sociologie výchovy a školy*. Praha : Portál. ISBN 978-80-262-0042-0.

⁵⁷ Porov. HUDECOVÁ, A.: Rola otca a rola matky v súčasnej rodine v ére postmodernej spoločnosti. In: *STUDIA SCIENTIFICA FACULTATIS PAEDAGOGICAE UNIVERSITAS CATHOLICA RUŽOMBEROK*. Vedecký recenzovaný časopis. jún 2019, ročník 18, číslo 3.

⁵⁸ Porov. PODMANICKÝ, I. – PODMANICKÁ, Z.: 2019. Mužský a ženský prvok vo výchove. In: *STUDIA SCIENTIFICA FACULTATIS PAEDAGOGICAE UNIVERSITAS CATHOLICA RUŽOMBEROK*. Vedecký recenzovaný časopis. jún 2019, ročník 18, číslo 3.

⁵⁹ Porov. VARGOVÁ, M.: Osobnosť pedagóga v predprimárnej a primárnej edukácii. In: zb. *Kríza pedagogiky?* Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, 2013. s. 180-185. ISBN 978-80-223-3331-3.

metrosexuál a mužný typ. Výsledky prieskumu s ohľadom na pohlavie respondenta približujú nasledovné kontingenčné tabuľky:

Tabuľka 9: Esteticko-vizuálne hľadisko učiteľa (športový typ), vo vzťahu postoja mužov a žien

10a	m	z	spolu
1	3	12	15
2	16	30	46
3	24	38	62
4	2	7	9
5	2		2
spolu	47	87	134

10a	m	z	spolu
1 + 2	19	42	61
3	24	38	62
4 + 5	4	7	11
spolu	47	87	134

Tabuľka 10: Esteticko-vizuálne hľadisko učiteľa (typ osobnosti zameraný na módne trendy – značkové oblečenie), vo vzťahu postoja mužov a žien

10b	m	z	spolu
1	2	1	3
2	8	11	19
3	21	50	71
4	12	23	35
5	4	2	6
spolu	47	87	134

10b	m	z	spolu
1 + 2	10	12	22
3	21	50	71
4 + 5	16	25	41
spolu	47	87	134

Tabuľka 11: Esteticko-vizuálne hľadisko učiteľa (učiteľ typu metrosexuál, prílišný záujem o zovňajšok), vo vzťahu postoja mužov a žien

10c	m	z	spolu
1	2		2
2	8	10	18
3	18	46	64
4	12	27	39
5	7	4	11
spolu	47	87	134

10c	m	z	spolu
1 + 2	10	10	20
3	18	46	64
4 + 5	19	31	50
spolu	47	87	134

Tabuľka 12: Esteticko-vizuálne hľadisko učiteľa (mužný typ, mužský vzor), vo vzťahu postoja mužov a žien

10d	m	z	spolu
1	8	14	22
2	15	30	45
3	17	35	52
4	4	7	11
5	2	1	3
spolu	46	87	133

10d	m	z	spolu
1 + 2	23	44	67
3	17	35	52
4 + 5	6	8	14
spolu	46	87	133

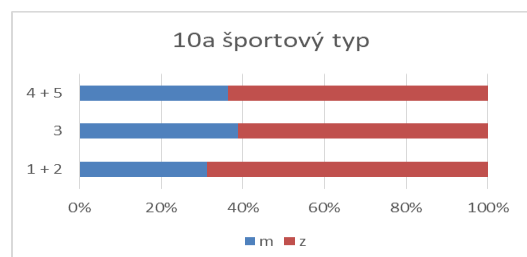
Pokiaľ to absolútne početnosti umožňovali, v rámci štatistického testovania prostredníctvom χ^2 -testu kvalitatívnej závislosti bola skúmaná závislosť príslušného ukazovateľa (odpovede: 1 + 2 = rozhodne súhlasím + súhlasím, 3 = neutrálne, 4 + 5 = nesúhlasím + rozhodne nesúhlasím) od pohlavia. Výsledky boli takéto:

ad 10b: Nie je štatisticky významný rozdiel medzi postojmi mužov a žien (p-hodnota 0,3223).

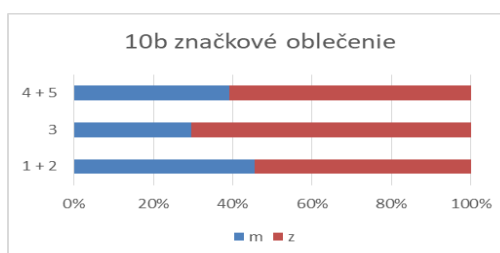
ad 10c: Nie je štatisticky významný rozdiel medzi postojmi mužov a žien (p-hodnota 0,1736).

Poznámka: Vzhľadom na nízke absolútne počtenosti by výsledky testovania hypotéz ad 10a, ad 10d boli nevierohodné.

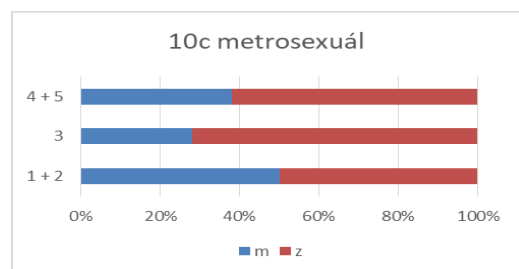
Graf 8:

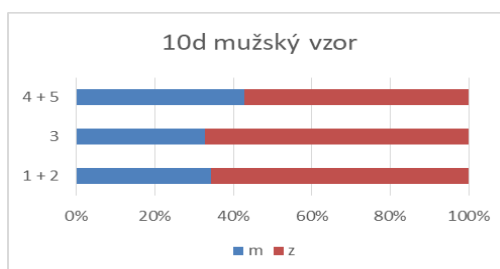
Graf 9:

Graf 10:

Graf 11:

Tabuľka 13: Esteticko-vizuálne hľadisko učiteľa (športový typ), vo vzťahu postojov dedina - mesto

10a	d	m	spolu
1	8	7	15
2	20	26	46
3	29	33	62
4	3	6	9
5		2	2
spolu	60	74	134

10a	d	m	spolu
1 + 2	28	33	61
3	29	33	62
4 + 5	3	8	11
spolu	60	74	134

Tabuľka 14: Esteticko-vizuálne hľadisko učiteľ'a (typ osobnosti zameraný na módne trendy – značkové oblečenie), vo vzťahu postojov dedina – mesto

10b	d	m	spolu
1	3		3
2	6	13	19
3	28	43	71
4	22	13	35
5	1	5	6
spolu	60	74	134

10b	d	m	spolu
1 + 2	9	13	22
3	28	43	71
4 + 5	23	18	41
spolu	60	74	134

Tabuľka 15: Esteticko-vizuálne hľadisko učiteľ'a (učiteľ typu metrosexuál, prílišný záujem o zovňajšok), vo vzťahu postojov dedina - mesto

10c	d	m	spolu
1	2		2
2	6	12	18
3	26	38	64
4	20	19	39
5	6	5	11
spolu	60	74	134

10c	d	m	spolu
1 + 2	8	12	20
3	26	38	64
4 + 5	26	24	50
spolu	60	74	134

Tabuľka 16: Esteticko-vizuálne hľadisko učiteľa (mužný typ, mužský vzor), vo vzťahu postojov dedina – mesto

10d	d	m	spolu
1	12	10	22
2	19	26	45
3	22	30	52
4	6	5	11
5		3	3
spolu	59	74	133

10d	d	m	spolu
1 + 2	31	36	67
3	22	30	52
4 + 5	6	8	14
spolu	59	74	133

χ^2 -test kvalitatívnej závislosti bol aplikovaný aj na skúmanie závislosti ukazovateľov od toho, či respondent býva v meste, alebo na vidieku. Výsledky boli takéto:

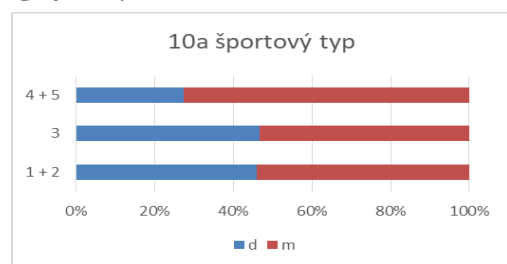
ad 10b: Nezávisí od bydliska = nie je štatisticky významný rozdiel medzi postojmi respondentov z mesta a dediny (p-hodnota 0, 2147).

ad 10c: Nezávisí od bydliska = nie je štatisticky významný rozdiel medzi postojmi respondentov z mesta a dediny (p-hodnota 0, 4304).

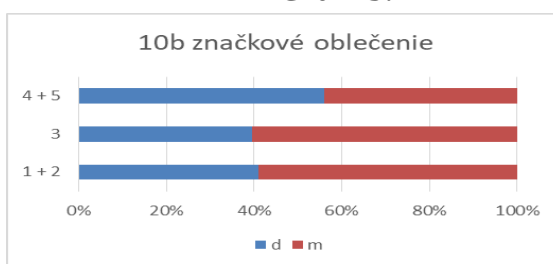
ad 10d: Nezávisí od bydliska = nie je štatisticky významný rozdiel medzi postojmi respondentov z mesta a dediny (p-hodnota 0, 9046).

Poznámka: Vzhľadom na nízke absolútne početnosti by výsledky testovania hypotéz ad 10a boli nevierohodné.

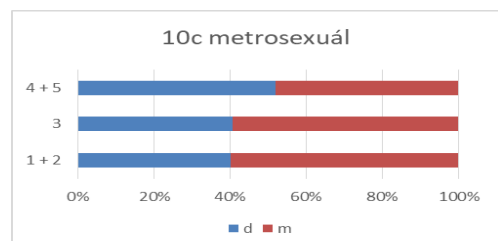
Graf 12:

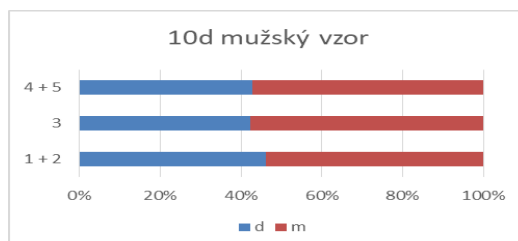
Graf 13:

Graf 14:

Graf 15:

V ďalšej otázke, ktorá bola súčasťou dotazníka, sme sa zamerali na oblasť vizuálnej stránky a fyziognómie v postavení muža učiteľa. Respondentom boli pri každom type ponúknuté tieto možné odpovede: 1 – rozhodne súhlasím, 2 – súhlasím, 3 – neutrálne, 4 – nesúhlasím, 5 – rozhodne nesúhlasím.

Výsledky testovania kvalitatívnych závislostí prostredníctvom χ^2 -testu sú takéto:

ad 11 (muži, ženy): χ^2 -test kvalitatívnej závislosti nemožno aplikovať.

ad 11 (dedina, mesto): Na hladine významnosti 0,05 je štatisticky významný rozdiel medzi postojmi respondentov z mesta a dediny (p-hodnota 0,036), t. j. odpoveď závisí od typu bydliska.

Tabuľka 17: Dôležitosť vizuálnej stránky učiteľa v pohľade muž - žena

11	m	z	spolu
1	2	3	5
2	13	39	52
3	25	39	64
4	3	5	8
5	4	1	5
spolu	47	87	134

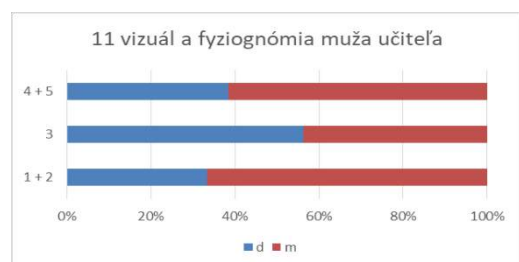
11	m	z	spolu
1 + 2	15	42	57
3	25	39	64
4 + 5	7	6	13
spolu	47	87	134

Tabuľka 18: Dôležitosť vizuálnej stránky učiteľa v pohľade dedina - mesto

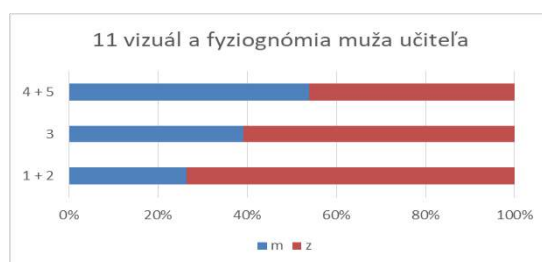
11	d	m	spolu
1	4	1	5
2	15	37	52
3	36	28	64
4	4	4	8
5	1	4	5
spolu	60	74	134

11	d	m	spolu
1 + 2	19	38	57
3	36	28	64
4 + 5	5	8	13
spolu	60	74	134

Graf 16:

Graf 17:

Záver

Pre dnešnú spoločnosť je nevyhnutné, aby sa už v predprimárnom a primárnom stupni vzdelávania v rámci výchovno-vzdelávacieho procesu na školách vytváral priestor pre uplatnenie mužov a žien v pedagogickom povolání. Práve v čase neustálych zmien v národnej a európskej spoločnosti je potrebné a mimoriadne vhodné venovať pozornosť a priestor postaveniu maskulinity v modernej edukačnej realite. Rola muža je pre súčasné školstvo mimoriadne dôležitá na každom stupni vzdelávania. Tým sa samozrejme nijako nespochybňuje dôležitosť individuálneho prístupu každého pedagóga, jeho profesionality, odbornosti a hodnotového systému. Riešenie súčasnej situácie, v ktorej sa nachádza slovenský edukačný priestor, si vyžaduje komplexný prístup a jemu zodpovedajúce opatrenia. Súhlasne sa prikláňam k odporúčaniam D. Kopčanovej⁶⁰:

- sprísnenie kritérií posudzovania psychickej a odbornej spôsobilosti uchádzačov o učiteľské povolanie, čím by sa zabránilo podceňovaniu učiteľských študijných odborov alebo jeho výberu len z dôvodu neprijatia na iný typ štúdia;
- dôkladná psychologická príprava a vzdelávanie budúcich pedagógov (sociálno-psychologické tréningy a výcviky nielen pre riadiacich školských pracovníkov, ale aj pre pedagógov jednotlivých špecializácií, v dôsledku čoho by si osvojili asertívnejší prístup pri presadzovaní svojich požiadaviek smerom k nadriadeným orgánom;
- zlepšenie koncepcie a stratégie personálneho výberu pri obsadzovaní riadiacich funkcií v školstve;
- podstatné zvýšenie finančného ohodnotenia učiteľa podľa úrovne kvalifikácie, funkcie, náročnosti a kvality vykonávania pedagogickej práce;
- prieskumy príčin a zdrojov pracovnej spokojnosti či nespokojnosti v učiteľskom zamestnaní a ich medializácia, postupné zvyšovanie spoločenského statusu učiteľského povolania;
- otvorená medializácia všetkých aktuálnych otázok spojených so školstvom a postavením dnešného učiteľa.

Edukačný priestor Slovenska, ktorý je neodmysliteľnou súčasťou Európy, potrebuje učiteľov s humanisticko-mravnými a etickými hodnotami, ktoré budujú organické spoločenstvo osôb zainteresovaných v predprimárnom a primárnom stupni vzdelávania. Tento proces by mohla efektívne podporiť opätovná renesancia záujmu o toto dôležité povolanie a poslanie.

⁶⁰ Porov. KOPČANOVÁ, D.: Rodové odlišnosti a ďalšie faktory ovplyvňujúce status súčasného učiteľa. In: HELLER, D. - PROCHÁZKOVÁ, J. (eds.). *Psychologické dny 2004 : Svět žen a svět mužů : polarita a vzájemné obohacování : sborník příspěvků z konference Psychologické dny, Olomouc 2004*. Olomouc : Universita Palackého v Olomouci, 2005. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas Philosophica, Psychologica 35 - suppl. Celý text príspevku s rozsahom 6 s. je dostupný na priloženom CD-ROM. ISBN 80-244-1059-1.

The basic aspects of pedagogical reality and their relation to the presence of men in preschool and elementary education

Summary

The aim of the article is to examine the position and presence of men in contemporary pedagogical reality. The paper emphasises the importance of the role played by men in the educational process taking place in preschool and elementary education and focuses on the pillars and theoretical foundations of the current education world using the example of kindergartens and elementary schools. Subsequently, it analyzes the status quo of male teachers' presence in Slovakia and the wide range of their competences. It draws attention to contemporary cultural and educational concepts as well as economic aspects of the modern educational process. Attention is also paid to possible theoretical suggestions on how to improve the current situation. They regard three domains, more specifically, economic, socio-cultural and educational one. The economic aspects are primarily related to the need of increasing the financial remuneration of individual teachers. The socio-cultural aspect of the solution implies the enhancement of their social status. The substantial educational opportunities for improvement exist in the families themselves where the figure of the father occupies crucial position as well as in the presence of male teachers in schools that is important as early as from the preschool age. The paper also includes a research probe focusing on the issue of male presence in the educational process seen from the perspective of parents.

Key words: preschool pedagogy, elementary pedagogy, education, communication skills, dialogue, male presence in education, male teacher

Použitá literatúra

- BOSÝ, D.: Feminizácia školstva a postavenie učiteliek a učiteľov v jej kontexte. Dostupné na: <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Lukac1/subor/Bosy.pdf>
- BOTÍK, J. a kol. *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska 2*. Bratislava : Veda, 1995. 418 s. ISBN 80-224-0235-4.
- BURIČ, H.: Kako odgajaju muškarci? In: Djeca u Europi : zajednička publikacija mreže europskih časopisa, Vol. 4 No. 8, 2012. ISSN 1847-2796
- BURIČ, H.: Sudjelovanje očeva/muškaraca u odgoju djeteta. In: Dijete, vrtić, obitelj : Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima, Vol. 10 No. 35-36, 2004. ISSN 1331-1948.
- CZAJA-CHUDYBA, I. - DRWAL, B. - WŁOCH, M.: Mężczyzna jako nauczyciel edukacji wczesnoszkolnej. Kraków: Uniwersytet pedagogiczny im. KEN w Krakowie. In: *Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna*, Vol. 5 2/2 (10/2)/2017
- ČABALOVÁ, D.: *Pedagogika*. Praha : Grada, 2011. 272 s. ISBN 978-80-247-2993-0.
- DUCHOVIČOVÁ, J. a kol.: *Diverzita školskej populácie ako objekt pedagogickej vedy*. Nitra : Pedagogická fakulta Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2013. 334 s. ISBN 978-80-558-0528-3.
- DVOŘÁKOVÁ, M. – KOLÁŘ, Z. a kol.: *Základní učebnice pedagogiky*. Praha : Grada, 2015. ISBN 978-80-247-5039-2.
- DYTRTOVÁ, R. – KRHUTOVÁ, M.: *Učitel - příprava na profesi*. Praha : Grada, 2009. 113 s. ISBN 978-80-247-2863-6.
- ĎURIČ, L. – BRATSKÁ, M. a kol.: *Pedagogická psychológia – terminologický a výkladový slovník*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1997. 463 s. ISBN 80-08-02498-4.
- GASPAREC, T. – GASPARECOVÁ, I.: Žena a muž ako ideály vo výchove vs. lacné idoly súčasnej pseudo-pedagogiky. In: *STUDIA SCIENTIFICA FACULTATIS PAEDAGOGICAE UNIVERSITAS CATHOLICA RUŽOMBEROK*. Vedecký recenzovaný časopis. jún 2019, ročník 18, číslo 3.

- GEJDOŠ, M. - GOZDEK, M.: *Rola ojca w wychowaniu dziecka*. Chelm : WSZ Chelm, 2017. ISBN 978-83-948811-0-8.
- HAJDÚKOVÁ, V. a kol.: *Metodika na tvorbu školských vzdelávacích programov pre materské školy*. Bratislava : MPC, 2009. 288 s. ISBN 978-80-8052-341-1.
- HAVLÍK, R. – KOŤA, J.: *Sociologie výchovy a školy*. Praha : Portál, 2002. 174 s. ISBN 978-80-262-0042-0.
- HOLLÁ, K.: *Didaktika etickej výchovy*. Nitra : Univerzita Konštantína filozofa v Nitre, 2014. ISBN 978-80-558-0684-6.
- HUDECOVÁ, A.: Rola otca a rola matky v súčasnej rodine v ére postmodernej spoločnosti. In: *STUDIA SCIENTIFICA FACULTATIS PAEDAGOGICAE UNIVERSITAS CATHOLICA RUŽOMBEROK*. Vedecký recenzovaný časopis. Jún 2019, ročník 18, číslo 3.
- JATTONI DALL ASÉN, M.: *Allarme Ocse: "Troppe insegnanti donne pregiudicano la parità di genere". E la scuola ne è danneggiata?*. Dostupné na: <https://www.iodonna.it/attualita/costume-e-societa/2017/03/22/allarme-ocse-troppe-insegnanti-donne-pregiudicano-la-parita-di-genere-ma-la-scuola-ne-e-danneggiata/>
- KAČÁNI, V. – FLEŠKOVÁ, M. a kol.: *Základy učiteľskej psychológie*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2004. 230 s. ISBN 80-10-00429-4.
- KARIKOVÁ, S.: *Kapitoly z pedagogickej psychológie*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Pedagogická fakulta, 2007. 107 s. ISBN 978-80-8083-526-2.
- KOHOUTEK, R.: *Základy pedagogické psychológie*. Brno : CERM, 1996. 184 s. ISBN 80-85867-94-X.
- KOMINAREC, I. - KRAJČOVÁ, N. a kol.: *Úvod do pedagogiky*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Fakulta humanitných a prírodných vied, 2015. ISBN 978-80-555-1413-0.
- KOPČANOVÁ, D.: Rodové odlišnosti a ďalšie faktory ovplyvňujúce status súčasného učiteľa. In: HELLER, D. - PROCHÁZKOVÁ, J. (eds.). *Psychologické dny 2004 : Svět žen a svět mužů : polarita a vzájemné obohacování : sborník příspěvků z konference Psychologické dny, Olomouc 2004*. Olomouc: Universita Palackého v Olomouci, 2005. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas Philosophica, Psychologica 35 - suppl. Celý text príspevku s rozsahom 6 s. je dostupný na priloženom CD-ROM. ISBN 80-244-1059-1.
- KOSOVÁ, B.: *Filozofické a globálne súvislosti edukácie*. Banská Bystrica : Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela, 2013. ISBN 978-80-557-0434-0.
- LISOWSKA, E.: *Równouprawnienie kobiet i mężczyzn w społeczeństwie*. Warszawa : SGH, 2008. 315 s. ISBN 978-83-7378-414-7.
- MELICHEROVÁ, M.: 2016. Pokrivený svet našich škôl bez mužov – V slovenských školách chýbajú muži, ich podiel medzi učiteľmi patrí medzi najhorší vo vyspelom svete. In: *Postoj.sk*, dostupné na: <https://www.postoj.sk/13595/pokriveny-svet-nasich-skol-bez-muzov->
- MERTIN, V. – GILLERNOVÁ, I. (eds.). *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. Praha : Portál, 2003. 230 s. ISBN 80 -7178-799-X.
- MILUSKA, J.: *Tożsamość kobiet i mężczyzn w cyklu życia*. Poznań : Wyd. Naukowe UAM, 1996. 300 s. ISBN 8323207461.
- OPRAVILOVÁ, E.: *Předškolní pedagogika*. Praha : Grada, 2016. ISBN 978-80-247-5107-8.
- ORDON, U.: Nauczyciel edukacji wczesnoszkolnej wobec współczesnych przemian oświatowych. In: *Edukacja – Technika – Informatyka*, nr 4/22/2017, Rzeszów Wydawnictwo UR 2017. ISSN 2080-9069
- PODMANICKÝ, I. – PODMANICKÁ, Z.: 2019. Mužský a ženský prvok vo výchove. In: *STUDIA SCIENTIFICA FACULTATIS PAEDAGOGICAE UNIVERSITAS CATHOLICA RUŽOMBEROK*. Vedecký recenzovaný časopis. jún 2019, ročník 18, číslo 3.

- RAJNIAKOVÁ, D.: Etnologická reflexia zmien v rolovom správaní mužov otcov po rozvode manželstva. In: *ANTROPOWEBZIN* 1-2/2015 41
- SEDLÁČEK, J.: *Otcovstvo: problém alebo výzva?* Bratislava : DON BOSCO, 2010. 267 s. ISBN 9788080741303.
- SEDLÁČKOVÁ, D.: *Rozvoj zdravého sebavedomí žiaka.* Praha : Grada, 2009. 123 s. ISBN 978-80-247-2685-4.
- ŠMELOVÁ, E. – PRÁŠILOVÁ, M. (eds.): *Didaktika předškolního vzdělávání.* Praha : Portál, 2018. ISBN 978-80-262-1302-4.
- ŠTÁTNY VZDELÁVACÍ PROGRAM PRE PREDPRIMÁRNE VZDELÁVANIE V MATERSKÝCH ŠKOLÁCH. Bratislava : Štátny pedagogický ústav, 2016.
- ŠTÁTNY VZDELÁVACÍ PROGRAM PRE PRIMÁRNE VZDELÁVANIE – 1. STUPEŇ ZÁKLADNEJ ŠKOLY. Bratislava : Štátny pedagogický ústav, 2015.
- UHRINOVÁ, M.: *Vybrané didaktické aspekty prírodovedného vzdelávania v materskej škole.* Ružomberok : VERBUM, 2011. 89 S. ISBN 978-80-8084-317-5.
- VALÍŠOVÁ, A. – KASÍKOVÁ, H. a kol.: *Pedagogika pro učitele.* Praha : Grada, 2007. 401 s. ISBN 978-80-247-1734-0.
- VARGOVÁ, M.: Osobnosť pedagóga v predprimárnej a primárnej edukácii. In: zb. *Kríza pedagogiky?* Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, 2013, s. 180-185. ISBN 978-80-223-3331-3.
- WOTSON, L. W. – WOODS, C. S. (eds.): *Go Where You Belong - Male Teachers as Cultural Workers in the Lives of Children, Families, and Communities.* Rotterdam : Sense Publishers, 2011. ISBN 978-94-6091-404-1.

PaedDr. Jozef Zentko, PhD.

Katolícka Univerzita v Ružomberku, Pedagogická fakulta,

Katedra predškolskej a elementárnej pedagogiky

Hrabovská cesta 1, 034 01 Ružomberok

e-mail: jozef.zentko@ku.sk

Pedagogické aspekty dozrievania osobnosti v rodine

Ivan Podmanický

Abstrakt

Súčasný človek žije v omyle, že môže realizovať všetky svoje potreby bez ohľadu na druhých, čo sa negatívne premietajú aj do jeho vnímania významu manželstva a rodiny. Cieľom príspevku je poukázať na pedagogické aspekty ovplyvňujúce dozrievanie osobnosti v rodine i kvalitu života rodiny vôbec.

Kľúčové slová: rodina, manželstvo, vzťahy, láska, rodinná výchova, mužský a ženský princíp, komplementarita, spoločenstvo

1. Úvod

„Tí, ktorí chcú mať dôstojné deti, rozumne urobia, ak najskôr sami seba urobia dôstojnými rodičmi.“ (sv. Filaret Moskovský)

Zmysel a poslanie rodiny nespočíva len v tom, že reprodukuje človeka, čím je biologicky významná pre udržanie ľudského rodu (a tým aj pre budúcnosť spoločnosti) alebo že generuje a odovzdáva nasledujúcim generáciám vytvorené materiálne či duchovné dobro, ale najmä v tom, že je optimálnym priestorom, v ktorom môže človek zmysluplne dorastať v láske, primerane sa starať o svoje potomstvo, sprostredkovať mu vstanie do kultúry a spoločnosti, prepájať generácie, a tým vytvárať medzi nimi kontinuitu i putá solidarity. Predovšetkým však, rodina dokáže vytvárať podmienky pre naplnenie základnej potreby človeka byť bezpečne ukotvený v tradícii a v láske k Bohu i v ľudskej rodinnej láske ako základných atribútov prijatia zmysluplnosti svojho života.

*„Dalo by sa povedať, že existujeme iba v tej miere, v akej existujeme pre druhých, ba dokonca, že byť znamená milovať“.*⁶¹ Táto Mounierova myšlienka výstižne vyjadruje kľúčovú úlohu manželstva a rodiny naplňovať život láskou, čo tvorí ontologickú podstatu ľudskej existencie. Človek ako agapická bytosť potrebuje lásku „...k vlastnému ľudskému dotvoreniu“⁶². Tá mu umožňuje naplňovať jej plnohodnotný rozmer, t. j. dávať do rovnováhy túžbu prijímať (v zmysle eros) a túžbu dávať (v zmysle agape), ktoré rastú v človeku súčasne⁶³.

Osoba vo svojej podstate znamená zdieľanie, vôľu žiť, seberealizovať sa a konať všetko dobré, čoho je človek schopný. Vývoj jej chápania v novoveku ukázal, že láska a vzťahovosť sú nevyhnutné pre každú ľudskú osobu a ich zničením sa ničia aj samotné hodnoty, preto je pre človeka dimenziou *conditio sine qua non*⁶⁴. Vďaka vzťahom sa človek stáva sám sebou, môže sám sebe porozumieť a tým sa akceptovať z pohľadu druhých a vo vzťahu k iným. Autonómia subjektu nie je v rozpore s jeho vzťahovosťou. Naopak, tá ho podmieňuje a umožňuje jeho plnú realizáciu⁶⁵.

Imperatív milovať a jeho aplikácia v procese poznania, komunikácie a sociability dáva prostredníctvom vzťahov ľudskej existencii nielen etický, noetický a axiologický rozmer, ale aj nádej v neistom svete. Konkrétnym dôkazom sú práve deti, ktoré sa rodia do neznámeho sveta, v ktorom sa práve

⁶¹ MOUNIER, E., 1989, s. 47.

⁶² ŠPIDLÍK, T., 2007, s. 38.

⁶³ Eros (gréc.) – ľudská láska, ktorá túži po niečom a žiada pre seba. Agape (gréc.) – darujúca, nezištná láska, v zmysle Božej lásky, ktorá dáva zo svojej hojnosti, lebo vyšla z Boha a k Bohu sa vracia. Pôvodný význam agape (v zmysle slovesa agapao) bol: mať pokojnú, spokojnú myseľ. Porov. ŠPIDLÍK, T., 2000, s. 82, 83.

⁶⁴ „Nevyhnutná podmienka, bez ktorej nie je možná nejaká udalosť“. Porov. PODMANICKÝ I. – PODMANICKÁ Z., 2017, s. 8.

⁶⁵ Porov. MRÁZ, M., 2006, s. 64-69.

láska a bezpodmienečné prijatie stávajú v ich primárnom prostredí pre nich asi jednou z mála istôt, ktoré majú k dispozícii. V takýchto podmienkach si uvedomujú, čo to znamená byť človekom, t. j. nadobúdajú vedomie, že aj napriek možným nepriaznivým životným okolnostiam sú bez akýchkoľvek obmedzujúcich podmienok vzácní, lebo sú a aj v budúcnosti môžu byť milovaní. Zároveň získavajú základný predpoklad pre objavenie svojho „neopakovateľného jadra“, ktoré dotvárajú počas svojho dozrievania tým, že opúšťajú svoje bezpečné miesto domova (*securitas*), spoznávajú svet, učia sa ho presahovať svojim pohľadom, stávajú na vlastných nohách a v roli pútnika (ktorý je *in via*) hľadať svoju cestu. Toto hľadanie symbolizujú aj nohy, ktoré patria k znakom človeka zvyrazňujúcim jeho schopnosť komunikácie a vytvárania nových ciest – spojení s inými ľuďmi, – čo je predpokladom vytvárania nových *communio*⁶⁶.

Čomu sa v prostredí lásky človek učí, je práve prekonávať egoizmus. Zmyslom skutočnej ľudskej lásky je „*záchrana individuality obetovaním egoizmu*“⁶⁷, čo sa premieta do zásadného uznania významu druhého. To znamená, že láska eliminuje egoizmus, ktorého zlo nespočíva v tom, že človek si priveľmi cení samého seba, pripisuje si bezpodmienečný význam a nekonečnú hodnotu, ale v tom, že nespravodlivo upiera tento význam iným. Človek ako rozumná bytosť je nezmerateľná, otvorená a má mnohé slabosti, čo ho núti neustále hľadať nový vzťah k sebe i druhému, voči svetu i k Absolútnu⁶⁸. Osobná zrelosť človeka „dorastá“ práve z týchto vzťahov.

Domnievame sa, že lásku ako základ každého personálneho vzťahu môžeme pokladať za najväčší objav pochádzajúci z judaisticko-kresťanskej náboženskej tradície. Tým, že sa človek ponorí do lásky, transcenduje sám seba a zároveň sa realizuje. Prestáva vnímať len seba samého a dokáže sa zamerať aj na niečo alebo niekoho, na nejaký zmysel, ktorý napĺňa, či na iného človeka, s ktorým sa stretáva v láske. Človek „...*potrebuje rovnováhu medzi možnosťami dať životu zmysel prostredníctvom tvorby a príležitosťami, ktoré mu poskytuje stretnutie a láska*“.⁶⁹ Zmysluplný vzťah (v horizontálnom i vertikálnom rozmere) si vyžaduje osobné nasadenie a angažovanosť zúčastnených strán. Výstižne to vyjadruje význam staronemeckého slova *sinnan*⁷⁰ – putovať, ísť, mať niekam namierené, o niečo sa snažiť. V realite života to znamená vyvinúť aktivitu, úsilie, mať snahu pre druhého čosi urobiť a zároveň naplňať aj ďalší rozmer zmysluplného vzťahu, chcieť byť zodpovedný za jeho dobro. Realizovať túto túžbu znamená prekračovať hranice vlastného egoizmu a napomáhať druhému v raste jeho ľudskosti. Zároveň platí, že odovzdanie sa, v ktorom prekračujeme samého seba (sebatranscendujeme) smerom k Ty, obdarúva spätne vlastné ja.

Možnosti rozvíjania sebatranscendencie znázorňuje nasledujúca schéma (obr.1), ktorá je inšpirovaná Alderferovou teóriou ERG⁷¹ s tým, že chce zvýrazniť možnosti rastu sebarealizácie a sebaúcty nielen v oblasti uplatnenia sa v živote či na trhu práce, ale najmä v kontexte lásky a vzťahov. Čím viac to osobná disponovanosť človeka umožňuje, tým viac sa človek môže otvárať pre vzťahy s ľuďmi či Bohom. Do akej miery to človek dokáže, tým má väčšie možnosti ďalšieho rastu, ktorého napĺňanie podľa uvedenej schémy nemusí byť ohrozené spodnou pyramídou, ale môže rásť priamo do „nekonečnej dimenzie“, znázornenej formou obrátenej pyramídy.

⁶⁶ Porov. PODMANICKÝ, I. - PODMANICKÁ, Z., 2017, s. 9.

⁶⁷ SOLOVJOV, V. S., 2002, s. 25.

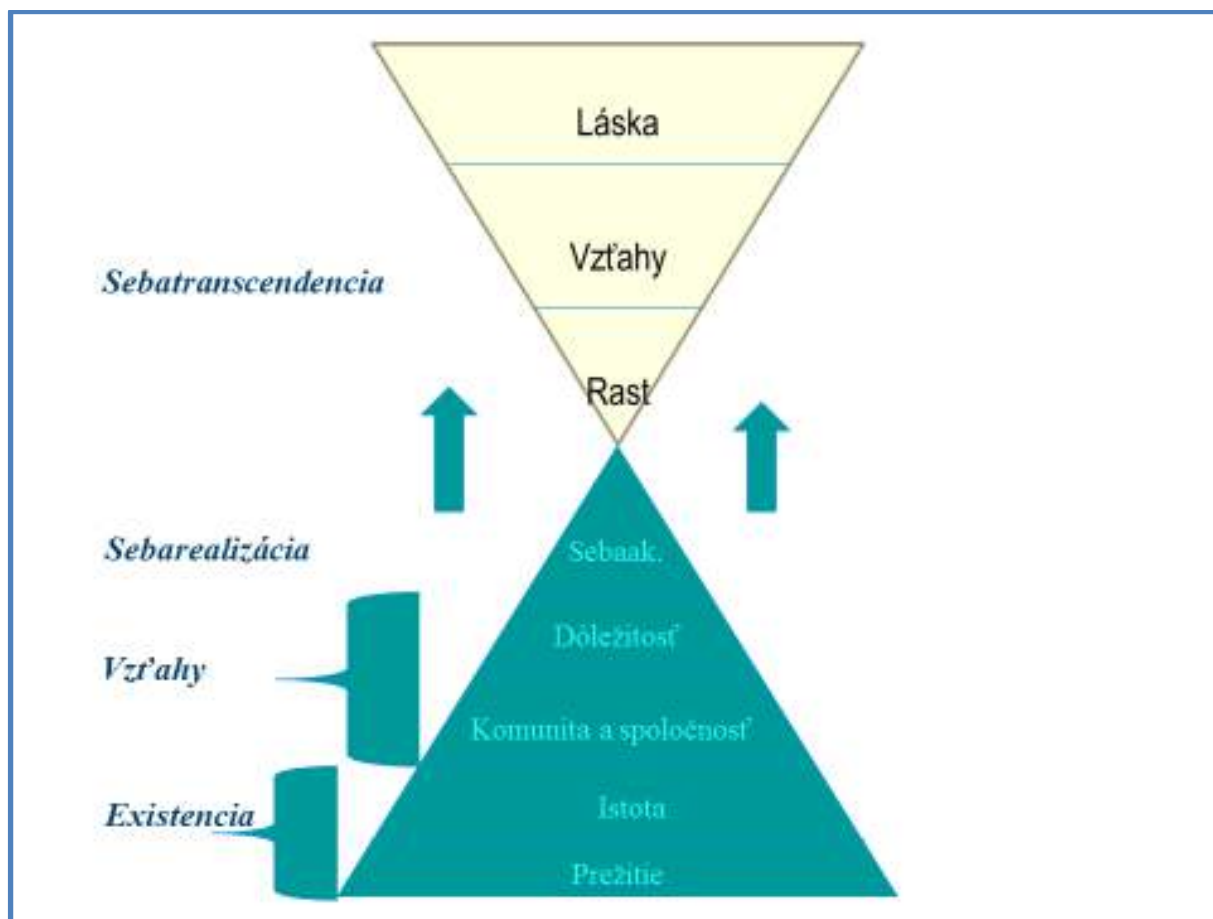
⁶⁸ Porov. MRÁZ, M., 2002, s. 29-32; Rotter, 1997, s. 82, 83.

⁶⁹ FRANKL, V. E., 2006, s. 159.

⁷⁰ Porov. GRÜN, A., 2010, s. 95

⁷¹ Clayton P. Alderfer – rozvíjal Maslowovu hierarchiu potrieb kategorizáciou hierarchie do svojej teórie ERG (Existencia, príbuznosť a rast). Skupina potrieb spadajúcich do dimenzie „existencie“ sa týka uspokojovania základných požiadaviek potrebných na to, aby človek mohol vôbec existovať. Kategória „vzťahy“ zahŕňa potrebu príbuzenstva, spolupatričnosti a blízkosti, jedným slovom, potrebu zachovať dôležité medziľudské vzťahy. Osobitnú skupinu tvoria rastové potreby, túžby po osobnom rozvoji. Porov. ALDERFER, C. P., 2012

Obrázok 1. Možnosti rozvíjania sebatranscendencie

Tento rast umožňuje aktívne a kreatívne objavovanie „pravdy v láske“. V medziľudských vzťahoch to znamená schopnosť človeka skutočne sa stretnúť s druhým človekom. „*Alles wirkliche Leben ist Begegnung*“⁷². *Begegnung* významovo obsahuje odlišnosť, oddelenosť, protikladnosť (nem. *gegen*), a zároveň spojenie, zjednotenie, a to navzdory vzájomnej rozdielnosti. Vo vzťahu Ja a Ty koexistuje pasivita s aktivitou a ide v ňom o bytostný akt, v ktorom sa stávame sami sebou práve vďaka vzťahu k Ty. Každé takéto stretnutie má dialogický charakter a deje sa v bezprostrednosti, bez žiadostivosti, ale v túžbe, ktorá sa „zhmotňuje“ v realite vzťahu⁷³.

Pokiaľ v medziľudských vzťahoch nastupuje účelovosť, zameranie len na seba a svoje záujmy, tak časom prichádza to, čo môžeme vnímať u súčasného „transmoderného človeka“ – pocit osamelosti, alienácie, bezzmyselnosti, egoizmu a rastúcej nespokojnosti či dokonca agresivity. Tým, že účelovo zvečnil a zracionalizoval svoje vzťahy, významovo i hodnotovo ich sploštil a pragmaticky nasmeroval na číre zabezpečenie svojich potrieb či túžob, z ktorých sa vytráca to, čo je „korením“ každého vzťahu – záujem o druhého a jeho dobro, nezištnosť, obetavosť, pokora, empatia. Nehovoriac o tom, že absolútne túžby človeka neuspokojí ani kariéra, moc alebo bohatstvo. Pokiaľ ich využitie nemá v sebe implicitne zahrnutú „vyššiu ideu“, stávajú sa bezduchým nástrojom svojho zneužitia či manipulácie. „...bez vyššej idey neobstojí vo svete ani človek, ani národ“⁷⁴.

Lásku nemožno požadovať, tá sa musí obetovať. Aj keď je základným konštitutívnym prvkom človeka a on po nej prirodzene túži, nie je vynútiteľná, je to dar, milosť, dobrovoľný akt či prejav od

⁷² „Všetok skutočný život je stretnutie“. FRIEDMAN, M., 1999, s. 181.

⁷³ Porov. BUBER, M., 1995, s. 13-14.

⁷⁴ F. M. Dostojevskij. Porov. JEDINÁK, D., s. 2.

druhej osoby. Niečo, čo dostal bez vlastnej zásluhy, lebo je milovaný pre jeho podstatu. Láska a milosť sú dva navzájom prepojené pojmy nesúce v sebe hlbokú teologickú i pedagogicko-etickú symboliku. Základným fundamentom realizácie milosti je práve láska. Ak človek robí niečo pre druhých z lásky a solidarity, dáva im milosť a ak niekto tak koná voči nemu, on dostáva milosť. Tento fakt neplatí len v bežných, ale aj v záťažových situáciách (napr. v prípade porušenia pravidiel v rodine, vo vzťahoch či v spoločnosti vôbec). Vtedy sa milosť díva na to, čo môže z vinníka urobiť – totiž lepšieho človeka. Takýmto spôsobom sa stáva dôležitým terapeutickým i výchovným prostriedkom, ktorý poukazuje na skutočnosť, že vzťah potrebuje hlbší základ. „*Zmysel a hodnota lásky ako citu spočíva v tom, že nás núti skutočne celou svojou bytosťou priznať druhému absolútny ústredný význam...*“⁷⁵.

Zvláštne je, že v súčasnej transmodernej dobe venujeme láske i vzhľadom na jej význam iba minimum pozornosti a máme tendenciu chápať ju iba v rovine motívov pre básnikov, maliarov, hudobníkov a filozofických či teologických „snilkov“. Pritom z vedeckých výskumov, zo skúseností sociálnej práce, z edukačnej i výchovnej praxe vieme, že to, do akej miery zvládne človek svoju životnú cestu, čím ju naplní, závisí od podmienok, v ktorých vyrastá. Či bude existovať vo vyprahnutom prostredí, ktoré pozná iba strach, nezáujem, ľahostajnosť a bezcitnosť, alebo to bude prostredie fungujúce na základe zmysluplných, jasných a konkrétnych pravidiel, plné podnetov a záujmu o človeka, naplnené atmosférou empatie, porozumenia a lásky. Parafrázujúc predstaviteľa prekliatych básnikov Rimbauda je možné povedať, že lásku musíme v súčasnosti opäť „vynájsť“, lebo nestačí len brániť jej status quo.

2. Vybrané faktory optimalizujúce dozrievanie osobnosti v rodine

2.1 Vnímanie manželstva a rodiny v súčasnosti

Jedným z kľúčových faktorov dozrievania osobnosti je, v akých rodinných podmienkach vyrastá. Na druhej strane, pre rodinu, z hľadiska realizácie jej funkcií, je dôležité, v akých exogénnych podmienkach žije, t. j. akým obsahom naplňa súčasná spoločnosť inštitúcie manželstva a rodiny, aký im pripisuje význam, do akej miery sa to odráža v konkrétnych politikách, ktoré buď podporujú alebo nepodporujú (materiálne i morálne) mladé manželstvá, rodinu i existenciu nového života vôbec. Tu je možné vnímať určitý paradox. Sme síce svedkami nárastu rôznych technologických vymožeností v mnohých oblastiach života, ale nepremiata sa to rovnomerne do všetkých sfér života človeka. Tento „civilizačný tlak“ spôsobuje, že jeho pozornosť sa zúžila takmer výlučne na ekonomické otázky a celé svoje životné snaženie orientuje na dosiahnutie materiálneho bohatstva ako synonyma šťastia. Kategórie ako úcta k človeku vo všetkých jeho vývinových štádiách, rešpektovanie jeho dôstojnosti, pokora alebo orientácia na každodenný ale i konečný zmysel života sa v dnešnej západnej civilizácii javia ako zbytočne zaťažujúce a nepodstatné. Keď sa vyskytnú problémy, namiesto hľadania zodpovedajúcich riešení sa objavujú rôzne pseudovedecké a ideologické teórie vedúce skôr k „odľudšťovaniu ako k poľudšťovaniu“ človeka či sveta. Tento trend sa bytostne dotýka aj manželstva a rodiny.

Ešte v druhej polovici 20. storočia bolo manželstvo v Európe vnímané ako dyadické *coniugium* postavené na heterosexuálnej štruktúre, zväzok, ktorý má aj duchovný rozmer a záväznosť a vyznačuje sa výraznou referenčnou hodnotou, nevyhnutnou pre stabilitu spoločnosti. V náboženskej praxi to viedlo ku vzniku novej teológie aj liturgie uzatvárania manželstva. V sekulárnej sfére zase k zriaďovaniu výskumných stredísk, manželských poradní, k tvorbe nových časopisov i literatúry. Poradenské a terapeutické snahy boli spočiatku smerované k upevneniu zväzku a jeho funkčnosti, ale pod vplyvom psychologických vied sa čoraz viac menili na zisťovanie potrieb a pomoci v oblasti osobných problémov jednotlivých členov manželskej dyády a menej na hodnotu zväzku (*coniugia*)⁷⁶.

⁷⁵ SOLOVJOV, V., 2002, s. 32.

⁷⁶ Coniugium (lat.) – manželské spojenie, svadba, manželstvo. Porov. NOVOTNÝ, 1955, s. 290.

Vnímanie potrieb druhého, obeta, nezištnosť, stálosť, vernosť, nenahraditeľnosť sa stali nepotrebnými archaizmami, čo sa odrazilo aj v princípoch, podľa ktorých sa konštituuju vzťahy. Dávnu predstavu romantickej lásky nahradil tzv. voľne plynúci (confluent) alebo čistý vzťah (pure relationship)⁷⁷, v ktorom ľudská dyáda predstavuje dve nezávislé individuality. Z takto chápaného „čistého vzťahu“ sú odstránené všetky ciele okrem základného emocionálneho alebo sexuálneho uspokojenia, ktoré prináša jeho účastníkom. Tieto fakty sa odrazili aj v transformácii povahy intímnych vzťahov. Vzniká koncept plastickej sexuality (tamtiež), ktorá sa dá tvarovať podľa individuálnych erotických potrieb a želaní. Ako dôsledok antikoncepcnej mentality, ekonomickej a sociálnej nezávislosti žien, ktoré „oslobodili“ mužov od obmedzení tradičných rodových očakávaní, nie je plastická sexualita viazaná na prokreáciu⁷⁸.

Zmeny chápania ľudskej intimity sa premietli aj do chápania samotnej lásky. Tekuté moderné časy prinášajú „tekutú lásku“, t. j. lásku bez pevných a trvalých zväzkov, ktoré by umožňovali snahu o sebaurčenie a vlastnú sebarealizáciu. Obyvateľ tekutej modernej spoločnosti je zviazaný putami, ktorými sa môže spojiť s ostatnými pomocou vlastného rozumu, zručností a obetavosti. Musia byť však zviazané voľne, aby sa mohli znova rozviazať⁷⁹. Prirodzene, že tieto reality sa odrážajú v súčasnej kultúre v tom, že namiesto stabilizácie hodnôt, tradícií a kultivácie človeka prinášajú dočasnosť, provizórium a laxnú alternatívnu. Človek začína v týchto kategóriách uvažovať, čo sa často prejavuje v jeho neschopnosti brať na seba trvalé záväzky a zároveň byť za ne zodpovedný. Tento moment sa pretavuje aj do oblasti prežívania intimity v podobe depersonalizácie sexuality vedúcej k popieranu trvalého záväzku medzi osobami, zvyrazňujúcej jej utilitaristické vnímanie, vylučujúcej jej prokreatívnu i úboštnú funkciu a zvyrazňujúcej skôr jej úžitkový či relaxačný rozmer. A ak sa objaví túžba po dieťati, je tu možnosť umelého oplodnenia, realizovaného nezávisle od sexuality. Inak povedané: „Od sexu bez detí, k deťom bez sexu – *from sex without babies to babies without sex*“⁸⁰. Dieťa sa vníma ako projekt, ktorý možno odmietnuť, alebo za každú cenu realizovať, priam si ho „vyrobiť“ na želanie.

Najväčší problém však v rámci exogénnych podmienok vnímame v zmene antropologickej paradigmy človeka, čo sa prirodzene premieta nielen do skresleného vnímania dichotómie človeka a jeho jednotlivých modalít, ale aj do paradigmy rodinnej výchovy i školskej edukácie vôbec. V dobe, kde hrozí demografický a kultúrny kolaps sa namiesto riešenia problémov zaoberáme len prázdny handrkovaním o rovnosť mzdy pre mužov a ženy, budovaním unisex priestorov vrátane intímnych, zavádzaním povinných kvót vo všetkých sférach spoločnosti a nekonečným dohadovaním sa o tom, či primárne pohlavné znaky sú dostatočným dôkazom daného pohlavia, alebo je to len otázkou slobodného výberu.

Isteže, manželstvo a rodina sa musia vyrovnávať s rôznymi spoločenskými a kultúrnymi zmenami, ale stále predstavujú základný spôsob ľudskeho jestvovania, z ktorého pramení každá iná organizovaná ľudská spoločnosť, štát či akékoľvek nadnárodné organizácie. Manželstvo a rodina predstavujú v každej kultúre usporiadané a zreteľne definovateľné spoločenstvo. V heterosexuálnej štruktúre manželského vzťahu sa môže naplno prejaviť komplementarita, ktorá vymedzuje vzťahy medzi partnermi vytvárané na základe odlišnosti a podobnosti⁸¹. Tento termín vyjadruje v súčasnosti v antropologic-

⁷⁷ „Čistý vzťah“, nemá zastrešujúcu štruktúru, ktorá by ho udržala. Každý partner vo vzťahu neustále monitoruje svoje obavy, aby zistil, či zo vzťahu získa dostatočnú spokojnosť, aby mohol pokračovať. Porov. GIDDENS, A., 2012, s. 38, 45.

⁷⁸ Dôsledkom prerušenia spojenia medzi sexom a reprodukciou je preto zvýšenie dôrazu na potešenie. Ľudia majú oveľa väčší výber, kedy, ako často a s kým budú mať sex, než tomu bolo kedykoľvek predtým. K rozvoju plastickej sexuality však viedol nielen technologický vývoj, ale najmä rozvoj zmyslu pre seba samého. Porov. GIDDENS, A., 2013.

⁷⁹ Kľúčovým pojmom je pohodlie, tento typ vzťahov sa spolieha na nedostatok odhodlania prosperovať. Čím menej človek investuje do vzťahu, tým menej stráca, keď emócie úplne zmiznú alebo sa úplne zmenia. Porov. BAUMAN, Z., 2013.

⁸⁰ MELINA, L., 2014, s. 84.

⁸¹ Porov. SIMON, F. B. - STIERLIN, H., 1995, s. 245.

kých vedách celosťnosť, plnosť, prostredníctvom vzájomného dopĺňania dvoch alebo viacerých častí. Latinské *compleo, completum* – plniť, dopĺňovať, vplietat', pliesť, čiže vytvárať vzájomne prepojený celok⁸² - v manželstve znamená schopnosť prekročiť vlastné „ja“, ako nevyhnutnú podmienku akceptácie seba samého a tým aj vytvorenia jednoty s druhým človekom. V manželstve sa šťastie nehľadá, ale spoločne vytvára vzájomným hľadaním, dopĺňaním a spájaním hodnôt skrytých v prirodzenosti muža a ženy. Motivácie pre spoločný život v manželstve môžu byť odlišné tak u jednotlivcov, ako aj v jednotlivých kultúrach či dejinných obdobiach. Jeden motív bol a bude však pre minulosť, súčasnosť i budúcnosť spoločný – láska. Milovať a byť milovaný je určujúci prvok ľudskej existencie, prameň životného elánu a chuti žiť, zdroj prirodzenej i nadprirodzenej motivácie, ktorá umožňuje ľuďom premeniť „boj o život“ a pokúšenie ovládať a vlastniť druhého, na stav vzájomného uznania. Vzájomná láska a pomoc je prvý a základný zmysel existencie človeka ako muža a ženy.

Spomínané „civilizačné tlaky“ sa premietajú i do zmeny hodnotového prostredia spoločnosti a v konečnom dôsledku i do rodiny. Nie je preto zvláštne, že niektorí autori porovnávajú súčasnú kultúru s pádom Rímskej ríše. Prevažujúci relativizmus súčasnej západnej civilizácie spôsobuje, že čoraz viac opúšťame vieru, zdravé myslenie (rozum) i tradíciu cností. Nastupuje emotivizmus, teda myšlienka, že všetky morálne voľby sú odrazom toho, čo považuje rozhodujúci sa jednotlivec za správne, t. j. že „oslobodenie“ vôle jednotlivca je najväčšie dobro, nech sa už rozhodne akokoľvek⁸³. To znamená, že vieru v objektívne morálne dobrá, nevyhnutné na ich realizáciu v jednotlivých spoločenstvách nahradila maximálna individuálna sloboda, ktorá pozná iba minimálne obmedzenia a reflektuje len svoje záujmy. Týmto aspektom sa prispôsobuje aj školstvo, kde výchova k cnostiam nepatrí medzi priority, čoho dôsledkom je, že človeka si nevážime pre jeho morálne kvality, ale hodnotíme ho na základe výšky sociálneho statusu, zvoleného životného štýlu, jeho využiteľnosti v trhovom mechanizme, kariérneho postupu či spoločenského postavenia, bez ohľadu na to, akým spôsobom to dosiahol.

Do akej miery a ako dlho dokáže rodina odolávať týmto tlakom a vytvárať vhodné podmienky pre osobnostné dozrievanie svojich členov? Zrejme do takej miery, do akej sa jej podarí vytvoriť súdržné spoločenstvo, schopné udržať si svoju vieru, tradície, hodnoty a vo výchove ich odovzdávať nasledujúcim generáciám. Z historických skúseností vieme, že práve stabilná, pevne hodnotovo ukotvená rodina dokáže odolať aj najtvrdším formám a manipuláciám totality, čo v konečnom dôsledku predstavuje záchranu pre celú spoločnosť.

2.2 Rodinná výchova

Vychovávať bolo náročné zrejme v každom historickom období, ale v dnešnej dobe je to mimoriadne komplikované. Žijeme vo svete, kde vládne veľká nerovnováha medzi právami a povinnosťami, materiálnym a duchovným bohatstvom. Ľudstvo ešte nebolo v celej svojej histórii vo vybraných častiach sveta tak materiálne bohaté ako v súčasnosti, ale zároveň tak chudobné v morálnej a duchovnej oblasti. Existujeme v dobe, keď máme takmer všetko a zároveň vlastne nič. Sme obklopení množstvom vecí, z ktorých si skoro si nič nevážime, lebo všetko sa dá kúpiť alebo vymeniť. Tento spotrebný model sa premietol aj do medziľudských vzťahov. Len čo sa ukáže prekážka, vnímaťme to ako záťaž, ktorej sa treba čo najskôr zbaviť. Načo riešiť v manželstve vzťahové problémy, načo by sme čosi opravovali, keď stačí zo vzťahu odísť a vymeniť partnera. A ak nebude spokojnosť ani s novým, príde ďalší, čím sa ale spúšťa nekonečná reťaz nových vzťahov bez konca a ich skutočného naplnenia.

⁸² NOVOTNÝ, F. a kol., 1955, s. 264.

⁸³ Porov. MACINTYRE, A., 2004, s. 31.

Podobne sa rodičia často správajú k svojim deťom. Na jednej strane ich aj chcú, zahltia ich všetkými možnými technológiami a potrebami (musia „byť in“), s ktorými vyplňajú ich čas, ale v dôsledku toho strácajú s nimi očný i telesný kontakt. Detská duša potrebuje každodenný sociálny kontakt, inak zakrpatie. V ňom sa učí empatii a láske ku svojim blízkym. Dieťa sa nerodí ako samostatný jedinec, ale je plne odkázané na starostlivosť a ochranu svojich rodičov. Deti dneška sú odtrhané od rodičov už v ranom detstve (jasle, škôlka) a rodičia dlhý čas dňa trávajú v práci, do ktorej nastupujú skôr, ak pripravujú deti na dennú samotu. Dôsledkom toho je, že deti nemajú kedy zažívať v rodine situácie, ktoré by ich učili, ako fungujú medziľudské vzťahy. Osamelosť vyvoláva u detí neistotu a strach. Zamestnanosť matiek v dojčenskom veku dieťaťa spôsobuje, že im neponúkajú lásku, starostlivosť a obetavosť, ale skôr „predžutú stravu“ vo forme polotovarov a namiesto svojej a otcovej aktívnej prítomnosti, televízor alebo cudziu opatrovateľku⁸⁴.

Preto, ak dieťa skutočne niečo potrebuje, tak je to pravidelný kontakt s obidvoma rodičmi. Pokiaľ sú rodičia príliš zamestnaní budovaním vlastného, bezpečného zázemia, neostáva im čas a ani síl reagovať na výchovné potreby svojich detí. Zabúdajú na to, že lásku v partnerských i rodičovských vzťahoch treba nielen vytvárať ale aj obnovovať. Súčasný svet čelí mnohým problémom, na ktoré sa horúčkovo hľadajú riešenia. Myslíme si, nech už to znie akokoľvek pateticky a naivne, že na prekonanie problémov súčasného sveta bude potrebná v prvom rade obrovská dávka lásky.

Vnímanie potreby lásky komplikuje aj náš preexponovaný racionalizmus. Z pohľadu odbornej verejnosti sa láska v pedagogike považuje za nepresný, vágny a nevedecký pojem, nerealizovateľný v edukačnej a výchovnej praxi. V nemeckom pedagogickom slovníku sa pod heslom pedagogická láska uvádza, že v súčasnom období profesionalizácie, vedeckosti a plánovania edukácie, je tento termín predvedecký až nevedecký. Ale zároveň nie je možné na ňu rezignovať, pokiaľ nechceme, aby „...sa z výchovy stalo neláskavé formovanie“.⁸⁵ Iste, lásku nie je ľahké pojmovo uchopiť, ale v rodinnej výchove má nezastupiteľné miesto. Deti nie sú materiál, ktorý spracujeme podľa vlastných predstáv, ale jedinečné živé bytosti, ktoré majú svoj životný príbeh a túžia po objavení seba samých i sveta. Každé dieťa chce byť objavené a uistené, že je niečím výnimočné a pre tento svet potrebné. V priestore rodiny sa vytvára silové pole vzťahov otec – matka – deti, čo je jeden z kľúčových momentov ovplyvňujúcich výchovu. Keď hovoríme o výchove, hovoríme o vzťahoch, keď hovoríme o vzťahoch, hovoríme o čase. Každá výchova sa realizuje v konkrétnych vzťahoch a tie sa rozvíjajú v konkrétnom priestore a čase. A to sa nedá v neláskavom prostredí.

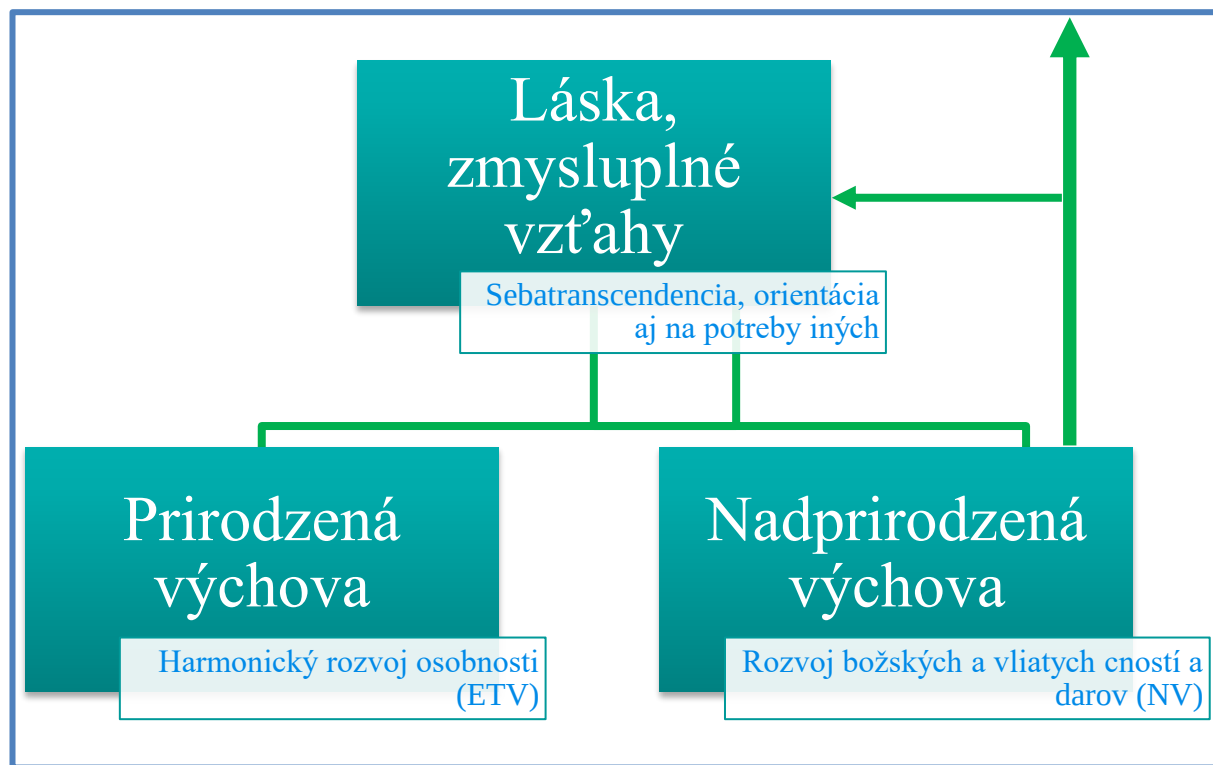
Láska sa opiera o rozum a jej konkrétnym prejavom je láskavosť. Rozum určuje stratégiu, ktorú treba sledovať a láskavosť naznačuje jej taktiku. Čiže rozum plní funkciu najvyššieho regulačného princípu. Nie je však iba orgánom poznania, ale fakultou, ktorá vedie k morálke. Na druhej strane, láskavosť napomáha vytváranie interpersonálnych vzťahov a harmonickej čiže účinnej komunikácie⁸⁶. Komunikácia vo výchove ale neznamena množstvo slov, výchova nemá byť presýtená slovami, slová budú zbytočné, pokiaľ v rodinnom spoločenstve nie sú odrazom žitých hodnôt a nebudú opreté o Toho, ktorý nás presahuje.

⁸⁴ Porov. PREKOPOVÁ, 2014, s. 17.

⁸⁵ Porov. BÖHM, W., 1988, s. 386.

⁸⁶ Porov. SARKA, 2006, s. 110; PODMANICKÝ, 2013, s. 60.

Obrázok 2. Možnosti rodinnej výchovy

Rodinná výchova sa nedá zredukovať na vnucovanie určitého typu morálky, ale na druhej strane je nemysliteľná bez výchovy k zodpovednosti za morálne dôsledky našich skutkov. Je vlastne pedagogikou slobody, ktorá predstavuje možnosť viesť deti ku kritickému mysleniu a zodpovednému rozhodovaniu sa. Je postavená na schopnosti rodičov poukazovať svojim mravným konaním na skutočnosť, že naše životy majú zmysel. To sa však nedá robiť výlučne slovami, ale aj a najmä tým, že rodičia budú stáť pri svojich deťoch v každom ich stave a životnej situácii. Nech by bol život dieťaťa akokoľvek rozhádzaný, rodič mu môže napomôcť vytvoriť z neho zmysluplný príbeh smerujúci do Kráľovstva. Ako kedysi povedal S. Beckett: „Úlohou umelca je nájsť formu, ktorá uvedie neporiadok do súladu.“⁸⁷

Rodinná výchova nevytvára singularitu dieťaťa, tú má ono danú, ale vytvára priestor na jeho rozvinutie, prejavenie a dozretie jeho ľudskosti⁸⁸. Manželská náruč muža a ženy, ako *porta vitae* obohacuje kreativitu lásky o prokreatívny rozmer v zmysle slobodnej, tvorivej a aktívnej účasti na stvorení nového človeka, vďaka ktorej sa ľudská spoločnosť môže premieňať na „civilizáciu lásky“. Rodičia neprivádzajú svoje deti len do života, ale aj do sveta, t. j. v rámci výchovy a vzdelávania sa spája ich zodpovednosť za život a zdravý vývin dieťaťa so zodpovednosťou za pokračovanie sveta. Zároveň však platí, že dieťa, pokiaľ ešte nie je „hotové“, potrebuje byť pred týmto svetom chránené v tradičnom rodinnom prostredí. Pokiaľ je ľudský život vystavený svetu bez ochrany jeho intimity, súkromia a bezpečnosti, stráca sa jeho vitalita⁸⁹.

Rodinné prostredie umožňuje, aby bol každý člen rodiny prijímaný ako jedinečná individualita bez ohľadu na kvalitu svojich schopností, zdravotný stav, vzhľad, vek, spoločenskú prestíž či ekonomický status. Človek nie je odkázaný sám na seba, ale svoje „človečenstvo“ rozvíja práve v kontexte sociál-

⁸⁷ RADCLIFFE, T., 2012, s. 61.

⁸⁸ Ľudskosť je tu chápaná v dvoch rovinách: 1. Ako vlastnosti človeka, ktoré ho odlišujú od ostatných živočíchov; 2. Ako morálna kategória súvisiaca so snahou človeka prežívať harmonický a šťastný život v súlade ním vytvoreným ideálom. Porov. BRIŠKA, 2000.

⁸⁹ Porov. ARENDOVÁ, H., 1994, s. 105, 106.

nych väzieb s inými⁹⁰. Aby bola ľudská rodina úspešná a funkčná ako inštitúcia, musí obsahovať predovšetkým stmelujúci prvok trvalosti spojený s pocitom spolupatričnosti pri dosahovaní spoločných rodinných cieľov.

Dieťa v rodinnej komunite prijíma spôsob života a správania v kontexte pravidiel a hodnôt uznávaných komunitou, vďaka ktorým sa jednotliví členovia učia vzájomne objavovať, rešpektovať, potvrdzovať, identifikovať a nasledovať vo vedomých skutkoch lásky. Každý člen spoločenstva môže zažívať pocit úspechu, lebo má aktívny podiel na činnosti a organizácii spoločenstva a v prípade vlastného nezávládnutia úloh sa mu dostáva pomoci od skúsenejších. Vďaka tomu si dieťa uvedomuje, že niekam patrí, učí sa vnímať potreby ostatných členov, vytvárať s nimi vzťahy, obohacovať sa o ich pohľady a skúsenosti, pričom si zachováva dostatočný priestor pre vlastnú autonómiu.

Toto chápanie je implicitne zahrnuté v obsahu pojmu *communio* (lat.), ktorý má niekoľko významových ekvivalentov: spoločenstvo, vzájomné prijímanie, zdieľanie, spoluúčasť. V adjektívnej podobe *communis* zvyrazňuje potrebné vlastnosti – spoločný, pospolitý, záväzný.⁹¹ Na záväznosť i zodpovednosť za správanie sa jednotlivých členov v *communio* poukazuje aj jeho kmeňový základ *munia* – povinnosť, bremeno, úloha. Dieťa v *communio* nielen človečensky dozrieva, ale zároveň sa pripravuje na to, aby raz mohlo vytvoriť vlastné *communio* (rodinu) a vedelo prijať „bremeno“ i zodpovednosť za svoju mieru angažovanosti v *communio* verejného života (týka sa rodu, národa i celého ľudského spoločenstva vôbec).

Rodinná komunita vďaka svojej blízkosti a intímite môže vytvárať optimálny priestor na napĺňanie elementárnych túžob každého dieťaťa – milovať a byť milované, objavovať a byť objavené, uistiť sa a byť uistené. Preto jedna z dôležitých úloh výchovy je, aby dieťa objavilo svoj zdroj. Ide o slovo, ktoré má v sebe hlbokú symboliku. V prenesenom slova zmysle znamená pôvod, začiatok. V spojení s výchovou tu vzniká zaujímavá paralela. V tomto kontexte môžeme výchovu chápať ako pokračovanie rodenia človeka a ako jeho sprevádzanie na ceste, na ktorej má splniť dôležité úlohy. Na tejto púti má v prvom rade spoznávať sám seba, prameň, z ktorého žije a čerpá. Pokiaľ chceme, aby niekto žil zo svojho prameňa, musíme mu napomôcť ho objaviť, definovať a pritom sami vedieť žiť z vlastného prameňa⁹².

Poznanie vlastného prameňa má pre dieťa aj širšie súvislosti. Neznamená to len spoznať svoj potenciál a uvedomovať si vlastnú jedinečnosť a hodnotu, ale prijať a mať v úcte aj svoj pôvod. V praxi to znamená mať úctu a rešpekt k svojim rodičom. V dnešnej dobe, keď zažívame aj krízu autority, to nie je ľahká úloha, ale je nevyhnutná pre dozretie identity dieťaťa. Slovo rešpekt pochádza z latinského *rescipere* - pozeráť sa späť, brať ohľad. Symbolicky povedané, dopredu môžeme ísť vtedy, keď vieme, odkiaľ vychádzame (prichádzame). To znamená byť vďačný za svoj pôvod. Kto si nedokáže ctiť svojich rodičov, mal by si zodpovedať otázku: Do akej miery si ctím vlastný život?⁹³

Úcta k rodičom, ako dôležitá súčasť Dekalógu, má aj svoje psychologické a pedagogické odôvodnenie. Pokiaľ si niekto nectí svojich rodičov, lebo sú mu čosi dlžní alebo mu nedali to, čo si on myslel, že mu mali dať, tak ostáva stále bezbranným dieťaťom s neuspokojenými potrebami, ktoré sa nemôže osamostatniť. To môže až vtedy, keď si ich namiesto výčitiek začne ctiť napriek tomu, že mu nedali všetko podľa jeho predstáv.⁹⁴ Zrelý človek si váži rodičov jednoducho preto, lebo mu dali život, snažili sa mu odovzdať to, čo vedeli a je vďačný za svoj pôvod. Prijatie svojho pôvodu znamená úctu k minulosti, t. j. k predkom, ktorá sa premieta do vzťahu k žijúcim starým ľuďom ako vzorom, ku ktorým sa

⁹⁰ Porov. LUKASOVÁ, E., 1997, s. 157-159.

⁹¹ Porov. NOVOTNÝ, F., 1955, s. 259.

⁹² Porov. HOGENOVÁ, A., 2019.

⁹³ Porov. KELLER, A., 1981, s. 87.

⁹⁴ Porov. PREKOPOVÁ, 2014, s. 109, 110.

oplatí približovať. Zároveň je to prejav oddanosti, vďačnosti, vernosti a lásky (*pietas*)⁹⁵. Takto orientovaná výchova nesie v sebe hlboký mravný étos rozvíjajúci schopnosť empatie a solidarity, nevyhnutnej i pre generačné spolužitie. Nehovoriac o tom, že úctou k starým rodičom si dieťa vytvára aj vlastný vzťah k starobe. Buď ju vníma ako hrozbu a bojí sa jej, čo sa môže odrážať v jeho túžbe po „večnej mladosti“ a z toho prameniacej voľbe životného štýlu, alebo ju prijíma ako prirodzenú súčasť ľudského života a má k nej rešpekt. Dešpekt k starobe spôsobuje „neschopnosť prirodzene zostarnúť“ a naopak, rešpekt k starobe umožňuje s dôverou jej kráčať v ústrety⁹⁶.

Jednou z osvedčených ciest rozvoja úcty k rodičom je ich dobrý príklad správania sa v bežných i záťažových situáciách. Na jeho základe si deti vytvárajú svoje prvé základné vzorce správania. Pravdivosť života rodičov je postavená na ich kongruencii medzi deklarovaným a konaným. Ich správanie však musí byť pre deti jednoznačné, čitateľné, aby sa mohli učiť sociálnym formám správania. Deti nie sú pasívnymi divákmi, naopak, sú veľmi pozorné a všetko, čo sa deje okolo nich, vzťahujú na seba. Preto je dôležité, aby „áno“ bolo skutočné „áno“ a „nie“ skutočné „nie“. Z toho pramení predvídateľnosť správania sa rodičov, pomocou ktorej deti vnímajú, či ťahajú za jeden povraz, či si vzájomne pomáhajú, či sú pri hádkach schopní hľadať riešenia atď. Každé spolužitie prináša trecie plochy, konflikty, ale napriek tomu by deti mali vidieť aj druhú stranu konfliktu, hľadanie kompromisu a udobrovanie. Častejšie, žiaľ, sa učia od svojich rodičov hádať, ale neučia sa, ako sa udobriť⁹⁷.

Keď sú deti svedkami hádky svojich rodičov, mali by byť aj svedkami ich udobrovania. Potrebujú vidieť, že rodičia môžu urobiť chybu, na niečom sa nezhodnúť, jeden druhého uraziť, ale sú schopní si to uvedomiť, ospravedlniť sa, požiadať o odpustenie, lebo napriek všetkému sa milujú. To je ten dôležitý moment, ktorý deťom dáva pocit stability a istoty, že sú v milujúcom prostredí. Navyše sa v prirodzenej rovine stretávajú s uplatňovaním milosrdenstva⁹⁸ ako schopnosti milovať druhého aj s jeho chybami a v jeho nešťasti. Pokiaľ sú rodičia takéhoto správania schopní, môžu byť pre svoje deti príťažliví a naplňovať starú skúsenosť, že sila etiky sa posudzuje podľa správania svätcov a nie podľa pochabých ľudí „*cuius deus venter est*“⁹⁹.

Dieťa má potenciál poznávať pravdu a dobro, patrí to k jeho základnej ontologickej výbave. Aby sa tento potenciál mohol rozvinúť, potrebuje, aby vo výchove zažívalo prijatie, úctu, vhodné podnety a pravidlá. A to všetko si vyžaduje zo strany rodičov trpezlivosť a čas. Súčasná generácia detí je poznačená výchovným tápaním, keď rodičia často nevedia, či a ako viesť deti k rešpektovaniu určitých pravidiel a autorít, či vôbec majú od nich niečo požadovať alebo v niečom obmedzovať. Majú túžbu byť lepšími rodičmi, akých mali oni, preto chcú svoje deti iba podporovať, viesť ich k „slobode“ „samostatnosti“, vôbec ich netrestať, podľa možnosti ich ničím nezaťažovať, ale pritom im zabudnú alebo nedokážu stanoviť pravidlá a určité hranice. Takto dosiahnu skôr pravý opak, lebo podporia neslobodu, egocentrizmus a závislosť na niekom alebo niečom. Bez vymedzenia hraníc a pravidiel v deťoch vzbudzujeme akurát neistotu a chaos, lebo ony samé nevedia, ako sa majú správať, potrebujú sa to naučiť. Nehovoriac o tom, že potom budú rodičia márne očakávať od svojich detí úctu a rešpekt.

⁹⁵ Termín *pietas* je svojimi významovými ekvivalentmi pre výchovu veľmi inšpiratívny. V prvom rade znamená svedomitie plnenie mravných povinností, potom poctivosť, svedomitosť, bezúhonnosť, súcit, zbožnosť a v zmysle vzťahu k blízkym ľudom oddanosť, vďačnosť, vernosť, lásku. Porov. NOVOTNÝ, 1955, s. 255.

⁹⁶ Porov. PODMANICKÝ, I. – PODMANICKÁ, Z., 2010, s. 430, 431.

⁹⁷ Porov. PREKOPOVÁ, 2014 b, s. 35, 108.

⁹⁸ *Misericordia* (lat.) – kardinál Sarah ho prekladá ako „vloženie srdca (*cor*) do biedy (*miseria*) iného človeka“, porov. 2016, s. 305.

⁹⁹ Ktorých bohom je brucho. Porov. ECO, U. – MARTINI, C. M., 2015, s. 113.

Výchova neznamena zabezpečenie „full servisu“ pre rozmery detí. Takto vnímaná je skôr prejavom zaujatia sebou samým, ľahostajnosti¹⁰⁰, znechutenia (prejav životného štýlu), egoistickej lásky¹⁰¹ či alibizmu dospelých a u detí podporuje osobné zámeno „ja“, používané oddelene od druhých, len v kontexte vlastných potrieb a záujmov. Vtedy sa rodič stáva otrokom priani dieťaťa a v podstate si kupuje jeho lásku a priazeň. Všetko to ešte viac komplikuje súčasná demografická situácia, kde dominujú rodiny s minimom detí, ktoré v podstate nemajú detstvo (chýba rovesnícka skupina), lebo často robia spoločníkov svojim rodičom a sú veľmi skoro vťahované do sveta dospelých.

Optimálne pre dieťa je, keď na výchove participujú obaja rodičia, takže výchova obsahuje mužský i ženský princíp. Dieťa potrebuje k svojmu zdravému vývinu spoznať oba princípy. Obidva princípy sú nenahradiateľné práve tým, že sú kvalitatívne odlišné, ako je odlišné mužské a ženské videnie sveta i myslenie vôbec. Z výskumov realizovaných na Cambridge University je zrejmé, že „ženský“ a „mužský“ typ myslenia sú odlišné, nie identické, v každom prípade biologicky podmienené, pričom príslušné rozdiely sa prejavujú už od raného detstva. Muž a žena majú svoje špecifiká, ktorými sa vzácné dopĺňajú. Dieťa potrebuje výchovu v úplnej a funkčnej rodine, ponúkajúcej mužský i ženský princíp, aby ich mohlo vidieť a zažiť v rôznych životných situáciách. Ženský princíp oživuje mužský princíp, aby ten mohol vstúpiť do širších sfér tvorby sveta a zároveň bol ochrancom ženského princípu. Nedostatočne vyvinutý mužský princíp je jednostranne pretavený len do moci a narcizmu, ktorý bráni vitalite života iných. Nevyvinutý ženský princíp sa zameriava skôr na chladnú fyzickú dokonalosť, ale bez schopností prijímať, milovať, ošetrovať, utešovať a emočne vyživovať¹⁰².

Rozdielnosť mužského a ženského princípu sa prejavuje medzi chlapcami i dievčatami už od najranejších štádií ich vývinu. Týka sa to normálnych aj patologických javov. Je pozorované, že v súčasnosti tak častý fenomén ako je hyperaktivita detí sa týka viac chlapcov ako dievčat. Na osem takýchto chlapcov pripadá jedno hyperaktívne dievča. *„Takmer vždy ide o rodinu, kde chýba otec, ktorý by mohol usmerniť synov temperament, jeho dynamiku a chuť pobiť sa... Táto úloha prislúcha otcovi, nie matke...“*¹⁰³.

3. Záver

Nie každá rodina je zdravá a nie každá dokáže vytvárať podmienky pre zdravý vývin detí a naplňovať potreby všetkých jej členov. Ale našťastie existujú rodiny, ktoré to dokážu. Čo je nezdravé, treba liečiť, nie likvidovať alebo nahrádzať niečím neistým. Liečiť znamená hľadať príčiny, pomenúvať ich a ponúkať riešenia. Riešením však nie je útek, ale skôr zastavenie, umožňujúce reflexiu. Parafrázujúc A. Einsteina môžeme povedať, že ak nám niečo chýba, sú to lavičky. Lavička symbolizuje odpočinok, zastavenie sa, zamyslenie, ale aj príjemný pobyt s niekým milovaným. Rodina má všetky predpoklady byť takýmto miestom. Stačí málo. Možno iba prejsť záujem o druhého a odvahu stáť za svojimi predstavami a hodnotami.

„Každý z nás nesie zodpovednosť za spásu svojho blížneho.“ (sv. Ján Zlatoústý)

¹⁰⁰ Ľahostajnosť – *acedia* (lat.) – má širší význam. Znamená znechutenosť, nečinnosť, nudu, zanedbávanie povinností, vyjadruje celkový duchovný stav človeka. Porov. NOVOTNÝ, 1955, s. 15.

¹⁰¹ Egoistická láska nemyslí na dobro druhých.

¹⁰² Porov. Baron-Cohen in PODMANICKÝ, I. – PODMANICKÁ, Z., 2019, s. 93.

¹⁰³ Nepokoj u detí má aj iné príčiny ako ich slepá ctižiadostivosť a emocionálne zanedbávanie. PREKOPOVÁ, J., 2014b, s.35, 36.

The pedagogical aspects of personality maturation taking place in the context of the family

Summary

The modern humans are under the misapprehension that they can realize all their needs regardless of others, which has a negative impact on their perception of the importance of marriage and family. The aim of the paper is to highlight the pedagogical factors influencing the maturation of the personality in the family and the overall quality of life enjoyed by the family.

Key words: family, marriage, relationships, love, family education, male and female principle, complementarity, community

Použitá literatúra

ALDERFER, C. P.: The relationship among deficiency needs and growth needs: An empirical investigation of Maslow's theory. In: *Children and Youth Services Review*, Volume 34, Issue 9, September 2012, Pages 1862-1867.

ARENDTOVÁ, H.: *Krize kultury*. 4 cvičení v politickém myšlení. 1. vyd. Praha : Mladá fronta, 2004. ISBN 80-204-0424-4.

BARON – COHEN, S.: *Männliches Denken, weibliches Denken: Zwei Welten*. Psychologie Heute, /122004/ März, 31. Jahrgang, Deutschland.

BÖHM, W.: *Wörterbuch der Pädagogik*. Stuttgart: Kröner. ISBN: 9783520094131.

BRÍŠKA, F.: *Problém človeka a humanizmu v politickej filozofii*. Bratislava : Iris, 2000. ISBN 80-88778-97-2.

BUBER, M.: *Já a Ty*. Olomouc : Votobia, 1995. ISBN 80-7198-042-1.

ECO, U. – MARTINI, C. M.: *V čo verí ten, kto neverí?* Bratislava : Don Bosco, 2015. ISBN 978-80-8074-318-5.

FRANKL, V. E.: *Vůle ke smyslu*. Brno : Cesta, 2006. ISBN 80-7295-084-3.

FRIEDMAN, M.: *Begegnung auf dem schmalen Grat. Martin Buber – ein Leben*. Münster : Agenda Verlag, 1999. ISBN-13: 978-3896880598.

BAUMAN, Z.: *Tekutá láska: o křehkosti lidských pout*. Praha : Academia, 2013. ISBN 978-80-200-2270-7.

GIDDENS, A.: *Proměna intimity: sexualita, láska a erotika v moderních společnostech*. 1.vyd. Praha : Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0175-5.

GIDDENS, A.: *Sociologie*. Praha : Argo, 2013. ISBN 978-80-257-0807.

GRŮN, A.: *Kniha otázok a odpovedí*. Trnava : Dobrá kniha, 2010. ISBN 978-80-7141-698-8.

HOGENOVÁ, A.: Pořád si na něco hrajeme, žijeme odpojení od sebe, to plodí deprese, úzkost. [https://video.aktualne.cz/dvtv/porad-si-na-neco-hrajeme-hledani-sebe-sama-je-prace-na-cely/r~69b27410051011e9b474ac1f6b220ee8/\[2019-08-31\]](https://video.aktualne.cz/dvtv/porad-si-na-neco-hrajeme-hledani-sebe-sama-je-prace-na-cely/r~69b27410051011e9b474ac1f6b220ee8/[2019-08-31]).

JEDINÁK, D.: F. M. DOSTOJEVSKIJ láska a úcta k člověku <http://www.era.topindex.sk/files/s271.pdf> [2019-08-31].

KARDINÁL SARAH, R.: *Boh alebo nič*. Bratislava : LÚČ, 2016. ISBN 978-80-8179-032-4.

KELLER, A.: *Was sollen wir tun? Die Gebote Gottes*. Josef Knecht Verlag, Auflage 1.,1981. ISBN 13-978-3782004596.

LUKASOVÁ, E.: *Logoterapie vo výchově*. Praha : Portál, 1997. ISBN 80-7178-180-0.

MACINTYRE, A.: *Ztráta cnosti*. Praha : OIKOYMENH, 2004. ISBN 80-7298-082-3.

MELINA, L.: *Kultúra rodiny*. Bratislava : Don Bosco, 2014. ISBN 978-80-8074-252-2.

- MOUNIER, E.: *Le personnalisme*. Paris : Presses Universitaires de France, Collection Que sais-je, 1947. V talianskom preklade: MOUNIER, E.: *Il personalismo*. Roma, 1989.
- MRÁZ, M.: Teoretické predpoklady etického hodnotenia a diskurzu v pluralitnom prostredí. In: *Osobitosti etického myslenia v psychologických otázkach*. Acta Psychologica Tyrnaviensia, č. 9-10, Trnava : Filozofická fakulta, 2006, s. 64-69. ISBN 80-8082-102-X.
- MRÁZ, M.: Východiská a zmysel výchovy. In: *Etika a etická výchova na školách*. Trnava : PdF TU, 2002, s. 29-32. ISBN 80-89074-23-5.
- NOVOTNÝ, F. A KOL.: *Latinsko-český slovník*. Praha : SPN, 1955.
- PODMANICKÝ, I.: *Teória a prax etickej výchovy 2*. Trnava : Pedagogická fakulta TU, 2013. ISBN 978-80-8082-739-7.
- PODMANICKÝ, I. – PODMANICKÁ, Z.: Absencia „communio pri dospievaní. In: *Studia scientifica facultatis paedagogicae*. roč. XVI, č. 3, 2017, s. 7-16. ISSN 1336-2232.
- PODMANICKÝ, I. – PODMANICKÁ, Z.: Súčasná rodina v Slovenskej republike a problematika rodinného života v 21.storočí. In: *Spoločnosť, kríza, rodina. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Ružomberok : Pedagogická fakulta KU, 2010, s. 423-431. ISBN 978-80-8084-610-7.
- PREKOPOVÁ, J.: *Malý tyran*. Bratislava : Premedia Group, 2014. ISBN 978-80-8159-060-3.
- PREKOPOVÁ, J.: *Rodina žije z lásky*. Bratislava: Premedia Group, 2014b. ISBN 978-80-8159-059-7.
- RADCLIFFE, T.: *Prečo byť kresťanom?* Žilina : Dominikáni, 2012. ISBN 978-80-970126-2-5.
- ROTTER, H.: *Osoba a etika*. Brno: CDK, 1997. ISBN 80-85959-18-6.
- SARKA, R.: Nadčasovosť v Pascalovej apológii. In: *Verbum*, roč. XVII, č. 1, 2006, s. 107-113. ISSN 1210-1605.
- SHEEN, F. .: *V plnosti času*. Trnava : Dobrá kniha, 2002. ISBN 80-7141-210-4.
- SIMON, F. B. - STIERLIN, H.: *Slovník rodinné terapie*. Hradec Králové : Konfrontace, 1995. ISBN 80-901773-1-X.
- SOLOVJOV, V. S.: *Zmysel lásky*. Bratislava : KALLIGRAM, 2002. ISBN 80-7149-453-4.
- ŠPIDLÍK, T.: *Duchovní jednota nové Evropy*. Olomouc : Refugium Velehrad-Roma, 2007. ISBN 978-80-86-86715-78-0.
- ŠPIDLÍK, T.: *Pramene svetla*. Trnava : SSV, 2000. ISBN 80-7162-323-7.

Mgr. Ivan Podmanický, PhD.

Trnavská univerzita v Trnave

Pedagogická fakulta, Katedra pedagogických štúdií

Priemyselná 4

918 43 Trnava, Slovenská republika

ipodmanicky@pobox.sk

Osobitosti vnímania manželského vzťahu u dospelých v postmodernej spoločnosti

Jana Vindišová

Abstrakt

Cieľom štúdie je poukázať na osobitosti vo vnímaní manželstva u slovenských adolescentov, ktorí aktuálne reprezentujú postmileniálnu generáciu Z. Východiskom pre analýzu psychosociálnych predpokladov postojovej zmeny je štúdium individuálnej i celospoločenskej hodnotovej orientácie, ktorá je zdrojom špecifických javov a pokračujúcich premien v manželskom a rodinnom živote v období postmodernity. Osobitná pozornosť je venovaná kohabitačnému efektu a fenoménu partnerskej nevery. Výskumný výber pozostával zo 172 respondentov vo veku 12 – 19 rokov, ktorí vyplnili dotazníky s uzavretými i otvorenými otázkami, zostavenými autorkou na základe teoretických predpokladov. Použitá bola kombinovaná kvalitatívno-quantitatívna metóda analýzy. Výsledky naznačujú (a) prevažne pozitívny postoj k manželstvu, ktoré je vnímané ako záväzný a výlučný vzťah, (b) negatívny postoj k rozvodu a k nevere, (c) zvýšenú preferenciu predmanželskej kohabitácie, (d) vnímanie odlišností medzi súčasnými a minulými manželstvami a (e) potenciálne vyššiu mieru individualizmu a tolerance voči rozličným formám partnerských vzťahov u súčasných adolescentov. Jednotlivé zistenia sú podrobne interpretované v diskusii.

Kľúčová slová: generácia Z, manželstvo, kohabitácia, postmodernizmus

1. Úvod

Obdobie postmodernity, ktorého nástup je štandardne spájaný so 70. rokmi 20. storočia, kedy vystriedalo modernú éru industrializovanej spoločnosti, možno charakterizovať výraznými zmenami v hodnotovej orientácii, reflektovanými v rozličných vedných odboroch i kultúre, životnom štýle, ako aj vzťahoch, postojoch a presvedčeniach jednotlivcov. V priebehu tejto etapy prebiehala značná časť vývinu príslušníkov generačných skupín, X, Y (tzv. mileniálov) a najmladšej Z, ktorej súčasťou sú dnešné deti a dospelí. Práve nastupujúcej generácii sme sa rozhodli venovať zvýšenú pozornosť. Deti a mladí, narodení v novom miléniu, predstavujú kľúčovú skupinu z hľadiska otázok budúceho vývinu inštitúcie manželstva a rodiny, ako aj cieľovú skupinu prípadných intervencií, zameraných na podporu ich stability.

V USA a krajinách západnej Európy bola rozsiahla premena v oblasti manželského a rodinného života zaznamenaná v 60. - 70. rokoch, na základe pozorovania demografického vývinu spoločnosti však možno v krajinách postkomunistického bloku konštatovať istý posun. Počiatok výraznejšieho poklesu sobášnosti, nárastu veku prvého uzatvoreného manželstva, zvyšovanie rozvodovosti, ako aj počtu detí narodených mimo manželstva v slovenskej spoločnosti bol zaznamenaný v priebehu 90. rokov, teda v období postkomunistickej tranzície. Z hľadiska spoločenskej zmeny predstavujú slovenskí adolescenti generáciu, ktorú možno čiastočne prirovnať k predošlej generácii mileniálov zo západných krajín, ktorí vyrastali pod vplyvom obdobných demografických procesov, na druhej strane zdieľajú s rovesníkmi na celom svete príslušnosť k online generácii, narodenej do sveta moderných technológií, ktoré masívne ovplyvňujú každú sféru života jednotlivca i spoločnosti.

Cieľom našej štúdie je poskytnúť náhľad na zmeny v chápaní inštitúcie manželstva v meniacej sa spoločnosti. Vzhľadom na pluralitu aktuálnych spoločenských vplyvov možno uvažovať o relatívnej platnosti záverov starších výskumov. Základom pre objasnenie meniaceho sa pohľadu na manželstvo, ako aj faktorov podmieňujúcich stabilitu zväzku, je štúdium relevantnej, najmä zahraničnej literatúry

s osobitným dôrazom na novšie empirické štúdie. V príspevku ponúkame základnú charakteristiku generácie X so zreteľom na hodnotovú orientáciu, percepciu interpersonálnych vzťahov a potenciálne dôsledky pre celkový postoj k manželstvu. Na základe výsledkov krátkého dotazníkového výskumu sa budeme zaoberať analýzou písomných výpovedí adolescentov, v ktorých mali možnosť vyjadriť svoj postoj k manželstvu, rozvodu, ako aj vlastné plány, týkajúce sa budúceho partnerského života.

2 Psychosociálne aspekty postmodernizmu

2.1 Moderná verzus postmoderná spoločnosť

Kým počiatok modernej éry v spoločnosti je spájaný s nástupom osvietenstva a racionalizmu, začiatok obdobia postmodernizmu charakterizuje rozsiahla hodnotová zmena v priebehu 70. rokov 20. storočia. Charakteristickým znakom je ekonomický pokrok a zvyšujúca sa istota, vyššia subjektívna pohoda, urbanizácia a technologický pokrok, ako aj narastajúci vplyv médií na každodenný život. Uvedené okolnosti prispeli k tranzícii od moderných hodnôt (pozitivismus, sekulárny racionalizmus, pravidelnosť a kontrola, orientácia na budúcnosť, hierarchické usporiadanie spoločnosti) k postmoderným (dôraz na sebavyjadrenie a rozvoj jednotlivca, názorová pluralita, nepravidelnosť a neistota, rovnosť členov spoločnosti a orientácia na tu a teraz). Súčasne vzrastá význam priemyselných odvetví a profesií zameraných na konzum a osobné potešenie (porov. Alonso et al., 2013; Kahraman, 2014).

Kým moderná spoločnosť povýšila rozum a vedu nad tradíciu a náboženstvo, v postmoderne klesá dôvera vo vedecké poznanie a inštitúcie. Dôsledkom je zvýšená tolerancia rozličných názorov i životných foriem, ale aj axiologická prázdnota, morálny a intelektuálny chaos (porov. Kozak, 2011). Novým označením súčasnej doby sa v druhom decénií 3. tisícročia stáva adjektívum „postpravdivý“. V spoločnosti vzrastá nedôvera vo fakty, prestáva záležať na overiteľnosti pravdy a ľudské presvedčenia sú vytvárané emóciami a názormi skôr než objektívnou skutočnosťou (Grathwohl, 2016). Dôležitým atribútom postmoderny je nižšia miera afiliácie a lojality voči manželstvu, rodine, cirkvi a národu, čo je spojené so zmenami v prežívaní vzťahov, ktoré sa stávajú flexibilnejšími. Sprievodným fenoménom je zvýšený výskyt predmanželskej kohabitácie a menšia záväznosť manželského zväzku (porov. Hall, 2013). Napriek tomu, že pretrváva význam rodiny a partnerského vzťahu, v súvislosti s vyprázdňovaním a premenou významu tradičných hodnôt nastáva posun v ich chápaní. Novodobé manželstvá sú v menšej miere motivované ekonomickými výhodami či spoločenským tlakom na inštitucionalizáciu vzťahu, naopak kľúčovou sa stáva potreba individuálneho uspokojenia, ktorá nemusí byť nutne napĺňaná v manželstve (Kozak, 2011).

2.2 Spoločenská zmena v krajinách strednej a východnej Európy

Pád komunistického režimu v štátoch strednej a východnej Európy je považovaný za jednu z najdôležitejších politických a spoločenských udalostí v modernej histórii. V nasledujúcom období tranzície došlo k viacerým výrazným zmenám v spoločnosti. Ide predovšetkým o zmenu diktatúry na demokraciu a postupné zotavovanie sa ekonomiky. Percentuálny nárast HDP v období od roku 1990 bol v týchto štátoch niekoľkonásobne vyšší v porovnaní s USA a západnou Európou. Zároveň dochádza k prechodu k trhovej ekonomike.

Staršie výskumné zistenia naznačujú, že pre subjektívnu pohodu obyvateľov západnej Európy majú väčší význam individualistické, zatiaľ čo pre Stredoeurópanov sociálne, resp. kolektivistické hodnoty (Markova et al., 1998). Rozvoj trhovej ekonomiky a demokratických systémov v postkomunistických štátoch vedie k posilneniu nezávislých hodnôt a noriem, ako aj k posunu k internému miestu osobnej kontroly v postkomunistických štátoch strednej Európy (porov. Varnum, 2008). Dôsledkom je posilnenie individualistickej orientácie, ktorá je kľúčovým atribútom postmodernej spoločnosti, a súčasne zdrojom zásadných zmien v rodinnom správaní a postojoch voči inštitúcii manželstva.

3 Teória generácií

3.1 Základná charakteristika

Podstatou generačnej teórie je predpoklad o existencii spoločných charakteristík a hodnôt u skupiny ľudí narodených v rozmedzí dvadsiatich rokov, ktoré sú založené na podobnej historickej skúsenosti, sociálnych a ekonomických podmienkach či zmenách, ako aj na úrovni technologického pokroku. Koncepcia sa začala rozvíjať v 60. rokoch 20. storočia v USA, najmä kvôli nutnosti odlíšiť rebelantskú generáciu „Baby boomers“ od generácie rodičov (porov. Reeves, Oh, 2008). V období rapídneho technologického pokroku a spoločenskej zmeny možno očakávať výraznejšie rozdiely medzi generáciami, príp. ich rýchlejšie striedanie. V súvislosti so zameraním štúdie venujeme pozornosť osobitostiam v postojoch k manželstvu v generácii mileniálov, ktorí už vo väčšine prípadov majú skúsenosť s partnerstvom, príp. manželským a rodinným životom, ako aj v nastupujúcej generácii Z, ktorá je v plánovanom výskume reprezentovaná skupinou adolescentov. Obe generácie participujú na utváraní globálneho postoja k manželstvu v postmodernej spoločnosti.

Doposiaľ neexistuje jednotná nomenklatura a časové ohraničene generačných kohort. Pre účely štúdie považujeme jednotlivcov, narodených v rokoch 1981 – 2000, za príslušníkov generácie Y, resp. „mileniálov“ a jednotlivcov, narodených po roku 2000, za príslušníkov generácie Z (porov. Martin, Tulgan in Reeves, Oh, 2008). Kým mileniáli sú považovaní za prvú digitálnu generáciu, príslušníci generácie Z sa narodili do sveta rozvinutých moderných technológií, pričom si nepamätajú svet bez internetu a konektivity, preto možno predpokladať výraznejší vplyv kyberpriestoru a online komunikácie na ich psychosociálny vývin.

Je nutné pripomenúť, že vek nie je jediným ukazovateľom generačnej príslušnosti, nakoľko zdieľanie spoločných hodnôt je podmienené rovnakou historickou skúsenosťou a prežitými udalosťami (porov. Reeves, Oh, 2008). S uvedeným súvisí predpoklad o existencii interkultúrnych rozdielov medzi generáciami. Je pravdepodobné, že vekové ohraničenie a charakteristika generácií v slovenských podmienkach nemusia byť totožné s americkou koncepciou. Generácia mileniálov tu vyrastala v období pádu totalitného režimu a následnej postkomunistickej tranzície, pričom spoločenská zmena podobných rozmerov nebola pozorovaná v žiadnej zo západných krajín. Na základe uvedeného možno očakávať, že niektoré z atribútov amerických mileniálov sa budú vyskytovať s generačným posunom u súčasných adolescentov, príslušníkov generácie Z. Vzhľadom na pokračujúcu globalizáciu a dostupnosť moderných technológií možno predpokladať postupné vyrovnávanie medzinárodných rozdielov medzi príslušníkmi najmladších generácií.

3.2 Generácia mileniálov verus generácia Z

Generácia mileniálov (označovaná aj ako Y) reprezentuje prvú generáciu narodenú do novej éry postmodernity. V zahraničnej literatúre je charakterizovaná ako úspešná, prosperujúca a vzdelaná generácia, ktorá zažila vstup do éry moderných technológií. Na druhej strane väčšina členov tejto generácie si pamätá obdobie bez internetu, ľahko dostupnej konektivity a sociálnych sietí. S nástupom generácie mileniálov možno pozorovať fenomén predĺženej prípravy na vstup do obdobia dospelosti, s čím je spojená možnosť získať vyššie vzdelanie, ale aj odkladanie manželstva a rodičovstva. V tejto súvislosti bol zavedený termín *vynárajúca sa dospelosť*, ktorý označuje obdobie 3. decénia života, niekedy nazývané tiež predĺženou adolescenciou. Ide o etapu, kedy bol dovŕšený proces fyzického i psychického vývinu, doposiaľ však nedošlo k úplnej osamostatneniu alebo neboli zrealizované stabilné záväzky v oblasti pracovného a rodinného života (porov. Arnett, Zukauskiene, Sugimura, 2014).

Mileniáli sú generáciou, ktorá aktuálne vstupuje na pracovný trh. V porovnaní s predchodcami jej členovia spravidla profitujú z vyššieho vzdelania, disponujú vyššou mierou sebadôvery a sebaistoty a v zamestnaní prejavujú vyššiu mieru aspirácií, orientácie na cieľ a úspech. Preferujú tímovú prácu

a prejavujú vyššiu toleranciu v pracovnom i verejnom priestore. Nevýhodou môže byť prílišná sebaistota a zameranosť na vlastné záujmy, ako aj vyššie požiadavky na zamestnávateľa. Mladí zamestnanci spravidla očakávajú dosiahnutie lepšej rovnováhy medzi pracovným a rodinným životom (napr. prácou na skratený úväzok či z domu) (porov. Smith, Nichols, 2015). V porovnaní so staršími pracovníkmi sa výrazne ľahšie adaptujú na nové technológie, ktoré v zvýšenej miere využívajú v pracovnom i osobnom živote. Negatívnou stránkou môže byť pokračujúci nárast nárokov, ako aj tzv. subklinického narcizmu. (porov. Seppanen, 2012).

Príslušníkmi generácie Z sú súčasní žiaci základných a stredných škôl, ktorí sa nachádzajú v rozličných štádiách procesu dospievania a utvárania identity. Jeho súčasťou je formovanie postojov k sebe, druhým a k životným otázkam. Alternatívne označenia generácie reflektujú najmä masívne prenikanie technológií do rozličných oblastí života. V tejto súvislosti sú používané termíny Kybergenerácia, i-Generácia, Gen Tech, Online Generácia, alebo aj „vždy klikajúca generácia“. Technológie a masmédiá sú kľúčovými prostriedkami, ktoré umožňujú prenikanie postmoderných hodnôt do životov dospievajúcich (porov. Best, Kellner, 2003). Kyberpriestor a tzv. hyperrealita v zvýšenej miere napomáhajú rozvíjaniu kultúry konzumu a zábavy, súčasne ponúkajú ľahko dostupné informácie z rozličných oblastí, pričom menší dôraz je kladený na overenie ich presnosti a pravdivosti. Vďaka masívnemu rozvoju sociálnych sietí a ich ľahkej dostupnosti prostredníctvom mobilných zariadení dochádza k stieraniu hraníc medzi online a offline vzťahmi a komunikáciou, ale aj k propagácii alternatívnych životných štýlov či foriem partnerského a rodinného spolužitia.

Literatúra prináša široký prehľad predpokladaných osobnostných atribútov a špecifik súčasných dospievajúcich, vrátane vyššej miery netrpezlivosti, individualizmu, materializmu, pozitívnych očakávaní vo vzťahu k budúcnosti, závislosti na moderných technológiách a zníženej koncentrácii pozornosti (príp. zvyšujúcej sa prevalencie poruchy aktivity a pozornosti), ale aj podnikavosti, tolerance a záujmu o environmentálne a celospoločenské problémy. Zdatnosť pri využívaní technológií môže byť dôležitou devízou v pracovnom prostredí, na druhej strane potreba 24-hodinovej konektivity a závislosť na sociálnych sieťach môžu mať negatívny vplyv na disciplínu a efektivitu práce (porov. Gaidhani et al., 2019). Je pravdepodobné, že u príslušníkov generácie Z vyrastajúcich v posttranzitívnej ére bude mať miera nezávislosti a individualizmu stúpajúcu tendenciu (porov. Varnum, 2008). Významným mechanizmom je kognitívny priming hodnotami a postojmi postmodernej spoločnosti umocnený vplyvom médií. Deti a dospievajúci narodení na začiatku nového milénia sú skupinou, ktorá bude určovať podobu budúceho sveta a spoločnosti, ako aj ďalší vývin „postmoderného dobrodružstva“ (porov. Best, Kellner, 2003).

Pilotné výskumy realizované v skupine tzv. postmileniálov poukazujú na zvýšenú toleranciu voči odlišným formám manželského a partnerského života, ako aj voči inej sexuálnej orientácii. Výsledky rozsiahlej štúdie, ktorú realizovalo americké Pew Research Centrum na skupine 11 000 príslušníkov generácie Z preukázali, že do dospelosti vstupujú s liberálnymi postojmi a zvýšenou otvorenosťou voči sociálnym trendom. 87% respondentov vyjadrilo pozitívny či neutrálny postoj voči predmanželskej kohabitácii. 59% uviedlo, že pri vyplňaní formulárov by malo byť k dispozícii viac možností rodu ako len muž / žena, 35% osobne pozná niekoho, kto pri rozprávaní o svojej osobe preferuje genderovo neutrálne zámená. Až 84% opýtaných demonštrovalo pozitívny, prípadne neutrálny postoj k manželstvám osôb rovnakého pohlavia. Vo všetkých položkách boli preukázané mierne vyššie hodnoty v porovnaní s generáciou mileniálov a signifikantne vyššie hodnoty v porovnaní s predchádzajúcimi generáciami (generácia X, Boomer generácia) (porov. Parker et al., 2019).

Napriek preukázaným zmenám v postojoch, uzavretie manželstva v budúcnosti ostáva akýmsi ideálom väčšiny príslušníkov generácie Z. Výskum realizovaný v skupine 747 adolescentov preukázal, že v dospelosti ho očakáva až 80 % opýtaných. Zreteľa hodnou zmenou v porovnaní s predchádzajú-

cimi generáciami je však strata vnímania postupnosti: uzavretie manželstva – založenie rodiny. Výhodiskom môže byť skutočnosť, že 1/3 amerických adolescentov v súčasnosti žije s nezosobašenými rodičmi. (May, Rossman, 2018). Implicitné presvedčenia týkajúce sa zmyslu a cieľov manželstva, potenciálnych dôvodov na jeho ukončenie, ako aj významu preferovanej predmanželskej kohabitácie sú formované preferovanými hodnotami postmodernej spoločnosti, pričom dôležitú úlohu zohrávajú médiá a prezentované vzory. Na ich odhalenie je potrebný hlbší náhľad do prežívania adolescentov, ktorý nemožno získať analýzou dát z výlučne dotazníkového výskumu.

4. Manželstvo na prahu 3. tisícročia

Aktuálny prístup k manželstvu a rodičovstvu reflektuje hodnotovú orientáciu jednotlivca i spoločnosti. Významnú rolu zohráva narastajúci individualizmus, dôraz na rozvoj a šťastie jednotlivca, relativizácia tradičných hodnôt, ale aj aktuálna socioekonomická situácia, vrátane legislatívnych podmienok pre vznik a zánik manželstva (porov. Langhamrová, Vaňo, 2014). V slovenských podmienkach pozorujeme niekoľkoročný posun vývinu zaznamenaného na západe od konca 60. rokov. Ten možno zdôvodniť preferenciou kolektivistickú orientáciu a hodnôt v spoločnosti v období komunizmu a následným kontinuálnym nárastom individualizmu v období postkomunistickej tranzície, taktiež v minulosti významným, avšak aktuálne ustupujúcim vplyvom katolicizmu a náboženskej príslušnosti, ako aj oneskorením vedecko-technologického pokroku, vrátane antikoncepcných metód a asistovanej reprodukcie, ktoré sa v postkomunistických krajinách začali rozvíjať od počiatku 90. rokov.

Podľa Lawlera (2003) uvoľnenie manželských zväzkov, súvisiace s oslabením spoločenských tlakov na inštitúciu manželstva, nie je zárukou šťastného manželstva. Uvádza zistenia, podľa ktorých napriek dostupnosti a vysokej miere rozvodovosti nebol pozorovaný pokles počtu detí, ktorých rodičia žijú v nešťastnom manželstve. K oslabeniu prispieva radikálny individualizmus, zvýšené požiadavky na intimitu a osobné uspokojenie, sociálna akceptácia alternatívnych foriem spoluzitia, ekonomická nezávislosť manželov, ako aj nižší tlak sociálneho okolia na zachovanie manželstva (porov. Lawler, 2003). Amato (2004) v tejto súvislosti hovorí o pokračujúcej „deinštitucionalizácii manželstva“, ktorá súvisí s globálnym nárastom individualizmu v americkej spoločnosti. Ide o postupný pokles významu sociálnych noriem a súčasný posun k individualizovanému manželstvu založenému na osobnej voľbe a sebarozvoji, ako aj osobnom uspokojení jednotlivcov. Pritom nemusí ísť nutne o zníženie dôležitosti uzatvorenia manželstva a založenia rodiny u príslušníkov postmoderných generácií, predovšetkým mileniálov a nastupujúcej generácie Z, ale skôr o prehodnotenie ich implicitných definícií a osobného významu, ako aj osobných potrieb, ktoré sú prostredníctvom nich napĺňané (porov. Amato, 2004).

4.1 Aktuálne trendy v rodinnom správaní

Podľa údajov zo zahraničných štúdií došlo k signifikantnému poklesu významu inštitúcie manželstva v priebehu života posledných troch generácií. Ten sa prejavil predovšetkým progresívnym poklese sobášnosti a nárastom veku pri uzatváraní prvého manželstva, ako aj v normalizácii predmanželskej kohabitácie (porov. Lawler, 2010). Uvedené trendy dokumentujú výsledky americkej štatistickej ročenky z roku 1998, spolu s výrazným zvyšovaním rozvodovosti, znížením pôrodnosti ako aj zdvojnásobením podielu detí narodených mimo manželstva v priebehu posledných 20 rokov (porov. U.S. Bureau of the Census, 1998). Významným faktorom podieľajúcim sa na náraste počtu rozvodov bola legislatívna úprava z počiatku 70-tych rokov, ktorá významne uľahčila priebeh súdneho procesu, ktorý už nevyžadoval dokazovanie viny (porov. Lawler, 2010).

Intenzita rozvodovosti mala na Slovensku už pred rozpadom Československa rastúcu tendenciu, ktorá sa v podstate udržala a ešte viac zvýraznila v nasledujúcich dvoch dekádach samostatnej existencie štátu. Rozvodovosť tak reprezentuje jediný demografický proces s viac-menej stabilne rastúcim

trendom, istý pokles bol zaznamenaný až v posledných rokoch. V roku 1993 pripadlo na 100 uzavretých manželstiev 27 rozvodov, najviac (49 zo 100) manželstiev bolo rozvedených v roku 2006 (Langhamrová, Vaňo, 2014; Podmanická, 2015). Podľa údajov Štatistického úradu z roku 2019 od roku 2006 mala miera rozvodovosti mierne klesajúcu tendenciu s medzročným nárastom v roku 2017, aktuálne dosahuje mieru cca 1/3 uzavretých manželstiev. Aktuálnym trendom je zvyšovanie priemerného veku pri rozvode, ako aj dĺžky trvania rozvedeného manželstva (Podmanická, 2015).

Ďalším celospoločenským javom je zvyšovanie priemerného veku pri uzatváraní prvého manželstva u oboch pohlaví. Zatiaľ čo v roku 1993 vstupovali muži do manželstva v priemernom veku 26 rokov, ženy vo veku 23 rokov, v roku 2017 dosahoval priemerný vek pri uzatváraní manželstva 34 rokov u mužov a 31 rokov u žien (porov. Štatistický úrad, 2019). Súvisiacim javom je zvyšovanie priemerného veku prvorodičiek a celkové zníženie pôrodnosti, ktorá sa aktuálne pohybuje pod úrovňou kritickej hodnoty (1,5 dieťaťa na ženu v reprodukčnom veku) (porov. Podmanická, 2015). Významnou zmenou v rodinnom správaní na Slovensku i vo svete je rapídny nárast počtu kohabitácií (nezosobášených spolu žijúcich partnerov). Podľa údajov z posledného cenzu v roku 2011 v tomto roku žilo na Slovensku v kohabitácii približne 63 000 párov, vyše 60% reprezentovali zväzky s dieťaťom alebo deťmi do 25 rokov. Počet detí narodených mimo manželstva sa v posledných rokoch pohybuje na úrovni 40% narodených detí (porov. Podmanická, 2015; Štatistický úrad, 2019).

4.2 Kohabitácia

Dynamická premena rodinného správania sa v posledných desaťročiach odzrkadlila v diverzite rodinných foriem, ako aj ich spoločenskej akceptácii. Kým v minulosti dominoval typ tzv. nukleárnej rodiny, tvorenej zosobášenými rodičmi a deťmi, v súčasnosti sa čoraz rozšírenejším fenoménom stáva nemanželské spolužitie. Ide o kľúčový posun v rodinnej demografii v uplynulom storočí (porov. Stanley et al., 2006). V tejto súvislosti možno hovoriť o pokračujúcej deinštitucionalizácii partnerského života. Približne 90% Američanov priznáva sexuálnu skúsenosť pred manželstvom, pričom na rozdiel od obdobia pred sexuálnou revolúciou v 60. rokoch často neuzatvárajú manželstvo s prvým sexuálnym partnerom (porov. Rhoades, Stanley, 2014). K špecifickým alternatívam spolužitia patrí tiež fenomén „Living Apart Together“, t. j. kohabitácia bez spoločnej domácnosti. Spolužitie párov po uzavretí manželstva bolo v USA trendom 50. – 60. rokoch, pričom k nárastu predmanželskej kohabitácie dochádza v 60. – 70. rokoch 20. storočia (porov. Märtinson, 2007), ktoré zároveň považujeme za obdobie nástupu postmodernej éry. Súčasne dochádza k výraznému poklesu sobášnosti, zvyšovaniu rozvodovosti, ako aj počtu detí, narodených mimo manželstva. Na Slovensku sa tento trend výraznejšie prejavil po roku 1989.

Kohabitácia sa vo svete stala všeobecne akceptovanou formou manželského spolužitia, ba takpovediac sociálnou inštitúciou, ktorá už nie je spojená so sociálnou stigмой. Podľa štatistického zisťovania v britských domácnostiach v roku 2004 až 70% opýtaných vyslovilo silný súhlas so spolužitím párov, ktoré nemajú záujem uzatvoriť manželstvo. Osobnú skúsenosť s kohabitáciou mali necelé 3% respondentov narodených v 20. rokoch v porovnaní s 57% respondentov, narodených v 70. rokoch 20. storočia (porov. Coast, 2009). Počas socializmu bol kľúčovým znakom reprodukčného správania v Čechách a na Slovensku vysoký podiel predmanželských koncepcií, pričom viac ako polovica manželstiev bola v tomto období uzatvorená tehotnou nevestou. V posledných rokoch bol zaznamenaný dynamický pokles tohto fenoménu. Charakteristickým znakom je prerušenie vzťahu medzi životom v manželstve a reprodukciou, čo spôsobuje historicky bezprecedentný nárast podielu detí narodených mimo manželstva na aktuálnu úroveň 40% (porov. Šprocha, 2018).

Príčiny rapídneho nárastu predmanželskej kohabitácie možno kategorizovať do 3 kategórií: kultúrne (individualizácia a sekularizácia spoločnosti), ekonomické (neistota a nestabilita manželstva, emanci-

pácia žien v práci) a technologické (predovšetkým antikoncepcia a kontrola plodnosti (porovnaj Casper, Bianchi in Märtinson, 2007). Lindsay (2000) v tejto súvislosti hovorí o nejasnosti záväzku, pričom kohabitáciu vníma ako nedokončenú inštitúciu. Napriek nejednoznačnosti a rozličnej miere nadobudnutej vzájomnosti, spoločné bývanie vytvára istú exkluzivitu vzťahu v očiach sociálneho okolia, pričom u partnerov môže vzniknúť efekt „zotrvačnosti“, ktorý stimuluje uzatvorenie manželstva aj u párov, ktoré by sa inak nezosobášili (porov. Lindsay, 2000; Stanley et al., 2006). Súvisiacim fenoménom je predlžovanie bezdetnej fázy, ale aj sériová kohabitácia ako forma životného štýlu. Štatistické údaje o aktuálne klesajúcej rozvodovosti nevypovedajú o počte rozpadnutých kohabitačných zväzkov (porov. Kozak, 2011).

Výsledky výskumov ukazujú, že uzatvorenie manželstva zostáva akýmsi ideálom u dospievajúcich (predpokladá ho 81% respondentov vo veku 15 - 18 rokov), ktorí zároveň pozitívne hodnotia rozhodnutie žiť spolu pred svadbou (2/3 respondentov) (porov. Wood, Avellar, Goesling, 2008). Spolužijúci partneri často chápu kohabitáciu ako prechodnú fázu pred vstupom do manželstva, prípadne jeho rovnocennú alternatívu v prípadoch, keď uzatvorenie manželstva nie je zvažované. Tento postoj sa však v priebehu kohabitácie môže meniť (porov. King, Scott, 2005). K najčastejším argumentom patrí potreba lepšieho vzájomného spoznania pred prijatím záväzku. Výskumy tiež poukazujú na rozdiely v hodnotových preferenciách u kohabitujuúcich jednotlivcov, u ktorých bol preukázaný menší význam tradičných hodnôt a genderových rolí, ako aj preferencia individuálnej slobody pred maximalizáciou spoločného dobra (porov. Gozáles et al., 2010). Napriek tomu, že príslušníci nastupujúcej generácie očakávajú pozitívny efekt kohabitácie na kvalitu vzťahu, početné výskumy poukazujú na existenciu opačnej tendencie, tzv. kohabitačného efektu.

4.3 Kohabitačný efekt

Podstatou kohabitačného efektu je mnohonásobne empiricky preukázaná spojitosť predmanželskej kohabitácie s nižšou mierou manželského šťastia a zvýšeným výskytom negatívnych javov v manželstve, vrátane rozvodu (porov. Stanley et al., 2006; Rhoades, Stanley, 2014). Rozsiahly telefonický výskum náhodnej vzorky mužov a žien, ktorí uzavreli manželstvo v posledných desiatich rokoch preukázal, že tí, čo spolu žili pred zasnúbením, uvádzali signifikantne nižšiu mieru manželskej spokojnosti, oddanosti a dôvery, ako aj vyššiu mieru negatívnej komunikácie a tendenciu k rozvodu, ako tí, čo spolu žili po zasnúbení či uzatvorení manželstva (porov. Stanley et al., 2009). Predmanželská kohabitácia je taktiež spojená s väčšou intrapersonálnou zraniteľnosťou (depresivita, nižšia sebaúcta a spokojnosť so životom). Potenciálne vysvetlenie javu ponúka teória záväzku v partnerskom vzťahu.

Kohabitujuce páry často začnú spolu bývať pred prijatím jednoznačného a vzájomného záväzku a rozhodnutia, pričom kohabitácia vytvára istú zotrvačnosť, ktorá môže predlžovať udržiavanie menej funkčného vzťahu a vyvíjať často neuvedomený tlak na uzatvorenie manželstva medzi jednotlivcami, ktorí by sa inak nikdy nevzali (porov. Rhoades, Stanley, 2014). K tradičným interpretáciám kohabitačného efektu patrí teória výberu a teória skúsenosti. Atribúty výberu predstavujú stabilné socio-demografické charakteristiky jednotlivcov, ktorí majú väčšiu tendenciu kohabitovať pred manželstvom (religiozita, počet predošlých manželstiev a detí, vek či úroveň dosiahnutého vzdelania), a súčasne čiastočne prispievajú ku kohabitačnému efektu. Alternatívna teória hovorí o význame samotnej skúsenosti spolubývania pred svadbou, ktorá je spojená s nižším záväzkom, väčšou mierou negatívnych interakcií a nižšou mierou dôvery vo vzťah (porov. Stanley et al., 2006).

Na popísanie tohto fenoménu možno použiť termín „klzanie sa alebo rozhodovanie“ (sliding vs. deciding). Podľa tejto teórie sa spolubývajúce páry plynule „klžu“ bez zastavenia sa a realizácie premysleného rozhodnutia v tranzitívnych medzníkoch so zvážením jeho potenciálnych dôsledkov. Klzanie sa jednotlivými etapami a kľúčovými udalosťami ako je sexuálna skúsenosť, začiatok koha-

bitácie, ako aj manželstvo ako jej vyústenie, ktoré sa jednoducho „stanú“ môže zvyšovať riziko rozvodu. Potenciálnou príčinou je postupné vytváranie „zotrvačnosti“ vo vzťahu, ktorý by v prípade neexistencie záväzkov (finančných, rodičovských, príp. sociálneho tlaku) pravdepodobne zanikol. Ďalším faktorom je nižšia miera uvažovania nad jednotlivými krokmi v priebehu „kĺzania“, čo môže mať za následok väčšiu zraniteľnosť a zníženú stabilitu vzťahu pod vplyvom neskorších stresových udalostí (porov. Stanley et al., 2006). Zaznamenané negatívne javy, spojené s kohabitáciou, poukazujú na význam rozhodnutí v živote jednotlivca, ktoré vytvárajú väčšiu záväznosť prežívaného vzťahu. Uvedené je reflektované v dlhoročnej kultúrnej skúsenosti ľudstva, ktorej súčasťou sú rituály spojené so zásadnými životnými rozhodnutiami. Dostatok času a priestoru na uvažovanie a komunikáciu o plánovanom rozhodnutí môže prispieť k lepšej kvalite uzatvoreného manželstva (porov. Rhoades, Stanley, 2014).

V súčasnej dobe je sexuálna skúsenosť pred manželstvom považovaná za normálny, až žiaduci jav. Rastúci trend bol zaznamenaný od nástupu sexuálnej revolúcie v 60. rokoch, pričom aktuálne predmanželskú skúsenosť priznáva viac ako 90% Američanov (porov. Finer, 2007). Na rozdiel od minulosti zvyčajne nejde o jedinú skúsenosť s budúcim manželským partnerom, pričom podľa výsledkov prieskumu priemerný mladý človek vystrieda pred manželstvom päť sexuálnych partnerov. Nastupujúca generácia býva niekedy označovaná ako YOLO („you only live once“ – „žiješ iba raz“), na základe očakávaní jej príslušníkov o absencii vplyvu zážitkov a správania v mladosti na budúcnosť. Napriek tomu, že v mnohých oblastiach života opakovanie a nácvik vedie k zdokonaleniu vykonávanej činnosti, v oblasti sexuálneho správania, ako sa zdá, skúsenosť neprispieva ku kvalite neskoršieho manželského života. Preukázaný bol negatívny vzťah kvality manželstva s počtom sexuálnych partnerov. Obdobný efekt nebol zaznamenaný v prípade, že jednotlivec mal skúsenosť výlučne s budúcim manželom/manželkou (porov. Rhoades, Stanley, 2014).

4.4 Nevera verzus manželská vernosť

Nevera je vo všeobecnosti chápaná ako narušenie výlučnosti manželského vzťahu, pričom tá sa implicitne vzťahuje predovšetkým na oblasť sexuality. V širšom ponímaní zahŕňa širokú škálu prejavov a vzťahov, ako blízke priateľstvá, emocionálnu intimitu, pornografiu či internetové vzťahy (porov. Blow, Harnett, 2013). Nevera predstavuje významný faktor ohrozujúci stabilitu manželstiev. Podľa výskumných zistení až 90% rozvedených amerických manželstiev uvádza skúsenosť s neverou. Na Slovensku je ako hlavná príčina uvádzaná v 11% rozvodov, najčastejšie uvádzaným dôvodom je rozdielnosť pováh, názorov a záujmov (porov. Podmanický, Podmanická, 2013). Disproporcia v zisteniach môže byť podmienená rozličnou metodológiou realizovaných prieskumov, pričom nie je vylúčené, že napriek uvedeniu inej príčiny bola vo vzťahu prítomná aj nevera. Metodologické odlišnosti sú tiež potenciálnou príčinou rozmanitých údajov o prevalencii nevery v partnerskom vzťahu.

Podľa výsledkov amerického výskumu malo skúsenosť s mimomanželským sexom 10% zosobášených párov. Ďalšie zistenia hovoria, že v priebehu súčasného vzťahu podvádzalo partnera 23% mužov a 19% žien (porov. Mark, Jansenn, Milhausen, 2011). Novšia metaanalýza relevantných štúdií v niektorých prípadoch preukázala výskyt nevery v 40 - 89% vzťahov. Údaje o výrazne vyššej prevalencii môžu súvisieť so širokým vymedzením nevery, ktorá zahŕňa akékoľvek emocionálne puto k inej osobe ako k partnerovi (porov. Manoochehr et al., 2014). Na Slovensku sú dostupné výsledky online prieskumu sexuálneho správania, podľa ktorých až 40% respondentov nad 36 rokov podviedlo partnera aspoň raz v živote (porov. Comm, 2012).

V postmodernej perspektíve možno predpokladať vyššiu subjektivitu hodnotenia konkrétnych prejavov nevery, pričom postoje môžu byť nejednoznačné predovšetkým pri posudzovaní správania v online priestore. Objektívna realita sa stáva menej dôležitou, pričom problémy môžu nastať pri

diskrepancii očakávaní medzi partnermi (porov. Schonian, 2013). Napriek tomu, že významnou charakteristikou postmodernej spoločnosti je tolerancia voči rozličným názorom a formám spolužitia, aktuálne výskumy ukazujú, že jednotlivci vo väčšine prípadov očakávajú a pozitívne hodnotia emocionálnu a sexuálnu exkluzivitu záväzných vzťahoch, ktoré nutne nemusia byť manželskými. Až 90% mladých Američanov považuje neveru za nemorálny a 65% ako neodpustiteľný jav (porov. Treas, Giesen, 2004). Napriek deklarovanej preferencii monogamného vzťahu a negatívne hodnoteniu nevery, táto zostáva v súčasných vzťahoch pomerne bežným fenoménom. Nezanedbateľnú úlohu zohrávajú pri tom moderné technológie, ktoré ponúkajú jednoduchšie a variabilnejšie spôsoby utvárania romantických i sexuálnych vzťahov. K hľadaniu nových partnerov môže prispievať tiež vyššie popísaná hodnotová zmena vo vnímaní partnerského vzťahu, ktorý by mal uspokojovať osobné potreby jednotlivca, ako aj nižšia miera záväznosti deinštitucionalizovaných vzťahov.

5 Prieskum

5.1 Ciele, výskumné otázky

V predchádzajúcich kapitolách sme ponúkli základnú charakteristiku postmodernej spoločnosti z pohľadu hodnotovej zmeny, ktorej dôsledky možno pozorovať na individuálnej i celospoločenskej úrovni. Následne sme upriamili pozornosť na charakteristiku generačných skupín, ktorých raný vývin a dospievanie prebehli, resp. aktuálne prebiehajú v období postmodernity. V poslednej kapitole sme predstavili aktuálne trendy v manželskom a rodinnom živote na prahu 3. tisícročia so špecifickým dôrazom na rozšírenú preferenciu kohabitácie (prípadne série kohabitácií) pred uzavretím manželstva a odlišný prístup k záväzkom pri dosahovaní jednotlivých medzníkov vo vývine vzťahu.

Základným cieľom našej štúdie je poskytnúť komplexný pohľad na vnímanie manželského zväzku z perspektívy súčasných adolescentov, ktorí vstupujú na scénu postmoderného sveta nielen ako budúci zamestnanci, ale predovšetkým ako partneri, manželia a rodičia, ktorí budú spoluvytvárať celospoločenský postoj k inštitúcii manželstva, a súčasne určovať charakter rodín, v ktorých bude vyrastať nasledujúca generácia. V neposlednom rade sú cieľovou skupinou pre intervencie rozličných odborov so zameraním na prípravu na manželský a rodinný život, podporu stability a prevenciu potenciálnych patologických javov či zbytočných rozvodov. Zaujímá nás, či manželstvo stále predstavuje žiaducu formu života pre nastupujúcu generáciu, ako aj to, aký postoj zaujímajú k predmanželskej kohabitácii, rozvodu a nevere. Napokon sme sa rozhodli preskúmať, či súčasní adolescenti vnímajú existenciu rozdielov medzi súčasnými manželstvami a manželstvami v minulosti.

Vzhľadom na uvedený cieľ, na základe preštudovanej literatúry a reflektujúc výskumné problémy a zistenia relevantných empirických štúdií, ktoré však boli realizované v odlišnom kultúrnom a socio-ekonomickom prostredí, pre účely nášho výskumu formulujeme nasledovné výskumné otázky:

- 1. Aká je vízia budúcnosti súčasných adolescentov vo vzťahu k manželskému životu?*
- 2. Aký postoj zaujímajú súčasní adolescenti k predmanželskej kohabitácii?*
- 3. Aký je postoj súčasných adolescentov k manželstvu?*
- 4. Aký je postoj súčasných adolescentov k manželskej nevere?*
- 5. Vnímajú súčasní adolescenti rozdiely medzi manželstvami v súčasnosti a v minulosti?*
- 6. Súvisí postoj k manželstvu s vybranými sociodemografickými charakteristikami?*

5.2 Metódy

Pri vytváraní výskumného súboru bol použitý zámerný výber. Dotazníky boli administrované v papierovej forme žiakom vybranej základnej a strednej školy (gymnázia) v Trenčíne, a to osobne alebo prostredníctvom vopred inštruovaných vyučujúcich. Konečný výskumný súbor tvorí 172 respondentov (z toho 107 dievčat) vo veku 12 – 19 rokov ($M = 15,3$, $SD = 2$), 102 z nich bolo žiakmi základnej školy a 70 strednej školy.

Pri hľadaní odpovedí na stanovené otázky sme sa rozhodli využiť kombinovanú kvalitatívno - kvantitatívnu metódu. Súčasťou administrovaného dotazníka boli otázky zamerané na sociodemografické údaje, položky s možnosťami odpovede na škále miery súhlasu a niekoľko otvorených otázok. Pri ich formulácii sme vychádzali zo stanoveného cieľa, pričom sme sa inšpirovali zahraničnými štúdiami, realizovanými v tejto generačnej skupine, ako aj rozhovormi s jej predstaviteľmi. Možnosť voľnej výpovede v porovnaní so štandardizovanými dotazníkmi umožnila hlbší prienik do skúmanej problematiky.

Demografické údaje. Respondenti uviedli vek, pohlavie, navštevovanú školu, základnú charakteristiku rodinného zázemia, vierovyznanie a informácie o praktizovaní viery.

Uzavreté otázky. Respondenti vyjadrili mieru pravdepodobnosti uzavretia manželstva v budúcnosti, následne špecifikovali víziu vlastného partnerského života v budúcnosti (život bez manželstva, v kohabitácii bez alebo s následným uzatvorením manželstva alebo život v manželstve so spoložitím „až po svadbe“). Následne určili mieru súhlasu na 5-bodovej škále s výrokmi: (1) „Partneri by mali spolu žiť až po svadbe“, (2) „Manželstvo by malo trvať do smrti jedného z partnerov“, (3) „Partneri by si mali tolerovať občasnú neveru.“

Otvorené otázky. Respondenti boli požiadaní o vyjadrenie svojho názoru doplnením nedokončených viet: (1) „Manželstvo je...“, (2) „Rozvod je...“ a zodpovedaním otvorenej otázky o vnímaných rozdieloch medzi manželstvami v minulosti a dnes. Súčasne mohli odpoveďou na doplnujúce otázky („Prečo?“) zdôvodniť voľbu odpovede na uzavretú otázku.

Dáta z dotazníkov boli spracované v štatistickom softvéri SPSS. Odpovede na otvorené otázky boli spracované metódou obsahovej analýzy. Na základe prepisu a opakovaného čítania odpovedí boli identifikované kategórie, zahŕňajúce odpovede s podobným obsahom, ktorých pomenovania boli následne konzultované s nezávislým analyzátorom. Následne bola realizovaná frekvenčná analýza jednotlivých kategórií. Napokon sme zrealizovali komparačnú analýzu, pričom sme zisťovali rozdiely vo vnímaní vlastnej budúcnosti v partnerskom vzťahu, v postoji k predmanželskej kohabitácii a v presvedčeníach o celoživotnom trvaní manželstva.

5.3 Výsledky

Zostavený výskumný súbor sme popísali z hľadiska veku, pohlavia, školy (pozri časť 5.2), vierovyznania, praktizovania viery a rodinného zázemia. Adolescenti boli vo veku 12 – 19 rokov ($AM = 15,2$), t. j. s dátumom narodenia od roku 2000. Spomedzi respondentov 75,3% uviedlo katolícke vierovyznanie, za praktizujúcich veriacich sa považuje 28,4% opýtaných. V úplnej rodine žije 69,8% respondentov. Podrobnejší popis súbor je uvedený v Tab. 1.

Tab. 1 Charakteristika výskumného súboru

Premenná	Kategória	%	Premenná	Kategória	%
Pohlavie	dievča	62,9	Vierovyznanie	bez vyznania	16,5
	chlapec	37,3		katolícke	75,3

Rodina	obaja rodičia	69,8	Praktizovanie viery	evanjelické	4,7
	mama + partner	12,4		iné	3,5
	otec + partnerka	1,8		áno	28,4
	len mama	14,2		častočne	37,3
	len otec	1,7		nie	33,7

Následne sme hodnotili odpovede na zatvorené otázky týkajúce sa partnerského života v budúcnosti. V niektorých prípadoch sme pre prehľadnosť zlúčili niektoré kategórie odpovedí (napr. určite a veľmi pravdepodobne). Až 68% opýtaných predpokladá, že v budúcnosti určite alebo veľmi pravdepodobne uzatvoria manželstvo; 19,8% využilo odpoveď „možno“, kým 12,2% túto možnosť úplne vylúčilo alebo je len málo pravdepodobná. Respondenti predpokladajú, že uzatvoreniu manželstva dôjde vo veku 17 – 39 rokov, priemerný uvádzaný vek (a súčasne medián) bol 26 rokov.

V otázke konkrétnej formy spolužitia 1,2% respondentov predpokladá život bez partnerského zväzku; 9,3% plánuje žiť v kohabitácii bez uzavretia manželstva, až 67,1% zvolilo alternatívu predmanželskej kohabitácie s následným uzavretím manželstva a 22,2% predpokladá, že bude žiť s partnerom až po svadbe. Respondenti boli požiadaní o zdôvodnenie svojej voľby, pričom sme sa osobitne zamerali na výpovede najpočetnejšej skupiny a jej objasnenia preferencie určitého obdobia predmanželskej kohabitácie. Najčastejšie uvádzaným dôvodom bolo „lepšie poznanie“ (59,3% odpovedajúcich), ďalšia skupina považuje svoje rozhodnutie za „osobnú vec“ (15%) a 25,7% uviedlo iné dôvody.

Tab. 2 Predstava príslušníkov generácie Z o budúcnosti

V budúcnosti by som chcel:	%	Dôvody preferencie predmanž. kohabitácie	%
nevydať / neoženit' sa, ani nežiť s partnerom(kou)	1,2	lepšie poznanie	59,3
nevydať / neoženit' sa, ale žiť s partnerom(kou)	9,6	osobná vec	15
nejaký čas spolu žiť a potom uzatvoriť manželstvo	67,1	Iné	25,7
bývať spolu až po svadbe	22,2		

S výrokom „*Partneri by mali začať spolu žiť až po svadbe*“ súhlasí alebo skôr súhlasí 24% opýtaných, 49% vyjadrilo nesúhlas a 26,3% označilo možnosť „nemám názor“. Väčšina z opýtaných, ktorí vyjadrili negatívny postoj alebo absenciu názoru (50% respondentov) zdôraznila, že ide o osobnú vec partnerov; 18,6% argumentovalo potrebou lepšieho poznania.

S výrokom „*Manželstvo by malo trvať do smrti jedného z partnerov*“ súhlasí alebo skôr súhlasí až 59,1% respondentov, nesúhlas vyjadrilo 22,8% a 18,1% označilo možnosť „nemám názor“. S výrokom „*Partneri by si mali tolerovať občasné neveru*“ nesúhlasí väčšina (74,8%) opýtaných, súhlas alebo čiastočný súhlas vyjadrilo 11,7% a možnosť „nemám názor“ označilo 13,4% respondentov.

Následne sme analyzovali odpovede na otvorené otázky prostredníctvom obsahovej analýzy. Voľné výpovede o manželstve sme zaradili do 7 obsahovo príbuzných kategórií: (1) záväzok (napr. „spojenie dvoch ľudí až do smrti“) s osobitnou podkategóriou „sviatosť“, (2) (všeobecné) pozitívne hodnotenie („dobrá vec“, „super“, „veľmi dôležité“), (3) láska / vzťah, (4) základ rodiny, (5) ekonomické výhody,

(6) negatívne hodnotenie („zbytočné“, „blbosť“) a (7) iné. Najpočetnejšie zastúpenou kategóriou bol záväzok, a teda vnímanie manželstva ako vzťahu s vyššou mierou osobnej i spoločenskej záväznosti, špecifickým statusom a nárokmi na oboch partnerov smerom k väčšej stabilite i vzájomnej zodpovednosti. Negatívne hodnotí manželstvo len veľmi malá časť (4,2%) respondentov.

Výpovede o vnímaní rozvodu boli zaradené do 6 kategórií: (1) riešenie problémov / krízy („rozpadnutie manželstva, pretože im to spolu nefunguje alebo iné dôvody“), (2) negatívne hodnotenie („veľmi zlá vec“, „zlý najmä pre deti“), (3) ukončenie manželstva (bez ďalšej špecifikácie), (4) výnimočné riešenie („najkrajnejšie riešenie v mimoriadnych prípadoch“, „dobrý, keď manžel týra ženu“), (5) hriech a (6) iné. Najviac (35,6%) respondentov vníma rozvod ako riešenie nefungujúceho manželstva, problémov či krízy bez špecifikácie, žeby šlo o riešenie mimoriadnych situácií. Rozvod ako apriori negatívny jav popisuje 29,4% a 9,2% respondentov ho považuje za vhodné riešenie mimoriadnych situácií (napr. týranie). Podrobné výsledky obsahovej analýzy sú uvedené v Tab. 3.

Tab. 3 Obsahová analýza – vnímanie manželstva a rozvodu

Manželstvo je:	%	Rozvod je:	%
záväzok (sviatosť)	38,6	riešenie problémov / krízy	35,6
pozitívne charakteristiky	21,6	negatívne hodnotenie	29,4
láska / vzťah	21,1	ukončenie manželstva	19
základ rodiny	7	výnimočné riešenie	9,2
negatívne hodnotenie	4,2	Hriech	4,3
ekonomické výhody	3,5	Iné	2,5
Iné	2,4		

V poslednej otázke adolescenti vyjadrovali svoj názor na odlišnosti medzi manželstvom v minulosti a v súčasnosti (bez bližšej špecifikácie). Odpovede boli následne zaradené do kategórií: (1) viac rozvodov (menšia stabilita manželstiev), (2) iná doba (a hodnoty s ňou spojené, príp. aktuálne menší význam manželstva, „majú veľa peňazí“, „iný štýl života“, „veľa pracujú a nemajú čas“), (3) sloboda a viac možností („viac slobody a menej detí“), (4) neschopnosť riešiť problémy (5) nevera („môžu si niekoho nájsť na internete“, (6) emancipácia žien a (7) iné. K najčastejšie uvádzaným odlišnostiam patrí aktuálne vyššia miera rozvodov, často bez vážneho dôvodu („rozvody pre blbosti“, „každý sa rozvádza“, „nevydržia“), ktorú konštatuje 35,6% opýtaných a odlišná hodnotová orientácia dnešnej doby (vrátane nižšieho významu manželstva ako takého), ktorú pripúšťa 18,3% respondentov. Relatívne často uvádzanou odlišnosťou je tiež vyššia miera slobody a možností (15% odpovedí). Výsledky frekvenčnej analýzy odpovedí sú uvedené v Tab. 4.

Tab. 4 Obsahová analýza - rozdiely medzi manželstvami v minulosti a dnes

Kategória	%	Kategória	%
viac rozvodov	35,6	Nevera	9,4
iná doba / hodnoty	18,3	emancipácia žien	2,8
sloboda a viac možností	15	Iné	13,2

neschopnosť riešiť problém	5,6	
----------------------------	-----	--

Vzhľadom na to, že zvýšená preferencia predmanželskej kohabitácie, ako aj podiel detí narodených mimo manželstva je dôležitým atribútom súčasnej spoločnosti, rozhodli sme sa prostredníctvom kontingenčnej analýzy preskúmať vzťahy medzi víziou budúceho partnerského života a vybranými demografickými premennými. Signifikantný vzťah budúceho partnerského života s vierovyznaním ($\chi^2 = 5,17$, $p = 0,270$) nebol potvrdený. Signifikantný vzťah, avšak len s malou mierou efektu bol potvrdený medzi víziou budúceho partnerského budúceho a rodinným zázemím ($\chi^2 = 7,89$, $p = 0,048$, $V = 0,2$), pričom základnou odlišnosťou je vyššie zastúpenie (celkovo málo frekventovanej) kategórie „žiť spolu až po svadbe“ u respondentov z úplnej rodiny. Signifikantný vzťah so strednou mierou efektu bol preukázaný medzi deklarovaným praktizovaním viery a víziou partnerského života ($\chi^2 = 22,63$, $p = 0,001$, $V = 0,3$), pričom možnosť „žiť spolu až po svadbe“ viac preferovali praktizujúci jednotlivci a možnosť predmanželskej kohabitácie neveriaci, ako aj nepraktizujúci respondenti. Signifikantný rozdiel medzi praktizujúcimi a nepraktizujúcimi veriacimi bol potvrdený aj v miere všeobecného súhlasu s výrokom „Partneri by mali spolu žiť až po svadbe“, kde praktizujúci veriaci preukázali signifikantne pozitívnejší postoj ako nepraktizujúci ($U = 226,5$, $p < 0,001$, $MR1 = 55,19$ $MR2 = 26,52$ ale aj ako čiastočne praktizujúci adolescenti ($U = 340$, $p < 0,001$, $MR1 = 55,19$ $MR2 = 30,23$).

Napokon sme venovali pozornosť štúdiu poznámok študentov k jednotlivým otázkam, ktoré sú zdrojom cenného materiálu pre hlbšie pochopenie jednotlivých postojov, napriek tomu, že ich hĺbková analýza presahuje rámec našej štúdie.

5.4 Diskusia

Cieľom výskumu bolo poskytnúť pilotnú sondu do postojov voči manželstvu z perspektívy slovenských adolescentov, ktorí sú súčasťou generácie Z. Pre danú generáciu je podľa literárnych zdrojov charakteristická zvyšujúca sa miera individualizmu, ako aj istá nedôvera voči inštitúciám, vrátane manželstva (porov. Gaidhani, Arora, Sharma, 2019; Kozak, 2011). Napriek tomu, že na základe odlišného sociodemografického vývoja i kultúrnej tradície bolo možné očakávať isté rozdiely v porovnaní s rovesníkmi zo západných krajín, a tým aj určitú kultúrnu zaťaženosť existujúcich teórií a empirických zistení o premenách v ponímaní manželstva v súčasnej postmodernej dobe, výsledky našej štúdie poukazujú na ich aktuálnosť aj pre slovenských predstaviteľov nastupujúcej generácie. Na dokreslenie interpretácie najdôležitejších zistení sme sa rozhodli použiť vybrané vyjadrenia respondentov.

Napriek klesajúcemu významu inštitúcií ako takých („cirkev mi nebude diktovať, čo mám robiť“) mladí Slováci, rovnako ako Američania očakávajú, že v budúcnosti uzatvoria manželstvo, ktoré, ako sa zdá, stále predstavuje pre dospelých dôležitú hodnotu. Motiváciu vziať na seba záväzok, s ktorým sa manželstvo spája v predstavách adolescentov, prejavilo až 68% opýtaných, ďalších 20% túto možnosť zvažuje. Podľa výsledkov výskumu Maya a Rossmana (2018) uzavretie manželstva v dospelosti očakáva 80% príslušníkov generácie Z. Potvrdením chápania manželstva ako výlučného vzťahu je prevládajúce presvedčenie o jeho celoživotnosti, ako aj výrazne negatívny postoj voči nevere. Na základe pretrvávajúceho pozitívneho postoja k manželstvu však nemožno usudzovať na rovnaké hodnotové konotácie a individuálne potreby, ktoré sa s ním spájajú. Vzhľadom na preukázané charakteristiky generácií, ktoré boli formované postmodernou spoločnosťou predpokladáme vyšší vplyv individualizmu a s ním súvisiacich psychologických potrieb na vnímanie cieľov manželstva, ktoré by malo byť zdrojom osobného uspokojenia a pozitívnych emócií. Uvedené tendencie naznačujú

aj poznámky v komentároch, napr. „*keď sa mi s ňou dobre nežije, nebudem s ňou strácať čas*“, „*k rozvodu dochádza, keď si prestanú rozumieť a necítia k sebe puto*“, „*každý má svoj názor a riadi sa podľa seba*.“

Za dôležité zistenie, ktoré dotvára charakteristiku súčasnej spoločnosti, a zároveň je v súlade s výsledkami zahraničných výskumov (napr. Wood, Avellar, Goesling, 2008; Rhoades, Stanley, 2014) považujeme preferovanú voľbu predmanželskej kohabitácie, pričom v prospech tejto možnosti s neskorším uzavretím manželstva sa vyjadrilo 67% respondentov, 10% plánuje žiť v partnerskom zväzku „bez svadby“. Adolescenti od nej očakávajú lepšie vzájomné poznanie (59% opýtaných), ktoré chápu ako predpoklad manželskej stability („*nechcem sa hneď rozviesť, keď budeme spolu bývať – lepšie sa spoznáme*“, „*chcem mať pred manželstvom istotu*“), a súčasne ho považujú za normálny spôsob prípravy na manželstvo („*väčšinou to tak býva*“). Napriek istej záruke výhod zväzku uzatvoreného po predošlej kohabitácii, najpočetnejšia skupina respondentov (36%) vníma vyšší počet rozvodov ako základnú charakteristiku dnešných manželstiev. V tejto súvislosti by bolo zaujímavé preskúmať implicitné teórie príslušníkov nastupujúcej generácie, na základe ktorých predpokladajú kauzálnu súvislosť medzi lepším poznaním pri kohabitácii a neskoršou stabilitou uzavretého manželstva, najmä v kontexte teórie kohabitačného efektu, ktorý popisujeme v kapitole 4.3. Je možné, že väčšia záväznosť zväzku v kohabitácii môže brániť ukončeniu nefungujúceho vzťahu, v ktorom môžu absentovať príležitosti k realizácii premysleného rozhodnutia v jeho kľúčových medzníkoch („*sliding vs. deciding*“ fenomén, pozri bližšie Stanley, Rhoades, Markman, 2006). Niektoré odpovede naznačujú, že potreba spoznať partnera pred svadbou je prioritne spájaná s žiaducim pocitom väčšej istoty. Dôvodom môže byť vyššia miera neistoty, spojená so slobodou a neobmedzenými možnosťami voľby pri absencii možnosti oprieť sa s dôverou o inštitúcie a tradíciu, čo sú typické atribúty postmodernej spoločnosti (porov. Alonso et al., 2013), ktoré môžu zvyšovať úzkosť z nesprávneho rozhodnutia. Na druhej strane, ochota prijať neistotu spojenú so záväzkom je dôležitou charakteristikou zrelej osobnosti (Solovieva, 2019).

Pozoruhodným zistením je tiež preukázaná odlišnosť pri voľbe formy vlastného partnerského života a interpretácii rozhodnutia v prospech predmanželskej kohabitácie v porovnaní s hodnotením výroku o spolužití po uzavretí manželstva. S tvrdením nesúhlasilo len 49% opýtaných (v porovnaní s výrazne vyšším podielom jednotlivcov, ktorí tento spôsob života osobne odmietajú), až 26% využilo možnosť odpovede „nemám názor“. Argument „lepšieho poznania“ v prospech všeobecnej predmanželskej kohabitácie uviedlo 19%, kým dôvod „je to osobný názor“ 50% respondentov. Je pravdepodobné, že pri posudzovaní správania iných majú súčasní adolescenti tendenciu rezignovať na vyjadrenie postoja („*je to každého osobná vec, každému vyhovuje niečo iné*“). Práve vyššia tolerancia rozličných foriem partnerského a rodinného života je ďalšou z preukázaných charakteristík generácie Z (porov. Parker, Graf, Igiernik, 2019). Tendencia akceptovať osobne neželané správanie sa vo výrazne menšej miere prejavila pri hodnotení výroku „Partneri by si mali tolerovať občasnú neveru“ (napr. „*každý raz zahne, mali by sa tolerovať*“). Ďalším argumentom proti predmanželskej zdržanlivosti je neochota prijať (prípadne zvážiť) normy deklarované Cirkvou („*cirkev mi nebude diktovať, čo mám robiť, je to nezmysel*“), čo môže súvisieť s postmodernou nedôverou voči inštitúciám a tradícii. Na druhej strane akceptácia širokej škály často i protichodných názorov je spojená s rizikom rezignácie na poznanie pravdy a utvorenie adaptívnej hodnotovej orientácie pre svoj život.

Dodatočná analýza preukázala, že deklarovaná príslušnosť k Cirkvi nie je nutne spojená s väčšou akceptáciou jej učenia o predmanželskom spolužití. Ku Katolíckej cirkvi sa v našom výskumnom súbore hlásili ¾ respondentov, za praktizujúcich veriacich sa považuje 28%. Práve praktizovanie viery bolo preukázané ako jediný faktor vedúci k väčšej preferencii spolužitia „až po svadbe“ (uvádza ho 42% percent z tejto skupiny respondentov, 56% zvolilo možnosť predmanželskej kohabitácie),

u čiastočne praktizujúcich nebola preukázaná žiadna odlišnosť v predstavách o vlastnom partnerskom živote v porovnaní s nepraktizujúcimi. Preferencie v oblasti partnerského života by bolo vhodné preskúmať taktiež v súvislosti s typom religiozity (vnútorná / vonkajšková), keďže samotné praktizovanie viery nemusí vypovedať o zvnútornení príslušných hodnôt.

Napriek tomu, že išlo o pilotnú sondu, k istým limitáciám štúdie patrí predovšetkým menšia variabilita výskumného výberu (školy sa nachádzali v jednom meste, skupina stredoškolákov bola žiakmi gymnázia), pričom do budúcnosti by bolo vhodné zostaviť výber z viacerých typov škôl i regiónov pre účely komparácie. Na druhej strane veľkosť súboru možno považovať za dostatočnú vzhľadom na použitú kvalitatívno-kvantatívnu metódu analýzy odpovedí. K istému skresleniu výsledkov mohlo prispieť tiež neporozumenie niektorých otázok a znížená motivácia k písaniu obsiahlejších vysvetlení, ktoré možno dedukovať zo štýlu vyplnenia niektorých dotazníkov.

Za kľúčové považujeme zistenia o pretrvávajúcom pozitívnom postoji k manželstvu ako celoživotnému a výlučnému zväzku, preukázaný odmietavý postoj k partnerskej nevere a dominantne negatívne vnímanie zvýšenej rozvodovosti, čo je spojené s deklarovanou potrebou predchádzať rozpadu manželstva. Na tomto motivačnom základe môžu byť postavené preventívne intervencie. Z hľadiska lepšieho poznania príslušníkov generácie Z a sociálno-psychologických charakteristík súčasnej spoločnosti je prínosom potvrdenie niektorých charakteristík, popisovaných v zahraničnej literatúre (napr. individualizmus, potreba osobného uspokojenia v manželstve vs. neuspokojenie ako prekážka vedúca k jeho rozpadu, rezervovaný až odmietavý postoj k inštitúciám a potreba zvyšovania osobnej istoty v neistých podmienkach spoločnosti) dedukovaných z hlbšej analýzy vyjadrení jednotlivých respondentov. V budúcnosti odporúčame realizáciu hĺbkových interview (príp. opätovnú administráciu cielene zvolených otvorených otázok v písomnej forme) s adolescentmi pre účely hlbšieho objasnenia hodnôt a potrieb spojených s manželstvom. Realizovaný výskum je taktiež zdrojom inšpirácie pre rodičov i odborníkov, ktorí sa venujú výchove a vzdelávaniu, ale aj terapeutickým intervenciám u dospievajúcich a priamej či nepriamej príprave na manželstvo. Práve hľadanie zdrojov bazálnej istoty v podmienkach postmodernej nestability by mohlo byť predmetom formácie zrelých osobností príslušníkov nastupujúcej generácie. Významnou požiadavkou je taktiež sprevádzanie pri hľadaní pravdy a pozitívnych hodnôt vo svete neobmedzených možností.

4.5 Záver

V teoretickej časti štúdie sme venovali pozornosť základnej charakteristike postmodernej spoločnosti s akcentom na celospoločenskú a individuálnu hodnotovú orientáciu a s ňou spojené osobnostné vlastnosti príslušníkov súčasných generácií, predovšetkým mileniálov a nastupujúcej generácie Z, ktorá aktuálne stojí pred kľúčovými životnými rozhodnutiami, pričom jej predovšetkým v našich podmienkach doposiaľ nebola venovaná dostatočná výskumná pozornosť. Na vrchole postmodernity možno pozorovať zásadnú premenu v postojoch k manželskému a rodinnému životu, spojenú s dôrazom na individualistickú orientáciu a nižší význam inštitúcií ako takých. Na základe analýzy výsledkov realizovaného dotazníkového výskumu sme ponúkli prvotnú analýzu postojov voči manželstvu z perspektívy príslušníkov generácie Z. Ako sa zdá, slovenskí dospievajúci napriek odlišnostiam v kultúrno-historickom zázemí zdieľajú podobné hodnoty a postoje ako ich rovesníci zo západných krajín.

Popri ťažiskových zisteniach, ku ktorým patrí preukázaný prevládajúci postoj adolescentov k manželstvu ako výlučnému a v ideálnom prípade doživotnému zväzku, ako aj čoraz výraznejšia preferencia predmanželskej kohabitácie pri súčasnej neznalosti akýchkoľvek potenciálnych negatívnych dôsledkov, považujeme za kľúčové venovať pozornosť hlbším hodnotovým konotáciám uvedených javov, ktoré by bolo možné poodhaliť len na základe podrobnej analýzy komentárov

a zdôvodnení, ktorými jednotliví respondenti dopĺňali a rozvíjali svoje odpovede. Je zrejmé, že postoje k manželstvu (aj tie pozitívne) sú ovplyvnené individualistickou a egocentrickou orientáciou, ktorých dôsledkom môže byť prehliadanie potrieb druhého, ako aj zvyšujúca sa tolerancia voči rozličným postojom a formám partnerského a rodinného života, čo môže viesť k hodnotovému a morálnemu relativizmu a postpravdivostnému postojom k faktom. Uvedené poznatky ako aj porozumenie dospievajúcim v individuálnych interakciách by mali byť podnetom na franklovske „rozvíjanie zmyslu pre zmysel“, autentické žitie hodnôt, ktoré sa tak stávajú príťažlivými, ako aj na ustavičné hľadanie pravdy, ktorá môže byť zdrojom bazálnej istoty pre mladých, vytvárajúcich vzťahy v postmodernej dobe.

Specific features of postmodern adolescents' perception of marital relationship

Summary

The aim of the study is to point out to specific aspects of the concept of marriage embraced by Slovak adolescents who actually represent postmillennial generation Z. Our analysis of psychosocial determinants of attitude change is based on the study of individual as well as social value orientation considered to be the sources of specific phenomena and ongoing changes related to marital and family life in postmodern era. Special attention is paid to cohabitation effect and infidelity. The sample consists of 172 respondents, aged 12 – 19, who filled in the questionnaire with both closed and open questions, designed by the author of the study on the basis of her own theoretical assumptions. Combined qualitative-quantitative methods of analysis were used. Results indicate (a) mainly positive attitude to marriage, (b) negative attitude to divorce and infidelity, (c) increased preference of premarital cohabitations, (d) perception of differences between past and current marriages and (e) potentially higher level of individualism and tolerance towards various forms of partnerships showed by contemporary adolescents. The interpretation of the findings is the subject of concluding discussion.

Key words: generation Z, marriage, cohabitation, postmodernism

Použitá literatúra

- ALONSO, Y. et al.: Value Change and Post-modernism: A Preliminary Study of a German Sample. In: *International Journal of Psychology & Psychological Therapy*, 13, 2, 2013, s. 277-287. ISSN 1577-7057.
- AMATO, P. R.: Tension between institutional and individual view of marriage. In: *Journal of Marriage and Family*, 66, 10, 2004, s. 959-965. ISSN 1741-3737.
- ARNETT, J. J. - ZUKAUSKIENE, R. - SUGIMURA, K.: The new life stage of emerging adulthood at ages 18-29 years: implications for mental health. In: *Lancet Psychiatry*, 1, 7, 2014, s. 569-576. ISSN 2215-0366.
- BEST, S. - KELLNER, D.: Contemporary Youth and the Postmodern Adventure. In: *Review of Education, Pedagogy, and Cultural Studies*, 25, 2, s. 75-9. ISSN 1071-4413.
- BLOW, A. J. - HARTNETT, K.: Infidelity in committed relationships I: A methodological review. In: *Journal of Marital and Family Therapy*, 31, 2, 2005, s. 183-216. ISSN 1741-3737.
- COAST, E.: Currently Cohabiting: Relationship Attitudes, Expectations and Outcomes. In: J. Stillwell, E. Coast, D. Kneale (eds.): *Fertility, Living Arrangements, Care and Mobility*. Dodrecht : Springer, 2009, s. 105-125. ISBN 978-1-4020-9682-2.
- COMM agentúra: Nevera po slovensky? Ženy dobiehajú mužov. In: *HN Style*. Dostupné na: <https://style.hnonline.sk/vikend/494945-nevera-po-slovensky-zeny-dobiehaju-muzov>. (28.9.2019)
- FINER, L .B.: Trends in premarital sex in the United States, 1954-2003. In: *Public Health Reports*, 122,1, 2007, s. 73-78. ISSN 00333549.

- GAIDHANI, S. - ARORA, L. - SHARMA, B. K.: Understanding the Attitude of Generation Z Towards Workplace. *International Journal of Management, Technology And Engineering*, 9, 1, 2019, s. 2804 – 2812. ISSN 2249-7455.
- GRATHWOHL, C.: *Oxford Dictionary*. Word of the Year 2016 is Post-truth. Oxford: Oxford University Press. Dostupné na: <https://languages.oup.com/word-of-the-year/word-of-the-year-2016>. (15.1. 2019)
- HALL, H.: *The impact of postmodernism on the social functioning of young adults* (thesis). University of Pretoria, 2013, 476 s.
- KAHRAMAN, A. D.: Relationship of Modernism, Postmodernism and Reflections of it on Education. *Procedia*. In: *Social and Behavioural Sciences*, 174, 2014, s. 3991-6. ISSN 1877-0428.
- KING, V. - SCOTT, M. E.: A comparison of cohabiting relationships among older and younger adults. In: *Journal of Marriage and the Family*, 67, 3, 2005, s. 271-285. ISSN 1741-3737.
- KOZAK, A.: Post-modern changes in marital and family life. In: *Journal of Education, Culture and Society*, 2, 1, 2011, s. 73-79. ISSN 2081-1640.
- LANGHAMROVÁ, J. – VAŇO, B.: *20 let samostatnosti z pohľadu demografie ČR, SR, ČSR*. Bratislava: INFOSTAT 2014. Dostupné na: http://www.infostat.sk/vdc/pdf/cr_sr.pdf. (19.9.2019)
- LAWLER, M. G.: Christian Marriage and Family in the Postmodern World. In: *Sacred Heart University Review*, 20, 1, 2010. ISSN: 0276-7643.
- LINDSAY, J. M.: An ambiguous commitment: Moving into a cohabiting relationship. In: *Journal of Family Studies*, 6, 1, 2000, s. 120–134. ISSN 1741-3737.
- MANOOCHEHR T. P. et al.: Infidelity in Marital Relationships. In: *Psychology & Psychological Research International Journal*, 4, 2, 2019, s. 1 - 14 ISSN: 2576-0319.
- MARK, K. P. - JANSENN, E. - MILHAUSEN, R. R.: Infidelity in heterosexual couples: demographic, interpersonal, and personality-related predictors of extradyadic sex. In: *Archives of Sexual Behavior*, 40, 5, 2011, s. 917 – 982. ISSN 1573-2800.
- MARKOVA, M. et al.: Social representations of the individual: A post communist perspective. In: *European Journal of Social Psychology*, 28, 8, 1998, s. 797 – 829. ISSN 1099-0992.
- MAY, A. – ROSSMAN, S.: Generation Z predicts the future: America's kids explain love, marriage and gender roles. In: *USA Today* July 18, 2018. Dostupné na: <https://tinyurl.com/y3xh7c9l>. (28.7. 2019)
- MÄRTINSON, V. L.: Families in different contexts: a comparison of European, British, and U.S. union formation and family patterns. In: S. Lovell, T. Holman (eds.): *The Family in the New Millenium*, Vol. 1. Westport : Praeger, 2007, s. 124 – 152. ISBN-10 0275992403.
- PARKER, K. - GRAF, N. - IGIERNIK, R.: *Generation Z Looks a Lot Like Millennials on Key Social and Political Issues*. Pew Research Centre. Dostupné na: <https://tinyurl.com/y4h36yv7>. (19.1. 2019)
- PODMANICKÁ, Z. (ed.): *Štatistika v súvislostiach : Rodinné správanie populácie Slovenska. Demografia a sociálna štatistika 2015*. Bratislava : ŠÚ SR, 2015, 100 s. ISBN 978-80-8121-461-5.
- REEVES, T. C. - OH, E. G.: Generational Differences. In: M. J. Spector et al. (eds.): *Handbook of Research on Educational Communications and Technology*. 3rd Edition. Abingdon: Taylor & Francis Group, 2008, s. 295 – 303. ISBN-10: 1461431840.
- RHOADES, G. - STANLEY, S.: *Before “I do”: What do premarital experiences have to do with marital quality among today's young adults?* Charlottesville, VA : National Marriage Project 2014. Dostupné na: <http://before-i-do.org/>. (7.8. 2019)
- SCHONIAN, S.: *Perceptions and Definition of Infidelity: A Multimethod Study* (dissertation). University of Nevada 2013, 119.

- SEPPANEN, S.: *The Millennial Generation: Research Review*. Washington: NCF, 2012. Dostupné na: <https://www.uschamberfoundation.org/sites/default/files/article/foundation/MillennialGeneration.pdf>. (2.9. 2019)
- SMITH, T. J. - NICHOLS, T.: Understanding the Millennial Generation. In: *The Journal of Business Diversity*, 15, 1, 2015, s. 39-47. ISSN 2158-3889.
- SOLOVIEVA, S. L.: Personality Values Under Uncertainty. In: *Biomed Journal of Scientific and Technological Research*, 21, 4, 2019, s. 16025-6. ISSN 2574 -1241.
- STANLEY, S. M. - RHOADES, G. K. - MARKMAN, H. J.: Sliding vs. deciding: Inertia and the premarital cohabitation effect. In: *Family Relations*. 55, 5, 2006, s. 499–509. ISSN 1741-3729.
- ŠPROCHA, B. – ŠÍDLO, L.: Vývoj reprodukčného správania v Českej republike a v Slovenskej republike v 20. storočí a na začiatku 21. storočia. In: *Slovak Statistics and Demography*, 3, 28, 2018, s. 25 – 43. ISSN 1339-6854.
- ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR: *Slovensko starne, počet seniorov prvýkrát prevýšil počet detí*, 2019. Dostupné na: <https://tinyurl.com/y65eowe6>. (2. 5. 2019).
- TREAS, J. – GRIESEN, D.: Sexual Infidelity Among Married and Cohabiting Americans. In: *Journal of Marriage and Family*, 6, 1, 2004, s. 48-60. ISSN 1741-3737.
- U.S. BUREAU OF THE CENSUS: *Statistical Abstract of the United States*. Washington, DC : Department of Commerce 1998. Dostupné na: <https://tinyurl.com/yy7b9hvp> (2.5. 2019)
- VARNUM, M.: Rapid adaptation to social change in Central Europe: changes in locus of control, attribution, subjective well-being, self-direction, and trust. In: *Sociológia*, 40, 3, 2008, s. 215-235. ISSN 1336-8613.
- WOOD, S. - AVELLAR, B. - GOESLING, B.: *Pathways to adulthood and marriage: Teenagers' attitudes, expectations, and relationship patterns*. Princeton, NJ : Mathematica Policy Research, 2008, 82 s. MPR Reference No.: 6306-005.

Mgr. Jana Vindišová, PhD.

Katedra psychológie,

Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Kontaktná adresa: Soblahovská 22, 91101 Trenčín

jankavindisova@gmail.com

Sociálno-psychologické faktory pri riešení konfliktov v manželskom vzťahu

Mário Schwarz

Abstrakt

Každý medziľudský vzťah, manželský vzťah nevynímajúc, je poznačený konfliktami, pretože sme s nimi dennodenne konfrontovaní. Konflikt však nemusí nevyhnutne skončiť hádkou, ba dokonca ani narušením vzájomného vzťahu. Konflikt sám o sebe je totiž niečo neutrálne. Negatívny môže byť iba prístup manželov k nemu. Z toho jednoznačne vyplýva, že je potrebné naučiť sa konflikty riešiť. Niet pochyb o tom, že účinné riešenie konfliktov môže napomôcť stabilite manželského vzťahu. Z tohto dôvodu sa zameriame na skutočnosť, že poznanie účinných faktorov pri riešení konfliktov môže viesť k ich efektívnejšiemu zvládaniu. Naším zámerom je preskúmať sociálno-psychologické faktory pri riešení konfliktov v manželskom vzťahu, aby sa takto dalo predchádzať negatívnym javom, ktoré nevhodné riešenie konfliktov zo sebou prináša.

Kľúčové slová: konflikty, efektívne riešenie konfliktov, manželský vzťah

Úvod

Na úvod musíme smutne skonštatovať, že hoci sa dennodenne stretávame s konfliktami, nik nás ich neučil efektívne riešiť. Neučili sme sa to v škole ani vo svojich rodinách, nakoľko to nevedeli ani naši rodičia. Tento príspevok má za cieľ ponúknuť pohľad na sociálno-psychologické faktory, ktoré môžu byť nápomocné pri riešení konfliktov v rodinách medzi manželmi.

1. Konflikty v manželstve

Termín konflikt sa často používa na označenie situácie, kde vzniká nejaký problém sprevádzaný negatívnymi emóciami. Skúsenosť ukazuje, že konflikty sú všade, či už v politike, ekonomike, školstve, zdravotníctve, ale aj v rodine, medzi generáciami, rôznymi etnickými skupinami a náboženstvami, ba dokonca aj v rámci kresťanského spoločenstva, jednoducho povedané v celej našej spoločnosti. Natíska sa preto otázka, či existuje ľudský život bez konfliktov. Bez veľkých úvah a obáv z omylu môžeme odpovedať záporne. Z toho vyplýva, že ani jedna rodina nežije bez konfliktných situácií a jediné, čo sa s danou situáciou dá urobiť, je hľadať také spôsoby riešenia vzniknutých konfliktov, ktoré svojimi dôsledkami nebudú mať deštruktívny dopad na vzťahy v rodine a na celú ľudskú spoločnosť. Dokonca sa domnievame, že konflikty môžu mať pozitívnu hodnotu, ak nás posunú v hľadaní spoločných riešení ďalej (Porov. Schwarz, 2012). Rodinné vzťahy sú oblasťou, kde existuje najväčší priestor pre nedorozumenia a negatívne dôsledky konfliktov. Celá situácia je ešte viac komplikovaná skutočnosťou, že sa veľakrát mylne domnievame: ak máme radi druhých a oni majú radi nás, tak musíme zákonite tie isté veci vnímať totožne. V skutočnosti to však vôbec neplatí a táto odlišnosť je zdrojom konfliktov.

1.1 Príčiny konfliktov v manželstve

Na otázku, prečo vznikajú v rodine konflikty, je možné dať nevyčerpatelné množstvo odpovedí. Nespočetné sú aj oblasti, kde konflikty vznikajú. Manželia sa napríklad veľmi často hádajú kvôli financiám. Nevedia sa zhodnúť v tom, ako a kde ich zarobiť a na čo ich minúť. Nezhody vznikajú aj v sexuálnej oblasti, či už sa jedná o frekvenciu alebo čas intímneho styku. Oblasť výchovy detí, ktorá zahŕňa aj také prozaické záležitosti ako spôsob ich stravovania a obliekania alebo čas nočného

odpočinku je ďalšou z oblastí, kde sa rodičia vedia veľmi často pohádať. Problém, ktorý spôsobuje hádky, je aj riešenie bývania. Manželia vedú spory týkajúc sa dilemy „dom alebo byt?“ respektíve „mesto či dedina?“ A potom je tu otázka, ako každú jednu izbu vymaľovať a zariadiť. Ďalšou oblasťou je paradoxne aj trávenie voľného času alebo spoločné dovolenky. Koľkí manželia sa práve na dovolenke vedia tak rozhádať, že to nestihnú ani počas celého roka. Otázka svokrovcov nie je v zozname príčin konfliktov medzi manželmi zastúpená o nič menej. Dôvodom na konflikt býva aj problém domácych prác či zladenia kariéry s rodinným životom. Ďalšími oblasťami sú hodnoty, ktoré má každý z nás iné. Ďalšou oblasťou, kde sa manželia nemusia zhodnúť, je viera a náboženstvo. Ku konfliktom tiež vedie nevhodná komunikácia, nespracované emócie, ale i manipulácia.

Rovenská a Župová (2018) vo svojom výskume zistili, že konfliktné situácie sa najčastejšie vyskytujú v oblasti vzťahových záležitostí. Konkrétne, respondenti uvádzali príklady ako rozdielne názory na slobodu vo vzťahu, žiarlivosť, nedôvera či bezohľadnosť partnera/partnerky voči potrebám druhej strany. Druhou najčastejšie skloňovanou konfliktnou situáciou boli podľa respondentov rozdielne názory.

Okrem týchto oblastí sa v manželstvách vyskytujú konflikty aj pri negatívnych javoch ako je alkoholizmus, drogy a iné závislosti, agresia, obviňovanie, výčitky, ale i nevera. Každá rodina má svoj zoznam oblastí, kde ľahko vzplanú konflikty.

1.2 Dopad manželských konfliktov na deti

U detí, ktoré sú svedkami manželských konfliktov, sa podľa výsledkov výskumov zvyšuje riziko vzniku širokej škály emocionálnych (depresivita, úzkosť), behaviorálnych (agresivita, delikvencia), sociálnych (problémy vo vzťahu s vrstovníkmi) a edukačných problémov.

Konflikt medzi rodičmi (manželmi) je normálnou súčasťou rodinného života a nie je možné úplne zabrániť tomu, aby deti boli jeho svedkami. Taktiež nie každý konflikt medzi rodičmi musí nutne viesť k negatívnym následkom. Dobre zvládnutý a vyriešený konflikt môže naopak byť pre dieťa príkladom, ako úspešne riešiť konfliktné situácie, v ktorých sa samo ocitne. Deti zatiahnuté do konfliktov sledujú rodičov v situácii, keď strácajú kontrolu nad svojimi emóciami, navzájom sa obviňujú a používajú pasívne agresívne správanie. Podľa teórie observačného učenia sa touto skúsenosťou deti učia a následne preberajú rovnaké vzorce interakcií, ktoré uplatňujú vo svojom sociálnom okolí. Tento proces môže mať významné dopady práve v adolescencii, keď jednou z vývojových úloh tohto obdobia je utváranie a budovanie vzťahov s vrstovníkmi. (Porov. Surovková, 2012)

2. Riešenie manželských konfliktov

Psychoterapeut Kratochvíl (2002) tvrdí, že je možné naučiť sa riešiť nielen problémy, ale aj konflikty. Konflikty sa nedajú vylúčiť zo života, ale čo sa dá urobiť je, že sa ich manželia naučia riešiť. Smutným faktom zostáva, že sa nikde na školách, ale ani v rodinách, ba ani v spoločenstvách neučíme, ako sa konflikty dajú riešiť. A pritom sme konfliktom denne vystavení. Sme presvedčení, že keby všetci žiaci už na základnej škole mali predmet s názvom Riešenie konfliktov, tak by nielen na školách, ale aj v rodinách a celej spoločnosti bolo menej konfliktov a negatívnej atmosféry a viac spolupráce. A tak sa vlastne úloha toho, kto má naučiť deti riešiť konflikty, presúva na rodinu. Avšak ako naučia rodičia svoje deti efektívne riešiť konflikty, keď to sami nevedia? Nemajú sa to deti predsa len naučiť v škole? Takýmto spôsobom sa dostávame do začarovaného kruhu, a môžeme si klásť otázku, kde vlastne s osvojením efektívneho riešenia konfliktov začať. Odpoveď je jednoznačná: aj v rodine, aj v škole aj médiách, jednoducho všade, lebo s konfliktami sa stretáme všade.

Ak chcú manželia úspešne riešiť konflikty, je dôležité, aby si jasne uvedomili, že súčasťou každého konfliktu sú dve zložky: racionálna a emocionálna. Mali by tiež brať do úvahy skutočnosť, že konflik-

ty majú svoje zákonitosti. Poznáme viaceré princípy, ktoré uľahčujú proces efektívneho riešenia konfliktov.

Jedným z nich je **racionalizácia**, v rámci ktorej sa konflikty riešia na úrovni skutočných vnútorných záujmov, a nie na úrovni vonkajších pozícií. Pretože pozícia je to, čo hlásame, že chceme dosiahnuť, ale pri záujme deklarujeme dôvody, prečo niečo chceme získať.

V našej spoločnosti menej známym princípom je **mediácia**, kedy sa neutrálna tretia osoba zaoberá len vzťahovým procesom, avšak pritom vôbec nezasahuje manželom do vecného riešenia konfliktu.

Ďalší princíp **všetkých rozmerov** nabáda k tomu, aby sa obaja manželskí partneri v konflikte snažili identifikovať čo najviac spoločných záujmov, pretože v takejto situácii sa najlepšie a najľahšie hľadá riešenie akceptovateľné pre oboch manželov.

Na to, ako riešime konflikty, vplýva aj vzťahová väzba. Výsledky výskumu Halamu a Mazurekovej (2013) ukázali, že bezpečný štýl vzťahovej väzby pozitívne koreluje s konštruktívnymi stratégiami zvládania hádok, ktoré vedú k riešeniu problému a kognitívnej reštrukturalizácii. Na druhej strane, neisté štýly vzťahovej väzby súvisia viac s nekonštruktívnymi spôsobmi zvládania hádky akými sú únik, vyhýbanie sa problému, či hľadanie sociálnej opory u iných ľudí ako u partnera. Výsledky prispievajú k chápaniu vzťahovej väzby ako významného faktora v partnerskej komunikácii.

2.1 Základom je vhodná komunikácia

Komunikácia predchádza konfliktom, a keď už vzniknú, tak komunikácia pomáha konflikt riešiť. Avšak ak komunikujeme nesprávne, tak práve toto vedie ku konfliktom. Komplikácie často nastávajú preto, lebo manželia majú tendenciu pri komunikácii zaujať nasledovný postoj: „Ja ti niečo hovorím a ty ma počúvaj“. Je vhodné, ak dokážu tento postoj zmeniť na nasledovný: „Ty hovor a ja ťa počúvam“. Pretože ak ten druhý bude vypočutý, tak je veľká pravdepodobnosť, že si vypočuje aj on nás. Toto je príklad niečoho, čo môže každý zmeniť u seba, nie u toho druhého. A s týmto novým postojom sa už niečo predsa určite urobiť dá. Ak manželia chcú vyriešiť konflikt tak, že budú spokojní obaja, tak je potrebné aby druhého nielen počuli, zachytili, čo povedal, ale aby sa aj pochopili, čo tým chcel povedať.

2.2 Pohľad druhého

Je pravda, že keď sa na ten istý predmet pozeráme z rôznych uhlov, naše názory sa môžu navzájom líšiť. Našou úlohou potom nemá byť presviedčať druhého o našom pohľade, ale skôr mu ho ponúkať. A samozrejme je potrebné urobiť aj opak, to znamená, pozrieť sa pohľadom toho druhého. Často je vhodnejšie začať práve tým, že sa pokúsime pozrieť na problém z pohľadu druhého. Je nevyhnutné poznamenať, že pozrieť sa pohľadom druhého automaticky neznamená súhlasiť s ním. Toto je ďalšia z možností, ako efektívnejšie riešiť konflikty. Názory oboch manželov na okolitý svet totiž súvisia s tým, ako vnímajú svet a iných ľudí okolo seba. A toto vnímanie býva u každého jedinečné a individuálne.

2.3 Nadhľad nad konfliktnou situáciou

Manželia by sa mali zamerať nie na to, **kto má pravdu**, ale začať uvažovať nad tým, **čo je pravda**, t. j. ako sa veci v skutočnosti majú. Táto zmena perspektívy im pomôže v tom, že sa budú na veci pozeráť z nadhľadu, a budú vidieť veci a problémy komplexnejšie. A o toto pri riešení konfliktov vlastne ide.

Najefektívnejším spôsobom riešenia konfliktných situácií v manželstve je stratégia **výhry pre oboch**, známa tiež aj ako **výhra** pre jedného a zároveň **výhra** aj pre druhého aktéra konfliktu. Tento štýl si však často žiada veľkú námahu pri procese hľadania spoločného riešenia, no z dlhodobého

hľadiska je najefektívnejším štýlom pri riešení akýchkoľvek sporov v rodine pretože prináša spokojnosť obom stranám konfliktu.

2.4 Vplyv iných ľudí na riešenie konfliktov

Všetci veľmi dobre vieme, že ak je pri konflikte aj obecenstvo, v takej situácii sa účastníci zameriavajú iba na svoju výhru a porazenie protivníka. Preto je nevyhnutné riešiť manželské konflikty medzi štyrmi očami bez účasti iných divákov. Teda ak majú napríklad rodičia medzi sebou konflikt, tak ho nie je vhodné riešiť pred deťmi. A ďalej je dôležité nepresadzovať iba vlastné riešenie, ale hľadať spoločné riešenia, ktoré budú pre prijateľné pre obe stránky konfliktu. Môžeme to teda jednoducho vyjadriť, že nebojujú proti sebe, ale spoločne proti problému, ktorý ich rozdeľuje (Porov. Schwarz, 2012).

2.5 Nový pohľad na druhého

Vďaka takémuto prístupu je možné zmeniť pohľad na druhého človeka, s ktorým sme v konflikte. Najdôležitejšou vecou podľa nás je posun vo vnímaní manželského partnera. Či ho vnímame ako protivníka alebo ho dokážeme vnímať aj ako partnera, s ktorým môžeme vyriešiť spoločný problém. Inou zmenou je pozícia víťazstva premenená na spoločnú dohodu. Ďalej je to zmena postoja k tomu, že existuje viacero riešení, nielen jedno – to moje. Od manipulácie môžu manželia prejsť k priamemu a otvorenému dialógu o tom, o čo skutočne ide v probléme. A teda, že nie druhý je problémom, ktorého sa musíme zbaviť, ale vec, ktorá nás rozdeľuje je problémom, ktorý musíme spoločne vyriešiť. Za účelom dosiahnutia tejto zmeny vnímania môže rodine pomôcť aj poznanie zásad potrebných na optimálne riešenie sporov (Porov. Schwarz, 2012).

2.6 Návrh postupu ako riešiť manželské konflikty inak než doteraz

Na základe vlastnej terapeutickkej praxe pri pomoci s riešením manželských konfliktov navrhujeme postup, ktorý vychádza z doteraz uvedeného. Je dôležité, aby navrhnuté kroky nasledovali v takom poradí, ako sú uvedené. Lebo najnegatívnejším prvkom pri riešení konfliktu je, ak jeho priebeh nemá žiadne pravidlá. Ak má pravidlá, tak nebude pri ňom toľko negatívnych emócií. Ako samozrejmosť sa predpokladá, že tieto pravidlá budú dodržiavať obaja manželia.

1. Každý má právo povedať, ako vidí konfliktnú situáciu. Je potrebné, aby to mali na zreteli obaja partneri. To znamená, že keď jeden hovorí, tak druhý ho aktívne počúva a neskáče mu do reči. Keď prvý skončí hovoriť svoj pohľad, tak začne rozprávať druhý a prvý ho počúva a neskáče do reči. A toto je potrebné opakovať toľkokrát, pokiaľ obaja nepovedia všetko, čo chceli tomu druhému povedať. Zdôrazňujeme skutočnosť, že obaja by mali hovoriť najmä o svojich záujmoch, teda dôvodoch, prečo to tak chcú.
2. V tejto časti je potrebné nielen vypočúť si návrhy druhej strany, ale snažiť sa porozumieť, o čo skutočne tomu druhému ide. Teda pochopiť záujem toho druhého. A toto majú za úlohu obaja manželia.
3. Až keď manželia pochtivo absolvovali predchádzajúce dve časti, môžu začať navrhovať spoločné alternatívy, ktoré zahŕňajú záujmy oboch strán. A tu je potrebné uvedomiť si, že sú to len návrhy a nie hneď riešenia, ktoré musia zrealizovať. Pretože tu je najväčšia tendencia útočiť na druhého a vzniká najväčšie emočné napätie. A pritom ide iba o návrhy, ktoré sa vôbec nemusia ani zrealizovať. Navyše, mnohé z návrhov oboch strán sa môžu veľmi dobre dopĺňať a manželia z nich vedia vyskladať také riešenie, že budú obaja oveľa spokojnejší, než keď by sa realizovalo iba to ich riešenie.
4. Posledným bodom je realizovať v praxi dohodnutú a oboma manželmi odsúhlasenú alternatívu.

Je veľmi dôležité uvedomiť si, že keď riešime konflikt, tak by sme mali vlastne hovoriť o návrhoch (upozorňujeme na množné číslo slova návrhy, nie iba jeden návrh) a toto neustále zdôrazňovať. Lebo konflikty často vznikajú vtedy, ak ten druhý počúva a hneď to berie, že by sa to malo aj tak realizovať. Je to veľmi podobné ako metóda brainstormingu, kde je jednoznačne oddelená fáza návrhov riešenia od realizácie riešenia. Najskôr hovoríme o všetkých návrhoch, ktoré spočiatku vôbec nehodnotíme, iba si ich vypočujeme. Až po uzavretí všetkých návrhov prejdeme k tomu, čo by z tých návrhov bolo najlepšie pre obe strany. Návrhy, z toho titulu, že sú to spočiatku „len návrhy“ a že ich predkladá jeden i druhý partner, zahŕňajú záujmy oboch strán konfliktu. Takýmto spôsobom si zrazu môžeme uvedomiť, že ak konflikty riešime disciplinovane a metodicky, tak nemusia nutne vyvolávať búrlivé emócie.

3. Sociálno-psychologické faktory pri riešení konfliktov

Ak sa manželia nedokážu dohodnúť na spoločnom riešení problému sami, tak môžu požiadať o pomoc nezainteresovanú osobu, či už mediátora alebo psychológa, prípadne kňaza.

Avšak prítomnosť iných ľudí môže byť manželmi vnímaná aj negatívne, najmä ak ide o osobu, ktorá nie je nestranná, akou je napríklad kamarát, svokra či súrodenec manželského partnera. Preto sa ďalej zameriame na tie sociálne faktory, ktoré zaručujú nestrannosť. Prvoradým z nich je práve profesionálny charakter pomoci pri riešení konfliktu.

3.1 Psychoterapeutický prístup k riešeniu manželských konfliktov

Jednotlivé psychoterapeutické školy ponúkajú rôzne prístupy k riešeniu manželských konfliktov. My sa v rámci nich zameriame na smer známy pod názvom logoterapia, ktorého zakladateľom bol Viktor Frankl. Jeho žiačka Elisabeth Lukasová (2012) ponúka svoju metódu na riešenie sporov, ktorú nazýva „finálny predbežný úkon“. Podľa jej vyjadrenia až 50% psychických komponentov psychosomatického zdravia súvisí s rodinnými konfliktami a vplyvom rodinných sporov vzniká až jedna pätina psychosomatických ochorení. Autorka spochybňuje tvrdenie, že na rozpade rodiny sa vždy podieľajú všetci členovia rodiny. Súhlasíme s jej tvrdením o osobnej zodpovednosti každého člena rodiny, ktoré implikuje, že každý jednotlivec má slobodu rozhodovania a možnosť voľby svojho správania.

Podstata jej metódy spočíva v tom, že vysvetlenie správania jednotlivých osôb sa neposudzuje podľa toho, ako vzniklo, ale podľa orientácie na zmysel a zamerania na cieľ. Teda zásadná otázka je, či je to správanie prospešné a v prípade, že také nie je, či by človek s tým nechcel kvôli niečomu prestať, nezávisle od toho, prečo vôbec začal. Týmto sa vytvára úplne nový prístup v riešení konfliktov a sporov. Teda na to, aby sa prerušilo odvolávanie sa na správanie toho druhého, často podľa Lukasovej (2012) stačí to, ak jeden manželský partner zrealizuje „predbežný finálny úkon“. Tieto predbežné výkony sú čisto vôľové akty, ktoré nie sú ovplyvnené nejakou vnútornou logikou. To znamená, že človek koná inak, než v skutočnosti cíti. Lukasová to vysvetľuje na príklade ozveny: Ak človek zakričí: „Nemám ťa rád“, tak ozvena z lesa bude tiež: „Nemám ťa rád“. To človeka podnieti k tomu, aby svoj krik iba zintenzívnil. No výsledkom bude ešte väčšia intenzita. Tento začarovaný kruh je možné ukončiť iba vďaka finálnemu predbežnému výkonu. To znamená, že ak napriek negatívnej ozvene echa v ušiach, človek zakričí „Mám ťa rád“, tak ozvena bude tiež: „Mám ťa rád“. Podľa Lukasovej tento začarovaný kruh nie je možné zastaviť tým, že analyzujeme pôvod negatívnej ozveny.

Táto metóda je veľmi blízka chápaniu mediácie ako alternatívneho prístupu pri riešení konfliktov, kde sa nezameriavame na vinníka a na minulosť, ale na riešenie, ktoré smeruje do budúcnosti. Vďaka takémuto logoterapeutickému prístupu sa v rodine nikto nebude vnímať ako poškodený, ale každý bude konať z vlastnej iniciatívy. Zodpovednosť teda zostáva na jednotlivcovi a nie je rozptýlená medzi ostatných členov.

Lukasová (2012) uzatvára, že v rodinnej terapii orientovanej na zmysel sa vďaka predbežnému finálnemu výkonu možno oslobodiť od začarovaného kruhu konfliktov. Pri rodinných sporoch kladie otázku, či okrem rozvodu alebo trápenia v rodine neexistuje aj iná alternatíva.

Podľa nášho názoru je takéto chápanie veľmi blízke rodinnej mediácii. Ani tu nie je v centre pozornosti to, čo bolo, ale hlavne to, čo ešte môže byť. Príkladom prepíatej, neefektívnej retrospektívnosti môže byť samovrah, ktorý neodstráni problém, ktorý ho trápi, ale odstráni seba samého, a svoj problém necháva na svete. Z toho dôvodu podľa nej rozvody vytvárajú pocity zlyhania. Tieto teoretické logoterapeutické východiská je možné uplatniť aj pri riešení rodinných konfliktov a problémov.

Lukasová (2012) tvrdí, že rodinná terapia zameraná na zmysel má pomáhať manželom do viesť úlohu do úspešného konca. Preto je namieste otázka, aké spôsoby správania by boli zmysluplné. Na rozdiel od začarovaného kruhu, ktorý stupňuje utrpenie všetkých zúčastnených osôb, Lukasová ponúka predbežný výkon, ktorý utrpenie znižuje a zvyšuje nádej. Pritom je veľmi dôležité uskutočniť predbežný výkon bez ohľadu na to, či príčina problémov stále existuje alebo už nie.

Človek v konfliktnej situácii totiž celé roky čaká na zmenu, ktorú má urobiť ten druhý. A toto čakanie len utvrdzuje jeho pozície. V tomto prípade existuje len jediné účinné riešenie na prelomenie začarovaného kruhu, a tým je, že aspoň jeden z manželov dobrovoľne zmení svoje správanie, nezávisle od toho, čo urobí ten druhý. Nástroj na prelomenie začarovaného kruhu nazýva Lukasová predbežný výkon. Je síce pravda, že ústretové kroky jednej strany nemusia byť nutne opätované druhou stranou, no vďaka vytrvalosti v pokračovaní predbežného výkonu sa zvyšuje nádej na férovejší spôsob správania protivníka. V každom prípade platí, že najlepší spôsob, ako zmeniť veci je zamerať sa na tie, ktoré môžeme zmeniť my sami. A nie ten druhý. Žiaľ, manželia chcú často meniť správanie toho druhého, ale nie svoje vlastné. Lukasovej prístup poukazuje na neefektívnosť tohto postoja a vyzýva manželov k tomu, aby namiesto snahy meniť partnera menili seba. To vedie každého manželského partnera k zodpovednosti za vlastný život a správanie.

3.2 Mediácia

Mediácia podľa Holey (2011) je metóda na riešenie medziľudských konfliktov, pri ktorej neutrálna osoba (mediátor ako profesionál na riešenie konfliktov) pomáha manželom, ktorí majú konflikt, vo vzájomnej komunikácii a porozumení. Princíp mediácie vychádza zo skutočnosti, že samotné konflikty nie sú nebezpečné, ale nebezpečnými sa stávajú, keď nie sú regulované žiadnymi pravidlami. Preto je pre mediáciu charakteristické to, že konflikty riešia manželia v rámci dohodnutých pravidiel. Tie uľahčujú zamerať sa viac na záujmy a obsah než na emócie. Pretože keď je človek emočne pozitívny, tak je aj flexibilnejší a originálnejší.

Z uvedeného vyplýva, že pri mediácii je nevyhnutné viesť manželov tak, aby dokázali oddeliť svoje emócie od riešenia problému. Aj Merry (2004) poukazuje na to, že naše emócie sú spojené so spokojnosťou a naplnenosťou. Vďaka emóciám môžeme naplňovať svoje potreby. To, čo znemožňuje efektívnu komunikáciu, sú emócie, ktoré ju môžu veľmi skresľovať, a tým môžu vznikať nedorozumenia a stupňovať sa konflikty. Na inom mieste tvrdí, že potreby sú také, ako ich prežívame a svet okolo nás je taký, ako ho vnímame. Toto je v mnohých prípadoch začiatok sporu, ktorý aj vďaka nezvládnutým emóciám môže prerásť až do veľkého konfliktu. Mediácia sa odlišuje od iných spôsobov zvládania konfliktov tým, že riešenie konfliktu má pri nej svoje pravidlá.

Křivohlavý (2008) konštatuje, že otázka spolupráce je v odbornej literatúre podstatne menej prepracovaná ako otázka súperenia. Môže to svedčiť o tom, že manželia nie sú nastavení na riešenie konfliktov spoluprácou, ale skôr bojom o výhru nad druhým.

Mediácia ako metóda riešenia konfliktov má viaceré ciele. Tie určujú, čo sa ňou vlastne má dosiahnuť. V prvom rade ide o zvládnutie konfliktu, ktorý emočne zaťažuje a vyčerpáva oboch manželov. Mediácia má napomôcť manželom pochopiť podstatu konfliktu čiže to, o čo každému z nich vlastne ide. To okrem iného znamená pochopiť svoje vlastné záujmy. Je totiž nepopierateľným faktom, že často ani sami dobre nevieme, o čo nám v konflikte skutočne ide. Ak sa manželia dokážu spolu pokojne rozprávať aj o ťažkých veciach, tak je to dôkazom sily ich vzťahu. To môže pre nich predstavovať model na riešenie budúcich konfliktov, keď budú riešiť ďalšie spory. Uspokojivé vyriešenie konfliktu totiž podporuje spoluprácu a zlepšuje vzťahy, pričom cestou k tomuto cieľu je pokojné vyjadrovanie a vzájomné načúvanie. V mediácii ide v neposlednom rade o mobilizovanie klientov, aby oni sami prebrali zodpovednosť za svoj konflikt, usilovali sa ho vyriešiť a nečakali, že to za nich urobí niekto iný.

Aby sa manželia vyvarovali sklamaní z mediácie, je potrebné mať na zreteli, že mediátor je zodpovedný len za proces mediácie, nie za jeho výsledok. Za výsledok mediácie sú zodpovedné obe strany, ktoré konflikt riešili. Mediátor za nich nerieši vecnú stránku problému, on len usmerňuje ich emócie, aby po sebe napríklad nekričali a dodržiavali pravidlá slušnej a vecnej komunikácie. Ide o akúsi rolu moderátora, ktorý nezasahuje do obsahu diskusie. Mediátor môže použiť metódu brainstormingu, kde je fáza návrhov riešení zreteľne oddelená od fázy ich hodnotenia. Brainstorming sa ukazuje ako efektívny spôsob riešenia konfliktov, aj mimo mediácie. Okrem toho mediátor pomáha manželom vďaka aktívnemu načúvaniu lepšie sa navzájom pochopiť. Používa neutrálny jazyk, pretože rozhnevaní manželia na seba často negatívne reagujú, pričom im uniká vecná stránka konfliktu. Tiež pomáha oboom stranám navzájom pochopiť svoje záujmy. V prípade potreby je možné jednať s rozhádanými manželmi dokonca aj oddelene. Hoci proces mediácie je rovnaký, každá mediácia je iná, lebo zakaždým ide o odlišnú situáciu.

Žiaľ, naša spoločnosť, a teda ani manželia nie sú nastavení ani vedení k tomu, aby sa konflikty riešili spoluprácou. Preferujeme skôr boj o výhru nad našim protivníkom. A tým je v prípade rodinných sporov zvyčajne manželský partner.

Čo však v prípade, že o riešenie konfliktu má záujem iba jedna strana? Aj tu existuje možnosť odbornej pomoci – individuálna psychoterapia a okrem nej ešte jedna menej známa metóda, ktorá sa u nás v poslednej dobe začína rozširovať, a tou je koučing.

3.3 Koučing

V prípade, že o riešenie konfliktu má záujem iba jedna strana, je možnosť obrátiť sa na psychológa alebo kouča. Ich úlohou je zamerať sa na to, ako sa dá konfliktná situácia riešiť z pozície jednotlivca. To znamená, že pozornosť pomáhajúceho profesionála i sprevádzanej osoby sa nezameriava na to, ako sa voči nej správa manželský partner, ale čo môže ona sama urobiť inak.

Psychológ sa zameriava skôr na emócie a kouč na vecné riešenie konfliktu. Aj keď samozrejme takého delenie je veľmi zjednodušené. V oboch prípadoch sa ukazuje, že najdôležitejšia je zmena aspoň u toho manželského partnera, ktorý chce situáciu riešiť, čo je v zásade možné vždy, aj keď ten druhý nejaví záujem. Uvedomenie si tejto skutočnosti je pre zainteresovaného partnera zdrojom nádeje - hnacieho motoru každého ľudského úsilia.

Najčastejším výsledkom, ktorý je spočiatku určitým jednostranným, predbežným riešením, je to, že najskôr sa zainteresovaný partner snaží pochopiť druhú stranu, a keď ten druhý má pocit, že je pochopený, zvyčajne je ochotnejší pozrieť sa na vec aj pohľadom svojho partnera. Ide teda o to, aby človek začal od seba. Samozrejme, môže sa stať, že druhá strana konfliktu neocení a neopätuje partnerovu snahu hľadať optimálne riešenie, ktoré bude prijateľné pre oboch zainteresovaných. V každom prípade, ústretový krok je vždy možný a zmysluplný. V neposlednom rade preto, lebo spoločné rieše-

nie vyhovujúce obom manželom býva zvyčajne obojstranne výhodnejšie než situácia, keď preváži záujem jednej strany.

3.4 Viera

Pre veriace osoby sa otvára jedna možnosť navyše – zveriť svoj konflikt v modlitbe Bohu a prizvať ho do procesu jeho riešenia. To okrem iného znamená pozrieť sa na veci z nadhľadu a inej, možno povedať absolútne inej – večnej - perspektívy. Na modlitbe je najzaujímavejšie to, že, ako sa zhodujú teológovia, dobrá modlitba nemá meniť Boha a jeho rozhodnutia, ale nás samých. To veľmi dobre korešponduje s viackrát zdôrazneným princípom, že zmenu musíme vykonať my. Lebo jediná skutočnosť, ktorú môžeme bezprostredným spôsobom vedome ovplyvňovať a za ktorú sme v konečnom dôsledku plne zodpovední, sme my sami.

Inými faktormi napomáhajúcimi riešenia konfliktov môžu byť rôzne svojpomocné skupiny alebo manželské stretnutia, prípadne rôzne kurzy. Okrem toho aj rôzne relácie v televízii alebo rozhlase, prípadne v tlačенých médiách alebo vedeckých či populárnych publikáciách.

Záver

Ako ľudia, ktorí prichádzajú do kontaktu s inými, musíme pripustiť, že konflikty sú nevyhnutnou súčasťou nášho života. Do kontaktu s druhými prichádzame najčastejšie v rodine, a preto by sme sa mali snažiť prežívať rodinné vzťahy tak, aby nás konflikty nerozdeľovali. Je to určitý ideál, ktorý je však reálne dosiahnuteľný. Konflikty, najmä tie, ktoré vznikajú v užších vzťahoch, nám totiž môžu pomôcť spoločne riešiť to, čo nás spoiatku rozdeľovalo. Je teda namieste zdôrazniť fakt, že medziľudské konflikty majú aj konštruktívne aspekty, ktoré môžu mať veľkú hodnotu pre celú rodinu. Manželský konflikt je príležitosťou uvedomiť si svoje odlišnosti, ale aj to, čo manželov navzájom spája. Manželia môžu riešiť a aj vyriešiť konflikt ku vzájomnej spokojnosti. Ak si nevedia sami dať rady, ako vyriešiť konflikt, vždy je možné sa obrátiť aj na profesionálov z radov mediátorov a psychológov, alebo koučov, prípadne kňazov alebo starších manželov. Tieto faktory môžu byť pri riešení manželských konfliktov veľmi nápomocné. Často sa stáva, že ak sa manželia naučia riešiť konflikty inak, než ich riešili doteraz, je veľká pravdepodobnosť, že budú efektívnejšie riešiť aj iné typy problémov. Jedným z najväčších prínosov zvládnutia umenia zaobchádzať s konfliktami je, že rodičia tým názorne ukážu deťom, ako sa konfliktné situácie dajú riešiť efektívne a k obojstrannej spokojnosti.

Záverom teda konštatujeme, že manželské konflikty sa nedajú vylúčiť zo života, ale je možné a potrebné sa ich naučiť riešiť. Rodičia, ktorí sa to učia, tým zároveň ukazujú aj svojim deťom, ako majú riešiť svoje konflikty s rovesníkmi a dávajú im základ, na ktorom budú stavať pri riešení konfliktov vo vlastných manželstvách.

Selected socio-psychological factors influencing the process of marital conflict resolution

Summary

Every interpersonal relationship is marked by conflicts as we are confronted with them on a daily basis. This means that neither the marital relationship is an exception. However, conflicts do not necessarily need to end in an argument, or even a disruption of the relationship. Conflict as such is something neutral. The only thing about conflict that can be either good or bad is the spouses' attitude toward it. This clearly implies the need to learn how to resolve conflicts. The ability of effective conflict resolution can certainly help marital stability. We will therefore focus on the fact that getting to know the effective factors of conflict resolution we can reach greater effectiveness in coping with them. It also should be taken into account that spouses bring a lot of patterns of behaviour from their original families into their own marriages having experienced how their parents resolved conflicts. Our intention is to investigate the influence of socio-psychological factors on conflict

resolution in marital relationship in order to help preventing the negative effects that inappropriate conflict resolution entails. This can contribute to breaking the vicious circle of poor conflict coping since parents are the model for their children who, for the most part unconsciously, learn and imitate their strategies of conflict resolution.

Key words: conflicts, effective conflict resolution, marital relationship

Použitá literatúra

- HALAMA, P. - MAZUREKOVÁ, J.: Vzťahová väzba ako korelát zvládania hádok v romantickom partnerskom vzťahu. In: *Psychologie a její kontexty* 4 (2), 2013, s. 15–26. [2019-10-10]. http://psychkont.osu.cz/fulltext/2013/Halama,Mazurekova_2013_2.pdf
- HOLÁ, L.: *Mediace v teorii a praxi*. Praha : Grada, 2011, 270 s. ISBN 978-80-247-3134-6.
- KRATOCHVÍL, S.: *Základy psychoterapie*. Praha : Portál, 2002, 392 s. ISBN 80-7178-657-8.
- KŘIVOHLAVÝ, J.: *Konflikty mezi lidmi*. Praha : Portál, 2008, 192 s. ISBN 978-80-7367-407-6.
- LUKASOVÁ, E.: *Klíč k zmysluplnému životu*. Bratislava : Lúč, 2012, 276 s. ISBN 978-80-7114-704-6.
- MERRY, T.: *Naučte sa byť poradcom. Poradenstvo zamerané na človeka*. Bratislava : Pegas, 2004, 216 s. ISBN 80-551-0768-8.
- ROVENSKÁ, D. - ŽUPOVÁ, E.: Konflikty a stratégie riešenia konfliktov. In: *Verejná správa a spoločnosť* 1/2018 ročník XIX, s. 23 -36. ISSN 2453-9236. (online)
- SCHWARZ, M.: *Existuje efektívne riešenie konfliktov v rodine?* Trnava : HKR 2012, s. 467 – 472. ISBN 978-80-970372-2-2.
- SUROVKOVÁ, E.: *Konflikt rodičov a rizikové správaní u adolescentov*. Diplomová práca. Brno : Masarykova univerzita 2012 [2019-10-10]. https://is.muni.cz/th/103163/fss_m_a2/

Mgr. Mário Schwarz, PhD.

Trnavská univerzita

Filozofická fakulta, Katedra psychológie

Hornopotočná 23, Trnava

mario.schwarz@truni.sk

Odovzdávanie viery v Židovskej rodine

Ján Ďurica SJ

Abstrakt

V židovskej rodine je narodenie dieťaťa vnímané ako dar a zázrak, ako naplnenie biblického príkazu z *Genezis* „*bud'te plodní, množte sa a naplňte zem*“ (Gn 1,28). Je to považované za najdôležitejšiu udalosť v rodine. Obriezka, *brit mila*, je jedným z najvýznamnejších rituálov, pretože pripomína zmluvu s Bohom (17,9-14). Rodičia sprostredkujú deťom ľudskú a duchovnú formáciu. Základnou príručkou výchovy a odovzdávania viery je TANACH. Chlapci dosahujú náboženskú dospelosť po dovŕšení trinásteho roku. Pri slávnostnom obrade *Bar micva* - syn zmluvy - je židovský chlapec, po príprave v čítaní a v prednese hebrejského textu, ale aj v znalosti náboženských obradov, prvýkrát vyzvaný k verejnému čítaniu z *Tóry*. *Šabat* pre vyvolený Boží ľud predstavuje najsvätejší a najdôležitejší deň, určený na oslavu Pána, odovzdávanie viery a kultúry deťom a na plnohodnotný život. Všetci sa modlia *Šma Israel* ráno a večer. Jedným zo základných príkazov judaizmu je spolužitie muža a ženy v manželstve, ktoré židovskí manželia zveľaďujú vyprosovaním požehnania prostredníctvom sviatkov *Roš hašana* a *Jom kipur*, *Pesach*, *Šavuot*, *Sukot* a ďalších slávností s vlastnými náboženskými a spoločenskými špecifikami, ktoré slávia doma alebo v synagóge. Vzdelanie predstavuje v judaizme jednu z najvyšších hodnôt. V závere života je odprevadenie zosnulého na jeho poslednej ceste prejavom úcty a súcitu s pozostalými. Príprava tela na pochovanie sa koná dôstojne, so zachovaním prísnych rituálnych predpisov. Touto štúdiou, v duchu medzináboženského dialógu podľa deklarácie *Nostra aetate*, chceme v rámci náboženského poznávania prostredníctvom Božieho slova a náboženských tradícií hľadať vzájomné duchovné obohatenie.

Kľúčové slová: Boh, rodina, deti, viera, odovzdávanie, sviatky, život

Úvod

Život človeka, ako aj jeho výchova k dosahovaniu ľudskej aj duchovnej zrelosti - odovzdávanie viery - začína v rodine. Formovanie rodín vyvoleného Božieho ľudu vo viere viedol a usmerňoval sám Stvoriteľ, Otec a Pôvodca každého života, tým, že sa mu zjavoval prostredníctvom vnímavých a charizmatických osobností, najmä Abraháma, Mojžiša, prorokov a ďalších svätopiscov, čím dával jasné pokyny ku plnohodnotnému a šťastnému životu svojho vyvoleného ľudu (porov, Dt 7,6n), aby od nich všetky národy spoznali jediného pravého Boha a isté princípy pre zodpovedný a mravný život, ktoré sú darované v Božom slove, Biblii - TANACH.

V tejto štúdii chceme venovať pozornosť odovzdávaniu viery v ďalších etapách dejín vyvoleného ľudu, vrátane obdobia judaizmu. Predstavujeme radostné udalosti v rodine od narodenia dieťaťa cez jeho patričnú formáciu v rodine, dozrievanie a duchovný rast, ktoré sa eminentným spôsobom uskutočňujú prostredníctvom sviatkov a slávností, ale aj v širšom kontexte duchovnej obce, synagógy a života celej pospolitosti. Uvádzame pritom aj príslušnú hebrejskú terminológiu.

1. Rodina - miesto prípravy do života

Téma rodiny v postbiblickom období sa posudzuje z dvoch hľadísk: a) rodina v širšom zmysle tvorená jednotlivcami, ktorí sú spojení manželstvom alebo príbuzenstvom, a b) menšia bunka pozostávajúca z rodičov a detí.

1.1 Väčšia jednotka rodiny

Niet pochyb o tom, že slovo *rodina* sa používalo v tomto zmysle, t. j. potomkovia rovnomenného (eponimného) predka a rôzne rodiny sa v Talmude uvádzajú ako rodiny *Bet Zerifa* (Kid. 71a), *Bet Zevaim*, *Bet Kupai* (Yev. 15b) a *Bet Dorkati* (Ket. 10b). V kňazských rodinách sa dôrazne vyžadoval úplne čistý a nepoškvrnený rodokmeň. Jozef Flávius, ktorý bol hrdý na svoj kňazský pôvod (Život, 1:1), uvádza, že genealógia kňazov bola v archívoch chrámu starostlivo chránená. To, čo bolo pre kňazské rodiny záväzné a povinné, sa považovalo za žiaduce aj pre nekňazské rodiny. Väčšia časť poslednej kapitoly talmudického traktátu *Kiddušin* sa zaoberá touto otázkou s cieľom zabezpečiť čistotu rodiny. Za dôležité bolo považované oboje, čistota pôvodu aj eugenické požiadavky: „Človek by sa nemal oženit' s rodinou, ktorá má opakujúcu sa epilepsiu alebo malomocenstvo“ (Yev. 64b). Neustále sa zdôrazňuje zodpovednosť každého člena rodiny za dobré meno rodiny ako celku: „Rodina je ako hromada kameňov. Odstráňte jeden a celá kopa sa môže zrútiť“ (Gen. R. 100:7).¹⁰⁴

1.1.2 Šľachtické rodiny

Existovali „šľachtické rodiny Izraela“, na ktorých sám „Jediný Svätý, požehnaný, spôsobuje, že jeho Svätý Duch na nich spočinie“ (Kid. 70b). Iba oni boli považovaní za hodných manželstva s kňazskými rodinami. Za zásluhný skutok sa považovalo manželstvo s dcérou učenca (Pes. 49a). Boli zostavované a starostlivo uchovávané genealogické zoznamy (Pes. 62b; Yev. 49b). Posledná *mishnah Ta'anitu* (4:8) zaznamenáva starodávny zvyk, že v 15. av a na *Deň zmierenia* vychádzali mladí muži z Jeruzalema do viníc, aby si vybrali svoje nevesty a dievčatá, zaprisahávajúc ich týmto výrokom; „Mladý muž, pozdvihni svoje oči a pozeraj, čo si pre seba vyberáš. Neupriam svoje oči na krásu; upriam svoje oči na rodinu. Ináč by to bolo, akoby na rodinu pozeralo slepé oko, nevidiac nežiaduce okolnosti, ktoré nebolo možné objaviť“ (Kid. 71a). Počas talmudického obdobia bola výrazná tendencia pokračovať v povolani a profesii predkov. (Lev 20,5). Ďalej sa uvádza aj to, že „z rodín pisárov, vychádzajú pisári, z vedcov, vychádzajú učitelia, a z boháčov vychádzajú plutokrati“ (Kaz 4,9). Dôraz na dôstojnosť rodín ako prvotný zreteľ pri výbere životného partnera pretrváva v celom spoločenskom živote Židov.

1.2 Menšia jednotka rodiny

V židovskom spoločenskom živote a tradícii sa asi najviac predstavuje rodina úzko tvoriacu jednotku v akejkol'vek spoločnosti. Všetci členovia rodiny, manžel a manželka, rodičia a deti, sú viazaní vzájomnou zodpovednosťou. Hoci teoreticky polygamiu povoľuje TANACH aj Talmud, ideálnym predpokladom sú vždy manžel, manželka a deti tvoriace jeden celok. Slová žalmu: „budeš šťastný a budeš sa mať dobre. Tvoja manželka bude ako plodný vinič v zátiší tvojho domu a tvoji synovia ako mladé olivy okolo tvojho stola“ (Ž 128,2-3), tvorili základ nespočetných kázni rabínov, ktoré vychvaľujú cnosť domácej blaženosti (porovnaj Tanh. Va-Yishlah; ser. 18, atď.). Rodina bola považovaná za najmenšiu sociálnu jednotku, prostredníctvom ktorej sa prenáša kultúrne a náboženské dedičstvo judaizmu. Rabíni poukazovali na verš „Stvoril ho [svet], nie odpad, vytvoril ho tak, aby bol obývaný“ (Iz 45,18), aby vyzdvihli náboženskú povinnosť nielen manželstva, ale aj založenia rodiny. R. Eliezer zašiel tak ďaleko, že považoval muža, ktorý sa neožení a vyhýba sa povinnosti vychovávať deti, za rovnocenného vrahovi (Tosef., Yev. 8: 4). Mišna (Yev. 6: 6) to stanovuje ako povinnosť plodenia. V súlade s Gn 1,28 („Plod'te sa a množte sa“) minimálny počet detí na jeho splnenie sú dve deti (podľa Bet Šammaia dvaja chlapci); podľa Bet Hillela jeden chlapec a jedno dievča). V podstate

¹⁰⁴ Porov. Family. In: *Encyclopaedia Judaica* 6, s. 693-96; pozri tiež: COHN, Abraham: *Talmud pro každého*. Praha : Sefer, 2006, s. 207-215.

sa to považovalo za cieľ manželstva, lebo podľa Mišny bolo mužovi nielen dovolené, ale dokonca aj prikázané, rozviesť sa so svojou manželkou po desiatich rokoch neplodnosti.

1.2.1 Požehnanie žit' v rodinnom spoločenstve

Diskusia o Babylone (60b – 63a) v Babylonskom Talmude je plná vyhlásení zdôrazňujúcich posvätnú povahu tejto povinnosti a radosť, krásu a posvätnosť židovského domova. Zahŕňa také výroky ako „Kto nemá manželku, žije bez radosti, bez požehnania a bez dobra“; „Muž, ktorý miluje svoju manželku ako seba a ctí ju viac ako seba, správne vedie svojich synov a dcéry a stará sa aj o ich skoré manželstvo,“ Písmo hovorí „a budeš vidieť pokoj v tvojom stane“ (Jób 5,24).¹⁰⁵ Rodinná bunka bola považovaná za uzavretú. Manželka a matka bola nespornou láskou domu. Deti Božím požehnaním. Povinnosťou otca bolo učiť deti náboženstvo, učiť ich remeslu, dokonca ich učiť plávať (Kid. 40a), a rodičovi bolo prísne zakázané prejavovať uprednostňovanie niektorému zo svojich detí (Shab. 10b). Žiadna povinnosť neprevýšila piate prikázanie: „cti svojho otca a svoju matku“ (Ex 20,12). Domáca harmónia bola zakotvená v právnom príkaze „človek by mal utrácať na jedlo menej ako si môže dovoliť, na oblečenie toľko koľko si môže dovoliť, na uctenie manželky a detí nad rámec svojich možností, pretože oni sú na ňom závislí“ (84ul. 84b). Toto neoblomné trvanie na hodnote rodiny ako spoločenskej jednotky, na šírení domácich a náboženských cností, je taká významná skutočnosť, že zaužívaným hebrejským slovom pre manželstvo je *kiddushin*, „posvätenie“. To malo za následok, že židovský domov bol najdôležitejším vitálnym prvkom na prežitie judaizmu a zachovanie židovského spôsobu života, oveľa viac ako synagóga alebo škola. Bol to tiež hlavný faktor morálnej čistoty. Tradičný židovský domov je príkladom toho, že „kde medzi manželom a manželkou existuje pokoj a harmónia, medzi nimi prebýva Šechinah.“ Tá duchovne preniká praktický náboženský život, od *mezuzy* na verajach dverí až po prísne dodržiavanie stravovacích pravidiel v kuchyni. Domov bol centrom náboženskej praxe a slávností. Jeho vynikajúcim výrazom bolo slávnostné jedlo počas sobôt a sviatkov so zapálenými sviečkami na stole, *Kidduš*, *Zemirot* a *Grace* pred a po jedle. Vynikajúcou príležitosťou je *seder* v predvečer *Pesachu*. Ale aj cez sviatok *Sukot* sa v *sukke* - chyži – schádzala celá rodina, pričom sa dávali požehnania a odriekali sa spoločné ranné a nočné modlitby; v predvečer soboty a sviatkov otcovia požehnávali svoje deti a praktizovalo sa aj požehnanie rodičov (výrazne nazývané „môj otec, môj učiteľ“ a „moja“ matka, moja učiteľ-ka“) a spoločné poďakovanie po jedle. Nezanedbávali sa ani spoločenské a humánne cnosti. Vkladanie mince do charitatívnej krabičky (zvyčajne pre chudobných vo Svätej zemi, „fond Meir Ba'al Ha-Nes“) iniciovalo povinnosť charity; Dt 11,15 sa interpretovalo tak, že človek by mal kŕmiť domáce zvieratá skôr, ako si sám sadne k jedlu. Azda v ničom nebola sila rodinného zväzku viditeľnejšia než v paradoxe, že zatiaľ čo rozvod medzi Židmi je teoreticky najjednoduchší zo všetkých procesov, v praxi to bola donedávna absolútna vzácnosť. Silné puto, ktoré zjednocovalo rodičov a deti do jedného zväzku charakterizovaného vzájomnou zodpovednosťou a ohľadom, z neho urobilo baštu judaizmu schopnú odolať všetkým náporom zvnútra i zvonku.¹⁰⁶

¹⁰⁵ BIBLE Písmo sväté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih). Český ekumenický překlad. Praha : Česká biblická společnost, 2001.

¹⁰⁶ Porov. Family. In: *Encyclopaedia Judaica* 6, s. 693-96.; pozri tiež: COHEN, Abraham: *Talmud pro každého*. Praha: Sefer, 2006, s. 204-205.

2. Narodenie dieťaťa

Narodenie dieťaťa je vnímané ako Boží dar a zázrak. Aj v judaizme je považované za najdôležitejšiu udalosť v rodine. Keď sa narodí dieťa, chápe sa to aj ako naplnenie biblického príkazu z knihy *Genezis* „buďte plodní, množte sa a naplňte zem“ (Gn 1,28). Príchod dieťaťa sa prijíma ako požehnanie, i keď v judaizme so zrejším rozdielom v prístupe k narodeniu chlapca či dievčaťa.

Obrad pomenovania dieťaťa sa pôvodne konal v dobe, keď už matka mohla navštíviť synagógu. Aj keď väčšina žien rodila zdravé deti, všeobecne bol rozšírený názor, že najkritickejším obdobím novorodenca je prvý týždeň jeho života. Toto presvedčenie bolo podporované skutočnosťou, že aj v Tóre je stanovený termín *obriezky* chlapcov na ôsmy deň. Židovská tradícia venuje pomenovaniu človeka veľkú pozornosť, pretože meno bolo už od biblických čias vnímané ako súčasť života, ako významná súčasť podstaty samotného ľudského bytia. Ak dieťa dostane hebrejské meno, neznamená to automaticky status žida. Veď dnes sa už aj v majoritnej spoločnosti ujala prax dávať deťom biblické, hebrejské mená. Niektoré pripájame v preklad s významom mena: Ráchel – ovečka, Debora – včela, Ester – hviezda, Eva - Chava – matka všetkých živých, Rút – priateľská, Lea – antilopa, Sára – kňažná, Adam - človek z hlíny, Michael – kto je ako Boh, Gabriel - Boh je moja sila, Daniel - Boh je môj sudca, Samuel - Bohom vyslyšaný, Dávid - milovaný priateľ, Jakub - ten, kto drží za päť.¹⁰⁷

2.1 Obriezka – *brit mila*

Obriezka, hebrejsky *brit mila*, znamená zmluvu obriezky a je jedným z najvýznamnejších rituálov v judaizme. Patrí k najdodržiavanejším náboženským príkazom. Vykonanie obriezky je zákon stanovený v Tóre, *Genezis* 17,9-14. „Je *znakom*, ktorý Bohu pripomína jeho zmluvu a človekovi jeho príslušnosť k vyvolenému národu a záväzky z toho plynúce.“¹⁰⁸ Tento biblický príkaz vyžaduje nasledovanie zmluvy medzi Bohom a biblickým praotcom Abrahámom a jeho potomstvom. Ako znamenie tejto zmluvy je na ôsmy deň po narodení chlapca odstránená predkožka na jeho pohlavnom úde. V prípade neistoty o čase narodenia možno termín posunúť o jeden deň. Obriezka nesmie byť vykonaná na dieťati, ktoré by mohla ohroziť na zdraví alebo na živote. Obriezku vykonáva *mohel* - nábožný žid starostlivo vyškolený u iného, už osvedčeného *mohela*, ktorý ovláda náboženské pokyny k obriezke.

Okrem *mohela* a otca novorodenca je prítomný kmotor - *sandek*, ktorý má čestnú úlohu pri tomto obraze a v čase obriezky drží dieťa na kolenách. Sedí na *kise šel Elijahu* - Eliášovom kresle pomenovanom po prorokovi Eliášovi, ktorý je považovaný za posla a svedka zmluvy, ochrancu chlapca, ale aj za oznamovateľa dobrých správ. Na záver obradu sa prednesie požehnanie. Požehnáva sa víno aj obrezaný chlapec. Pri záverečnej modlitbe dostáva dieťa meno. Podľa zvyku pristúpi jeden člen spoločenstva k novorodiatku, priloží k nemu Tóru a prednesie požehnanie: „Kiež by toto dieťa plnilo to, čo je tu napísané. Nech sa tento maličký stane veľkým, ako dospel k zmluve, nech tak dospeje k Tóre, k svadbe a ku konaniu dobrých skutkov.“

Počas obriezky je dieťa položené na vankúšiku a plachticke. Po obraze ju vyperú, rozstrihajú na pruhy a zošijú. Tento pás textilie sa nazýva *chitul* - povijan. Ozdobia ho rôznymi vyšívanými, maľovanými alebo tlačenými motívami, ktoré sa vzťahujú k chlapcovým základným životným medzníkom. Obsahuje hebrejské meno chlapca, niekedy mená rodičov, názov obce alebo dátum obriezky a blahopriania. Pri návšteve synagógy vo veku asi troch rokov chlapec odovzdá povijan, ktorým sa potom zväzujú zvitky Tóry. Tóra je tradične zviazaná povijanom chlapca aj počas jeho

¹⁰⁷ Porov.: KAMENICKÁ, V.: *Židovské sviatky a kolobeh života*. Vzdelávacie texty. Bratislava, 2014, s. 42-43; pozri tiež: Parent and child. In: *Encyclopaedia Judaica* 15, s. 635-41; COHEN, Abraham: *Talmud pro každého*. Praha: Sefer, 2006, s. 216-227.

¹⁰⁸ Porov. Gn 17,10+. In: *Sväté písmo Jeruzalemská Biblia*. Trnava : Dobrá kniha, 2018.

slávnosti *Bar micva*. Deti sa učia poznávať písmená a čítať v jednotlivých ročníkoch podľa učebníc zostavených z Biblie, a tak si osvojujú vieru aj kultúru svojho národa.

3. Rodina sprostredkuje ľudskú a duchovnú formáciu

3.1. Odovzdávanie viery vyplýva z hlavného prikázania lásky, *Šema Israel*

Odovzdávanie viery v jediného Boha ako pôvodcu všetkých dobier a hodnôt je zverené rodine, čo vyplýva aj z hlavného prikázania lásky (Dt 6,4-9):

4 שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה אֶחָד:
5 וְאַהֲבַת אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל-לִבְּךָ וּבְכָל-נַפְשְׁךָ
וּבְכָל-מְאֹדְךָ:
6 וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוְךָ הַיּוֹם
עַל-לִבְּךָ:
7 וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבִלְכַתְּךָ
בְּדֶרֶךְ וּבְשֹׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ:
8 וְקִשְׁרָתָם לְאוֹת עַל-יָדְךָ וְהָיוּ לְטַטְפַּת בֵּין עֵינֶיךָ:
9 וְכָתַבְתָּם עַל-מְזוֹזֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ: ס

„Počuj, Izrael: Jahve, náš Boh, je jediný Jahve.¹⁰⁹ Budeš milovať Jahveho, svojho Boha, celým svojím srdcom, celou svojou dušou a celou svojou silou.¹¹⁰ Tieto slová, ktoré ti dnes prikazujem, budú v tvojom srdci! Budeš ich vštepovať svojim synom, budeš im ich hovoriť, či budeš sedieť vo svojom dome, či pôjdeš cestou, či si budeš líhať alebo vstávať; priviažeš si ich na ruku ako znak a budeš ich mať ako čelenku medzi očami; napíšeš si ich na veraje svojho domu a na svoje brány.“¹¹¹

Láska k Bohu nie je čosi len ľubovoľné, na výber, je to prikázanie dávajúce život. *Šema Israel* je súčasťou každodennej modlitby ráno, na obed a večer.

To, že odovzdávanie viery v Boha sa uskutočňuje primárne v rodine, vyplýva aj z hlavného prikázania lásky k blížnemu, ktoré sa nachádza v kódexe svätosti *Knihy Levitikus* v 19. kapitole:¹¹² Mravné a kultové predpisy. „Jahve prehovoril k Mojžišovi a povedal: Prehovor k celej pospolitosti Izraelitov. Povieš im: *Buďte svätý, lebo ja Jahve váš Boh som svätý. Milovať budeš blížneho ako seba samého*“

¹⁰⁹ Dt 6,4: Niekedy sa navrhuje iný preklad: »Počuj, Izrael, Jahve je náš Boh, len Jahve.« V každom prípade sa zdá, že táto formulácia má skutočne utvrdiť monoteizmus. Jej prvé slovo, *Šema* (»Počuj«), sa neskôr stane začiatkom modlitby, ktorá je jednou z najmilších modlitieb židovskej nábožnosti. Počas dejín Izraela sa táto viera v jediného Boha s neustále rastúcou presnosťou vynárala z viery vo vyvolenie a v zmluvu (Gn 6,18; 12,1+; 15,1+ atď.). V skorších dobách sa nikdy výslovne nehovorilo, že jestvujú iní bohovia, ale k tvrdeniu, že jestvuje živý Boh (5,26+), jediný Pán sveta i svojho ľudu (Ex 3,14+; 1 Kr 8,56-60; 18,21; 2 Kr 19,15-19; Sir 1,8-9; Am 4,13; 5,8; Iz 42,8+; Zach 14,9; Mich 1,11), sa čím ďalej, tým viac pripájalo sústavné popieranie nepravých bohov (Múd 13,10+; 14,13; Iz 40,20+; 41,21+).

¹¹⁰ Dt 6,5: Táto láska je odpoveďou na lásku Boha k jeho ľudu (4,37; 7,8; 10,15) a zahŕňa v sebe Božiu bázeň, povinnosť slúžiť mu a zachovávať jeho príkazy (tu v. 13; 10,12-13; 11,1; porov. 30,2). Tento príkaz lásky sa výslovne nenachádza nikde mimo Dt, ale jeho ekvivalent je v 2 Kr 23,25 a Oz 6,6. Hoci v prorockých knihách nenachádzame príkaz lásky, preniká nimi cit lásky k Bohu, najmä v Ozeášovi, Jeremiášovi a potom tiež v Žalmoch. Keď Ježiš cituje Dt 6,5, vyhlasuje za najväčšie prikázanie lásku k Bohu (Mt 22,37 a paralely), takú lásku, ktorá sa spája so synovskou bážňou, ale vylučuje otrocký strach (1 Jn 4,18).

¹¹¹ *Sväté písmo Jeruzalemská Biblia*. Preklad A. Botek. Editor Ján Ďurica SJ. Trnava : Dobrá kniha, 2018. Uvádza Božie meno JHVH, tak ako je v hebrejskom origináli a číta sa Pán, alebo Hospodin.

¹¹² Táto kapitola zhromažďuje predpisy týkajúce sa každodenného života bez systematického usporiadania; spája ich iba opakované odvolávanie sa na Jahveho a na jeho svätosť. Zjavná je súvislosť s Desatorom (Ex 20; Dt 5).

(Lv 19,1-2.18). Ved' odovzdávanie viery deťom¹¹³ je okrem iného aj splňanie prikázania lásky k blížnemu.

3.2 Odovzdávanie viery počas sviatočného pokoja *šabatu*

Šabat predstavuje pre vyvolený Boží ľud najsvätejší a najdôležitejší deň židovského kalendára. Vzťahuje sa na stvorenie sveta podľa Genezis 2,2: „Siedmeho dňa dokončil Boh svoje dielo, ktoré konal. Šesť dní sa bude pracovať, ale siedmeho dňa bude slávnosť odpočinutia.“¹¹⁴ Tento príkaz sa nachádza na viacerých miestach Tóry.

Dôležitosť *Šabatu* potvrdzuje nielen samotná oslava, ale aj prípravné práce: návšteva *mikve*, rituálneho kúpeľa, slávnostné stolovanie s prípravou špeciálnych jedál, slávnostné oblečenie. Medzi západom slnka a objavením sa prvých troch hviezd je úlohou žien zapáliť šabatové svetlo, dve sviečky.¹¹⁵ Všetky úkony sú sprevádzané požehnaniami. Muži sa v podvečer *Šabatu* zúčastňujú na bohoslužbách¹¹⁶ v synagóge. Na slávnostne prestretom stole horia šabatové sviečky, pod prikrývkou sú pripravené dve *chaly* (*barchesy*) – špeciálne chleby v tvare pletenky (vianočky). Ich počet symbolizuje dvojnásobnú šabatovú dávku manny, ktorá padala v púšti počas putovania židov z egyptského zajatia do zaslúbenej zeme.

Šabatová hostina začína otcovým požehnaním detí. Potom nasleduje *kiduš* - požehnanie nad pohárom vína, z ktorého si následne všetci prítomní symbolicky odpijú. Pre deti je pripravená hroznová šťava. Po rituálnom umytí rúk muž požehnáva *chalu* a každý prítomný dostane kúsok chaly so soľou. Stôl je symbolom oltára, na ktorom víno a chlieb predstavujú dary zeme. Slávnostná večera býva ukončená špeciálnymi šabatovými piesňami.

Koniec *Šabatu* v sobotu večer¹¹⁷ sprevádza zvláštny obrad, tzv. *havdala*, čo znamená oddelenie, odlíšenie. Ním sa oddeľuje sviatočný deň od nadchádzajúcich všedných dní, ale je vnímaný aj ako symbol svetla nastávajúceho dňa. Špeciálna havdalová sviečka horí štyrmi plameňmi. Súčasťou rozlúčky so *Šabatom* je *kiduš* a požehnanie voňavého korenia v ozdobných koreničkách – *besamin*. Privoniavaním k lahodnej vôni sa členovia rodiny posilňujú a pripravujú k práci v nastávajúcich všedných dňoch.

Dodržiavanie *Šabatu* je jedným z príkazov Desatora (Ex 20,8). Svätenie jedného dňa v týždni prevzali od židov kresťania (nedeľa) a moslimovia (piatok) podľa vlastných náboženských princípov. Pre súčasnú židovskú rodinu je *Šabat* významným sviatkom, je to príležitosť na upevňovanie vzájomných vzťahov v rámci rodiny i širšieho spoločenstva.¹¹⁸ *Šabat* sa takto stáva príležitosťou, aby celá rodina systematicky pokračovala v dosahovaní a rozvíjaní Abrahámovej viery i vo vernosti zmluve, ktorú s ním uzavrel Boh.

¹¹³ Podstatnou knihou na odovzdávanie viery je *Biblia*, ale počas stáročí vzniklo aj mnoho katechizmov, ktoré slúžili ako systematické príručky poskytujúce pomoc pri výchove k viere v rodinách.

¹¹⁴ *Pět knih Mojžíšových*. Kniha první. Překladem českým opatřil rabín: Dr. Isidor Hirsch. Praha : Svaz pražských náboženských obcí židovských, 1932.

¹¹⁵ Pozri: Modlitby pro šabat a svátky. In: *Sidur Adir ba-marom. Modlitební kniha pro všední dny, šabat a svátky s paralelným českým překladem a komentářem*. Praha 2009 / 5769, s. 205-228.

¹¹⁶ Pozri: Písně a modlitby. In: *Sidur Adir ba-marom. Modlitební kniha pro všední dny, šabat a svátky s paralelním českým překladem a komentářem*. Praha 2009 / 5769, s. 397-466.

¹¹⁷ Pozri: Zakončení Šabatu. In: *Sidur Adir ba-marom. Modlitební kniha pro všední dny, šabat a svátky*. Praha 2009 / 5769, s.467-492.

¹¹⁸ Porov. GREENWALD, Rabi Zeev: *Šaarej halacha*. Praha : Agadah, 2008, s. 149-222.

3.3 Syn zmluvy – *Bar micva*: uvedenie do náboženskej dospelosti

Podľa židovskej viery dosahujú chlapci náboženskú dospelosť po dovŕšení trinásteho roku svojho života. Pri slávnostnom obrade *Bar micva* - syn zmluvy - je židovský chlapec prvýkrát vyzvaný k verejnému čítaniu z Tóry. Predtým sa však má vzdelávať v čítaní a v prednese hebrejského textu, ale aj v znalosti náboženských obradov. Dôležitou súčasťou je znalosť predpisov a kladenie modlitebných remienkov - *tfilin*. Ďalším významným predmetom, súvisiacim s *Bar micva*, je modlitebný plášť - *talit*¹¹⁹, ktorý je symbolom náboženských povinností. Obradu *Bar micva* sa zúčastňujú rodinní príslušníci a mnohí priatelia i známi.¹²⁰

3.4 Dcéra zmluvy - *Bat micva*: uvedenie dievčat

Židovské dievčatá sa považujú za dospelé od svojho dvanásteho roku života. Do spoločenstva nábožensky dospelých žien sa uvádzajú samostatným obradom *Bat micva* - dcéra zmluvy. Predchádza ho znalosť židovských zákonov a praktických vedomostí pre úlohu budúcej ženy a matky. Dievča počas obradu *Bat micva* v synagóge požehná otec alebo rabín. Dievčatá sa nepočítajú do *minjan* a nie sú vyzývané k čítaniu Tóry.

3.5 Vzdelávanie, zodpovedné rozvíjanie talentov

Vzdelanie predstavuje v judaizme jednu z najvyšších hodnôt. Povinnosť otca vzdelávať svojich synov je prikazovaná na viacerých miestach v Tóre. Medzi mužmi prakticky neexistovala negratnosť. Podľa biblických textov nebolo školské vzdelávanie povinné pre dievčatá, čo zodpovedá sociálnym vzťahom v staroveku, aj keď mnohí otcovia považovali vzdelanie svojich dcér za rovnako hodnotné. Praktické vedomosti v oblasti v chodu domácnosti získavali dievčatá od matiek. Dôraz na vzdelanie si židia zachovali aj v tých najťažších obdobiach svojich dejín. Znalosť písma a schopnosť čítať sa viazala na náboženské texty. Vedomosti z gramatiky, matematiky, dejín iba dopĺňali znalosti náboženskej tradície.

V náboženskej škole, *chederi*, získavali chlapci základné vzdelanie, učili sa čítať a písať v hebrejskom jazyku, spoznávali Tóru, židovské zákony a zvyky. Vyučujúci sa nazýval *melamed* a za svoju činnosť bol platený. Vek najmladších žiakov sa pohyboval medzi tromi až piatimi rokmi. Na vyučovanie slúžila miestnosť v byte učiteľa alebo prístavba v synagóge. V *chederi* vládla prísna disciplína. V jedenástich rokoch sa vyučovanie v *chederi* ukončilo. Talentovaný, rozumný študent pokračoval v štúdiu v rabínskej akadémii, *ješive*, alebo mohol pokračovať vo vzdelávaní v *Bejt hamidraš* (boli to učebne zakladané pri synagógach). Na území dnešného Slovenska pôsobili slávne *ješivy* v Bratislave, Šuranoch, Huncovciach, v Liptovskom Mikuláši, v Nitre, vo Svätom Jure. Pre deti z nemajetných rodín boli zriaďované židovské obecné školy *Talmud torah*.

Tradičný systém židovského vzdelávania výrazne ovplyvnili reformy v 18. a 19. storočí, následkom ktorých sa začalo uprednostňovať svetské vzdelávanie. Veľké školské reformy v období panovania Márie Terézie (1740 – 1780) sa dotkli aj židovských škôl. Školská dochádzka bola povinná do dvanásteho roku veku dieťaťa. Vyučovanie prebiehalo podľa presných učebných plánov. Prázdniny boli v októbri, neskôr Jozef II. (1780 – 1790) zaviedol letné prázdniny. Vo väčších mestách sa zakladali židovské školy, ktoré okrem náboženstva, čítania, písania a počítania vyučovali všetky pre občiansky život potrebné vedy ako dejepis, zemepis, prírodovedu, náuku o strojoch a občianske právo.

¹¹⁹ *Talit* - modlitebný plášť (*talit gadol*), mal na štyroch rohoch strapce – *cicit*. Numerická hodnota slova *cicit* je 600. Ak sa k nemu pripočíta 8 nití a 5 uzlíkov, dostaneme počet 613, čo zodpovedá počtu príkazov a zákazov v Tóre. *Talit* nosia muži od trinástich rokov, predovšetkým pri rannej bohoslužbe. *Talit* sa vkladá aj do truhly zosnulého, ale *cicity* sú odstránené na znamenie toho, že sa ho už príkazy netýkajú.

¹²⁰ Od toho dňa je chlapec zaradený do *minjan* - do spoločenstva desiatich dospelých mužov, ktorých prítomnosť sa vyžaduje pre každú platnú verejnú bohoslužbu.

Od roku 1899 existovala v Bratislave aj jediná židovská dievčenská meštianska škola. Kvalitu židovských škôl potvrdzoval aj veľký počet žiakov z nežidovských rodín. Školstvo je obrazom doby, obrazom každej krajiny a vyjadruje úroveň úcty k vzdelaniu. Do židovskej školy v Sučanoch chodil aj P. Vendelín Javorka SJ.

V rokoch druhej svetovej vojny boli židovské školy na Slovensku zničené a ich činnosť sa už neobnovila. Nepôsobí tu už žiadna *ješiva*. Slávnu bratislavskú *ješivu* preniesli ešte v roku 1942 do vtedajšej Palestíny, do Jeruzalema, kde v náboženskom vzdelávaní pokračuje podnes.¹²¹

3.6 Svadba – *chatuna*: vytváranie spoločenstva lásky a jednoty podľa Tóry

Jeden zo základných príkazov judaizmu je spolužitie muža a ženy v manželstve. Počas zásnubnej slávnosti, ktorá predchádza svadobnému obradu, matka nevesty rozbije sklenenú alebo porcelánovú nádobu ako symbol istoty, že tak ako rozbitý predmet sa už nikdy nemôže dať dokopy, tak ani zasnúbenie sa už nedá spochybniť. Po rozbití zvolajú príbuzní *Mazol tov!*¹²² Veľa šťastia!

Ženích a nevesta sa v deň svadby postia. Ženích si na odev oblečie modlitebný plášť - *talit*. Nevesta čaká v oddelenej miestnosti. Dvaja svedkovia podpíšu svadobnú zmluvu - *ketubu*, svoj podpis pripojí aj ženích a potom sa odoberie k neveste a zahalí ju závojom. Ženícha odvedie otec a budúci svokor pod svadobný baldachýn - *chupu*,¹²³ a nevesta sa k nemu pripojí v sprievode matky a budúcej svokry, pričom s horiacou sviečkou v ruke sedemkrát obide svojho nastávajúceho manžela. Obrad môže viesť rabin, ale aj akýkoľvek cnostný muž, ktorý pozná svadobný rituál a náboženské právo. Súčasťou obradu je sedem požehnaní. Manželský pár sa prvýkrát spoločne napije z pohár vína, nad ktorým bol prednesený *kiduš*¹²⁴. Potom ženích navlečie neveste na ukazovák pravej ruky prsteň¹²⁵ a povie formulu: „*Týmto prsteňom si mi zasvätená podľa zákona Mojžiša a Izraela.*“

Nasleduje čítanie svadobnej zmluvy - *ketuby*,¹²⁶ ktorá sa stane majetkom nevesty. Nakoniec ženích rozdrví pravou nohou sklenený pohár, ktorý symbolizuje smútok nad skazou Jeruzalemského chrámu, ale aj životnú múdrosť: „Keď si veľmi šťastný, buď pripravený aj na zlé a ťažké chvíle. To preto, aby ťa smútok a ťažkosti nikdy nezaskočili.“ A táto múdrosť sa vzťahuje aj na manželstvo, pretože to prináša radostné aj trpké chvíle.¹²⁷ Svadba je začiatkom samostatného, nového a zodpovedného rozvíjania lásky v manželstve¹²⁸ na čo ich rodičia už od detstva pripravovali.

¹²¹ Porov.: KAMENICKÁ, V.: *Židovské sviatky a kolobeh života*. Vzdelávacie texty. Bratislava, 2014, s. 10-13. *Prvá Slovenská Biblia pre školské potreby: 1. kniha Mojžišova*. Preložil Dr. Jozef Weiss, rabin. Nové Mesto nad Váhom : Nákladom Dr. Jozefa Weissa, 1930. 267 s. – SNM – MŽK, F3-C-0792

¹²² V niektorých prípadoch býval čriepok z nej vsadený do prstienka alebo uložený pre šťastie.

¹²³ *Chupa* je svadobný baldachýn, pod ktorým sú počas svadobného obradu spojení ženích a nevesta. Baldachýn symbolizuje ich budúci spoločný domov.

¹²⁴ Nad pohárom určeným na *kiduš* (požehnanie), ktorý je plný vína, sa prednášajú príslušné požehnania. Počas svadobného obradu si z neho novomanželia spoločne dvakrát odpijú.

¹²⁵ Počas svadobného obradu ženích navlečie neveste na ukazovák pravej ruky jednoduchú zlatú obrúčku. V niektorých židovských komunitách sa pri svadobných obradoch používajú symbolické prstene v tvare domčeka, ktorý znázorňuje nový domov alebo Jeruzalemský chrám.

¹²⁶ *Ketubu*, ručne napísanú svadobnú zmluvu v hebrejčine alebo v aramejčine, podpisujú aj dvaja svedkovia. Bez nej nemožno manželstvo uzavrieť. Táto zmluva predovšetkým stanovuje povinnosti manžela k svojej manželke, a to „živiť, ctiť a podporovať ju, ako sa patrí na židovského manžela...“ To je dôležitý dokument, ktorý ochraňuje sociálne a ekonomické postavenie ženy.

¹²⁷ Porov. KAMENICKÁ, V.: *Židovské sviatky a kolobeh života*. Vzdelávacie texty. Bratislava, 2014, s. 52-55.

¹²⁸ Porov. Gn 2,24.

4. Sviatky roka - príležitosť na rozvíjanie duchovného rastu

4.1 Nový rok – Roš hašana: pozvanie ku revízii života

Celý mesiac *elul* je v znamení príprav na dva veľké sviatky – *Roš hašana* a *Jom kipur*. Výzvou na pokánie proroci pozývali k návratu (hebr. *tesuva*), čo znamená uvedomiť si: „Ako každý človek som v podstate dobrý, mám dobré jadro. Mojou úlohou je prepracovať sa cez nános nepekných vlastností ku svojmu dobrému Ja. Nájsť najvnútornejší bod svojej duše, ktorým som spojený so svojím Stvoriteľom.“ V mesiaci *elul* je možnosť urobiť dôslednú inventúru svojich skutkov a pripraviť sa na nadchádzajúce dni súdu. K tomu, aby bol návrat – *tesua* - úplný, musí každý urobiť tri nevyhnutné kroky: ľutovať svoje zlé skutky, ospravedlniť sa za ne (priznať ich a vyznať ich) a pevne sa rozhodnúť ich už neopakovať. Zvuk trúbenia na *šofar* na Nový rok otvára dvere do najvnútornejších zakutí našej duše. Nový rok a obdobie desiatich dní pokánia sú vhodnými príležitosťami na nové predsavzatia.¹²⁹ *Rodina je spoločenstvo, kde sa jednotliví členovia učia prijímať jeden druhého s pozitívami aj negatívami, kde sa učia odpustiť pri zraneniach a vzájomne si pomáhať duchovne dozrievať. Viera v Božie slovo je niekedy jediným a posledným východiskom.*

4.2 Jom kipur – Deň zmierenia: odstraňovanie hriechov a zranení

Desať dní medzi *Roš hašana* a *Jom kipur* (*Deň zmierenia*) je dobou pokánia (Lv 16). V tomto vážnom čase medzi dvoma dôležitými biblickými sviatkami židovskí veriaci dbajú vo zvýšenej miere na starostlivosť o plnenie príkazov, predlžujú čas venovaný dennému štúdiu Tóry, neprestajne odriekajú ranné odprosujúce modlitby - *slichot*, v ktorých prosia za odpustenie, mnohí majú vo zvyku sa postiť. Vo svojom okolí vyhľadávajú priateľov i nepriateľov a snažia sa ich odprosiť za všetko, čo im v uplynulom roku spôsobili. Talmud na mnohých miestach hovorí o veľkosti tých, ktorí vedeli odpúšťať. Naopak človek, ktorého úprimne prosia o odpustenie, a prosbu neprijme, je považovaný za veľkého hriešnika.

Predvečer sviatku *Jom kipur* má výnimočný ráz. Mnohí zvyknú vykonávať tzv. *kaparot*, pri ktorých zvyčajne prenášajú svoje hriechy na bieleho kohúta, z ktorého odpoľudnia pripravia pokrm pre chudobných spoluobčanov. *Cedaka* - dobročinnosť - sa uvádza ako spôsob, ktorým je možné napraviť mnoho hriechov. Dnes väčšina ľudí uprednostňuje *kaparot* vo forme bankoviek, ktoré sa vkladajú do pokladničiek pre núdznych, umiestnených v synagóge. S blížiacim sa večerom sa muži chystajú na *mikve* (rituálny kúpeľ), aby stihli prísť domov na poslednú „oddeľujúcu“ hostinu ešte pred západom slnka a potom odchádzajú do synagógy, v ktorej sa na *Jom kipur* zhromažďuje celá obec.

Jom kipur – 10. *tišri* – je pre mnohých najvýznamnejším dňom v židovskom kalendári. V tento deň odpustil Boh Izraelu zhotovenie zlatého teľaťa, v tento deň sa Abrahám obrezal a uzavrel tak zmluvu s Bohom. V tento deň židovskí veriaci vyznávajú v synagógach svoje hriechy. Mnohí sú odetí do bielych šiat predstavujúcich pohrebný odev. Biela farba tiež predstavuje veľkňazské rúcho a je farbou čistoty. Niektorí po celý deň stoja, aby zdôraznili, že na *Jom kipur* sú podobní stále stojacim anjelom, keď trávajú čas len v modlitbe, nejedia a nehrešia. Hovorí sa, že človeka 364 dní v roku ovláda zlý pud. Len jeden deň nad ním nemá silu – na *Jom kipur*.

Ako v mnohých iných prípadoch, aj tu má dôležité miesto číselná symbolika: Veľkňaz sa päťkrát ponára do očistného kúpeľa, *jom kipurová* modlitba má päť častí, päť je kníh Mojžišových a päť zmyslov neustále zvádza na hriech. Proti nim majú veriaci židia na *Jom kipur* päť zákazov, päťnásobne trápia svoje telo: 1. Nejedia a nepijú. 2. Nekúpu sa. 3. Nekrémuju sa a nepoužívajú kozmetiku. 4. Zdržiavajú sa sexu. 5. Na znamenie pokory nenesia koženú obuv.

¹²⁹ Porov. DIVECKÝ, Ján: *Židovské svätky*. Praha : Nakladatelství P3K, s. 33-39; pozri tiež: GREENWALD, Rabi Zeev.: *Šaarej halacha*. Praha : Agadah, 2008, s. 247- 254, 269-274.

Vážne chorý človek môže na *Jom kipur* jesť a piť, aj keď len v nevyhnutnej miere. Malé deti sa na *Jom kipur* nepostia. Tie väčšie (staršie ako 9 rokov) sa pomaly učia vydržať nejest' niekoľko hodín, aby po dosiahnutí náboženskej dospelosti (u dievčat v 12., u chlapcov v 13. roku) boli pripravení na prísny pôst. Pre všetkých ostatných je *Jom kipur* celodenným pôstom. V priebehu celého dňa vyslovujú v liturgii vyznanie hriechov – *Viduj*.¹³⁰

Spomienka na zosnulých - *hazkarat nešamot* (doslovne spomienka na duše) - sa koná na *Jom kipur* dopoludnia. Podobné spomienky sú súčasťou liturgie i pri ostatných biblických sviatkoch, na *Jom kipur* sú však najdôležitejšie, pretože v tento deň i v mene zosnulých prosia za odpustenie hriechov.

Židovský národ bol vyvolený Bohom na zvláštne poslanie, ktoré má plniť každý deň v roku. Rok má 365 dní, niektoré dni sú všedné, iné sviatočné. Najvyšším sviatkom je *Šabat*. *Jom kipur* je nazvaný *Šabat šabaton* (šabat šabatov). Raz v roku sa stretávajú tri svätosti - svätosť ľudská, svätosť miesta a svätosť času. Len raz v roku mohol veľkňaz vstúpiť do Svätyne svätých - na *Jom kipur*.¹³¹

4.3 Sukot – Sviatok stanov: radostné prežívanie posvätných dejín

Sviatok Stanov (Lv 23,33-44) nasleduje po *Jom kipur*, *Dni zmierenia*, a začína sa 15. *tišri*. Po vážnej atmosfére predchádzajúceho sviatku nastupujú sviatočné dni plné radosti a zábavy. Tento pútnický sviatok je zakotvený v biblických príkazoch. Počas siedmich dní sa v ňom prelínajú radosť a prejavy vďaky za úrodu s dôverou v prísľuby Hospodina. Spomína sa pri ňom na štyridsaťročné putovanie izraelského národa púšťou po vyslobodení z egyptského zajatia, ako sa vydal na púť do zaslúbenej zeme a na svojej ceste prebýval v stanoch.

Ku sviatku *Sukot* sa viažu dva zvyky. Prvý je stavba *suky* - provizórneho prístrešku, v ktorom židovské rodiny spolu s priateľmi trávajú sviatočné dni i noci. Stavbe *suky* je venovaná mimoriadna pozornosť. Dôležitou požiadavkou je, aby cez jej strechu bolo vidieť hviezdy na oblohe. *Pobyt v suke je obzvlášť radostnou zábavou pre deti*. K jej výzdobe prispievajú svojimi kresbami, papierovými vystrihovačkami, ale aj ovocím a zelenými halúzkami. Na bohato prestretom stole je okrem slávnostných jedál aj veľká ponuka maškrt.

Druhým zvykom je požehnávanie pomocou zväzku štyroch druhov. Je to zväzok troch vetví a jeden plod. Zväzok tvorí palmový list zvaný *lulav*, podľa ktorého sa nazýva celý zväzok, dve vetvičky vrbý – *arava* - a tri vetvičky myrty - *hadas*. Plod sa nazýva *etrog* a je to ovocie podobné citrónu.¹³² v období Druhého chrámu to už boli citróny. Pri požehnávaní sa zväzok drží v rukách podľa prísnych pravidiel a mávaním na šesť strán sa vyjadruje vedomie všadeprítomného Boha a prianie dobra celému svetu. Toto prianie obsahovalo pôvodne len prosbu o vlahu.

Aj keď je sviatok *Sukot* sprevádzaný veselosťou, texty liturgických kníh k tomuto sviatku (číta sa *Kniha Kohelet – Kazateľ*) pripomínajú pominuteľnosť života napriek bohatstvu pozemských statkov a

¹³⁰ Tu uvedený text je prekladom rabína K. E. Sidona z jomkipurového *machzoru*: *Bože náš a Bože našich otcov, prijmi našu modlitbu a neskryvaj sa pred našimi prosbami, veď sa k Tebe neobraciame s drzosťou a netvrdíme pred Tvojou tvárou, Pane, Bože náš a Bože našich otcov, že sme spravodliví a že sme nezhrešili, ale my a naši otcovia sme zhrešili!*

Sme vinní, zrádzali sme, kradli, ohovárali sme, navádzali na zlé, zvädzali sme k bezbožnosti, boli sme svojvoľní, páchali sme násilie, zľahčovali sme lož, radili konať zlo, klamali sme, boli sme ľahkomyselní, búrili sme sa, kliali, vzpierali sme sa, previnili sme sa, páchali zlo, utláčali sme druhých, boli sme zatvrdlívi, bezbožní, ničili sme, špinili, podvádzali!

Opustili sme tvoje dobré príkazy a zákony, tlačí nás naša vina. Ale Ty si spravodlivý vo všetkom, čo sa nám stane, lebo Ty si tvorcom pravdy a my sme bezbožní. Čo môžeme povedať Tebe, ktorý prebývaš na výsostiach a čo vysloviť pred Tvojou tvárou, ktorý máš sídlo v nebesiach, keď poznáš všetko skryté i zjavné? Ty poznáš záhady sveta a skryté tajnosti každého živého. Ty prenikáš až do vnútorností a skúmaš ľadviny i srdce. Niet ničoho, čo by Ti zostalo skryté a čo by uniklo tvojmu zraku. Nech teda pred Teba, Bože náš a Bože našich otcov, vystúpi prosba, aby si nám odpustil napriek našim hriechom a prepáčil nám napriek našim vinám a zmiloval sa nad nami napriek našim zlým skutkom.

Za to všetko, Bože odpustenia, odpusť nám, zmiluj sa nad nami a zmier sa s nami! (Preklad: autor).

¹³¹ Porov. DIVECKÝ, Ján: *Židovské svátky*. Praha : Nakladatelství P3K, 2005, s. 40-44.

¹³² Tieto štyri druhy rastlín majú bohatú symboliku a charakterizujú ľudské vlastnosti.

odsudzujú pýchu a lakomstvo, pretože do hrobu si nikto nevezme žiaden majetok. A k tomuto má prispieť aj pobyt v suke - provizórnom prístrešku.¹³³ *Tento sviatok je prejavom vďačnosti za úrodu, ale aj za duchovnú úrodu a dozrievanie v ľudskosti, charakternosti a láske.*

4.4 Simchat Tora - Radosť z Tóry

O tomto sviatku, ktorý ukončuje obdobie osláv Sukot, sa síce Tóra nezmieňuje, ale múdri učenci v stredoveku sa rozhodli, že keď sa ukončí celoročný cyklus čítania Tóry, má sa usporiadať slávnosť a cyklus sa môže opäť začať. Tóra je rozdelená na 54 sidier, paraší (oddielov). Každá sidra, paraša sa číta jeden týždeň a celá Tóra sa dočíta na Simchat Tora, sviatok radosti z Tóry. V ten deň sa číta posledná a prvá Sidra. Čítania Tóry sa môžu zúčastniť aj malí chlapci na znak odovzdávanie tradície z generácie na generáciu.

4.5 Tu bi-švat - Nový rok stromov

Jarný sviatok, ktorý je oslavou novovznikajúceho života. V biblickej literatúre je spomínaný len veľmi okrajovo. *Svoj význam nadobudol v súčasnosti, keď intenzívnejšie vnímame svoje životné prostredie a zodpovednosť človeka za stav prírody.*

15. švat – január - je síce v diaspóre ešte chladným obdobím, ale z Izraela sa rozšíril zvyk sadiť nové stromčeky, spojený s veselými oslavami. *Do sadenia stromčekov sa zapájajú predovšetkým deti a mládež.* Pri oslavách v kruhu rodiny alebo komunity nesmie chýbať misa s pätnástimi druhmi ovocia: datle, figy, svätajánsky chlieb, granátové jablká, olivy, mandle, hrozno, jablká, hrušky, vlašské orechy, lieskovce, gaštany, burske oriešky, mišpule a dule. Každému druhu je pripisovaný tajomný symbolický význam.

5. Pesach – Pascha, najväčšia udalosť a sviatok dejín spásy.

Najväčší sviatok vyvoleného Božieho ľudu je je slávnosť Paschy - Pesach, *Veľká noc*, ktorým si židovskí veriaci pripomínajú zázračné vyslobodenie z egyptského otroctva so všetkými nasledujúcimi udalosťami na ceste do prisľúbenej Zeme. Je to okrem iného aj *veľmi silný a účinný spôsob odovzdávania a prežívania viery.*

5.1 Štyri názvy sviatku

Pesach má štyri základné aspekty, ktoré spolu vytvárajú mozaiku prvého z troch biblických pútnických sviatkov roka:

1. CHAG HAPESACH - sviatok prekročenia, súvisí s poslednou z egyptských rán,
2. CHAG HAMACOT - sviatok macesov (nekysnutého chleba), symbolika východu z Egypta,
3. CHAG HACHERUT - sviatok slobody, oslobodenia z egyptského otroctva,
4. CHAG HAAVIV - sviatok jari, hospodársky charakter sviatku.

Pascha predstavuje výrazne národný sviatok (Ex 12). Východ z Egypta a darovanie Tóry predstavujú dva rozhodujúce momenty, ktoré dodnes formujú naše chápanie „židovstva“ – jeho „nacionálny“ (Pascha, východ z Egypta) a náboženský rozmer (Šavuot, darovanie Tóry).

Maca (nekvasený chlieb) sa stala symbolom sviatku Pesach. Počas neho židovskí veriaci sedem (mimo Izraela osem) dní jedia len nekysnuté potraviny. Macesy, nekvasený chlieb, pripomínajú východ z Egypta, ktorý sa udial v takej náhlivosti, že nebolo času nechať chlieb vykysnúť. Urýchlený odchod z Egypta odráža hlbokú vieru vychádzajúcich. Vieru v šťastný koniec ich putovania púšťou, do

¹³³ Porov.: KAMENICKÁ, V.: *Židovské sviatky a kolobeh života*. Vzdelávacie texty. Bratislava, 2014, s. 24-43; pozri tiež: GREENWALD, Rabi Zeev.: *Šaarej halacha*. Praha : Agadah, 2008.

ktorej vstúpili vedení Božím poslom, Mojžišom. Maces tiež symbolizuje jednoduchosť a pokoru, opak “pretvárky” a “nadutosti” kysnutého cesta, ktoré symbolizuje *jecer haha*, zlý sklon človeka.

Židovskí veriaci sláviaci *Pesach* nielenže nesmú *chamec* jesť, nesmú ho ani vlastniť. Preto sa snažia staré zásoby kysnutých potravín pred *Pesachom* dojesť. Zbytok musia predať alebo zničiť. 13. *nisana* večer (vlastne už 14.) hľadáajú vo svojich už uprataných domoch *chamec* (tzv. *bdikat chamec*). So sviečkou v ruke pátrajú po všetkých škárach a zákutiach svojich príbytkov tak, ako si majú preskúmať zákutia svojho vnútra a zbaviť sa prípadnej nadutosti. Nájdený *chamec* starostlivo uložia a ráno spália. 14. *nisana* cez deň sa prvorodení postia tzv. Pôst prvorodených na pamiatku ich záchrany pri desiatej egyptskej rane. Pätnásteho začína vlastný sviatok. Prvé dva dni (v Izraeli prvý deň) usporiadajú sederovú večeru. Posledné dva dni sú spojené s rozdelením Rákosového mora a jeho prechodom. Štyri dni medzi veľkými sviatkami nazývajú *Chol hamoed*, všedné dni sviatku.

5.2 Pesaschové dni

14. nisan	15.-16. nisan	17.-20. nisan	21.-22. nisan
<i>Bdikat hamez</i>	<i>Jom tow, seder</i>	<i>Chol hamoed</i>	<i>Jom tow</i>

Prvé dva dni (v Izraeli prvý deň) sviatku *Pesach* sa usporadúvajú slávnostné večere. Tieto večere sa označujú ako sederové večere, pretože slovo *seder* znamená hebrejsky “poriadok” a táto večera má svoj po stáročia ustálený priebeh. Scenár večera je v tradičnej forme zapísaný v knihe, ktorú nazývajú *Hagada* (Rozprávanie).¹³⁴ Hlavným zmyslom *sederu* je rozprávať deťom (a nielen im) o východe z Egypta, pripomenúť si udalosti dávnej histórie a poučiť sa z nej pre súčasnosť. Večer začína ako každý sviatok a *šabat*, zapálením sviečok. Nasleduje (opäť ako každý sviatok a *šabat*) *kидуš* – požehnanie sviatočného dňa pohárom vína. Na rozdiel od ostatných sviatkov nezačína v tejto chvíli domáca pani nosiť jedlo na stôl, ale začína sa čítať text *Hagady*. Najmladší účastník pri stole kladie otcovi predpísané otázky a pred všetkými prítomnými sa tak postupne odкрýva príbeh o zotročení a oslobodení, o egyptských ranách, o obeti pesachového baránka, obídení židovských domov v Egypte a záchrane našich prvorodených, o prechode Rákosovým morom a darovaní Tóry. Stávajú sa súčasťou diskusie učených rabínov staroveku, čítajú o štyroch synoch – múdrom, zlom, jednoduchom a o tom, ktorý sa nevie pýtať. Sederová večera má štrnásť častí.

5.3 Historické súvislosti

V čase, keď sa staval jeruzalemský chrám, bolo povinnosťou každého muža priniesť 14. *nisana* pesachového baránka na pripomienku baránka, ktorého obetovali Židia v Egypte pred desiatou, poslednou egyptskou ranou. S obetným baránkom sa muži vracali dolu do jeruzalemských ulíc a s rodinami slávili východ z Egypta, pili štyri poháre vína a jedli mäso baránka, macesy a horké byliny.¹³⁵

Ku správne mu pochopeniu významu obeti pesachového baránka si museli uvedomiť, že egyptská ríša dosahovala maximum vtedajšieho kultúrneho a hospodárskeho rozvoja človeka a Egyptčania pozerali na baránka ako na svoje božstvo. Zarezanie baránka, egyptskej modly a symbolu, znamenalo koniec otročenia Egyptu (vo fyzickom i duchovnom ponímaní) a skutočný zrod nového židovského národa, ktorý sa zrieka pohodlia neslobody, zrieka sa modloslužby a odchádza do neistoty slobody, aby našiel svojho Boha, prijal Tóru a usadil sa vo vlastnej krajine – v Izraeli. Krv obetovaného baránka

¹³⁴ *Hagada na Pesach*. Kraków, Budapest, 2008. ISBN 978-83-89129-96-3

¹³⁵ Porov. GREENWALD, Rabi Zeev.: *Šaarej halacha*. Praha : Agadah, 2008, s. 326-333; pozri tiež: ŠTRBA, B.: *Pesach ako záver i začiatok. K problematike porozumenia masoretského a gréckeho textu Joz 5,10-12*. In: *Biblia a współczesność. Konferencja naukowa*. Gorlice : Diecezjalny Ośrodek Kultury Prawosławnej „ELPIS“, 2016. ISBN 978-83-63055-29-5.

bola použitá na označenie židovských domov v Egypte, čím boli osoby nachádzajúce sa v nich uchránené od desiatej rany – pobotia prvorodených. Prečo? Aký zmysel má označiť si dvere baránkovou krvou? Verejne obetovať jedno z posvätných božstiev bolo v Egypte chápané ako hrdelný zločin. Splnenie príkazu pesaschovej obety teda odráža odvahu a pevnosť odhodlania urobiť rozhodujúci krok k opusteniu egyptského prostredia (mysleného nielen geograficky). Bolo tým jasne vyriešené: „My nie sme Egyptania“. Preto Boh pri desiatej rane ušetril židovské domy.

5.4 Priebeh paschálnej večere

Počas *sederu* zje každý stolujúci tri macesy na pripomenutie troch praotcov – Abraháma, Izáka a Jakuba. Každý z macesov tiež predstavuje jednu z troch častí židovského národa: Kňazov, Levitov a Izraelitov. Stredný, rozlomený maces predstavuje chudobného človeka, ktorý sa často zmieri i s polovičnou porciou jedla. Maces znamená nielen ochudobnený – nekvasený chlieb, ale tiež chlieb chudobných. Je ešte jeden dôvod delenia macesu. Deti, ktorým predovšetkým je pesaschový príbeh určený, sa pokúšajú odloženú polovicu macesu otcovi „ukradnúť“ a po hostine prinútiť rodičov k vypísaniu odmeny nálezcovi strateného macesu. Tento zvyk udržuje deti i v neskorých nočných hodinách v bdelosti, v napätí a sústredení.

Rabíni prikázali vypiť pri sederovej večeri štyri poháre vína. Je mnoho dôvodov tohto príkazu. Z najznámejších uvádzame:

1. Tóra uvádza štyri výrazy (štyri stupne) oslobodenia z otroctva:
„Vyviedol som vás, vymanil zo služby, vykúpil som vás a vzal som si vás za národ“.
1. Štyri poháre vína sa objavili vo faraónovom sne, ktorý vysvetlil Jozef.
2. Židia majú podľa tradície prejsť štyrmi exilmi (a štyrmi vykúpeniami)
– babylonským, perzským, gréckym a rímskym.
3. Štyri poháre odrážajú zásluhy štyroch pramatiek – Sary, Rebeky, Ráchel a Lie.
4. Štyroch vecí sa Židia v Izraeli držali, a zaslúžili si tak záchranu z otroctva:
– vyvarovali sa smilstva, ohovárania, zachovali si svoju reč a svoje hebrejské mená.

Na znamenie slobody sa pri sederovej večeri jej účastníci nakláňajú na ľavú stranu, pričom sa opierajú o operadlá a vankúše. Taký bol už dávny zvyk – slobodní ľudia jedávali na lehátkach, opierali sa o ľavý lakeť a jedli len pravou rukou. Takto jedia macesy a pijú víno. Len horké byliny jedia vzpriamene, lebo ony nepredstavujú ich slobodu, ale naopak horkosť ťažkého otroctva.

Pred začiatkom vlastného *sederu* musia usporiadať symbolické pokrmy na špeciálnej mise. Ako? Je niekoľko zvykov, tu je priblížený zvyk, ktorý spomína pražský rabi Löw:

ZROA: pečené hydiové krídlo (kosť s mäsom), ktoré predstavuje pesachového baránka

BEJCA: varené vajce (tradičné smútočné jedlo) pripomína zničený chrám, ale tiež symbolizuje židovský národ, a to prostredníctvom svojej zaujímavej vlastnosti: čím dlhšie sa varí, tým sa stáva tvrdším, tak ako ťažkosti časov posilňujú židovské povedomie. Podľa iných predstavuje vajce slávnostnú obeť, ktorá bola prinášaná spolu s baránkom.

MAROR: horké byliny, symbol ťažkostí egyptského otroctva a faraónových príkazov zabíjať židovských novorodencov vhođením do vôd Nílu. Najčastejšie sa používa strúhaný chren alebo rímsky šalát.

CHAROSET: sladká hmota z jabĺk, orieškov, datlí, škoric a červeného vína na znamenie malty, s ktorou boli židovskí otroci nútení pracovať, a krvi, ktorá bola v Egypte vyliata.

KARPAS: zelenina, väčšinou petržlen alebo zemiak. Tiež pripomína zotročenie a prácu s hlinou.

MEJ MELACH: miska so slanou vodou predstavuje slzy, ale tiež rozdelené Rákosové more.

5.5 Piesne pri slávnosti

K sederovej večeri neodmysliteľne patria i piesne na tradičné nápevy. Dve najznámejšie sú:

Ma ništana (Čo odlišného je (v tejto noci)) – pieseň 4 otázok najmladšieho účastníka sederovej večere) a *Echad mi jodea* (Kto vie, čo je jeden? – záverečná pieseň *sederu*).

Kto je jeden?	Boh je jeden.
Čo sú dva?	Dve sú tabule Desatora.
Kto boli traja?	Traja boli praotcovia – Abrahám, Izák a Jakub.
Kto boli štyri?	Štyri boli pramatky – Sára, Rebeka, Ráchel a Lia.
Čoho je päť?	Päť je častí Tóry, päť kníh Mojžišových.
Čoho je šesť?	Šesť je častí Mišny, dielov Talmudu.
Čoho je sedem?	Sedem je dní v týždni.
Čoho je osem?	Osem je dní do obriezky.
Čoho je deväť?	Deväť je mesiacov do pôrodu.
Čoho je desať?	Desať je príkazov Desatora.
Čoho je jedenásť?	Jedenásť je hviezd v Jozefovom sne.
Čoho je dvanásť?	Dvanásť je kmeňov Izraela. Dvanásť je Jakubových synov.
Čoho je trinásť?	Trinásť je Božích vlastností milosti.

V *Hagade* sa účastníci *sederu* zoznamujú so štyrmi synmi: múdрым, zlým, jednoduchým a tým, ktorý sa ešte nevie pýtať. Prečo? Otcovia a matky si majú uvedomiť, že každý si vyžaduje pri výchove osobitný prístup, že je treba zohľadniť dispozície dieťaťa. Inak sa treba venovať nadanému, inak pomalšiemu dieťaťu. Existuje ešte iný komentár, ktorý chápe štyroch synov ako štyri generácie, ktoré sa zídu pri sederovej večeri. Múdry syn predstavuje najstaršiu generáciu, ktorá Tóru nielen pozná, ale aj sa jej pridríža. Múdremu synovi sa narodil zlý syn, ktorý predstavuje generáciu, ktorá od Tóry vedome odstúpila. Deti tejto generácie – jednoduchí – doma žiadne židovské vzdelanie nedostali, rodičia ich k ničomu neviedli. Deti týchto detí sa už ani nevedia pýtať, veď ich rodičia nič nevedia a ich prarodičia od Tóry odstúpili. V USA sa objavil ešte jeden doplnený variant tohto príbehu – v ňom vystupuje piaty syn. To je ten, ktorý na *seder* ani nepríde.

5.6 Čítania pri slávnosti¹³⁶

Na *šabat*, ktorý pripadá na sviatok *Pesach*, sa číta okrem časti Tóry i *Kniha Pieseň piesní - Šir haširim*. Podľa židovskej tradície je táto pieseň alegorickým vyjadrením vzťahu Izraela a Boha, ktorí sú v knihe zastúpení milencom a milenkou. Veľkú zásluhu o zachovanie tejto knihy má rabi Akiva, ktorý ako prvý odkryl jej tajomstvo a spoznal, že päť vrcholov uvedeného mileneckého vzťahu:

„Zväzok myrty je môj milý, leží medzi mojimi prsníkmi.

Ľavicu má pod mojou hlavou a pravícou ma objíma.

Našla som svojho milovaného, chytím ho a už ho nepustím.

Prišiel som do sadu, sestra moja, nevesta.

Ľavicu má pod mojou hlavou a pravícou ma objíma“,

zodpovedá piatim vrcholom vzťahu Izraela k Bohu (postavenie *Miškanu*, stavba prvého chrámu, druhý chrám, hamoneovské kráľovstvo a prorokovaný tretí chrám.)

¹³⁶ Porov. Čtení z Tóry a haftarot. In: *Sidur Adir ba-marom. Modlitební kniha pro všední dny, šabat a svátky s paralelným českým překladem a komentářem*. Praha 2009 / 5769, s.649-663.

Prečo sa práve na *Pesach* číta *Šir haširim*? Pretože Sviatok *Pesach* slávený na jar je oslavou slobody človeka. Slobodný človek si rád spieva a jar je čas rozletu. *Šir haširim* nám má ukázať spôsob, ako zachádzať so získanou slobodou.

21. *nisana* – posledný deň sviatku *Pesach* (mimo Izraela dva dni) – si židovskí veriaci pripomínajú zázrak prechodu cez Rákosové more. 21. *nisan* je mimochodom dňom, kedy uložila zúfalá Mojžišova matka svojho syna do košíka a pustila ho po rieke Níl v ústrety osudu. O osemdesiat rokov neskôr sa pred utekajúcimi otrokmi roztvorilo more a zachránilo ich pred prenasledovateľmi na čele s faraónom. Tento deň bolo potvrdené vyslobodenie Židov z egyptského otroctva.¹³⁷

6. *Šavuot* - sviatok Týždňov: darovanie Tóry

Sedem týždňov po *Pesachu* (6. - 7. *sivan*) sa oslavuje veľký pútnicky sviatok *Šavuot* - Sviatok Týždňov (Dt 16,9-17), sviatok radosti. Je to obdobie žatvy, počas ktorého veriaci prinášali do Jeruzalemského chrámu obete z prvej úrody obilnín. V súčasnosti pripomínajú poľnohospodársky význam sviatku zelené vetvičky a kvety, ktorými sú vyzdobené synagógy. Pripomínajú aj tradíciu, podľa ktorej zakvitla púšť v deň, keď na hore Sinaj bola židovskému národu darovaná Tóra, ktorá zásadne zmenila jeho osud.

„Liturgia zahŕňa *Halel*¹³⁸, predpísané čítanie z Tóry a *Musaf*¹³⁹ - dodatočnú modlitbu či bohoslužbu, ktorá pripomínala zvláštne obety prinášané v Chráme. Táto liturgia obsahuje aj Desatoro prikázaní.“¹⁴⁰ *Desatoro naprogramoval El Šaddaj – Všemohúci Boh do srdca každého človeka, preto každý človek svedomím môže rozoznať dobré od zlého vo svojom srdci.*

Veriaci sa schádzajú k spoločným modlitbám, štúdiu textov Tóry a prednáškam. Pretože učenie Tóry sa prirovnáva k materskému mlieku, z ktorého pramení múdrosť, je zvykom jesť mliečne jedlá (napríklad tvarohové koláče *blinches* či palacinky s tvarohom).¹⁴¹

7. Synagóga - *bejt ha-kneset*: dom modlitby

Synagóga je samostatná budova, ktorá je majetkom židovskej náboženskej obce. Schádzajú sa v nej veriaci ku každodennej modlitbe, ale aj ku komunitnej vzdelávacej a spoločenskej činnosti. Slovo synagóga je gréckeho pôvodu. Židovským označením synagógy je *bejt ha-kneset*, dom zhromaždenia alebo *bejt tfila*, dom modlitby. Po roku 70 občianskeho letopočtu nahradili zničený Jeruzalemský chrám synagógy a stali sa centrom židovského náboženského a komunitného života.

Architektúra synagóg sa menila a prispôbovala sa dobovému štýlu a prostrediu, avšak niektoré znaky zostávajú tradičné. Základná požiadavka je umiestnenie svätostánku - *aron ha-kodeš* - na východnej stene, aby bol orientovaný smerom na Jeruzalem a podľa požiadaviek *halachy*, židovského zákona stál oproti vchodovým dverám.

Vo svätostánku sú uložené posvätné zvitky Tóry. Svätostánok oddeľuje od ostatného priestoru *parochet*, synagogálna opona. Pred svätostánkom visí *ner tamid*, večné svetlo, ktoré tak ako kedysi v Jeruzalemskom chráme symbolizuje Božiu prítomnosť. *Bima*, *almenor* býva umiestnený v strede priestoru. Je to vyvýšený pult, na ktorom sa číta Tóra. Po pravej stránke od svätostánku je *amud*, pult pre kantora, ktorý vedie bohoslužby.

¹³⁷ Porov. DIVECKÝ, Ján: *Židovské svátky*. Praha : Nakladatelství P3K, 2005, s. 16-22.

¹³⁸ Porov. Halel. In: *Sidur Adir ba-marom. Modlitební kniha pro všední dny, šabat a svátky s paralelným českým překladem a komentářem*. Praha 2009 / 5769, s.495-500.

¹³⁹ Porov. *Sidur Adir ba-marom. Modlitební kniha pro všední dny, šabat a svátky s paralelným českým překladem a komentářem*. Praha 2009 / 5769, s.355-459.

¹⁴⁰ NEWMAN, J. – SIVAN, G.: *Judaismus od A do Z. Slovník pojmů a terminů*. Praha : Sefer, s.r.o. 1992, s. 205.

¹⁴¹ Porov. KAMENICKÁ, V.: *Židovské svátky a kolobeh života*. Vzdělávací texty. Bratislava, 2014, s. 40.

Svätostánok (skriňa, archa na uloženie zvitkov Tóry) - *aron ha-kodeš* - je umiestnený na východnej stene synagógy smerom k Jeruzalemu. Priestor na uloženie zvitkov je uzatvorený dvierkami a prekrytý synagogálnou oponou – *parochet*, a drapériou - *kaporet*. Nad svätostánkom bývajú umiestnené *tabule Desatora*. Ich text je zväčša uvedený v skrátenej hebrejskej verzii. Základné morálne príkazy, ktoré odovzdal Mojžišovi Boh na hore Sinaj, boli vyryté do dvoch kamenných dosiek. Podľa tradície sa darovanie *Desiatich prikázaní* Izraelitom uskutočnilo sedem týždňov po odchode z Egypta. Keď Mojžiš našiel židovský ľud, ako sa modlí ku zlatému teľaťu, tieto dosky rozbil. Neskôr boli nahradené novými s rovnakým textom. Desat' záväzných príkazov na kamenných doskách bolo uložených vo svätostánku, ktorý stál v stane zmluvy a neskôr v prvom Jeruzalemskom chráme. Desatoro je výnimočné svojou obsažnosťou a celosvetovým významom. Formuje podstatu judaizmu a prirodzeného zákona civilizovaných národov.

Ženskú časť synagógy oddeľuje od mužskej časti *mechica* – prepážka, alebo súčasťou interiéru je galéria pre ženy. Keďže ani poškodené texty obsahujúce Božie meno sa nesmú zničiť, ukladajú sa do *genizy*, priestoru v synagóge a rituálne sa pochovávali na cintoríne. V súčasnosti je na Slovensku zachovaných 106 synagóg. Svojmu pôvodnému účelu však slúži iba necelá desiatka z nich.¹⁴²

Záver pozemského života

***Chevra kadiša* (posvätný spolok)**

Celý život je prípravou na smrť, ktorá je vrcholom života - stretnutím sa s Bohom Otcom. Žalmista hovorí: „Ja sa však spolieham na teba, Jahve, a vyznávam, že si môj Boh“ (Ž 31,15). Izaiášovi Boh zjavil: „Zničí smrť navždy Pán, Jahve zotrie slzu z každej tvare a hanbu svojho ľudu odstráni, z celej zeme...“ (Iz 25,8). Veľké knieža archanjel Michal povedal Danielovi: „A mnohí z tých, čo spia v prachu zeme, sa prebudia, jedni na večný život, iní na hanbu a večné zavrhnutie.“ (Dan 12,2).

Príprava tela na pochovanie sa koná dôstojne, so zachovaním prísnych rituálnych predpisov. Dôležitou súčasťou je *tahara*, očistenie tela. Nasleduje oblečenie do bieleho простého odevu, *kitl* alebo *tachrichim*, ktorý má sedem častí. Na odeve nie sú žiadne vrecká. Oblečené telo sa ukladá do jednoduchej drevenej truhly alebo sa uloží na nosidlá, na ktorých sa nesie k hrobu. V niektorých komunitách sa zosnulému kladie pod hlavu vrecúško s hlinou zo zeme Izrael. Pohreb sa musí uskutočniť do 24 hodín od úmrtia, cez deň, nie však počas *Šabatu* a ostatných sviatkov. Odprevadenie zosnulého na jeho poslednej ceste je prejavom úcty a súcitu s pozostalými. Počas rozlúčky zo zosnulým sa spomínajú jeho dobré vlastnosti a činy. *Hesped*, rozlúčkový prejav, môže predniesť príbuzný, dobrý priateľ alebo učený rabin. Poslednou prst'ou zeme vhodenej do hrobu sa začína smútočné obdobie, *Šiva*. Sedem dní smútku začína bezprostredne po odchode z cintorína. Za rodičov sa drží smútok celý nasledujúci rok.

Miesto pochovania označuje *maceva*, náhrobok. V Izraeli ho stavajú po troch mesiacoch od úmrtia, v *diaspóre*, na území mimo Izraela, po dvanástich mesiacoch. Nápis na náhrobku obsahuje hebrejské alebo občianske meno zosnulého a dátum úmrtia. Text je doplnený začiatočnými písmenami citátu. „*Nech je jeho / jej duša prijatá do zväzku živých*“.

Chevra kadiša, doslovne svätý spolok, je židovská charitatívna organizácia, ktorej poslaním je starostlivosť o chudobných, chorých a zosnulých i o trúchliacu rodinu. Členovia spolku vykonávajú svoje poslanie nezištne. Vysoké požiadavky sa kladú na ich zbožnosť a bezúhonnosť. Na podporu nemajetných prispievajú členovia spolku pravidelnými finančnými prostriedkami, ale vyberajú aj milodary od členov komunity. Navštevujú chorých, sú prítomní pri umierajúcich a podľa rituálnych predpisov pripravujú a vykonávajú pohreb zosnulého.

¹⁴² Porov.: KAMENICKÁ, V.: *Židovské sviatky a kolobeh života*. Vzdelávacie texty. Bratislava, 2014, s. 10-14; pozri tiež: NEWMAN, J. – SIVAN, G.: *Judaizmus od A do Z. Slovník pojmov a termínů*. Praha : Sefer, s.r.o. 1992, s. 194-196.

K výročným udalostiam spolku patria výročné zhromaždenia, ku ktorým si jej členovia dávajú zhotovovať krčahy zdobené motívami z činnosti spolku.¹⁴³

Na niektorých náhrobných kameňoch sú vyobrazenia symbolizujúce meno, povolanie zosnulého alebo obrazový symbol vyjadrujúci zármutok či charakter zosnulého. Špeciálne symboly – žehnajúce ruky a džbány sú zobrazované na náhrobkoch príslušníkov kňazských, kohenských a levitských rodov.

Na náhrobky sa ukladajú kamienky. Znamenajú trvanlivosť spomienky, lebo kvet zvädne, ale kameň odolá času.

Chasidským¹⁴⁴ zvykom je kladenie ceduliek so želaniami a prosbami na hroby významných rabínov. Podľa tradície môže želania splniť iba Boh, ale duše cnostných zosnulých sa môžu prihovoriť za osobu či spoločenstvo.¹⁴⁵

Záver

Odovzdávanie viery v rodine a príprava detí do života sú najväčšími prejavmi lásky k blížnemu (Lv 19,18) a testom lásky k Bohu (Dt 6,4-9). Viera je podľa Biblie prameňom a stredobodom celého náboženského života. Človek vierou odpovedá na zámer, ktorý Boh uskutočňuje v čase. Kráčajúc v šľapajach Abraháma, »otca všetkých, čo veria« (Rim 4,11), vynikajúce postavy SZ žili a zomreli vo viere (Hebr 11), ktorú Ježiš »privedie k dokonalosti« (Hebr 12,2).

Hebrejská zásoba slov, označujúcich vieru, je pestrá; to odráža zložitost' duchovného postoja veriaceho. Osobitne však vynikajú dva slovné korene: *aman* (porov. amen) vyvoláva predstavu pevnosti a istoty; *batach* zasa predstavu bezpečnej ochrany a dôvery.¹⁴⁶

Boh povoláva Abraháma, ktorého otec »slúžil iným bohom« v Chaldejsku (Joz 24,2; porov. Jdt 5,6nn), a sľubuje mu zem a početné potomstvo (Gn 12,1n). Abrahám »proti nádeji v nádej uveril« (Rim 4,19n), »uveril Bohu« (Gn 15,6) a v jeho slovo, poslúchne toto povolanie a postaví svoj život na tomto prisľúbení. V deň skúšky jeho viera bude schopná obetovať syna, v ktorom už sa uskutočňuje prisľúbenie (Gn 22). Abrahám sa vtedy stane »otcom mnohých národov« (Gn 17,5; Rim 4,17n): všetkých tých, ktorých viera spojí s Ježišom.

Štúdiom prameňov a literatúry sme sa chceli zoznámiť so spôsobom, akým židovské rodiny odovzdávajú vieru svojim deťom v jednotlivých etapách života. Božie zjavenie obsiahnuté v Starom zákone – TANACH - je naším spoločným prameňom života. Patriarcha Abrahám, otec vyvoleného Božieho národa, je aj náš otec vo viere. Desatoro Božích prikázaní a hlavné prikázanie lásky k Bohu a blížnemu, ktorého zmysel bol konkrétne rozvinutý prostredníctvom udalostí dejín spásy, sú aj pre nás podstatnými normami pre život.

V štúdiu sme chceli predložiť obraz o procese postupného rozvoja narodeného dieťa, ktorého medzníky predstavujú jednotlivé udalosti jeho telesného aj duchovného dozrievania v rodine prepojeného so školou aj s náboženskou obcou. Inšpirovaní deklaráciou o medzináboženskom dialógu *Nostra aetate*, ktorá je plodom Druhého vatikánskeho koncilu (1962-1965), chceme ešte viac rozšíriť tento nádejný dialóg a hodnotný spôsob komunikácie, ktorý už dlhší čas vedie aj Teologická fakulta Trnavskej univerzity prostredníctvom série podujatí s názvom *Otvorené dvere* a tiež mnohými konferenciami a kongresmi, vrátane vedeckých výskumov o situácii rodiny.¹⁴⁷

¹⁴³ Múzeum židovskej kultúry prezentuje vo svojej expozícii dva vzácne džbány senickej *chevry kadiše* z roku 1734 a 1776.

¹⁴⁴ Chasidi sú prívrženci hnutia, ktoré úzkostlivo dodržiava tradíciu, predpisy a prax konania dobrých skutkov. Porov.: KAMENICKÁ, V.: *Židovské sviatky a kolobeh života*. Vzdelávacie texty. Bratislava, 2014, s. 56-57; pozri tiež: NEWMAN, J. – SIVAN, G.: *Judaizmus od A do Z. Slovník pojmu a terminů*. Praha : Sefer, s.r.o. 1992.

¹⁴⁶ *Slovník biblickej teológie*. Ed. Xavier Leon Dufour. Trnava : Dobrá kniha, 2015.

¹⁴⁷ Jozef Matulník a kolektív: *Analýza religiozity mladých katolíkov na Slovensku. Poznatky zo sociologického výskumu*. Trnava : Dobrá kniha, 2014. ISBN 978-80-7141-884-9.

The transmission of the faith in the families belonging to the chosen people of the Old Testament

Summary

In a Jewish family, the birth of a child is seen as a gift and a miracle, the fulfilment of the biblical commandment of Genesis “*Be fruitful and multiply, and fill the earth*” (Gen 1:28). Childbirth is considered to be the most important event in the family. Circumcision, *Brit Mila*, is one of the most significant Jewish rituals, commemorating the covenant with God (17: 9-14). Jewish parents provide children with human and spiritual formation. TANACH is the basic guide to the education and the process of transmitting the faith. Boys are considered as religiously mature when they reach the age of 13. At the solemn ceremony of the *Bar Mitzvah* - the son of the covenant - it is for the first time that a boy is invited to publicly read from the *Torah*, which is only possible after the proper preparation in reading and reciting the Hebrew text, but also in the knowledge of religious ceremonies. *Shabbat*, for the chosen people of God, is the most holy and important day whose meaning consists in celebrating the Lord and passing on the faith and culture to children. Every Jewish believer prays *Šema Israel* in the morning and evening. One of the basic commands of Judaism is to live the communion of life and love between a man and a woman in marriage fostered by prayers for blessing prayed when observing the holidays *Rosh Hashanah* and *Yom Kippur*, *Pesach*, *Shavuot*, *Sukkot* and other festivities characterised by their own religious and social particularities and celebrated at home or in the synagogue. Education constitutes one of the highest values in Judaism. At the end of life, accompanying the deceased on their last journey is a sign of respect and compassion for the bereaved. Preparation of the body for the burial is done with dignity being regulated by strict ritual instructions. The objective of the study, written in the spirit of interreligious dialogue according to the *Nostra Aetate* Declaration, is to seek mutual spiritual enrichment while being on the way towards deeper religious knowledge.

Keywords: God, family, children, faith, transmission of the faith, holidays, life

Pramene a literatúra

Biblia Hebraica Stuttgartensia, quae antea cooperantibus A. Alt, O. Eissfeldt, P. Kahle ediderat R. Kittel. Editio funditus renovata ediderunt K. Eliger et W. Rudolph. Textum Masoreticum curavit H. P. Rüger. Masoram elaboravit G. E. Weil. Editio quarta emendata opera H. P. Rüger. Stuttgart : Deutsche Bibelgesellschaft, 1990, 1574 s. ISBN 3-438-05219-9. Editio funditus renovata. Textum Masoreticum curavit H. P. Rüger Masoram elaboravit G. E. Weigel. Editio quinta emendata opera A. Schenker. Stuttgart : Deutsche Bibelgesellschaft, 1997, 1574 s. ISBN 978-3-438-05219-3.

Biblia Jerozolimska. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum, 2006, 1803 s. ISBN 83-7104-519-1.

Biblia: Slovenský ekumenický preklad s deuterokanonickými knihami. Banská Bystrica : Slovenská biblická spoločnosť, 2008, 1250 s. ISBN 978-80-85486-50-6.

BIBLE Písmo svaté starého a nového zákona (včetně deuterokanonických knih). Český ekumenický preklad. Praha : Česka biblická společnost, 2001.

DIVECKÝ, J.: *Židovské svátky*. Praha : Nakladatelství P3K, 2005.

DUKA, D.: *Úvod do Písma svatého Starého zákona*. Praha : pro kazatelské středisko Československé provincie Řadu kazatelů vydalo Editio Sti. Egidii v. o. s., druhé rozšířené vydání, Praha 1992, 177 s. ISBN 80-901252-5-5.

HERIBAN, Jozef: *Príručný lexikón biblických vied*. Rím : SÚSCM, 1992. 1 348 s.

HERIBAN, Jozef: *Úvody do Starého i Nového zákona s výberovou a tematicky zoradenou bibliografiou*. Rím; Trnava : SÚSCM; SSV, 1997, 477 s. ISBN 80-7162-191-9.

Jeruzalémská Bible. Praha : Krystal OP, 2009, 2229 s. ISBN 978-8071-95-389-0.

Jeruzalemska Biblija. Zagreb : Kršćanska sadašnjost, 1996, 1814 s. ISBN 953-151-007-5.

KAMENICKÁ, V.: *Židovské sviatky a kolobeh života*. Vzdelávacie texty. Bratislava, 2014.

Komentár k Starému zákonu 1. zväzok: Genezis. Ed. Peter Dubovský. Trnava : Dobrá kniha, 2008, 828 s. ISBN 978-80-7141-626-5.

Komentár k Starému zákonu 2. zväzok: Abdiáš, Jonáš, Micheáš. Ed. Peter Dubovský. Trnava : Dobrá kniha, 2010, 320 s. ISBN 978-80-7141-690-6.

Komentár k Starému zákonu 3. zväzok: Exodus. Ed. Jozef Tiño. Trnava : Dobrá kniha, 2013, 948 s. ISBN 978-80-7141-766-8.

Komentár k Starému zákonu 4. zväzok: Ozeáš, Joel, Amos. Ed. Peter Dubovský, Helena Panczová, Jozef Tiño. Kežmarok : Vydavateľstvo Vivit, 2015, 542 s. ISBN 978-80-8175-003-8.

Komentár k Starému zákonu 5. zväzok: Žalmy 51 - 75. Ed. Bohdan Hroboň. Trnava : Dobrá kniha, 2017, 691 s. ISBN 978-80-8191-066-1.

Komentáre a marginálne Jeruzalemskej Biblie k Pentateuchu. Trnava : Dobrá kniha, 1998, 259 s. ISBN 80-7141-187-6.

Lexikon in Veteris Testamenti Libros. Ed. Ludwig Koehler. Leiden : E. J. Brill, 1985, 1138 s. ISBN 9004 07639 5.

Jozef Matulník a kolektív: *Analýza religiozity mladých katolíkov na Slovensku. Poznatky zo sociologického výskumu.* Trnava : Dobrá kniha, 2014. ISBN 978-80-7141-884-9.

Międzynarodowy komentarz do Pisma Świętego. Ed. Waldemar Chrostowski. Warszawa : Verbinum, 2000, 1877 s. ISBN 83-7192-105-5.

NEWMAN, J. – SIVAN, G.: *Judaizmus od A do Z. Slovník pojmu a terminu.* Praha : Sefer, s.r.o. 1992.

Neue Jerusalem Bibel : Einheitsübersetzung mit dem Kommentar der Jerusalem Bibel. Freiburg im Breisgau : Herder, 1991. ISBN 3-451-20002-3.

Nova Vulgata Bibliorum Sacrorum. Editio typica altera. Vatican : Libreria editrice Vaticana, 1986, 2316 s. ISBN 88-209-1922-7.

PÁPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISIA: *Interpretácia Biblie v Cirkvi.* Spišská Kapitula, Spišské Podhradie : Kňazský seminár biskupa Jána Vojaššáka, 1995, 137 s. ISBN 80-7142-024-7.

Pentateuch : Päť kníh Mojžišových s komentármi Jeruzalemskej Biblie. Trnava : Dobrá kniha, 2004, 289 s. ISBN 80-7141-447-6.

Pět knih Mojžišových. Překladem českým opatřili rabíni: Dr. Isidor Hirsch a Dr. Gustav Sicher. Praha : Svaz pražských náboženských obcí židovských péči nejvyšší rady svazu náboženských obcí židovských v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, 1932 – 1950. Kniha první, 88 s. Kniha druhá, 77 s. Kniha třetí, 55 s. Kniha čtvrtá 76 s. Pátá kniha tóry, 654 s.

Pět knih Mojžišových včetně Haftarot s hebrejštiny přeložil vrchní pražský a zemský rabín Efraim Sidon. Praha : Sefer s. r. o., nakladatelství Federace židovských obcí v České republice, 2012. ISBN 978-80-85924-67-1.

POPOWSKI, Remigiusz: *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu.* Warszawa : Oficyna Wydawnicza Vocacio, 1995, 938 s. ISBN 83-85435-53-0.

Prorocké knihy Starého zákona s komentármi Jeruzalemskej Biblie. Ed. J. Ďurica. Trnava : Dobrá kniha, 2007, 420 s. Obsah a index xxiv s. ISBN 978-80-7141-576-3.

Prvá Slovenská Biblia pre školské potreby : 1. kniha Mojžišova. Preložil Dr. Jozef Weiss, rabín. Nové Mesto nad Váhom : Nákladom Dr. Jozefa Weissa, 1930. 267 s. – SNM – MŽK, F3-C-0792

RINDOŠ, J.: *Exegetický kľúč k Pentateuchu.* Bratislava : Teologická fakulta Trnavskej univerzity, 2000, 176 s. ISBN 80-7141-315-1.

Septuaginta. Verkleinerte Ausgabe in einem Band. Stuttgart : Deutsche Bibelgesellschaft, 1935, 1979. 941 s. ISBN 3 438051214.

Sidur Adir ba-marom. Modlitební kniha pro všední dny, šabat a svátky s paralelným českým překladem a komentářem. Praha 2009 / 5769.

Slovník biblickej teológie. Ed. Xavier Leon Dufour. Trnava : Dobrá kniha, 2014.

SOLČIANSKY, A.: *Dejiny spásy : Uvedenie do Historických kníh Starého zákona.* Bratislava : CMBF, 2000.

ŠTRBA, B.: *Pesach ako záver i začiatok. K problematike porozumenia masoretského a gréckeho textu Joz 5,10-12.* In: *Biblia a współczesność. Konferencja naukowa.* Gorlice : Diecezjalny Ośrodek Kultury Prawosławnej „ELPIS“, 2016. ISBN 978-83-63055-29-5.

Sväté písmo Jeruzalemská Biblia. Preklad A. Botek. Editor Ján Ďurica SJ. Ôsme vydanie. Trnava : Dobrá kniha, 2018, 2558 s.

TIŇO, J.: *JHVH pripravuje vyslobodenie svojho ľudu.* Trnava : Dobrá kniha, 2012. ISBN 978-80-7141-747-7.

TIŇO, J.: *Zrušenie a obnovenie Zmluvy podľa Ex 32 – 34.* Trnava : Dobrá kniha, 2013. ISBN 978-80-7141-746-0.

TYROL, A.: *Všeobecný úvod do historických kníh Starého zákona.* Svit : Katolícke biblické dielo, 2000. ISBN 80-968345-4-1.

Príloha: Katechizmy v judaizme

V klasických *ješivách* sa takéto príručky nepoužívali, lebo výuka sa tu zameriavala priamo na štúdium Tóry, Talmudu a rabínskych komentárov. Okrem toho židovské komunity predstavovali uzavreté enklávy a ako také necítili potrebu vykonávať katechetické a misijné aktivity. Situácia sa zmenila v modernom judaizme, keď sa židovské sebavedomie trochu prebudilo, a tak začali vznikať aj kompendiá židovskej viery, ba dokonca aj katechizmy. Je zaujímavé, že Židia sa nijako netaja tým, že ich názov a formu prebrali od katolíkov.

Prvý takýto katechizmus bol podľa všetkého publikovaný v Benátkach v roku 1587. Nazýva sa *Leḳaḥ Tob* a jeho autorom bol Abraham Jagel, ktorý sa pritom inšpiroval katechizmom Petra Kanízia. Hoci bol veľmi populárny, nepoužíval sa ako školský manuál. Odvtedy vznikli mnohé ďalšie:

Isaac Aruvass, *Emet we-Emunah*, Venice, 1654.

Judah ben Perez, *Fundamento Solido de la Divina Ley*, Amsterdam 1729.

Emunat Yisrael, 1764.

Isaac de Moses Paz, *Torat Emunat Yisrael*, Leghorn 1764.

Gedaliah Taikus, *Eleh ha-Mizvot*, Amsterdam 1765.

Simone Calimani, *Esamo Osia Catechismo ad un Giovane Israelito*, Verona 1782.

Herz Homberg, *Imre Shefer*, Vienna, 1808.

Bene Ziyyon, Vienna, 1810.

J. Wolf, Gotthold Salomon - M. Frankel, *Yesode ha-Limmud*, Dessau, 1810 .

Peter Beer, *Dat Yisrael*, Prague, 1810-11.

A. H. Bock, *Emunat Yisrael*, Berlin 1814.

B. Meseritz , *Gersha de Janḳutha*, Breslau, 1814.

E. Kley, *'Edut Adonai*, Berlin 1814.

J. Johlson, *Alume Yosef*, Fränkfort 1814.

Beer Fraenk, *Maḥene Lewi*, Prague 1816.

Catechisme du Culte Judaïque, Metz 1818.

Ben Yaḳḳir, Vienna, 1820.

Naphtali Benedict, *Emunat Yisrael*, Vienna 1824.
 A. Arnheim, *Leitfaden beim Unterrichte in der Mosaischen Religion*, Glogau, 1829.
 A. Büdinger, *Moreh Limmudim*, Cassel 1830.
 Salomon Herxheimer, *Israelitische Glaubens und Pflichtenlehre*, Bernburg 1831.
 P. Hurwitz, *Torat Adonai Temimah*, Berlin 1832.
 H. M. Copenhagen, *Zefirat Tif'arah*, Breslau, 1833.
 H. Miro, *Leitfaden beim Unterrichte der Israelitischen Religion*, Breslau, 1834.
 Judah ben Ze'eb Loeb, *Religionsbuch für die Jüdische Jugend*, Darmstadt 1834.
 Aron Chorin, *Hillel*, Ofen 1837.
 L. M. Lambert, *Catechisme Judaïque*, Paris, 1837.
 Salomon Plessner, *Dat Mosheh we-Yisrael*, Berlin 1838.
 Isaac Leeser, *Catechism for Jewish children designed as a Religious Manual for House and School*, Philadelphia 1839.
 Marco Mortara, *Compendio della Religione Israelitica*, Mantua, 1855.
 Samuel Hirsch, *Systematischer Katechismus der Israelitischen Religion*, Luxemburg 1856.
 Leopold Stein, *Torah u-Mizwah: Israelitisches Religionsbuch*, Frankfurt 1858.
 Salomon Jona, *Catechismo de l'Istruzione Religiosa ad Uso della Gioventà Israelitica*, Ivrea, 1858.
 Isaac M. Wise, *The Essence of Judaism*, Cincinnati 1861.
 Joseph Aub, *Grundlagen zu einem Wissenschaftlichen Unterricht in der Mosaischen Religion*, Mayence, 1865.
 Julius Popper, *Israelitische Religionslehre*, Dessau 1873.
 M. Levin, *Israelitische Religionslehre*, Berlin, 1892.

ThDr. Ján Ďurica SJ, PhD.
 Kolégium Najsvätejšieho Spasiteľ'a
 Panská 11, P.O. Box 173
 814 99 Bratislava
 e-mail: duricasj@gmail.com

Prečo a ako tvoríme program zrenia osobnosti žiaka na Gymnázium sv. Edity Steinovej v Košiciach

Mária Dečová

Abstrakt

Vysoké hodnotové aj profesionálne nastavenie tímu učiteľov dokážu zo zanikajúcej školy vytvoriť silnú školu charakterizovanú veľkým záujmom žiakov v nej študovať a formovať sa. V týchto kapitolách sa chceme podeliť o to, aké formy a podoby mala realizácia premeny našej školy a naša snaha o rozvoj žiaka, jeho rast a dobro. Ponúkame vám náš príbeh ako jednu z možných inšpirácií, ako transformovať myslenie učiteľského tímu, ako aj naše dôvody na tieto zmeny.

Kľúčové slová: cieľ vzdelávania pre žiakov, vízia, proaktivita, job shadowing, spätná väzba, výberové konania, žiak vs. učivo, mentoring, tutoring, programy zrenia žiakov, Kolégium Antona Neuwirtha, Vojvoda z Edinburghu, duchovné obnovy a teambuilding, kariérne poradenstvo

Úvod

Gymnázium sv. Edity Steinovej (GYMES) bolo po piatich rokoch od svojho vzniku v náročnej existenčnej situácii. Zriaďovateľ školy zvažoval možnosť jeho spojenia s iným gymnáziom, pričom by fakticky zaniklo. Nové nastavenie a smerovanie školy, ktoré mi ako riaditeľke bolo zverené, bolo pre mňa náročnou výzvou. Situácia bola vyhrotená, nižšie sa spadnúť nedalo. Bolo potrebné zariskovať a tvoriť niečo nové. Nasledujúce kapitoly zrkadlia myslenie postupne sa budujúceho tímu, naše hodnoty a presvedčenia, niekedy aj predsudky, ktorých bolo potrebné sa vzdať. Sú tiež poskytnutím informácií a celkového obrazu našej práce. V nasledujúcich kapitolách sa snažím opísať naše „prečo“ ako aj „čo“ a „ako“ sme veci tvorili.

1. Quo vadis, GYMES?

Tvorbe poslania a hodnôt GYMES-u predchádzalo veľmi hodnotné vzdelávanie, ktorého autorom je Stephen R. Covey. Išlo o kurz *7 návykov skutočne efektívnych ľudí*.¹⁴⁸ Na báze dobrovoľnosti sa 4-dňového školenia, časovo rozloženého do polročného obdobia, zúčastnilo 31 pedagogických a nepedagogických zamestnancov školy. Tento počet tvoril cca 85% pedagogického a ekonomicko-hospodárskeho tímu zamestnancov školy. Nakoľko vedenie školy videlo v zabezpečení tohto typu vzdelávania pre svojich zamestnancov veľký potenciál, školiaci sa tím gymnázia bol profesionálne sprevádzaný renomovanou firmou. Prvé dva návyky nás viedli k proaktivite a k vizualizácii cieľa, ktorý chceme dosiahnuť. Tieto kroky sú nevyhnutné k tomu, aby tím učiteľov pracoval na vízii školy tak, že bude jej skutočnou výzvou. Riaditeľ školy vie byť motorom zmien, vizionárom aj motivátorom. Avšak uskutočnenie odvážnych a progresívnych myšlienok stojí na tíme, ktorý ich prijme a realizuje. Túto spoločnú časť práce považujeme za nevyhnutný základ, na ktorom môže stáť program zrenia osobnosti žiaka. Len učiteľ, ktorý sám zreje, vie ku zreniu sprevádzať žiaka.

Nasledovné návyky tvoria pyramídu a smerujú k synergii, ktorá je žiadaným kreatívnym pracovným ovzduším perspektívnej spoločnosti, školy. Po absolvovaní kurzu sa široký tím vedenia školy rozhodol venovať čas tvorbe poslania školy a jej hodnôt.

¹⁴⁸ COVEY, S. R.: *7 návykov skutočne efektívnych ľudí*. Praha : Success Library, 2010.

2. Tvora vízie školy a jej hodnôt

V marci 2016, keď bola škola etablovaná 13. rok ako katolícke gymnázium v Košiciach, celý kolektív pedagógov tvoril poslanie školy a jej hodnoty. Celý proces bol externe sprevádzaný odborníkom na realizáciu tvorby smerovania organizácie, t. j. pomenovania jej súčasných a žiadaných budúcich hodnôt a následne jej poslania. Tento dvojročný projekt bol naplnený tímovou prácou v meniacich sa skupinách, vizualizáciou hľadaného a žiadaného a tvorivým myslením „out of the box“¹⁴⁹. Merateľným spôsobom sme dospeli k týmto výsledkom:

- poslanie GYMES-u: „Inšpirujeme a sprevádzame na cestách poznávania“
- hodnoty GYMES-u:
 - ľudskosť - cesta ku vzťahom
 - spolupráca - dôvera voči sebe a iným
 - sebarozvoj - rozvoj osobnosti a zdravej sebadôvery ako cesta k radosti
 - múdrosť - hľadanie pravdy a cesta k správnym rozhodnutiam
 - tvorivosť - odvaha objavovať a prejavovať sa.

3. Ako vedíme k proaktivite tím učiteľov

Ako získať a viesť učiteľov, aby vašej škole nedali len ruky a chrbát ale aby jej dali svoje srdce, to najlepšie, čo v nich je? Verím, že odpoveď je jednoduchá. „Nepomsti sa a nebudeš prechovávať nevraživosť voči synom svojho ľudu. Milovať budeš svojho blížneho ako seba samého.“ (Lv 19,18) Rôzne formy tohto zlatého pravidla sa vyskytujú v mnohých kultúrach.

Takže na začiatku svojej služby riaditeľky školy som si sama položila otázku: „Čo potrebujem ja, aby som nedala škole len ruky a chrbát ale svoje srdce a to najlepšie, čo vo mne je?“ A moja odpoveď bola: „Nadovšetko potrebujem vnútornú slobodu, dôveru tímu, priestor na tvorivosť a úctu“. Akým spôsobom je riaditeľ schopný zabezpečiť tieto hodnoty svojim kolegom? Budú jeho snahu o tieto hodnoty jeho kolegovia vidieť? Bude sa to plným priehrástím prelievať na žiakov? Na mnoho z týchto otázok nepoznáme jednoznačné odpovede. Ale z našej skúsenosti na GYMES-e vieme potvrdiť, že ak sami tieto hodnoty žijeme, prenášajú sa na žiakov ako prúd vody z plného pohára, do ktorého vždy priteká nová voda.

V dennej práci učiteľa to znamená začať s plnou dávkou dôvery od vedenia školy. Ak riaditeľ vytvorí podmienky, v ktorých sa učiteľ cíti plne rešpektovaný a slobodný, v ktorej prežíva dôveru v jeho prácu a schopnosti, opätovne učitelia vytvoria túto atmosféru medzi sebou navzájom i medzi žiakmi. Ak riaditeľ pracuje s oduševnením a do práce netlačí, ale pozýva, je schopný vytvoriť vynikajúce pracovné prostredie, nadchnúť ľudí a motivovať ich. Nie je to cesta zaručeného úspechu u všetkých spolupracovníkov. Naši učitelia sú dospelí a slobodní ľudia, môžu vám dôverovať ako aj povedať ďakujem, neprosím. V každom prípade ale s vami mnohí pôjdu. Rastie tak síce pomaly ale isto niečo veľké a vzácne, čo vás nesmierne prevyšuje. Riaditeľ školy je tu práve preto, aby vytvoril priestor na to, aby kreatívni učitelia mohli mať dostatočne podnetné prostredie na rast. Mám skúsenosť, že mnohokrát je to pre učiteľa to najpodstatnejšie. V školskom prostredí je toľko manažérskych príležitostí, že aj v kolektíve 50 kolegov môže každý z nich byť lídrom. Vtedy je úlohou manažéra poznať silné stránky kolegov, vyzdvihnúť ich prínos, dať im príležitosť a zabezpečiť dostatok finančných prostriedkov na ich spravodlivé finančné ohodnotenie. Nie je to cesta na rok, po niekoľkých rokoch sa však viete obzrieť a žasnúť nad dielom, ktoré vzniklo.

¹⁴⁹ preklad: von z krabice

4. Učiteľ a spolupráca

Ako zameniť súťaživosť, uzatvorenie sa a izoláciu za skutočnú spoluprácu učiteľov? Ak vám uchádzač o zamestnanie na výberovom konaní povie všetky chyby svojich bývalých kolegov alebo šéfov, s najväčšou pravdepodobnosťou sa bude podobne vyvíjať aj jeho pohľad na spoluprácu vo vašej škole. Ak je schopnosť vašich kolegov spolupracovať veľmi dobrá, čo viete zistiť na výberovom konaní a veľmi rýchlo po ňom, úlohou vedenia školy je nastaviť kultúru prostredia tak, aby spolupráca bola plne podporovaná, slobodná, efektívna a oceňovaná. Zvyčajný spôsob kabinetov spoluprácu medzi učiteľmi nevytvára. Prirodzenejšie sa spolupracuje v zborovni, čo je dnes bežný „open space“ súčasných infromatických a ekonomických firiem.

Naším riešením podpory tímu je stav, kde vedúci predmetovej komisie, ktorý vedie napr. 13 kolegov, nevyučuje plný úväzok, ale jeho úväzok je o tretinu skrátený. V tomto pomere sme prepočítavali skrátenie úväzku pre vedúcich jednotlivých predmetových komisií pre menší tím. Finančne môže riaditeľ školy plný úväzok vykryť osobným príplatkom za vedenie. Výška príplatku je podľa zákona flexibilná a môže byť stanovená do 100% funkčného platu. V infromatických firmách tvorí rozsah práce tím lídra v oblasti personálneho sprevádzania tímu až do 95% jeho práce. Považujem za veľmi neefektívne nastavenie v školskom prostredí, kde má tím líder vo funkcii vedúceho predmetovej komisie prijať túto prácu ako bonusovú bez akéhokolvek ohodnotenia, navyše k svojmu plnému úväzku, neraz s nadpočetnými hodinami. Dokiaľ je celoplošné nastavenie slovenského školstva na tejto úrovni, považujem za nevyhnutné zabezpečiť vnútorný systém školy inak, zohľadňujúc tieto skutočnosti. Fluktuácia vašich kvalitných tím lídrov je totiž ekonomicky aj personálne nevýhodnejšia.

Vedúci pracovník s dostatkom časového priestoru na prácu sprevádzania učiteľov v predmetových komisiách alebo metodických združeniach sa venuje témam zdieľania materiálov, má priestor a kompetenciu hovoriť o nastavení každoročného cieľa so svojimi tímovými kolegami, rozpráva sa počas roka o ch realizácii, sebahodnotení samotným učiteľom, o profesionálnom raste svojich kolegov. Jeden z príkladov spolupráce medzi učiteľmi je náš job shadowing, o ktorom píšem nižšie.

5. Job shadowing interný a externý

Inšpiráciou a podnetom pre začlenenie tohto spôsobu spolupráce boli naši Alumni študenti pracujúci na letných stážach v spoločnosti Google. Zdieľali nám informáciu, ako každý stážista ako aj dlhodobý zamestnanec tejto spoločnosti má možnosť a odporúčanie stráviť 20% svojho pracovného času pozorovaním a komunikovaním o projektoch tímových kolegov. Vysvetlili nám, ako efektívne a tvorivo vyhodnocujú taký spôsob myslenia. Vedia sa venovať úplne novému problému, novej téme, spôsobu riešenia, originálnemu spôsobu myslenia. Zaujalo nás, ako je tento spôsob efektívny pre obe strany. Ten, ktorý prácu kolegu pozoruje, tvorí jeho tieň (anglicky shadow), získava možnosť pohľadu do myslenia svojho kolegu, je v kontakte s kolegom ako „autorom“ tvorby absolútne jedinečného prístupu, vníma ako spracúva vstupné dáta, ako ich analyzuje a ako zadáva výstupné parametre, podľa ktorých bude žiadaný výsledok merateľný. Má možnosť vnímať celok alebo detail, ktorý ho oslovil. Druhou dôležitou výsadou tieňujúceho je možnosť sa pýtať, a teda počuť erudovanú odpoveď. Kolega, ktorý tvorí a dáva priestor byť tieňovaný, má veľkú príležitosť o svojom spôsobe myslenia diskutovať, dať ho preveriť, následným vysvetlením a diskusiou sa uistiť o opodstatnenosti svojho spôsobu nazerania, prípadne o jeho vylepšení. V IT prostredí je tento spôsob vyučovaný ako jeden z najefektívnejších spôsobov, a to najmä vtedy, ak je programátor zacyklený a nevie dlhšie odhaliť chybu. Súčasné softwarové inžinierstvo metódu ladenia „rubber duck debugging“¹⁵⁰ denne využíva.

¹⁵⁰ [citované 2019-08-04] Dostupné na: <<https://www.techopedia.com/definition/31880/rubber-duck-debugging>>

6. Interný job shadowing na GYYMES-e

Vedúci predmetových komisií začali rozmyšľať, ako by bolo možné podnety našich GYMES ALUMNI študentov preniesť do nášho školského prostredia. Rozprávali sme najskôr o ciele, prečo by sme tento spôsob spolupráce v škole zaviedli a aký možný posun to bude konkrétne učiteľovi ponúkať. Dobrý manažér vopred predpokladá rôzne nastavenie zamestnancov na zmenu, očakáva nadšenie aj obavy, chuť aj strach, odvahu aj nevôľu zavádzať nové. Preto obdobie od vysvetlenia cieľa po hľadanie formy realizácie je potrebné nechať zrieť. Najskôr sme celému tímu vyše 40 učiteľov vysvetlili, čo im ponúkame a aké vidíme v shadowingu možnosti rastu. Tiež aké im prinesie pocity ohrozenia. Rozprávali sme sa po tímoch otvorene, chceli sme počuť názory a reakcie všetkých učiteľov. Po niekoľkých týždňoch sme sa na jednom z učiteľských stretnutí dohodli na rozsahu aj obsahu práce, ktorý sa následne podľa potrieb učiteľov roky vyvíjal, upravoval a menil. Stanovili sme minimálne a maximálne počty vyučovacích hodín, ktoré odporúčame u svojich kolegov stráviť formou job shadowingu.

Pre učiteľa to znamenalo vyjsť zo svojej komfortnej zóny zatvorených dverí, pozvať kolegu v danom predmete na svoju hodinu, nechať kolegovi možnosť prísť sa pozrieť na jeho spôsob výučby, myslenia, spolupráce, vzťahov, náročnosti na žiakov, kreativity. Tento spôsob spolupráce nemá hodnotiaci zámer. Práve naopak, podporuje schopnosť učiteľa vidieť riešenie problému z viacerých uhlov. Ak je dôvera a odbornosť medzi kolegami dostatočná, tento spôsob spolupráce akceleruje zručnosti aj u učiteľa s mnohoročnými skúsenosťami. Za nevyhnutnú súčasť tohto kolegiálneho myslenia považujeme nastavenie na rast, na samotné učenie sa učiteľa. Ako vraví skutočný guru vyučovania Dylan Wiliam: „Ľudia tvrdia, že majú 20-ročnú skúsenosť, ale v skutočnosti, ak sa neposúvajú, majú iba jednoročnú skúsenosť opakovanú 20-krát.“ Tím učiteľov, ktorý je dlhodobo vedený a sprevádzaný smerom k rastu, má nesmierny dosah na učenie sa a rast žiakov. Kognitívna psychológia potvrdzuje, že učenie pozorovaním je v tínedžerskom veku zrejmy spôsob odovzdávania informácií.¹⁵¹ Kolegovia vedia job shadowing nasmerovať mnohorakým spôsobom: napr. poprosia kolegu, aby:

- spočítal minútáž aktívneho učenia sa študentov (priemerne máme snahu dosiahnuť minimálne 50%),
- sa zameral na jedného študenta alebo skupinu, v ktorej sú žiaci vynikajúci či naopak nespokojní, a dal mi podnet na zlepšenie daného stavu,
- poskytol spätnú väzbu, keď budem skúšať novú metódu alebo formu práce,
- sformuloval, čo vníma ako moju silnú stránku a čo ako priestor na zlepšenie sa,
- voľne sformuloval spätnú väzbu a rôzne iné.

Odovzdať kolegom kúsok svojho učiteľského majstrovstva, prejať úctu a rešpekt voči kolegovi a jeho metódam, vyjadriť mu súkromne či verejne pochvalu, to je niečo, čo medzi kolegami na školách často nevidáme. Práve naopak, stretávame veľa izolácie, obáv a neistoty, uzatvorených otázok, obáv z hodnotenia a posudzovania zo strany vedenia, kolegov či žiakov. Toto rozhodne nie je priestor, ktorý môže vytvárať medzi žiakmi školy tvorivého ducha a chuť učiť sa a rásť. Dokonca ani učiteľ, ktorý je vo svojej práci naozaj vynikajúci a sebaistý, no zároveň uzavretý a nespokojný netvorí ovzdušie, ktoré chceme dýchať. Toto pravidlo krásne vystihuje spisovateľ Wayne Dyer: „Hodnotu života neurčuje to, koľko sme dokázali nazhromaždiť, ale to, čo sme dokázali prenechať druhým.“

Interný spôsob job shadowingu v takmer 50-člennom pedagogickom zbore sa nám po rokoch skúseností osvedčil. V súčasnosti ho využívame na báze dobrovoľného využitia, pričom ho zaradujeme a započítavame do pracovného času. V súčasnosti sú na Slovensku projekty, ktoré job shadowing zapájajú do práce učiteľa až do rozsahu 30% jeho týždenného úväzku (odporúčam napr. program

¹⁵¹ [citované 2019-08-04] Dostupné na: <<https://www.verywellmind.com/what-is-observational-learning-2795402>>

LEAF). Na GYMES-e to bola priemerne jedna hodina za dva týždne. Učitelia mali nárok vymedzený počet hodín job shadowingu aj vzájomnej diskusie zaradiť do nadpočetných hodín.

Ak je tím učiteľov na takýto spôsob myslenia a spolupráce pripravený, jeho efektivita a plodnosť rastie geometricky. Výsledným efektom nie je predsa „len“ tím učiteľov, ale sám študent, ktorý vidí svojho učiteľa spolupracovať medzi kolegami s dôverou, s otvorenou myslou rastu a sebarozvoja. Ak je tento stav súčasťou denného života a nastavenia väčšiny časti školy, výsledný efekt je úcta, úprimnosť, dôvera, nastavenie na rast. „Dôveru v konečnom dôsledku vytvárajú prejavy rešpektu lídra voči tým, ktorých vedie.“ (James O'Toole, autor knihy *Leading Change*) Môžeme si položiť otázku: Nakolko ja rešpektujem tých, ktorých vediem?

7. Externý job shadowing

Inšpirácie pre učiteľov, ako môžeme podporovať zrenie osobnosti žiakov, sú možné tak interne ako aj externe. V súčasnosti existuje veľa možností ako spolupracovať so školami na Slovensku alebo v zahraničí, pre ktorých je žiak v strede záujmu. Záleží na nás, nakolko ich aktívne hľadáme. Veľkou inšpiráciou pre nás bolo Gymnázium C. S. Lewisa v Bratislave, kde nás celý tím vedenia školy opakovane veľkodušne prijal. Veľmi priateľsky a štedro nám venovali svoj vzácny čas a boli ochotní podeliť sa so všetkými aspektmi svojho know-how, o ktoré sme mali záujem. Ich štedrosť, neohrozenosť pri zdieľaní sa, a dokonca až radosť z toho, že môžu skúsenosti odovzdávať ďalej, nás v budúcnosti veľmi ovplyvnili. Túto veľkodušnosť sme sa rozhodli žiť aj my, keď sa v budúcom období chodili iné školy inšpirovať a poradiť ku nám.

Za nesmierne efektívny zdroj progresu považujeme možnosti job shadowingu v anglickom vzdelávacom systéme. Zameranie anglického vzdelávania je v porovnaní so slovenským systémom omnoho viac sústredené na žiaka. Využívali sme možnosti nadnárodných projektov Erasmus+, prostredníctvom ktorých sa jednotlivé predmetové komisie prírodovedných predmetov, jazykov a náboženstva striedali pri návšteve anglických stredných škôl. Naši učitelia tieňovali svojich anglických kolegov a v poobedňajších a večerných hodinách s nimi analyzovali didaktické postupy a obsahy daných predmetov. Naši učitelia sa tohto programu mohli zúčastňovať počas troch rokov. Spolupracovali sme so St. John Bosco College, Battersea v Londýne¹⁵² a Blessed Hugh Faringdon Catholic School v Readingu¹⁵³. Raz vidieť je lepšie ako sto krát počuť. To je múdrosť, ktorú sme dostali a využili. Premeny, ktoré prichádzali z týchto podnetných týždňov, sme spracovávali a zavádzali celé roky. Týkali sa v prvom rade pohľadom na žiaka a jeho rozvoj. Ich heslo znelo: žiak v strede záujmu. Žiaci boli hodnotení aj slovné, boli zaznamenávané ich mäkké zručnosti a ich rozvoj.

8. Ako organizovať výberové konania

„Teachers, I believe, are the most responsible and important members of society because their professional efforts affect the face of the earth.“¹⁵⁴

Hellen Caldicott

„A teacher is a compass that activates the magnets of curiosity, knowledge, and wisdom in the pupils.“¹⁵⁵

Ever Garrison

Ako hľadať a vybrať tých správnych učiteľov? Vychádzame z reálnej skutočnosti, že na slovenských pedagogických a filozofických fakultách študujú uchádzači s rôznym stupňom schopností

¹⁵² St. John Bosco College, Battersea v Londýne, viac o škole: <<http://www.sjbc.wandsworth.sch.uk>>

¹⁵³ Blessed Hugh Faringdon Catholic School v Readingu, viac o škole: <<https://www.hughfaringdon.org>>

¹⁵⁴ preklad: Verím, že učitelia sú najzodpovednejší a najdôležitejší členovia spoločnosti, pretože ich profesionálne úsilie ovplyvňuje tvár zeme.

¹⁵⁵ preklad: Učiteľ je kompas, ktorý aktivizuje magnety zvedavosti, poznatkov a múdrosti žiakov.

a nadania. Ich výber pri vstupe na vysoké školy napr. na Slovensku nie je dostatočne náročný. Nehľadá sa naň žiaci s najlepším potenciálom z gymnázií. Dôvodom môže byť aj to, že ich profesionálna cesta im nepredurčuje sociálne ani ekonomicky výhodné podmienky. Aby to neznelo pre tieto fakulty príliš kriticky, chceme podotknúť, že okrem štúdia medicíny sa dnes všeobecne upustilo od prijímacích pohovorov a vstupných nárokov na perspektívnych študentov. Zámerom vedenia GYMES-u je mať vysoké osobnostné a profesionálne očakávania od uchádzačov na pedagogické miesta, odhaliť ich pedagogický potenciál a v prípade ich prijatia do kolektívu im byť veľkou pomocou a podporou.

Výberové konania sme organizovali v dvoch kolách. Pred prvým kolom je potrebný výber tých uchádzačov, ktorí spĺňajú kvalifikačné predpoklady. V priemere nám bolo doručených 12 kompletných, formálne vyhovujúcich žiadostí na jedno učiteľské miesto. Ich kvantita závisí od aprobácie voľného miesta. Máme skúsenosť s náročnosťou získať učiteľa prírodných vied, najmä informatiky, fyziky, postupne aj chémie. Na druhej strane sme mali možnosť výberu z veľkého spektra vysoko kvalifikovaných uchádzačov spomedzi predmetov ako sú cudzie jazyky, slovenský jazyk a literatúra. Tento fenomén nie je špecifikom východného Slovenska, je medzinárodný, celoeurópsky. Potvrdzujú ho ministerstvá školstva jednotlivých štátov ako aj portály poskytujúce pedagogickú prácu na akomkoľvek stupni školstva.

Prvé kolo pozostáva z odučenia jednej vyučovacej hodiny. V prípade vyššieho počtu uchádzačov to bola časť hodiny. Pri počte interného učiteľského tímu 50 pedagogických pracovníkov je každý predmet v škole zastúpený viacerými kolegami. Zodpovedný kolega za daný predmet bol poverený organizačne zabezpečiť vstupný pohovor s každým z uchádzačov za príslušnú aprobáciu. Uchádzač sa s naším kolegom dohodol na čase a téme vyučovacej hodiny, ktorá patrila do nášho bežného rozvrhu. Naši kolegovia zodpovedali všetky otázky, ktoré im chcel uchádzač položiť. Budúceho kolegu v prvom kole teda nevyberal riaditeľ alebo zástupca riaditeľa, ale tím učiteľov, ktorý bude s novým kolegom spolupracovať. Ak je vysoká dôvera medzi vedením školy a učiteľmi, kompetencie sa delegujú priamo, veľmi efektívne. Prvotné pochyby kolegov, či si budú vedieť vybrať svojho budúceho kolegu, boli po prvom kole zväčša jasne rozriešené. Komunikácia, ktorá sa udiala pred odučením hodiny a samotné odučenie hodiny im odpovedali zväčša jednoznačne. Spomedzi všetkých uchádzačov sa na každé zverejnené voľné miesto vykryštalizovala malá skupina až jednotlivec, ktorí postupovali do druhého kola.

Naše druhé kolo výberového konania spĺňa požiadavky, ktoré nám stanovil zriaďovateľ. Zloženie výberovej komisie spočíva na zásadách výberového konania zriaďovateľa. Osvedčenou súčasťou druhého kola sú otázky týkajúce sa silných a slabých stránok uchádzača, jeho vízie na najbližších 5 rokov, prípadových riešení situácií v školskej triede, dôvod uchádzača zúčastniť sa pohovoru práve v našej škole a podobne. Chcem aj týmto spôsobom poukázať na mnoho vysoko kvalifikovaných, osobnostne zrelých a tvorivých ľudí, ktorých sme na výberových konaniach mohli stretnúť. Mnohokrát nám bolo nesmierne ľúto, že niektorému z uchádzačov hovoríme z kapacitných dôvodov nie. Napriek súčasnému málo žiadanému učiteľskému povolaniu viem z 9-ročnej skúsenosti riaditeľky školy potvrdiť, ako sa o učiteľské miesto zaujímajú tvoriví, cieľavedomí a nesmierne schopní učelia.

Dôležitým krokom z našej strany po ich prijatí bolo poskytnúť im prijatie a podporu v tíme. Mladým kolegom zdieľame naše hárky a dokumenty s prípravami na vyučovacie hodiny na školskom disku, učíme ich, ako s nimi pracovať, ako si ich upravovať a pretvárať podľa potrieb danej triedy aj svojho osobného nastavenia. Sme si vedomí, ako je náročné počas svojich prvých učiteľských rokov vynikajúco sa pripraviť na plný týždenný úväzok. „Keď prejavíte hlbokú empatiu voči iným, ich obranná energia klesá a nahrádza ju pozitívna energia. Vtedy môžete pri riešení problémov získať viac

kreatívnosti.“¹⁵⁶ V tomto procese je veľkou pomocou sprevádzajúci učiteľ. Mladých kolegov pozývame na job shadowing, považujeme to za veľmi efektívny spôsob ako sa učiť a ako sa naučiť komunikovať o náročných otázkach. Vytvárame učiace sa tímy, nie len predmetové skupiny učiacich sa jednotlivcov.

9. Merateľná práca so spätnou väzbou od externej spoločnosti

Ak sa v škole rozhodneme pre dávanie a prijímanie spätnej väzby, je veľmi efektívne vedieť ju aj zmerať. Pri dlhodobých cieľoch je merateľnosť dôležitá ako vyjadrenie posunu k cieľu. V súčasnom školskom prostredí na Slovensku vznikajú profesionálne vzdelávacie spoločnosti, ktoré sa venujú externému hodnoteniu školy. Naše gymnázium využilo služby Školského networku, ktorého autorom aj realizátorom je p. Ladislav Baranyai.

Vstupné dáta tvorili všetci žiaci školy, rodičia našich žiakov (vyjadriť sa ich však len 15%), všetci pedagogickí a nepedagogickí zamestnanci. Vstupné dáta sa vyplňali anonymne, pričom bola možnosť vytvorenia skupín pre predmetové komisie či jednotlivé triedy. Všetky svoje požiadavky a očakávania sme vopred prekonzultovali s realizátorom. Výsledné dáta potvrdili našu intuíciu o preťaženosti žiakov, zvlášť v jednom z ročníkov. Bez merateľných výsledkov by sme však nevedeli urobiť konkrétne kroky ku zmene.

Výstupný materiál externého hodnotenia je pre školu vynikajúcim zdrojom informácií, najmä v čase pred stanovením vízie, dlhodobých cieľov, v krízovom nastavení školy a pod. Taktiež poskytuje možnosť zmerať pokrok po stanovenom období, najčastejšie po 3 rokoch. Niektorí zriaďovatelia škôl považujú externé hodnotenie za nevyhnutný krok na vyhodnocovanie efektivity existencie školy či stability jej manažmentu. My sme sa rozhodli pre jeho realizáciu na základe dôveryhodnosti finálnych výstupov, ktoré nám externé hodnotenie ponúkalo. Verím, že v budúcnosti bude takýchto spoločností viac a ich služby sa budú využívať v čoraz väčšej miere.

10. Ako rozvíjame potenciál žiaka rozhodovať sa

Za základný spôsob myslenia, ktorý chceme v našich žiakoch podporiť, je niešť zodpovednosť za svoj život, za svoje rozhodnutia, za svoj progres. Ako napísal Oscar Wilde: „Bud'te sami sebou; všetky ostatné roly sú už rozobrané.“¹⁵⁷ Táto myšlienka veľmi presne vyjadruje to, čomu veríme. Ak dáme žiakovi možnosť vnímať svoje srdce, spoznať, čo je tá hlavná, hlboká túžba jeho srdca, v čom je naozaj sám sebou, potom sa sám dokáže vynikajúco motivovať, byť iniciatívny. Na duchovnej úrovni to vystihuje myšlienka Richarda Rohra: „Stretnutia s pravým Bohom a pravým Ja sú väčšinou prežívané súčasne a vyvíjajú sa paralelne.“¹⁵⁸ Veríme tomu, že v našom srdci, v našich hlbokých túžbach je prítomný sám Boh. Veríme, že všetko Božie vyrastá na prirodzenom základe. Preto vnímame ako veľmi dôležité zmeniť sústredenie žiaka na známkový a nasmerovať ho na hľadanie samého seba, kontakt so sebou, vnímanie svojich silných a slabých stránok. Žiaci nemusia za svoju silnú stránku považovať práve akademickosť. Môžu patriť medzi vynikajúcich žiakov čo sa týka študijných výsledkov, ale postupne prichádzajú na to, že to je len dôsledok ich túžby pozorne počúvať, byť k dispozícii iným, niešť aktívnu zodpovednosť za seba a svoje okolie, rozvíjať svoju empatiu, organizačné schopnosti, schopnosť pracovať v tíme, vidieť potenciál svojich spolupracovníkov či osvojovať si umenie časového manažmentu. Jedným slovom, mladí ľudia môžu v sebe objaviť niečo viac - túžbu zdolať veľké výzvy.

¹⁵⁶ COVEY S.C.: *Důvera: jediná věc, která dokáže změnit vše*. Praha : Managment Press, 2009.

¹⁵⁷ ROHR, R.: *Nesmrtelný diamant*. Praha : Vyšehrad, 2013, s. 30.

¹⁵⁸ Tamtiež, s. 29.

Na to, aby mohol učiteľský tím ponúknuť žiakom tieto možnosti sebapoznania, je potrebné denne pracovať na mäkkých zručnostiach, rozvíjať ich na vyučovacích hodinách a vytvoriť takú bohatú ponuku programov osobnostného rozvoja pre žiakov realizovaných mimo povinného vyučovania, aby sa v nich väčšina z nich vedela nájsť. Uvedomovali sme si, že rozvoj mäkkých zručností nechceme ponúkať v prvom rade tým, ktorí ich už majú rozvinuté, ale najmä tým, ktorí ich hodnotu zatiaľ nevidia a obávajú sa vstúpiť do tohto prostredia. Žiaci, ktorí sú v mäkkých zručnostiach istejší, boli v tejto oblasti našimi partnermi. Na nasledujúcich riadkoch by sme radi opísali, ako sa to na GYMES-e konkrétne uskutočňuje.

11. Zameranie na žiaka alebo na učivo?

Základný cieľ myslenia učiteľa je pre zrenie žiaka v školskom prostredí určujúci. Je učiteľ zameraný na učivo alebo na žiaka? Naše postsocialistické slovenské školstvo má korene v zameraní sa na učivo. Žiaka sme celé desiatky rokov nehodnotili podľa jeho možností, individuálne, slovne, ciele si takmer nikdy nestanovoval žiak sám. Žiak bol a do veľkej miery aj v súčasnosti je hodnotený na základe výstupov stanovených pre daný ročník. Výsledné vedomosti a zručnosti očakávané od žiaka v danom veku a danom ročníku predstavujú určitý súhrn, s ktorými je žiak porovnávaný. Kvalitu, obsah, rozsah aj hĺbku osvojenia si nového učiva stanovuje niekto na ministerstvo školstva, kto nesie za tieto štandardy zodpovednosť. Tento spôsob myslenia má nepochybne svoje veľké výhody, ako je napr. porovnanie výsledku škôl a žiakov v rámci národných testovaní.

Súčasný progresívne európske vzdelávacie systémy dosahujú vynikajúce výsledky pri výraznejšom zameraní na žiaka. Mnohé národné vzdelávacie systémy edukácie vzdelávajú celú populáciu do 12 roku vzdelávania spoločne. Žiaci prirodzene pracujú na rôznej úrovni vedomostí a zručností pri spoločnom základe učiva. Učia sa akceptovať svoju rôznorodosť pokiaľ ide o stupeň nadšenia, motivácie pre daný predmet, akademických aj sociálnych zručností. Nesú zodpovednosť za seba a svoje rozhodnutia. Prejavuje sa to napr. tak, že už v prvom ročníku má žiak za dverami v triede symboly aktivít daného dňa. A okrem povinných aktivít, ktoré určila učiteľka, si žiak môže k svojmu menu dobrovoľne vložiť kartičku aktivity, ktorá je nepovinne voliteľná. Takýmto spôsobom sa dieťa v školskom systéme už od svojich piatich rokov učí rozhodovať a niesť za seba zodpovednosť. Na tomto mieste si môžeme položiť otázku, ako sa táto hodnota zodpovednosti premieta v našich mysliach, našich aktivitách aj hodnoteniach... Je pred nami výzva, motivované skúsenosťou učiteľov i žiakov z okolitých krajín, pracovať s motiváciou žiaka a schopnosťou ju vzbudiť a obnovovať. Žiak sa mení z objektu vzdelávania na subjekt, ktorý si na základe spolupráce s učiteľom stanovuje ciele. Do miery primeranej jeho veku pracuje s vlastným potenciálom a zodpovednosťou za svoje výsledky.

Pre učiteľa GYMES-u to znamená, že akceptuje dôležitosť a poradie dôležitosti daného predmetu podľa výberu žiaka. Konkrétne to znamená, že ak sa žiak rozhodne absolvovať napr. dejepis s menším záujmom ako matematiku, učiteľ túto voľbu akceptuje. Na začiatku školského roka si žiaci v jednotlivých predmetoch samostatne stanovujú vlastné očakávania a výsledky, ktoré od seba v danom predmete chcú dosiahnuť. Žiadaný cieľ nie je vyjadrený len známku, ale aj zručnosťou alebo hodnotou, ktorú sa žiak rozhodne posilniť. Znamená to, že žiadaný pokrok žiaka napr. z dejepisu môže byť známka, ale aj schopnosť aktívne sa zapojiť do skupinovej práce; mať odvahu položiť otázku, keď daným súvislostiam nerozumie; vedieť spolupracovať s každým spolužiakom, nielen s vybranými priateľmi a pod. Učivo sa tak stáva nástrojom na tréning týchto zručností, cieľom je sociálna zručnosť, práca so sebou samým aj v rámci skupiny. Žiak si zvyčajne stanoví, akú akademickú úroveň chce dosiahnuť, čiže na ktorú známku sa rozhodne vynaložiť vlastné úsilie. Vedľajším efektom je napr. aj to, že vedíme žiakov k znižovaniu stresu pri previerkach. Znamka postupne prestáva byť najdôležitejším meradlom. Uvedomujeme si, aké vysoké percento gymnazistov opúšťa naše školy s úmyslom

mať čisté jednotky alebo hodnotenie tomu blízke, pričom si nevie určiť odbor štúdia, v ktorom je zvlášť talentovaný a ktorý má ambíciu študovať. Natíska sa tu otázka: Na akej úrovni je reálne sebaopoznanie slovenského žiaka, nakoľko pozná svoje silné a slabé stránky, svoj dominantný typ myslenia a inteligencie? Na GYMES-e nechceme zo žiakov vychovávať objekty zamerané na výsledky. Považujeme za podstatnejšie vychovávať osobnosti, ktoré sú v harmónii so sebou samými a vedia si zodpovedne a slobodne stanovovať ciele a kroky k ich dosiahnutiu. Ak týmto spôsobom pracuje učiteľ sám so sebou, vie tento spôsob myslenia a práce veľmi prirodzene učiť a odovzdávať v kontakte so žiakom.

Celý tento proces je pre učiteľa veľmi náročný svojou riskantnosťou, pretože necháva veľkú slobodu žiakovi. Mnohí naši učitelia sa rozhodli vstúpiť na túto neistú pôdu. Miera realizácie tohto kroku je u každého iná, závisí od individuality učiteľa, jeho preferencií a potrieb. V priebehu rokov sa môže meniť jedným i druhým smerom. Z deväťročnej skúsenosti riaditeľky školy viem potvrdiť, že učiteľ, ktorý je schopný postupne si osvojiť takýto spôsob uvažovania a následne ním ovplyvňovať svoje vyučovanie a základný postoj k žiakovi, dosahuje u žiakov najvyššie merateľné výsledky aj na externom hodnotení ako je napr. písomná časť maturitných skúšok. Spoločným znakom učiteľov, ktorí sú schopní takto viesť svojich žiakov, je vysoká intelektuálna a emočná inteligencia, ktorá sa prejavuje ako úcta k žiakovi, schopnosť spolupracovať, kreativita a túžba rásť.

12. Mentoring

Mentoring sme na gymnáziu zaviedli v roku 2013. Je to pravidelné individuálne stretnutie triedneho učiteľa s jeho žiakom a to 5x ročne. Mentoring je považovaný za jeden z najstarších nástrojov ľudského rozvoja. Korene mentoringu môžeme nájsť v dobách Homéra v epose Odysseus. Pre nás bol impulzom k zavedeniu tohto programu job shadowing riaditeľky na strednej škole v Greenocku, v Škótsku. Na GYMES-e je mentorom triedny učiteľ, ktorý dáva svojim žiakom priestor na ceste k sebaopoznaniu, k odhaleniu ich potenciálu, uvedomeniu si radosti z úspechov a ich pokroku. Zároveň vie poukázať aj na zatiaľ neobjavené schopnosti žiaka. Mentorovaný žiak je vo vyšších ročníkoch viac koučovaný, môže bez ohrozenia hodnotenia lepšie spoznať seba, svoj potenciál a svoje silné stránky. Je to výhradný čas medzi jedným žiakom a jedným učiteľom. V dennom programe školy to znamená, že zástupca riaditeľa školy 5x počas školského roka v trvaní 2 týždňoch vyzve triednych učiteľov, aby pozvali svojich žiakov na mentoring. Žiaci sú uvoľňovaní z vyučovania, základný mentoring trvá 15-20 minút. Učitelia organizujú stretnutia počas svojich voľných hodín. Súčet počtu hodín triedneho učiteľa za mentoring je započítaný do jeho nadčasových hodín. Tento individuálny čas medzi učiteľom a žiakom je jedným z pilierov školy. Je zdrojom vytvárania jedinečnej atmosféry, dôvery, podpory motivácie a prijatia, ako aj dobrých, trvalých vzťahov.

Na mentoring prichádza učiteľ ako počúvajúci. Rozhovor vedie po stránke jeho štruktúry, vníma jeho trvanie. Jeho obsah však dáva plne do rúk žiakovi. Učiteľ tento čas daruje žiakovi podľa jeho potrieb. Na prvé mentoringy si učitelia pripravujú základné otázky, ktorými žiaka posmelia do zdieľania jeho hlavných snáh, radostí, ťažkostí v škole. Rozhovor sa deje v malých priestoroch rôznych zákutí školy, ktoré sme na to budovali a upravovali. Najpodstatnejšie na celom rozhovore je zväčša to, nakoľko sa žiak pri individuálnom stretnutí cíti bezpečne a do akej miery panuje medzi ním a jeho učiteľom atmosféra dôvery. Ak sa žiakovi darí, mentoring môže predstavovať priestor na vyjadrenie jeho radosti, častejšie však otvorí svoju ťažkú otázku, ktorá mu bráni urobiť krok vpred. Učitelia boli postupne odborne sprevádzaní, ako nebyť radcami, ale viac mentormi až koučmi. Mnohokrát sa žiakova otázka začína vyjasňovať už len tým, že mu danú otázku vrátime, a opýtame sa ho, ako to vidí on. Pýtame sa ho, nakoľko je v jeho rukách daný stav zmeniť, aké má možnosti, kto mu s tým vie pomôcť, čo by mohol urobiť ako prvú vec a pod. Postupne, ako nám žiaci dorastajú

a vyzrievajú, sa na mentoring vopred pripravujú ako na veľmi vzácny čas, kedy je ich niekto ochotný počúvať a je na to vytvorené bezpečné prostredie. Postupne už od nás ani nechcú radu, len priestor na vypočutie, na ich prerozprávanie danej témy, prípadne našu spätnú väzbu. Mnohokrát sme prežívali nesmierny úžas nad krásou myslenia a hodnôt našich žiakov; úctu k múdrosti, s akou riešia otázky, ktoré sú ťažšie než tie naše; radosť z toho, ako sa postupne rokmi posúvajú a vyzrievajú, z úprimnosti, s akou sa pozerajú na svoj život, z ich odvahy čeliť životu. Tieto chvíle boli v mnohých prípadoch tým najvzácnejším a najlepšie investovaným časom pre žiaka aj učiteľa, aký zažili počas celého školského roku.

Mentoring očami žiakov

„Mentoring mne osobne pomáhal trochu si upratať v hlave, niekedy aj určiť si priority... Dostal som iný pohľad, taký trochu nadhľad zrelého človeka, pričom ale zodpovednosť za to, ako sa rozhodnem, bola stále na mne a necítil som nejaký tlak alebo manipuláciu. Mentoring fakt pre mňa osobne bolo niečo, na čo som sa tešil, taký obohacujúci rozhovor.“ (maturant)

„Pomáhal mi hlavne odlišný pohľad učiteľa na moje problémy alebo starosti. Najviac mi triedna pomohla pri výbere VŠ, ani nie tak priamou radou, ako postupom, ako sa na to pozrieť inak, hľadať iné možnosti a správne sa rozhodnúť. V iných momentoch mi pomohla odlíšiť, čo potrebuje moju pozornosť a čo nie, a podporila moju motiváciu ďalej sa zlepšovať. Veľmi sa mi páčil aj viac menej neformálny prístup.“ (maturantka)

„Triedny mi počas mentoringu pomáhal nájsť cestu. Neviedol ma za ruku, neukazoval mi ju, skôr sme ju hľadali spoločne.“ (maturant)

„Vďaka individuálnemu prístupu môžem vnútorne rásť, zlepšovať sa a zároveň mám dôveru povedať mu o veciach, ktoré ma trápia.“ (žiacka 2. ročníka)

Mentoring očami učiteľov

„Mentoring považujem za vynikajúci nástroj práce triedneho učiteľa so študentmi. Individuálne rozhovory mi pomáhajú lepšie ich spoznať, pochopiť ich správanie, reakcie a budovať osobné vzťahy. Snažím sa, aby sa cítili prijatí a akceptovaní takí, akí sú, ale zároveň ich povzbudzujem k tomu, aby sa posúvali ďalej, hľadáme spoločné riešenia prípadných problémov alebo sa študenti zdieľajú s radostnými chvíľami, ktoré prežili v škole, ale aj v osobnom živote.“ (triedna učiteľka 1.D)

„Ako mentor sa snažím spolupracovať so študentom na jeho napredovaní v rôznych oblastiach: študijnej, duchovnej ale hlavne ľudskej. Dôležitou súčasťou nášho mentoringu je aj spoločné objavovanie potenciálu študenta a toho, čo chce a čo nie. Nastavením osobných krátkodobých ale aj dlhodobých cieľov vieme so študentom budovať jeho vôľu, postoje, ale aj charakter. Za dôležité považujem aj to, že som tu pre svojho študenta a že v tom čase nič nie je dôležitejšie ako on.“

(triedny učiteľ 5.B)

„Mentoring vnímam veľmi pozitívne, pretože tieto stretnutia dávajú možnosť nadviazať na témy, problémy, ktoré študent prinesie. Preto sa dá sledovať ich vývoj, rozvoj myslenia a videnie sveta. Pomocou otázok im pomáham vidieť veci z iného uhla pohľadu, preberať zodpovednosť za svoje činy. Vidím, že im to pomáha, vedľa sa rozhodovať lepšie berúc do úvahy aj dôsledky svojich konaní.“

(triedna učiteľka 5.C)

13. Medzinárodná cena Vojvodu z Edinburghu

Medzinárodná cena Vojvodu z Edinburghu (The Duke of Edinburgh's International Award, skrátene DofE) je postavená na štyroch kľúčových oblastiach, do ktorých sa mladí ľudia zapájajú: rozvoj talentu, dobrovoľníctvo, šport a dobrodružná expedícia. Účastníci programu si stanovujú vlastné ciele, ktoré sú zároveň výzvou pre ich osobnostný rozvoj. Hlavná podmienka zapojenia sa do programu je vek 14 až 24 rokov. Dve hlavné podmienky absolvovania sú:

- zapojiť sa aspoň hodinu týždenne do zvolených aktivít vo všetkých 4 oblastiach programu a
- splniť si individuálne ciele pre každú oblasť programu.

Tento projekt je na GYMES-e ponukou pre žiakov druhého ročníka, ktorí sú vo veku 15-16 rokov. Ročne sa na DofE na základe písomnej prihlášky s motivačným listom prihlási priemerne 25 našich študentov (v ročníku je približne 90 študentov). Približne polovica prihlásených a prijatých študentov svoj projekt úspešne dokončí. V DofE účastníci nesúperia jeden proti druhému, ale každý musí prekonať sám seba a dosiahnuť svoje vlastné ciele. V rámci programu účastníci programu získajú mentora, ktorý im pomôže v nastavení cieľa a poskytne im potrebnú podporu. Mentor môže byť učiteľom školy alebo jej externým spolupracovníkom školy. Program je možné realizovať na troch úrovniach - bronzovej, striebornej a zlatej. Jednotlivé úrovne sa líšia v dĺžke a náročnosti. Na najnižšej úrovni musí program mladý človek realizovať aspoň 6 mesiacov a na najvyššej aspoň 18 mesiacov. Za dosiahnutie každej z úrovní je mladý človek ocenený a motivovaný k ďalšiemu rozvoju. Prestížne ceny zväčša odovzdáva prezident Slovenskej republiky alebo osobne Vojvoda z Edinburghu. Projekt má slovenského koordinátora, u ktorého je možné sa do projektu zapojiť a získať viac informácií.¹⁵⁹

14. Stredoškolské kolégium Antona Neuwirtha

Stredoškolské Kolégium Antona Neuwirtha (KAN) ponúka študentom stredných škôl na Slovensku možnosť zažiť jeden rok, v ktorom spoločne výnimočným spôsobom objavujú krásu a múdrosť. Cieľom stredoškolských kolégií je pomôcť študentom v **intelektuálnom, osobnostnom aj praktickom raste**. Študenti si zlepšujú svoje kritické myslenie, komunikačné a praktické zručnosti, sú sprevádzaní skúsenými mentormi a majú priestor aj na budovanie priateľstiev. Všetky získané schopnosti a zručnosti môžu využiť **na vysokej škole, neskôr v práci aj bežnom živote**. Program sa skladá z desiatich doobedňajších seminárov z morálnej filozofie a súčasnej kultúry a troch víkendov plných diskusií s inšpirujúcimi hosťami zo Slovenska i zahraničia.¹⁶⁰

Ročne mala naša škola možnosť zapojiť do programu 15 študentov z predmaturitného ročníka. Do programu sa prihlásila až polovica daného ročníka, t. j. 45 žiakov, z ktorých boli študenti vyberaní priamo internými lektormi KAN na základe motivačných listov a CV študentov. Uvediem len jeden z výrokov absolventa kolégia: „*Presne si pamätám jednu z prvých viet v Kolégiu: ‚Prišli sme do Kolégia, aby sme sa naučili rozmýšľať.‘ Vtedy som si myslel, že je to dosť povýšenecká fráza. Teraz chápem, ako povýšenecky som rozmýšľal ja. Úplne sa zmenil môj vzťah ku knihám, ku štúdiu a vznietila sa vo mne túžba po poznaní.*“

15. Formy duchovnej obnovy a teambuildingov

Ku katolíckemu gymnáziu neoddeliteľne patrí duchovná formácia tímu zamestnancov a študentov školy. Náročná otázka na začiatku realizácie duchovného programu pre našich žiakov znela: aký cieľ bude mať duchovný program pre našich žiakov? Čo chceme, aby študent v tejto oblasti života získal za roky, kým bude žiakom GYMES-u, čo doposiaľ nemá? Uvedomovali sme si, že práve na úrovni duchovnej skúsenosti k nám prichádzajú študenti s väčším rozptylom než v oblasti ich akademických

¹⁵⁹ Viac informácií nájdete na: <<https://www.dofe.sk>>

¹⁶⁰ Viac informácií nájdete na: <https://www.kolegium.org/stredoskolske-kolegia>

vedomostí a zručností. V oblasti duchovnej skúsenosti nie je požiadavkou vedenia školy, KBS ani Svätého Otca Františka, aby sme pracovali výlučne pre žiakov z katolíckeho prostredia. Práve naopak, pápež František nás vyzýva k vyhýbaniu sa prozelytizmu. Našou víziou je žiť v kolektíve učiteľov a ostatných zamestnancov kresťanske hodnoty takým spôsobom, aby to bolo pre žiakov prítlačivé, aby sa nami spontánne inšpirovali a žili kresťanstvo spolu s nami. Našou úlohou je snažiť sa prežívať dôveru, úctu, radosť zo spolupráce, riešiť konflikty, byť pravdiví, vedieť sa zapáliť za dobrú vec. Verím, že to, na akej úrovni prežíva tieto kresťanske hodnoty tím vychovávateľov a učiteľov v škole, je do veľkej miery kopírované, takpovediac zrkadlené zo strany žiakov. Ak máme v škole medzi žiakmi vážne problémy s nedôverou, neúctou a neochotou spolupracovať, mali by sme si položiť otázku: Nakoľko tieto hodnoty žijeme my sami? Samozrejme, že vplyv rodiny je v živote žiaka na prvom mieste. Avšak my, učitelia GYMES-u, sme svedkami toho, ako sú žiaci schopní kopírovať hodnotové nastavenie tímu ľudí, ktorí ich vedie a sprevádza.

Zárukou nášho úspechu a snaženia sa žiť svoje kresťanstvo nie sú katolícke dokumenty našich zamestnancov, ktoré doručujú na výberové konanie. Omnoho väčšou zárukou sú ich vzťahy, ktoré žili doposiaľ.

V duchovnej oblasti sme si vedomí toho, že kresťansky zreých žiakov máme najčastejšie z kresťansky žijúcich rodín, spoločností alebo dobre fungujúcich farností. Prichádzajú k nám však aj žiaci z menej kresťansky rozvinutých rodín, ktoré žijú vieru viac formálne. Napriek tomu ich vzťahy môžu byť na veľmi dobrej úrovni, mnohokrát veľmi inšpirujúcej. Prichádzajú k nám aj neveriaci žiaci, ktorí sa s vierou stretnú prvýkrát v škole, prípadne sa s vierou už stretli, ale stále stoja na začiatku svojej cesty k viere. Preto považujeme za náročné pracovať na hodinách katolíckeho náboženstva so všetkými tromi skupinami naraz, jednotne. Klasické frontálne ponímanie výučby, kde učiteľ vysvetľuje a žiak sa učí, nepovažujeme za najvhodnejší spôsob vyučovania. Mimochodom, táto zmena myslenia vyučovania sa netýka len katolíckeho náboženstva, ale všetkých predmetov. Frontálne vyučovanie jedným spoločným tempom dnes nie je dlhodobo efektívne, pretože vie osloviť len určité percento žiakov. A našim cieľom je osloviť všetkých.

Náš spôsob riešenia duchovnej ponuky spočíva v tom, že základný program ponúkame predovšetkým pre tých, ktorí nežijú skúsenosť viery. Toto rozhodnutie oslovuje všetkých nováčikov vo viere ako aj tradične vedených. A tých je v ročníku okolo 60 - 70%. Takmer všetci títo žiaci patria formálne do Katolíckej cirkvi, kde prijali základné iniciálne sviatosti. Myslíme si, že toto percento v skutočnosti kopíruje reálny stav počtu veriacich na Slovensku.

Duchovný program organizujeme pri vstupe do školy ako teambuilding. Je pre všetkých nových žiakov hneď v septembri. Po prvom týždni v škole sa žiaci po triedach zúčastňujú 3-dňového teambuildingového programu. Program je vystavaný saleziánmi don Bosca v Košiciach, vedený našimi staršími žiakmi, sprevádzaný našim školským kaplánom, triednymi učiteľmi a školskou psychologičkou. Tento čas slúži žiakom na akceleráciu vzťahov, je to myšlienkový a emocionálny náboj, ktorý žiakom pomáha prvé mesiace zvládnuť novotu školy, vzťahov so spolužiakmi a učiteľmi a akademicky náročné prostredie. Je čitateľným znakom toho, ako sa kresťanstvo v škole žije. Kresťanstvo na GYMES-e nie je výsekom z koláča, z ktorého ochutnávame na hodinách náboženstva a iných náboženských aktivitách. Je to celý koláč, je to soľ a korenie, vďaka ktorému je celý náš koláč chutný a jedinečný. Žiaci z formálne kresťanských rodín nám pri spätnej väzbe hovoria, že naše kresťanstvo je moderné, že sú prekvapení, aké je plné spoznania seba, iných a ako hlboko načreli za tak krátky čas do studnice tohto poznania. Témy teambuildingu vychádzajú z učebných osnov pre katolícke nábo-

ženstvo: zmysel života; trojrozmernosť človeka: telo, duša, duch; komunikácia a jej formy; osobnosť a jej vývoj; obsiahly tematický celok vzťahy.¹⁶¹

Duchovne skúsenejších žiakov zapájame tak, že títo žiaci pravidelne tieto teambuildingy chystajú a vedú. Konkrétne to znamená, že štyria žiaci zo 4.A tvoria prípravný tím na teambuilding pre 1.A. Žiak, ktorí je duchovne zrelší, má priestor slúžiť iným a viesť iných, žiť svoju vieru aj počas teambuildingu transparentne, vo veľmi blízkom vzťahu s mladšími žiakmi. Mladším žiakom tak dávame jasne najavo, že žiť kresťanstvo je na pôde školy normálne. Tiež im dávame najavo, ako sa kresťanstvo na našej škole žije, že o ňom nemusíme veľa hovoriť, ale chceme ho viac žiť. Žiaci v prváckej triede, ktorí sú duchovne skúsenejší, sa tak spájajú a sietujú so staršími žiakmi, sú ich pomocníci pri aktivitách, preberajú možnosť viesť skupinu, odovzdávať to, čo zadarmo dostali. Takto prirodzene zreje osobnosť žiaka psychologicky aj duchovne. Svätý Otec František to na homílii, ktorú predniesol 14. marca, vyjadril nasledovne:

„V spoločnosti, ktorá má ťažkosti nachádzať referenčné body je nevyhnutné, aby mladí našli v škole pozitívny oporný bod. Škola ním môže byť alebo sa ním stať vtedy, ak sú v nej učitelia schopní dať zmysel škole, štúdiu a kultúre – bez toho, aby všetko zredukovali čisto na odovzdávanie technických poznatkov. A to tak, že budú orientovaní na budovanie výchovného vzťahu s každým študentom, ktorý sa musí cítiť prijatý a milovaný pre to, kým je, so všetkými svojimi limitmi a so svojím potenciálom. Vy musíte vyučovať nielen obsah premetu, ale aj životné hodnoty a životné návyky. To sú tri veci, ktoré musíte odovzdávať. Na to, aby sa naučili obsah, stačí počítač, no na to, aby pochopili, ako sa miluje, aby pochopili tie hodnoty a návyky, ktoré vytvárajú harmóniu v spoločnosti, k tomu treba dobrého učiteľa.“¹⁶²

Dobrá učiteľ nie je ten, ktorý všetko „odmaká“ sám, ale ten, ktorý vie viesť a dať priestor iným na rast. V tomto procese sa veľa učia aj samotní učitelia. Stane sa aj to, že niektorí študenti sú v duchovnom živote skúsenejší než niektorí učitelia. Ak si to učiteľ uvedomuje a prenecháva priestor žiakom školy, ktorí dostali od školského kaplána či od saleziánov na túto činnosť dôveru, vzniká nádherná synergia, z ktorej čerpajú všetci zúčastnení. Navyše považujeme za prevenciu rôznych patologických javov skutočnosť, že na viacdnovej duchovnej obnove školy sú s mladšími žiakmi vo dne v noci starší žiaci. Majú dôveru našich prvákov aj učiteľov, to je vynikajúca štartovacia čiara. Pozícia saleziánov či školského kaplána, ktorí teambuildingy pri ich vzniku myšlienkovito tvorili, je preto omnoho viac kooperujúca, sprevádzajúca lídrov, podporná, koučingová. Teambuilding s duchovným programom v najväčšej možnej miere tvoria žiaci pre žiakov. Odovzdanie dôvery starším vybraným žiakom, priestor pre ich kreativitu, nasadenie a zodpovednosť sme ešte nikdy neofútovali, s touto dôverou pracujú vynikajúco.

16. Kariérne poradenstvo inak

Cieľom kariérneho poradenstva je predstaviť študentom 4. ročníka GYMES-u možnosti a budúcnosť širokej palety vysokoškolských štúdií ako aj rôznych profesií. Ponúkame im možnosť zoznámiť sa s novými perspektívnymi odbormi, ich priestorom na trhu práce v súčasnosti a budúcnosti, kedy sa stanú aktívnymi zamestnancami oni. Preto pozývame hostí zo slovenských aj zahraničných vysokých škôl - ich študentov aj zamestnancov – a tiež podnikateľov a ďalšie osoby

¹⁶¹ Inovovaný Rámcový vzdelávací program pre 1. ročník gymnázií so 4 a 5-ročným vzdelávacím programom a 5. ročník gymnázií s 8-ročným vzdelávacím programom – nové výkonové a obsahové štandardy predmetu katolícke náboženstvo, platný od r. 2015

¹⁶² Homília sv. otca Františka [citované 2019-09-14] Dostupné na: <http://visnove.fara.sk/index.php?view=article&id=1712%3AAsvaety-otec-11-decembra&option=com_content&Itemid=56>

aktívne v podmienkach slovenského pracovného zaradenia a zahraničných perspektív. Zvlášť radi víťame našich absolventov - GYMES ALUMNI, ktorí študujú na perspektívnych a novovznikajúcich odboroch slovenských i zahraničných univerzít. Celý projekt spočiatku iniciovala a viedla riaditeľka školy. Pozvala kolegov, aby zdieľali na spoločnom hárku školského disku mená hostí s kontaktnými údajmi, ktorých potom oslovovala.

Konkrétny spôsob realizácie spočíva v tom, že raz týždenne sa žiaci 4. ročníka zhromaždia v priestore veľkej chodby, kde je trvale zabezpečené technické vybavenie na prezentácie. Časový priestor tvorí 45 minút, tento čas sa delí na prezentáciu host'a v trvaní 15 minút a priestor na otázky v rozsahu 30 minút. Po tomto bloku host'a pozývame na náš školský obed (mimochodom, varia nám vynikajúco ☺). Skupina žiakov, ktorá má záujem s host'om rozprávať ešte osobnejšie, s ním strávi jeho pracovný obed.

Po niekoľkých mesiacoch existencie tejto štruktúry žiaci prostredníctvom anonymných dotazníkov ohodnotili tento spôsob získavania informácií a dodali nové impulzy na jeho zlepšenie. Čo považujeme za vynikajúce je, že prejavili záujem tento čas organizovať sami, samostatne tvoriť databázu hostí, pozývať ich, jedným slovom manažovať celý proces organizácie a moderovania stretnutí. Študenti vytvorili väčší tím, v ktorom si prerozdělili roly, vybrali si študenta, ktorý sa stal CEO danej štruktúry, dohodli sa na získavaní spätnej väzby od spolužiakov a projekt tohto typu kariérneho poradenstva prevzali do vlastnej réžie. V nasledujúcom školskom roku študenti viedli projekt takmer samostatne. Riaditeľka školy im ostala k dispozícii ako mentor v prípade otázok a zástupca školy zabezpečoval ich priestorové a technické požiadavky na takej úrovni, ako to robí svojim kolegom.

Týmto programom sme podnietili rozvíjanie dvoch hodnôt, ktoré sú pre nás mimoriadne významné. Po prvé je to snaha samotných žiakov zamýšľať sa nad svojím vysokoškolským štúdiom minimálne počas 2 posledných rokov na gymnáziu, po druhé možnosť učiť sa viesť projekt i ľudí, prevziať zodpovednosť, prijať pozíciu lídra, vedieť prijať nespokojnosť aj pochvalu, pracovať so spätnou väzbou, nechať sa znechutiť, vytrvať aj v ťažkostiach. Študenti štvrtého ročníka ku koncu školského roka odovzdávali projekt a skúsenosti o rok mladším, ktorí si opäť tvorili svoju personálnu štruktúru. Starší žiaci sa prirodzene stávali mentorským tímom pre mladších. Takto sa rozvíja prirodzené sieťovanie, profesionálna spolupráca, schopnosť požiadať o pomoc a prijať ju, pracovať projektovo, podnikateľsky, vedieť niesť riziko, pracovať so spätnou väzbou, žiť proaktívne. Takto tvoríme dlhodobé vzťahy s budúcimi GYMES ALUMNI. Tento spôsob myslenia umožňujúci „prebúdzaním zmysel pre pravé hodnoty a pripravovať žiakov na budúce povolania“¹⁶³, považujeme za konkrétny prejav kresťanstva, ktorý sme sa vo vízii GYMES-u rozhodli naplňovať.

17. Tutoring

Ako vytvoriť prostredie preniknuté evanjeliovým duchom lásky a slobody? „Všetci v katolíckej škole musia zakúsiť živú prítomnosť Ježiša „Učiteľa“, ktorý dnes tak ako vždy kráča dejinami, ktorý je jediným „Vyučujúcim“ a dokonalým človekom, v ktorom všetky ľudské hodnoty nachádzajú svoje završenie.“¹⁶⁴

V konkrétnej podobe sme tieto slová pretavili okrem iného aj do projektu tutoring, ktorý vznikol na GYMES-e v marci 2015. Inšpirovalo nás hnutie *Big Brothers Big Sisters of America* (BBBS), ktoré v súčasnej dobe predstavuje najväčší a najvýznamnejší tutoringový program vo svete. Naším cieľom je prehĺbenie vzťahov medzi študentmi a vytvorenie priateľskej a podporujúcej atmosféry v prostredí školy. Tutoring je blízky, individuálny vzťah staršieho tútora (študenta) k mladšiemu zverencovi (študentovi 1. ročníka). Tútor odovzdáva svoje skúsenosti, zručnosti, pomáha mladšiemu zverencovi

¹⁶³ *Katolícky laik ako svedok viery v škole*. Rím : Kongregácia pre katolícku výchovu, 1982, čl. I, odsek 12.

¹⁶⁴ *Náboženský rozmer výchovy v katolíckej škole*. Rím : Kongregácia pre katolícku výchovu, 1988, čl. II, odsek 1, časť 25.

orientovať sa v novom školskom prostredí. Tutoring prináša osobnostný, vedomostný a sociálny rozvoj študentov a je súčasťou ich neformálneho vzdelávania. Tútorom sa môže stať iba študent, ktorý absolvuje kurz tutoring a ktorého odporučí triedny učiteľ ako vhodného kandidáta pre tutoringový program. Medzi potrebné vlastnosti tútora patria zodpovednosť, empatia, ochota pomáhať druhým, priateľskosť, komunikatívnosť, ochota vypočuť, rozumnosť, osobnostná zrelosť. Po úspešnom absolvovaní kurzu a splnení zadaných kritérií môže študent vykonávať tútorsku činnosť pre budúcich prvákov. Kurz ponúkame študentom 3. a 4. ročníka. Tútorov koordinuje a vedie školský psychológ prostredníctvom pravidelných stretnutí počas celého školského roka. Tútor sa stretáva so svojim „tutorčatom“ niekoľkokrát ročne, intenzívne sú v kontakte najmä v septembri, keď je pre nových žiakov život v škole a často aj v novom meste najťažší.

Vyjadrenia študentov, ktorí boli tútormi

„Tutoring beriem ako osobnú výzvu: pokúsiť sa vyjsť zo svojej ulity a spoznať nových ľudí, s ktorými by som inak nekomunikovala. Je to šanca formovať priateľstvo alebo taký zdravý „companionship“ znovu od začiatku - keď ste na škole už dlhšie, po čase zabudnete na neistotu pri spoznávaní toho nového a neznámeho v ľuďoch. Vnímam ho aj ako veľké pozitívum, čo sa týka medziročníkovej komunikácie - ľudia rôznych vekových kategórií majú dôvod pozdraviť sa, stretnúť sa, spoznať sa trochu bližšie.“
(Barbora 4. roč.)

„Tútorom som sa chcela stať preto, lebo ma baví pracovať s ľuďmi a rada im pomáham. Taktiež som celkom extrovertný typ človeka a rada spoznávam nových ľudí. A čo to pre mňa znamená? Pomôcť, nasmerovať, usmerniť a zároveň rozvíjať samu seba. :)“
(Dominika 5. roč.)

„Tutoring je podľa mňa veľmi prospešná aktivita pre školu, keďže spája starších a mladších študentov. Mne osobne okrem priateľstiev tutoring dáva možnosť vyskúšať si prácu s mladými ľuďmi a otestovať samého seba, či dokážem byť zodpovedný natoľko, aby som bol naozaj nápomocný druhým. Tutoring robím aj kvôli novej skúsenosti a kvôli môjmu budúcemu odboru, ktorým bude psychológia.“
(Tomáš 5. roč.)

Záver

S veľkou vďakou Bohu, svojim kolegom, žiakom a ľuďom, ktorí nás inšpirovali na Slovensku aj v zahraničí, sme svedkami zázraku obnovy školy, rozvoja našich výnimočných žiakov, ich úspechov, pocitu prijatia, rozvoja ich nadania, uskutočňovania odvážnych krokov a smelých snov, ale aj poučení sa z chýb. Žasneme nad veľkosťou Boha, ktorý požehnal naše snaženie omnoho viac, než sme si vedeli predstaviť v našich už i tak odvážnych predstavách. Pred 10 rokmi sme stáli pred otázkou, či zachovať existenciu školy s počtom 108 žiakov. Dnes študuje na GYMES-e vyše 500 žiakov, pričom škola nie je schopná prijať ani 50% žiakov, ktorí sa túžia stať jej súčasťou. Pod čiarou nám ostávajú aj žiaci s najlepšimi hodnoteniami zo základných škôl, čo je na jednej strane dôkaz o vysokom kredite našej školy, no zároveň aj určitý dôvod k smútku. Tieto čísla a percentá však neboli naším prvoradým snom. Naš nosný sen bol: tvorivý a spolupracujúci mladý človek, ktorý v škole nájde priestor na objavenie seba aj sveta; mladý človek, ktorý si je vedomý svojej hodnoty pred sebou samým a niekým väčším, než je on sám, mladý človek, ktorý miluje život a túži ho žiť naplno. Táto vízia krásy mladého človeka nám pomohla prekonať množstvo prekážok, neúspechov, predsudkov našich vlastných, ako aj nášho systému vzdelávania. Sme nesmierne hrdí na našich študentov, ako aj na našich GYMES ALUMNI. Je neuveriteľne krásne byť súčasťou ich života a dopriať si radosť z ich životnej cesty, ich odvážnych skúseností a ich snov. Ďakujem Bohu za možnosť byť na tejto ceste k mladým spolu s Ním.

Grammar school of St. Edith Stein in Košice: How and why do we develop and implement the program of pupil's personality maturation

Summary

High value and professional setting of the team of teachers is able to turn a school at the threshold of closing down into a strong educational institution attracting the interest of students and making them willing to study and shape their personality there. In this contribution we intend to share our experience with the transformation of our school, namely the forms of its realisation and our efforts to foster development, growth and overall good of the pupils. We offer you our story as one of possible incentives able to inspire the transformation of the teaching team's thinking and explain our reasons for the changes we have made.

Key words: goal of education, vision, proactivity, job shadowing, feedback, job interview, pupil vs. curriculum, mentoring, tutoring, programs of pupil's personality maturation, Anton Neuwirth College, Duke of Edinburgh, spiritual retreats, teambuilding, career counselling

Použitá literatúra:

CAINOVÁ, S.: *Ticho: Síla introvertů ve světě, který nikdy nepřestává mluvit*. Příbram : Jan Melvin Publishing, s.r.o., 2012.

COVEY S. R.: *Důvěra: jediná věc, která dokáže změnit vše*. Praha : Management Press, 2009.

COVEY, S. R.: *7 návykov skutočne efektívnych ľudí*. Praha : Success Library, 2010.

DWECKOVÁ, C. S.: *Nastavenie mysle: Ako sa môžeme naučiť využívať svoj potenciál*. Bratislava : Citadella, 2015.

HARRIS A. a B.: *Robiť ťažké veci: Vzburá tínedžerov voči malým očakávaniam*. Podolíneč : Kumran s.r.o., 2011.

ROHR, R.: *Nesmrtelný diamant: Hledání našeho pravého Já*. Praha : Vyšehrad, 2018.

Mgr. Mária Dečová, PhD.

Bývalá riaditeľka Gymnázia sv. Edity Steinovej, Charkovská 1, Košice (2009-2018)

Mentor a kouč pre školský manažment, LEAF¹⁶⁵, Teach for Slovakia¹⁶⁶

Furčianska 11 A

040 14 Košice

e-mail: decova.maria@gmail.com

¹⁶⁵ [citované 2019-08-04] Viac na: <https://www.leaf.sk/o-leafe/>

¹⁶⁶ [citované 2019-08-04] Viac na: <https://teachforslovakia.sk/o-nas/>

Skauting a zrelá osobnosť do manželstva a rodiny

Matej Makovník

Abstrakt

Článok sa zaoberá skautingom ako možným pozitívnym faktorom ovplyvňujúcim stabilitu budúceho manželstva a rodiny. Rozoberá niektoré aspekty fungovania skautingu, formy skautského vzdelávania a programu ako aj niektoré zručnosti získané vďaka skautingu, ktoré formujú osobnosť skauta a môžu ho pozitívne ovplyvniť v jeho postavení manželského partnera a rodiča. Pri jednotlivých oblastiach je opísaná autorova osobná skúsenosť vlastného rozvoja a angažovania sa v skautingu a to, ako vidí jeho prínos vo svojom manželstve a rodine.

Kľúčové slová: skauting, manželstvo, rodina, rozvoj

Úvod

Správne zvolené voľnočasové aktivity dokážu formovať človeka po rôznych stránkach. Niektoré z nich sú zamerané na šport, umenie, či jednoducho len na oddych a rekreáciu. Viaceré voľnočasové aktivity okrem svojho primárneho zamerania rozvíjajú človeka aj po iných stránkach – vedomostnej, sociálnej, kultúrnej, či inej. Existujú ale také aktivity, ktoré by pomáhali rozvíjať človeka vzhľadom k jeho budúcemu povolaniu manžela / manželky či rodiča?

Na príklade skautingu sa pozrieme na niektoré oblasti, ktoré by mohli pozitívne vplývať na rozvoj týchto pro-rodinných aspektov osobnosti. Skauting si vyberám v prvom rade preto, lebo som dlhoročný skaut a počas môjho dospelovania ma podľa mojej mienky najviac formoval práve skauting. Samozrejme, viaceré spomínané faktory sa vyskytujú aj v iných podobných mládežníckych organizáciách či pri dobrovoľníctve. A niektoré z nich môžu mať aj iné, prípadne lepšie či hlbšie charizmy a môžu byť taktiež inšpiráciou na bližšie skúmanie.

Pri skúmaní vplyvu skautingu v mojom živote, aj v živote ďalších skautov a skautiek, som sa pokúsil identifikovať niekoľko oblastí, kde vidím prínos týchto skautských „zručností“ v manželskom a rodinnom živote. Naučil som sa:

- ako byť zodpovedným za seba, za svoju rodinu a za jej zabezpečenie
- prijímať a zdolať výzvy, s ktorými sa človek stretne aj v manželskom a rodinnom živote
- dodržiavať svoje slovo a sľub, ktorý som zložil pred oltárom a zabezpečiť tak stabilitu rodine
- mať príležitosť hlbšie spoznávať ľudí okolo seba aj svoju budúcu manželku
- aj prostredníctvom vzťahu k prírode budovať hlbší vzťah so svojimi deťmi
- ako si organizovať svoj osobný čas, budovať sebadôveru
- a mnoho iného...

Krátko o skautingu

Skauting bol založený začiatkom 20. storočia vo Veľkej Británii britským generálom Robertom Baden-Powellom. Jeho prvotným motívom bolo odovzdať mladým chlapcom skúsenosti zo svojho života v armáde, ktoré nadobudol najmä počas pôsobenia v Afrike, kde velil prieskumným („skautským“) misiám. Skauting nikdy nebol zamýšľaný ako forma vzdelávania alebo príprava na budúce zamestnanie či životné poslanie. Nebolo to tak ani s ohľadom na budúce manželstvo a rodinu. Ale rovnako ako v iných oblastiach života, aj tu sa ukazuje, že skauting je vo svojej univerzalite veľkým prínosom, vďaka ktorému mladý človek získa rôzne zručnosti, kompetencie či skúsenosti. Tie

vie následne uplatniť v každodennom živote, v práci, v medziľudskom vzťahoch, v rodine aj manželstve.

1. Zodpovednosť

Skauting je definovaný ako mládežnícka organizácia. Jej chod a väčšina aktivít je riadená mladými ľuďmi. Už v mladom veku sú skauti zapájaní do rôznych úrovní riadenia organizačných jednotiek (družina, oddiel, zbor – vid' popis v 1.1.) a spoluorganizácie aktivít a podujatí, ako napríklad „družinovky“, výpravy, tábory, a iné. Vždy to samozrejme závisí od veku skauta a jeho osobnej angažovanosti, a tiež od úrovne a náročnosti riadenia danej aktivity.

1.1. Popis organizačnej štruktúry (Slovenský skauting, 2010)

Pre ilustráciu uvádzam aspoň stručný popis jednotlivých úrovní základnej organizačnej štruktúry:

Družina - najmenšia organizačná jednotka, ktorá pozostáva z vedúceho družiny (radca/radkyňa) a členov, v počte cca 6 – 10 osôb. Je to obdoba „stretka“ (čiže spoločenstva), ktoré poznáme napríklad z niektorých kresťanských organizácií. Väčšina skautského programu - pravidelné stretnutia raz za týždeň (tzv. „družinovky“), výlety a iné aktivity, prebiehajú práve na úrovni družiny.

Oddiel - súbor niekoľkých družín (spravidla 3-4) podobného veku a zamerania. V prípade vekovo mladších družín bývajú oddiely spravidla rozdelené na chlapčenské a dievčenské.

Zbor - základná organizačná jednotka s vlastnou právnou subjektivitou združujúca niekoľko oddielov zahŕňajúcich rôzne vekové kategórie a obe pohlavia. Na zborovej úrovni sa zabezpečujú hlavne finančné, materiálne a priestorové potreby pre jednotlivé oddiely a družiny. Na Slovensku je vyše 100 zborov nachádzajúcich sa hlavne v mestách (v niektorých väčších mestách môže byť aj niekoľko zborov), ale aj v niektorých obciach. Počet členov zboru býva medzi 50 – 150.

Nad úrovňou zborov je ešte Oblastná a Národná úroveň, ktoré zabezpečujú hlavne právne a vzdelávacie aktivity a prípadne akcie s oblastným alebo celonárodným dosahom.

Štruktúra a fungovanie organizačných jednotiek môže byť v rôznych zboroch mierne odlišná, v závislosti od veľkosti a akejsi internej „tradície“ zboru. Vo väčších zboroch býva program aj väčšie akcie organizované na úrovni oddielu, niekde na úrovni zboru.

Radcovia (vedúci) družín bývajú vyberaní rôzne – buď je za radcu zvolený niekto z rovesníkov, členov družiny - v tom prípade je organizácia viac na úrovni oddielu, alebo je radcom niekto zo skautov, ktorí vyšli zo svojej družiny a v určitom veku (13-14 r.) si zakladajú svoju novú družinu.

Skauti sú teda v závislosti od svojho veku zapájaní do riadenia – najskôr družín, neskôr oddielov a zborov. Vedenie zboru a oddielu nie je väčšinou založené na jednom človeku – na osobe vodcu, ale býva kompetenčne rozdelené na viaceré pozície a teda na viacerých členov. Sú to napríklad funkcie:

- ekonóma (zodpovednosť za financie),
- hospodára (hmotné vybavenie zboru/oddielu),
- PR (propagácia zboru, komunikácia s rodičmi a verejnosťou),
- fundraising (vybavovanie grantov a financií pre zbor) a podobne.

Taktiež pri príprave väčších skautských akcií (napríklad letného tábora) sa do prípravy programu, technického zabezpečenia, organizácie dopravy, komunikácie s inštitúciami a podobne zapája viacero členov.

Po organizačnej stránke je najzložitejšou akciou bežného skautského roka skautský tábor. Vyžaduje zabezpečiť rôzne povolenia (majiteľ pozemku, majiteľ lesa, obec, RÚVZ-hygiena, Úrad životného prostredia a iné), dopravu materiálu a detí, stravovanie (pre cca 40 – 50 účastníkov), program, bezpečnosť, dostatočné hygienické a zdravotnícke zabezpečenie a mnoho iného.

1.2. Moje pôsobenie v skautingu

Ako to bolo v mojom prípade? V skautingu som si prešiel hlavne „vodcovskou líniou“ – od vedenia družiny som postupne prešiel cez vedenie oddielu až do vedenia zboru. Popri tom som fungoval ako hlavný organizátor niekoľkých táborov a skautských akcií. Tieto pozície vyžadovali veľkú mieru samostatnosti a zodpovednosti.

Prvú družinu som viedol od svojich 14 rokov. Hneď od začiatku sme fungovali pomerne samostatne, nakoľko sme sa stretávali v iných priestoroch (na inej škole) ako zvyšok zboru, a preto sme si museli komunikáciou s vedením školy sami zabezpečiť priestory pre svoje družinovky.

Neskôr, keď členovia mojej družiny vyrástli, som im pomáhal ako vodca oddielu zakladať ich vlastné družiny. Taktiež sme začali organizovať spoločné oddielové výlety a plánovať si spoločný program, ktorý sme realizovali počas roka na svojich stretnutiach.

Najväčšie výzvy prišli s postupom na zborovú úroveň. Prvý tábor som organizoval (ako vodca tábora - hlavný organizátor), keď som mal 22 rokov. Musel som komunikovať s úradmi, vybaviť potrebné povolenia a v spolupráci s ostatnými vodcami a radcami zabezpečiť logistické či finančné záležitosti. Po celý čas som mal pod dohľadom rozpočet, materiálne a potravinové zabezpečenie tábora a následne po skončení tábora som musel zabezpečiť jeho riadne vyúčtovanie a vyhodnotenie.

Súčasne ako vodca zboru som počas roka organizoval viaceré akcie, prípadne zabezpečoval podporu pre ostatné družiny – od klubovne, cez finančné zabezpečenie až po komunikáciu s rodičmi z mojej vodcovskej pozície.

Pre mňa osobne to v prvom rade znamenalo relatívne skoré osamostatnenie od rodičov, čiastočné finančné osamostatnenie, ale hlavne akési prevzatie zodpovednosti za svoj život, čo možno nazvať istou formou dozretia. Popri tom, ako som bol zodpovedný za chod zboru, tábora a iných vecí v zbore, bolo akosi samozrejmé, že za svoj život som zodpovedný výhradne ja. Držím v ruke kormidlo a to, ako žijem, akým smerom sa ubera moje vzdelanie, bývanie či moja budúcnosť je výsledkom mojich vlastných rozhodnutí. Toto vnímam ako silný faktor v našej rodine, že sme boli od začiatku samostatná funkčná „jednotka“, bez potreby väčších zásahov od rodičov, a bez akejsi bezradnosti „ako ďalej“. V dnešnej dobe býva zvykom skôr opak – mladá rodina často potrebuje, či dokonca vyžaduje pomoc zvonka (najčastejšie od rodičov), a neraz býva aj priamo organizovaná jednou či druhou stranou rodiny, čo vnímam ako škodlivé.

Pri materiálnom zabezpečení rodiny mi pomohlo to, že som začal pomerne skoro pracovať – už počas strednej školy som chodil na krátkodobé brigády, neskôr to bola práca na plný úväzok, ktorú som začal vykonávať už počas posledných rokov VŠ štúdia, aby som si vedel financovať svoje náklady na skautské akcie.

Rozhodnosť a samostatnosť pri zabezpečovaní bývania. S mojou manželkou Dankou sme boli už od začiatku presvedčení, že by sme chceli bývať v dome. Po predošlých skúsenostiach, keď som išiel pri organizovaní často do „neznámych vôd“ a musel som sa rýchlo a efektívne zorientovať a rozhodovať, nebol pre nás problém rýchlo konať a tento náš sen začať realizovať. Taktiež pri riešení s úradmi to pre mňa bolo relatívne jednoduché, pretože som vychádzal z niekoľkoročných skúseností.

S odstupom času si veľmi ceníme, že sme sa do stavby domu rozhodli ísť hneď, bez dlhého váhania a zbytočne predlžovaného rozhodovania. Oveľa ťažšie by bolo stavbu realizovať neskôr, hlavne po príchode detí. Stavba domu býva často veľká skúška manželstva, najmä ak ide o svojpomocne realizovanú stavbu, ako to bolo z veľkej časti aj v našom prípade.

Organizácia času. Bol som nútený a motivovaný využívať svoj čas naplno. Niekoľko rokov som musel sklbiť štúdium na strednej, resp. vysokej škole s brigádou a neskôr prácou, a tiež s organizovaním a účasťou na skautských akciách a na fungovaní zboru. Toto bola skvelá príprava na

budúce fungovanie v rodine, kde musí človek zladit' viacero funkcií „na plný úväzok“, a to zamestnanie, úlohu rodiča a mnohé iné povinnosti, v našom prípade napríklad stavbu domu.

Čo vnímam ako veľký problém dnešnej doby je, že mladí ľudia sú zaskočení pri prechode z detského/mládežníckeho života, zo života študenta, do „reálneho“ života. Často sú zvyknutí, že okrem zopár povinností v škole a (v lepšom prípade) doma, majú veľa voľného času, ktorý sú zvyknutí využívať na zábavu, počítačové hry a podobne. Po prechode do pracovného života ich čaká život plný pracovných povinností, po prechode do manželského života zrazu musia zabezpečiť chod domácnosti, prípadne nároky svojho manžela/manželky a hlavne po príchode detí sa ich súkromný čas zrazu zredukujú na úplné minimum.

Samozrejme aj v mojom prípade som si na tieto prechody ťažko zvykal, ale som presvedčený o jednom - za to, že to napriek všetkému tomu išlo pomerne plynulo, vďačím aj svojim predošlým povinnostiam. Vďaka tomu, že som bol veľa krát „cvične“ vystavený návalu povinností, som sa vedel jednoduchšie vyrovnat' s reálnym životom a jeho nárokmi.

2. Skautské výzvy

Skautský program zahŕňa niekoľko foriem osobného napredovania. Najznámejšou je forma „odboriek“ a výziev (v minulosti známych ako „bobríky“ alebo „lovenie bobríkov“). Skauti si z nich vyberajú podľa vlastného uváženia a dohody so svojím radcom. Odborky a výzvy sú súborom úloh, ktoré je potrebné splniť. Napríklad v asi najznámejšej výzve „Tri orlie perá“ sa skaut zaväzuje počas skautského tábora postupne splniť tri úlohy: 24 hodín mlčať (ani nevydávať hlasné zvuky), 24 hodín nejesť (piť iba čistú vodu) a 24 hodín prežiť osamote nevidený žiadnym človekom a iba s minimálnou výbavou.

Skautské výzvy prinášajú rôzne skúsenosti, z ktorých môže človek čerpať do budúcnosti. Napríklad vo výzve tri orlie perá je pre väčšinu ľudí najzložitejšia úloha mlčania. Nakoľko počas 24 hodín prichádza k rôznym situáciám a človek je rôzne rozptyľovaný – prácou, hrami, iným programom (počas mlčania a hladu sa skaut plne zúčastňuje táborového programu), a preto často dochádza k spontánnemu prerieknutiu. Úspešné zvládnutie tejto výzvy preto vyžaduje cielené sústredenie sa na danú úlohu.

Pri úlohe samoty a hladu je to naopak súboj s vlastnou vôľou. Nie je taký problém nezabudnúť, že nemôžem nič jesť (najmä s pribúdajúcim časom a hladom si na to človek ľahko spomenie), na druhej strane však skaut musí prekonať túžbu po jedle, prípadne prekonať strach zo samoty.

Dôležitý je aj rozmer dobrovoľnosti týchto výziev. Skaut si teda sám určuje, ktoré výzvy chce splniť. Za ich nesplnenie nie je nijako postihovaný, aj kontrola splnenia výzvy je často iba na skautovi samotnom, čo upevňuje jeho zodpovedný a čestný prístup.

2.1. Moja skúsenosť

Tieto skautské výzvy a úlohy sú často úplnou drobnosťou v porovnaní s reálnymi životnými výzvami, s ktorými sa človek stretáva aj v manželstve a rodičovstve. Sú ale vhodným tréningom vo vytrvalosti (niektoré výzvy sa prekonávajú niekoľko mesiacov) a prekonávaní samého seba.

Aj v manželstve sa vyskytuje veľa situácií, kde je človek pozvaný k tomu, aby čelil nejakej „výzve“. Azda najlepším príkladom oblasť sexualita, konkrétne predmanželská (ale aj manželská) čistota a plánovanie rodičovstva. Je možné, že aj skúsenosti získané vďaka skautským výzvam nám napomohli udržať si predmanželskú čistotu.

3. Skautský sľub - sľub, ktorý platí doživotne

„Sľubujem na svoju česť, že sa vynasnažím zo všetkých síl: Plniť si povinnosti voči Bohu a svojej vlasti, v každom čase pomáhať svojim bližným a dodržiavať skautský zákon.“

Skautský sľub je pre skauta najdôležitejším momentom v jeho skautskom živote. Od tohto momentu sa stáva „skutočným“ skautom. Sľub býva skladaný počas slávnostnej chvíle, napríklad počas slávnostného ohňa, ktorý je vyvrcholením letného skautského tábora. Sľub skladá skaut, ktorý je už dlhšie (aj niekoľko rokov) členom skautingu a zapája sa do aktivít a činnosti skautského zboru / oddielu. O možnosti zložiť skautský sľub rozhoduje jeho radca, ktorý zváži, kedy je skaut pripravený ho zložiť, najmä s ohľadom na uvedenie si dôležitosti a obsahu tohto sľubu. Skaut, ktorý skladá sľub, musí presne vedieť, čo je skauting a čo znamená dodržiavať skautský sľub a zákon.

Často býva podmienkou na pripustenie k sľubu tzv. nováčikovská skúška, kde je skaut preskúšaný zo znalosti skautskej teórie a poznania skautského zákona.

Pri niektorých vyššie spomínaných bodoch sa určite neubránime porovnaniu skautského sľubu s manželským sľubom.

Skaut je počas prvých mesiacov a rokov konfrontovaný so skutočnosťou, že byť ozajstným, „pasovaným“ skautom si vyžaduje prípravu, znalosti aj určité skúsenosti. Iba tak si môže naplno uvedomiť, do čoho ide, čo presne znamená zložiť sľub. Podobne je to aj s manželským sľubom. Keď vstupujem do manželstva, musím prejsť dostatočnou prípravou. V prvom rade sa spoznávaním so svojou budúcou „polovičkou“ (ako je výstižne pomenovaná skutočnosť, že sa manželia stávajú jedným telom). Musím mať dostatočné znalosti o tom, čo znamená byť manželom, čo ma v manželstve môže čakať a do čoho vlastne idem. A taktiež skúsenosti – napríklad s prežitými krízami vo vzťahu a ich riešením, - ktoré môžu byť dobrou prípravou na prípadné budúce krízy v manželstve.

3.1. Môj skautský sľub

Ako asi každý skaut, aj ja si presne pamätám svoj skautský sľub. Bol to pre mňa špeciálny moment, jeden z tých, ktoré dávajú človeku impulz a nasmerovanie aj na niekoľko rokov, či až do konca života. V našom zbere sme sa vždy snažili spraviť túto chvíľu neopakovateľnou. Okrem istej formálnosti a špecifickej ceremoniálnosti, tak príznačnej pre podobné skautské udalosti, sme vždy kladli dôraz na to, aby mal skaut čas, priestor a dostatočný pokoj na uvedenie si dôležitosti tohto skutku. Často, ešte aj pred zložením sľubu si pripomíname niektoré skautské záväzky. Skaut hovorí vždy pravdu, je ochrancom prírody, je osožný, je verný a oddaný... Tieto a mnohé iné vlastnosti si pravidelne pripomíname ako istý záväzok, ktorý sme potvrdili svojim skautským sľubom a platí to stále, aj po rokoch od skončenia aktívnej činnosti. Vernosť skautským ideálom a skautskému životnému štýlu tak býva často v skautoch zakorenená do konca života.

4. Výlety, stretnutia

Skautský program je aplikovaný najmä cez pravidelné (fyzické) stretnutia formou tzv. družinovky, kde sa skupina detí/mladých v podobnom veku stretáva každý týždeň v klubovni – miestnosti v škole, pivničných priestoroch bytovky a podobne. Nepravidelne sa robia výlety alebo väčšie akcie – napríklad víkendové chaty, buď na úrovni družiny, alebo na väčšej úrovni – oddielu alebo zboru. Raz za rok sa koná celozborový skautský tábor.

Obsah a zameranie aktivít sa vekom postupne mení. Od čisto náučno-zábavnej formy družinoviek a výletov, ktoré deti prežívajú v skupine rovesníkov rovnakého pohlavia sa záber postupne rozširuje smerom k oddielu, zboru, a potom ešte ďalej - k oblastnej, národnej, ba až nadnárodnej úrovni.

Tiež sa postupne mení obsah stretnutí a aktivít:

od viac hravého k náučnému zameraniu – skaut navštevuje rôzne náučné akcie, školenia a podobne;

k organizačnému zameraniu – starší skauti sú zapájaní do organizácie väčších podujatí, prípadne niektoré aj sami priamo organizujú a

k poznávaciemu zameraniu – skauti často organizujú výlety do zahraničia, nadväzujú cezhraničné kontakty so zbormi z iných krajín, či absolvujú stáže v skautských ustanovizniach po celom svete.

Všetky tieto akcie rôzneho druhu poskytujú skautom príležitosti na to, aby sa stretávali, spoznávali a konfrontovali s inými skautmi, najskôr ich veku a pohlavia a neskôr aj so staršími a mladšími, či skautmi opačného pohlavia. Dôležitou črtou tohto spoznávania je, že sa deje za rôznych okolností – pri spoločných hrách, pri vzdelávaní, organizovaní akcií či vedení a výchove svojej vlastnej družiny. Samozrejme, často v takomto prostredí vznikajú aj prvé sympatie k opačnému pohlaviu, začínajú prvé vzťahy či dokonca budúce manželstvá. Skaut má zároveň možnosť takto spoznávať a budovať vzťahy s opačným pohlavím v rôznych situáciách a v rôznom prostredí a časom takto môže spoznať aj svoju budúcu manželku/manžela.

Pre staršie generácie sa to môže zdať samozrejmé, ale v dnešnej dobe je fyzické, osobné spoznávanie sa a hlavne v takýchto rôznorodých situáciách a prostrediach stále viac zriedkavé. Mladí sa spoznávajú a komunikujú hlavne cez internet alebo len v úzko vymedzenom prostredí – v škole, na ulici/ihrisku, v „kluboch“ alebo obchodných centrách.

V „skautskom“ prostredí je skaut vystavený rôznym prostrediam a okolnostiam, preto má možnosť spoznávať svojho partnera v širších súvislostiach. Taktiež v týchto situáciách nie je väčšinou spoznávanie (či „randenie“) hlavnou aktivitou, ale je to súčasťou akcie, ktorú daný skaut/skautka organizuje, kde pripravuje program, alebo sa programu zúčastňuje sám či so svojou družinou. Nie je preto úplne koncentrovaný na to, aby čo najviac zapôsobil a podal dobrý „herecký výkon“. Toto spoznávanie preto môže byť autentickéjšie a hlbšie.

4.1. Naša skúsenosť zo spoznávania

S mojou manželkou som sa tiež spoznal a ďalej spoznával za podobných okolností. Nebola to síce skautská akcia, na ktorej sme sa spoznali, ale v mnohých ohľadoch bola veľmi podobná. Išlo o akciu, kde sme sa ako animátori celý týždeň starali o malé deti, kým rodičia mali svoj program, kde mohli preberať a prehliadť svoj vzťah. Okrem toho sme počas roka pomáhali s organizovaním duchovných obnov pre budúcich animátorov týchto akcií.

Časom, keď sme spolu začali chodiť, sme sa spolu zúčastňovali skautských akcií aj kresťanských stretiek. Takto sme mali možnosť spoznať napríklad svoj vzťah k deťom, prírode, nahliadnuť do svojich snov a plánov, vidieť naše silné aj slabé stránky, naše schopnosti, či spoznať svoje reakcie vo vypätejších a náročnejších situáciách.

5. Odovzdávanie skúseností

„Skaut je ochrancom prírody a cenných ľudských výtvorov“ – tento (šiesty) bod skautského zákona dobre vystihuje jednu z hlavných prvkov skautingu, a to skúmať a poznávať veci okolo seba, naučiť sa rozpoznávať krásu prírody (a ľudských výtvorov), žasnúť nad nimi a naučiť sa tieto veci chrániť.

Tento cit - radosť zo skúmania - je odovzdávaný od starších skautov tým mladším, od radcov k členom svojich družín. Býva to napríklad formou výletov na zaujímavé či tajuplné miesta v okolí mesta, táboriska alebo chaty. Známe sú aj tzv. mestské hry, kde skauti spoznávajú zaujímavé budovy či zákutia mesta. Svoje spomienky si zdieľajú príbehmi, ktoré sa rozprávajú pri výletoch či večerných táborákocho.

Radca – budúci otec (matka) si toto nadšenie prináša so sebou do rodiny a podobnou formou to odovzdáva aj svojim deťom. Takéto spoločné zážitky prispievajú k budovaniu hlbokého vzťahu medzi rodičmi a deťmi.

U nás sme už od prvých rokov podporovali v deťoch zvedavosť vo vzťahu prírode. V mnohých prípadoch bola určitá téma, ktorá bola v tom čase pre deti zaujímavá, zdrojom nápadov na výlety. V istom období sme napríklad na každom mieste, kde sme boli, museli preskúmať každú jaskyňu či puklinu, ktorá sa v našom okolí nachádzala.

Zvieratá, tak ako pre iné deti, boli aj pre tie naše jednou z prvých oblastí na skúmanie. Najkrajšie situácie nastávali vtedy, keď sme mali príležitosť pozorovať nejaké divo žijúce zviera priamo v prírode.

Takéto odovzdávanie osobného intímneho vzťahu k prírode, tá prebudená a podporovaná zvedavosť – prejavujúca sa večnými otázkami „Prečo?“ a „Ako?“ - a hlavne prežívanie týchto intenzívnych chvíľ spolu ako otec a dieťa buduje ich vzájomný vzťah viac ako spoločné sledovanie rozprávok, návšteva kolotočov a podobne.

V minulosti sa podobný vzťah budoval cez manuálnu prácu – keď napríklad otec budoval dom, či pracoval v dielni, zapojením detí do týchto prác im vedel odovzdávať svoje skúsenosti a otvárať v nich nadšenie pre ľudské výtvy.

Dnes je to pri redukcii manuálnej práce a trávenia času prevažne na počítači alebo pri televízii, kde je vrcholom budovania vzťahu napríklad spoločné pozeranie futbalového zápasu, oveľa náročnejšie.

6. Zopár ďalších aspektov skautingu

6.1. Vzdelávanie

Keď sa skaut rozhodne pre cestu radcu, a neskôr vodcu, prechádza rôznymi stupňami vzdelávania.¹⁶⁷ V rámci vzdelávania je pripravovaný na prácu s deťmi po stránke pedagogiky, psychológie, tvorby programu či oboznamovania sa s relevantnými právnymi normami. Nič nie je lepšie ako učiť sa veci priamo v praxi, niektoré zásady výchovy detí si ale vie človek osvojiť už v príprave a okrem využitia týchto znalostí v oblasti skautskej praxe sa zídu aj budúcemu otcovi a matke pri výchove ich vlastných detí.

6.2. Manuálne zručnosti

Na skautingu si veľmi cením, že mi dal príležitosť rozvíjať aspoň základné manuálne zručnosti. Nakoľko som vyrastal vo veľkom meste v bytovke, takýchto príležitostí som okrem skautingu mal iba veľmi málo. Najlepšou príležitosťou na manuálne práce je skautský tábor, ktorý si musia skauti navzájom vybudovať každý rok. Musia si postaviť stany, kuchyňu, latrínu, prístup k vode a veľa iných stavieb, ktoré sú potrebné na chod tábora. Často sme v rámci voľného času budovali aj stavby ktoré síce neboli potrebné, ale dopĺňali skautský charakter táboriska – napríklad strážnu vežu, totemy alebo družinové stožiare.

Tieto skúsenosti z táborov mi pomohli nevyhýbať sa manuálnej práci ani doma a spolu so skúsenosťami, ktoré mi odovzdal pri domácich opravách a prácach môj otec, som nabral aj základné zručnosti potrebné na svojpomocné opravy v domácnosti. Určite mi to pomohlo aj pri budovaní domu, kde som sa rozhodol mnohé práce realizovať svojpomocne. Stavba domu je tiež jeden z príkladov, keď som sa nebál pustiť do niečoho, čo som predtým nikdy nerobil. Takáto svojpomoc pri realizácii vlastného bývania a chodu domácnosti môže byť veľmi nápomocná pri fungovaní rodiny, ako aj dobrý vzor pre deti.

¹⁶⁷ Porov. <http://skauting.sk/skauti/vzdelavanie/>

6.3. Rozmer dobrovoľníctva

Neodmysliteľným princípom práce v skautingu je dobrovoľníctvo. To znamená, že všetci vedúci, ktorí sa podieľajú na práci s deťmi a organizácii podujatí, robia tieto aktivity bezplatne a dobrovoľne popri škole, práci a neskôr aj popri, alebo lepšie povedané spolu so svojou rodinou. Je pre mňa prirodzené, že nie všetka moja práca, moje aktivity sú zamerané na zisk. Naučilo ma to ceniť si iné hodnoty a rozmery mojej práce, ktoré často nie sú peniazmi vyčísliteľné.

Aj teraz sa zvyknem sám, alebo spolu s celou svojou rodinou „dobrovoľnícky“ angažovať v „mikrosvete“ okolo nás – zapájame sa do nadväzovania a prehlbovania vzťahov v mieste, kde bývame a do budovania komunity v našom cirkevnom spoločenstve. Taktiež učíme naše deti všímať si potreby našej širšej rodiny aj iných rodín okolo nás a nezištne im pomáhať.

Záver

Ako vidieť, každý člen môže byť v skautingu formovaný rôzne. Niektorí sú zameraní viac vodcovsky - na organizačnú činnosť, niektorí nájdu svoje naplnenie v príprave programu, iní zas v prehlbovaní svojej kreativity, napríklad pri fotografovaní, niektorí iní zas využívajú svoje vedomosti a zručnosti pri spravovaní financií či pri komunikácii cez sociálne siete.

Niektoré state v tomto článku môžu pôsobiť priam idylicky, no treba vziať do úvahy fakt, že človek si takmer nikdy neprisvojí všetky tu opísané vlastnosti naraz a už vôbec nie v úplnosti. No aj čiastočný rast v niektorej zo spomínaných oblastí môže mať na jeho budúci manželský a rodinný život pozitívny vplyv.

Možno spomenúť aj prípadné riziká, ktoré potenciálne vyplývajú z aktívneho skautského života. Napríklad ak dvaja manželia - skauti, ktorí prežívali skauting naplno, navštevovali veľa skautských akcií, či chodili na veľa výletov prejdú do každodenného pracovného a rodinného života, môžu ho vnímať ako fádny a pociťovať pritom nostalgiu za skautskými zážitkami takej intenzity, akú zažívali v mladosti, čo predstavuje riziko určitého rozkolu v ich vzťahu.

Neopieram, že riziká tu sú, no napriek tomu sa domnievam, že aj voľnočasové aktivity v detstve a mladosti môžu prispieť k formovaniu zrelej osobnosti človeka a pripraviť ho na niektoré situácie, ktoré ho čakajú v období prípravy na manželstvo, v manželstve a pri výchove detí. Na základe vlastnej skúsenosti považujem za veľmi dobrý príklad takejto voľnočasovej aktivity práve skauting, nakoľko formuje mladého človeka veľmi komplexným spôsobom - na všetkých základných rovinách toho, čo znamená byť ľudskou bytosťou - a vstúpuje mu široké spektrum zručností, ktoré sú bezprostredne použiteľné v praxi.

Scouting and the shaping of mature personality for married and family life

Summary

The article deals with Scouting as a possible positive factor influencing the stability of future marriage and family. It analyzes some aspects of how scouting works, the forms of Scout education and program as well as some skills acquired through Scouting that shape the personality of scouts and can positively influence them in their position of spouses and parents. In each subchapter dealing with a particular topic author's personal experience of his personal development stimulated thanks to his involvement in Scouting is described revealing the contribution of Scouting to his married and family life.

Key words: Scouting, marriage, family, self development

Použitá literatúra

SLOVENSKÝ SKAUTING 2010. Štruktúra Slovenského skautingu. In: <http://skauting.sk/verejnost/o-skautingu/struktura-slovenskeho-skautingu/> (15.9. 2019)

Ing. Matej Makovník
Záhradná 40, Most pri Bratislave
matej.makovnik@gmail.com

Možnosti a riziká v pastorácii rodín v totalite a hnutie Nazaret

Milan Urbančok

Abstrakt

„Novosť“, ktorú hnutia zvyčajne do života Cirkvi prinášajú, je vstupom do praxe života lokálnej Cirkvi a možnosťou vzájomného obohatenia, ale aj rizikom. Zväčša v podobe trieštenia a neraz aj rôznych doznievajúcich konfliktov. Najčastejšie to ovplyvňuje dve roviny: teologicko-antropologickú a ekleziologickú. Riziká a nové možnosti v živote nových hnutí v praxi vedú k typickým problémom so začlenením sa, alebo s vyvíjanou aktivitou v spoločenstve Cirkvi. Jednu z takých skúseností predstavuje aj hnutie Nazaret, osobitne s témou duchovného vedenia a jeho praxe. Duchovné sprevádzanie sa totiž v zložitej dobe totality a neistoty ukázalo ako významné fórum pre hľadanie odpovedí, riešenie pocitov neistoty, osobných problémov a morálnych dilem prostredníctvom dialógu o všetkých týchto témach. V atmosfére novej situácie sa objavuje obnovený záujem o osobnejší duchovný život jednotlivca i celej rodiny a o jeho odovzdávanie ďalším generáciám, ako aj intenzívnejšie vedomie zodpovednosti za druhých. Príspevok sa na pozadí úvah o dejinnom vývoji morálnej teológie a saleziánskej tradícii duchovného sprevádzania pokúša zhodnotiť prínosy i úskalia spojené s hnutím Nazaret.

Kľúčové slová: cirkevné hnutia, totalitné obdobie, duchovné sprevádzanie, morálne dilemy, výchova

Úvod

Na začiatok by som rád zdôraznil, že zvolená téma si pri svojom spracovaní žiada špecifický prístup. Ten je vymedzený fragmentárnym charakterom skúmaných faktov, ktoré v totalitnom období nebolo veľmi vhodné dokumentovať a uchovávať kvôli možnosti prezradenia. Mnohé skutočnosti sú preto roztrúsené v spomienkach jednotlivcov. Niektoré zapadajú do seba ako *puzzle*, pri iných zostávajú len biele medzery, ako v mozaike, z ktorej vypadnú niektoré kamienky. V časovom odstupe, ktorý ma delí od doby a konkrétnych osôb si musím vytvoriť osobitnú perspektívu, v ktorej sa pokúšam doplniť a spájať, čo sa z uchovaných faktov spojiť dá. V retrospektívnom pohľade môžem postupne skladať obraz o tom, čo bolo určujúce, dôležité a čo bolo darom a prekvapením, a na základe výpovedí obalených životnými príbehmi reálnych osôb aspoň čiastočne zažiť *teologické miesto a ducha doby*.

Téma rodinnej pastorácie v totalite, či apoštolátu medzi rodinami ponúka viaceré možnosti spracovania. Ako prvá by sa azda ponúkala cesta pozbieraných svedectiev a výpovedí, ktoré by sa dali spracovať v riadenom a štruktúrovanom rozhovore. Inou možnosťou by bolo zvoliť si cestu analýzy nejakých uchovaných dokumentov, ktoré sa v tých časoch používali alebo zásadne ovplyvňovali rodinný apoštolát v totalite. Napríklad tie, ktoré by mohli predstavovať oblasť záujmových hodnôt a podieľali sa na formácii k základným životným postojom, respektíve na integrácii horizontov zvolených ideálov s konkrétnou a jedinečnou životnou situáciou života viery rodín v totalite.

Iste by sa pri spracovaní tejto témy dalo vychádzať aj z udalosti Koncilu a jeho absorbovania u nás. No treba rátať s mnohými ťažkosťami v podobe značnej fragmentácie, a to vo viacerých významoch. Jednak preto, že sledovanie diania na Koncile, resp. prístup k jeho posolstvu, bol veľmi limitovaný podmienkami komunistického štátneho režimu. A jednak aj tým, že spomenutý režim „zmenil“ život Cirkvi oproti „normálu“, v ktorom dovtedy žila. Z tohto uhla pohľadu jej išlo neraz viac o jej samotné „prežitie“ ako o nejakú možnosť tvorivého prístupu v realizácii Koncilových myšlienok. Preto by som tu mohol nájsť iba niektoré „úlomky“ z teologickej novosti Koncilu a z pokusov o jej realizáciu a vo veľmi neštandardných podmienkach. Totiž už pri prvých pokusoch o nejaké bádanie narážam na evidentný fakt, že ucelené posolstvo Koncilu bolo v dobe totality vopred „odsúdené“ na veľmi limitovanú a fragmentárnu podobu realizácie. Napokon samotná *novosť*, ale i reálna fragmentácia

vyplývajúca z historických okolností, vygenerovali množstvo napätia, ktorým je táto doba skrz-naskrz poznačená, čo môže odvieť našu pozornosť iným smerom.

Samotnú tému by bolo v zásade možné uchopiť aj prostredníctvom fenoménu hnutí. Mohol by som sa zamerať na pôsobenie a prejavy Ducha v živote Cirkvi u nás v danom období. Jeho pôsobenie sa neviaže na teritoriálne vymedzenia, technologický pokrok vo svete, ani na samotnú politickú situáciu v tom-ktorom štáte, a tak aj u nás sa „objavili“ zaujímavé prejavy Ducha v podobe viacerých cirkevných hnutí. Pri ich počiatkoch stáli konkrétne osoby, ktoré im svojou osobnosťou obyčajne vtlačili aj úvodnú formu života a nasledujúce etapy ich rozvíjania. Keďže pozornosť tohto príspevku sa zameriava na pôsobenia hnutia Nazaret v apoštoláte rodín počas totality, zmienim sa aj o osobe jeho zakladateľa Jána Beňa. No nebude to on, na koho sa sústreďí analýza, skôr sa zameriame na „materiály z jeho dielne“, a charizmu, ku ktorej sa Hnutie hlási. Tieto skutočnosti budú predmetom jadra analýzy predloženej v tejto štúdii.

Napriek niektorým naznačeným ťažkostiam súvisiacich s už spomínanou fragmentáciou pokladám za kľúčové začať pri skúmaní témy apoštolátu v rodinách a pôsobenia hnutia Nazaret udalosťou Koncilu a jeho základnými posolstvami pre život v súčasnom svete. Sústreďím sa však iba na tie prvky, v ktorých vidí Hnutie určujúce stopy svojej charizmy, a ktoré sa snaží pretlmočiť do spirituality laikov a života rodín. Okrem toho musím doplniť, že obdobie od vzniku hnutia Nazaret až po súčasnosť predstavuje nielen približne štyri dekády rokov, ale aj istý vývoj a ustálenie vo svojej forme. Tú utváralo nielen vonkajšie prostredie, ale aj duchovná cesta jej zakladateľa a prvých členov, a neskôr konkrétne potreby spoločenstva a prenikajúce myšlienky Koncilu a konfrontácia s nimi.

„Novosť“, ktorú hnutia zvyčajne do života Cirkvi prinášajú, je vstupom do praxe života lokálnej Cirkvi a možnosťou vzájomného obohatenia, ale aj rizikom. Najčastejšie v podobe trieštenia a neraz aj rôznych doznievajúcich konfliktov. V jednoduchosti by som tento proces mohol charakterizovať aj ako tlak a pokušenie zvädzajúce k životu v istej podobe dualizmu v oblasti teórie ale i praxe. Najčastejšie to ovplyvňuje dve roviny: teologicko-antropologickú a ekleziologickú. Ak hovorím o antropologickej rovine, myslím tu na obraz o človeku resp. obraz človeka, aký sa rodí z pohľadu na Boha a z obrazu o ňom, ktorý je konkrétne prežívaný v spiritualite hnutia. Obraz Boha a obraz človeka sú totiž v kresťanskom posolstve úzko prepojené¹⁶⁸. Toto „prepojenie“ v pohľade viery rozvíja obraz o človeku vychádzajúci z pohľadu na Boha, čo prakticky vyúsťuje do toho, že prípadný neúplný, „skreslený“ obraz Boha „skresľuje“ aj obraz človeka. V krajných prípadoch potom môže dôjsť až k deformácii a následne k blokovaniu jeho celkového rastu, prípadne našttrbeniu integrity jeho života. Pochopiteľne, takýto „dôsledok“ prirodzene generuje aj „praktické ťažkosti“ v živote spoločenstve a dotýka sa aj ekleziologickej roviny a pneumatologickej perspektívy, pričom jej prípadné narušenie zvyčajne vyúsťuje do rôznych foriem pelagianizmu. Riziká a nové možnosti v živote nových hnutí v praxi vedú k typickým problémom so začlenením sa alebo s vyvíjanou aktivitou v spoločenstve Cirkvi. Jednu z takýchto skúseností predstavuje aj hnutie Nazaret. Dostupné historické zdroje a najfrekventovanejšie argumenty, ktoré sa používali v apológii a polemikách okolo tohto Hnutia ma priviedli k tomu, aby som sa pri spracovaní sústreďil na tému duchovného vedenia a jeho praxe. Duchovné sprevádzanie sa totiž v zložitej dobe totality plnej otázok, nepripravených návodov a neistoty akoby intuitívne vynára ako významné fórum pre hľadanie odpovedí a dialóg, kde sa ľudia pokúšajú riešiť najmä svoje osobné problémy. V atmosfére veľmi osobných otázok a hľadania duchovných zdrojov u kňazov, ale i laikov, často priamych svedkov zápasov o vieru, sa vytvárajú prvé spoločenstvá ako určité ostrovcy nových skúseností. V týchto malých „rodinných“ spoločenstvách sa kňazi a laici vzájomne podporujú, povzbudzujú, spájajú v modlitbe, v zdieľaní vlastných životných príbehov i v počúvaní Božieho slova. Pokúšajú sa spoločne riešiť morálne dilemy i to, ako a čo najlepšie odpovedať na

¹⁶⁸ Porov. BENEDIKT XVI.: *Deus caritas est*, č.1.

vzniknutú situáciu z pozície viery a akým spôsobom rozvíjať svoj vzťah s Kristom. V atmosfére novej situácie sa rodí aj nový záujem o osobnejší duchovný život, i osobnejší život viery v rodine a jeho odovzdávanie ďalším generáciám, ako aj intenzívnejší pocit zodpovednosti za druhých. Tieto rozhovory a otázky, ktoré im kladie život, sa podieľajú na objavení novej formy života v spoločenstve. To, čo nemôžu vykonávať inštitúcie na to zriadené, sa pokúšajú v aspoň čiastočnej forme nahrádzať malé spoločenstvá, ktoré postupne objavujú svoju novú úlohu a pomáhajú jednotlivcom vyzrieť v osobnejšom prežívaní viery a angažovaní sa v živote. Prenesme sa na chvíľu o 70 rokov späť a pokúsme sa predstaviť reálnu situáciu vtedajších rodín v perspektíve života viery a výchovy.

Ešte pred skončením Druhej svetovej vojny, počas národného povstania, boli znárodnené všetky školy na Slovensku. V tom čase 70% škôl bolo riadených farnosťami a patrili cirkvám. Život viery a príprava na život, aj na ten rodinný, sa opierali o tieto štruktúry. Pre obyčajného človeka bolo ťažké predstaviť si, akými cestami sa bude ďalej rozvíjať jeho osud, a niektorí azda aj dúfali, že „ide iba o prechodnú módnu zmenu“. Potvrdenie nového smerovania po vojne, ktoré bolo uskutočnené rozhodnutím zo 16.5.1945, bolo predzvesťou zásadných zmien v spoločnosti.¹⁶⁹ Nikto však ešte netušil, kde sa to všetko skončí. Na ilustráciu možno uviesť nasledujúcu udalosť.

„Slovenskí biskupi, dúfajúc, že žijú ešte stále v demokratickom štáte, obracajú sa v novembri 1946 spoločným pastierskym listom k mládeži, ktorý myšlienkovito pripomína obdobný list poľského prímasa A. Hlonda, ktorý ešte tiež dúfal, že boj komunistov proti Cirkvi sa ohraničí len na sféru propagandy a nebude podriadený plánom na zničenie protivníka policajnými a administratívnymi metódami.“¹⁷⁰

Nasledujúci rok však vyvrátil všetky pochybnosti a zničil ich nádeje. Na začiatku 50-tych rokov sa Cirkev, pastieri aj laici nachádzajú v úplne novej situácii, o ktorej zrejme nikto nemal žiadnu predstavu, žiadne skúsenosti a ich život viery sa dostáva do vytesnenej podoby, tvarovanej totalitnou mocou a jej kontrolou. Prichádzajú správy, ba i sama skúsenosť nie malého počtu ľudí, ktorí sa dostali do internácie a pracovných táborov. Vynárajú sa politické procesy a mnohoročné väznenia. História však opakuje aj takú skúsenosť, že v extrémne ťažkých situáciách sa stretávame nielen s krajnými postojmi, v ktorých sa niektorí pokúšajú „preraziť hlavou múr“, ale aj s postojmi, kde mnohí prepadnú do úplnej pasivity. No objavujú sa aj nové impulzy Ducha a ľudia, ktorí sa pokúšajú o zmenu pohľadu, o zmenu perspektívy, a „nevýhody aktuálneho stavu“ sa pokúšajú aspoň v niečom premeniť na „výhody novej situácie“, ktorú čítajú z novej perspektívy.

Keďže nie som historik, ale venujem sa morálnej teológii, budem sa snažiť napriek prelínaniu týchto oblastí rozvíjať predovšetkým perspektívu morálnej teológie. Minulosť totiž, a nielen tá totalitná, ale aj dejiny ako celok poukazujú na hlboký súvis medzi morálkou a duchovným vedením. Obidve sa podieľali na obraze Boha i na podobe ľudskej odpovede na konkrétnu situáciu.

1. Pár slov k minulosti, predstavám o morálke a jej pohľade na rodinu

Pre morálnu teológiu bolo po mnohé stáročia živým problémom, ako vyriešiť zložitý vzťah medzi zákonom a milosťou v jeho trojitom dopĺňaní: prirodzený zákon, starý zákon a nový – evanjeliový zákon.

Centrom ťažkostí bolo predovšetkým uspokojivo „vysvetliť“ a „vyriešiť“ otázku, v akom vzťahu sú milosť a ospravedlivenie. Táto časť problematiky sa sústredila na vzťah medzi subjektom a objektom morálneho konania. Ovocím výsledného navrhnutého konceptu potom boli najmä dve skutočnosti:

- pokus o zrozumiteľné a „jasné“ vymedzenie rolí, vlastných objektu a subjektu

¹⁶⁹ Porov. MULÍK, P.: *Cirkev v tieni totality*. Trnava : Dobrá kniha, 1994, s. 27.

¹⁷⁰ Tamže.

- obraz o ich vzájomnom vzťahu – ich spolupráci

Uvedené snahy okrem toho nechtiac otvorili a nastolili iný živý problém. A tým je riešenie zložitého vzťahu medzi prítomnosťou a budúcnosťou, ktorý mal dopad predovšetkým na spiritualitu, v akej sa premietal postoj kresťana k svetu v jeho konkrétnej kultúrnej podobe a dobovej premenlivosti. Názornou, ale i odvážnou by bola z nášho dnešného pohľadu metafora kyvadla. Jednu krajnú polohu by prezentovala jednostranná koncentrácia na absolútno a podceňovanie hodnôt sveta, jeho možností a konkrétnej kultúrnej situácie. Druhú krajnú polohu by prezentovalo úplné ponorenie sa do prítomnosti, ktoré, okrem toho, že neraz skončilo v moralizme, preceňovalo úlohu moci, pričom sa sústreďovalo na presadzovanie či obhajovanie konkrétneho spoločenského systému a dosiahnutie dokonalého poriadku predovšetkým „zmenou vonkajších štruktúr“¹⁷¹. S ohľadom na klímu doby sa zdá, že v predkoncilovom období sa úloha morálnej teológie chápala tak, že má predovšetkým slúžiť potrebe poznať a pomenovať všetko čo sa „má“ splniť. Týmto boli formulované hranice vymedzujúce „spravodlivé“ konanie a vytvorený predpoklad pre pokojné spolunažívanie. Inou vecou bol už potom napríklad problém sankcií v prípade porušenia spravodlivosti. Ostrie tejto ťažkosti vyplývalo najmä zo zarámčovania zákona a spravodlivosti „zvonka“ – prostredníctvom úvah o zákone, večnom zákone a úlohe zadosťučiniť tomu všetkému. V dôsledku toho sa aj „ľudské šťastie“, ku ktorému vlastne etika a aj morálka primárne majú pomáhať, „vnímalo“ ako udelené „zvonka“. Rozpítal sa tak problém vzťahu medzi subjektom a zákonom, alebo, vyjadrené kantovsky – vzťah evidencie nevyhnutnosti: *musím lebo musím*. Nemôžeme však nechať nepovšimnutý ani Kantov príspevok o „odvahe používať rozum“ a ignorovať jeho prínos pre integrálnejšie uchopenie „interiority osoby“, osobitne vzhľadom k jej „prejaveniu sa k hodnotám“, k jej realizácii a osobnému vymedzeniu sa voči hodnotám. Napriek tomu vo väčšine morálnych reflexií dávnejšej minulosti nachádzame (explicitne formulovanú alebo prinajmenšom implicitne obsiahnutú) tézu, že osoba a jej šťastie sú ešte stále „určované“ zvonka – zákonom. Konanie človeka, vnímané na spôsob odpovede vyjadrujúcej súlad alebo nesúlad so zákonom, sa potom bezprostredne podieľa na „vytváraní osobného šťastia“. Jednoducho povedané, „šťastie konkrétnej osoby je potom akoby priamo úmerné jej dobrému konaniu, tak, ako v škole vysvedčenie od dobrých známk: je to pohoda za zásluhy“. S ohľadom na praktický život je teda prirodzené, že v minulosti sa morálka, najmä tá aplikovaná – praktická, až na malé výnimky dostala do „závislosti na manuáloch“. Predkoncilová morálna reflexia sa vo svojich filozofických úvahách zvyčajne viac opierala o antickú stoickú tradíciu konceptu prirodzeného zákona než o argumentácie vychádzajúce zo štúdia Písma¹⁷². Tým všetkým sa podľa Jozefa Ratzingera nielen posilňoval odstup vtedajších ľudí od osoby Krista, ale z pohľadu takejto morálnej teológie sa vytrácalo aj veľké posolstvo o oslobodení a dôraz na slobodu, ktorá nám bola darovaná v Kristovi. Odstup narastal najmä tým, že do popredia sa dostávali negatívne aspekty morálky stelesnené v množstve zákazov a kategorických „nie“, ktoré sa v katolíckej morálke bezpochyby nachádzajú, no väčšina z nich nebola predstavená tak, ako by v skutočnosti mali byť predstavené: ako konkretizácia jedného veľkého „áno“¹⁷³.

¹⁷¹ Nemožno poprieť, že chýb sa v priebehu dejín dopúšťali aj tí, ktorí sa hlásili k učeníkom Ježiša Krista. Keď museli riešiť vážne problémy, aj oni si nezriedka mysleli, že je potrebné najprv zlepšiť tento svet, a potom premýšľať o nebi. Pokušením bolo veriť, že pod tlakom naliehavých a mimoriadnych potrieb je potrebné najprv sa postarať o to, aby sa zmenili vonkajšie štruktúry. To niektorých v konečnom dôsledku viedlo k transformácii kresťanstva na moralizmus, kde sa viera nahrádzala konaním. BENEDIKT XVI.: *Messaggio di Benedetto XVI per la Quaresima* 2. In: http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/messages/lent/documents/hf_ben-xvi_mes_20050929_lent-2006_it.html (31. 6. 2019)

¹⁷² Porov. RATZINGER, J.: *Il rinnovamento della teologia morale: prospettive del Vaticano II e di Veritatis splendor*. In: MELINA, L. - NORIEGA, J.: *Camminare nella Luce. Prospettive della teologia morale a partire da Veritatis splendor*. Roma : Lateran University Press, 2004, s. 35.

¹⁷³ Porov. RATZINGER, J.: *Il rinnovamento della teologia morale: prospettive del Vaticano II e di Veritatis splendor*. In: MELINA, L. - NORIEGA, J.: *Camminare nella Luce. Prospettive della teologia morale a partire da Veritatis splendor*. Roma : Lateran University Press, 2004, s. 36.

Azda to spôsobil aj často nie veľmi šťastne interpretovaný text evanjelia o tom, že na prvom mieste je potrebné zachrániť si svoju vlastnú dušu. Nepochybujem o tom, že to bola tiež Ratzingerova poznámka¹⁷⁴, ktorá sa dostala do dokumentu *Biblia a morálka* (2009), na miesto, kde sa kladie otázka, „či sa v minulosti nevytvorila veľmi veľká priepasť medzi morálnymi príkazmi, ktoré sa predstavovali veriacim a ich evanjeliiovými koreňmi? V každom prípade, dnes je potrebné [tento vzťah...] nanovo formulovať“¹⁷⁵. Výzva adresovaná pokoncilovej morálnej teológii, aby svoju reflexiu, svoj vedecký výklad zamerala nielen na hlbšie poznanie Písma, ale aby ním predstavila "vznešenosť povolania veriacich v Krista [...] a úlohu prinášať ovocie v láske za život sveta"¹⁷⁶, sa po Koncile naďalej rozvíja novými impulzmi. Tie možno osobitne sledovať na filozofickej a teologicko-spirituálnej rovine, ako aj na rovine obrazov viery. V každom prípade, tieto témy sa s osobitnou aktuálnosťou a aktualizáciou dotknú rodiny a jej poslania. Vyjadrenia ladené v tomto duchu zazneli aj na synode o Božom slove v roku 2008.¹⁷⁷

Druhý vatikánsky koncil nepriniesol nijaký dokument osobitne venovaný morálke. Jej obnova sa tak, ako aj v prípade všetkých ostatných teologických disciplín mala odvíjať od požiadavky, aby sa dušou celej teológie stalo štúdium Svätého písma. S odstupom takmer 30-tich rokov vychádza encyklika osobitne zameraná na morálku, avšak venovaná iba základným otázkam morálnej teológie. Nie je ťažké si predstaviť, s akým napätím sa na ňu čakalo a čo všetko od nej očakávala samotná prax duchovného vedenia. Stane sa to ešte zrejmejším, ak vezmeme do úvahy, čo hovorí o morálke z predkonicilového obdobia morálny teológ Guido Gatti:

„Po stáročia bol jazyk kresťanskej morálky monolitický až monotónny. Moralisti kopírovali jeden od druhého a opakovali rovnaké stereotypné vzorce s takmer rovnakými slovami; aj rozdielne a vzájomne si konkurujúce morálne systémy boli v skutočnosti iba variáciami na jedinú tému - úlohu svedomia pri uplatňovaní zákona. Hlavné línie morálnej záväznosti, jej významu, zdrojov jej noriem a povinností, rozsahu jej hodnôt a „anatómie“ organizmu cností predstavovali jednu konštantu, nezmenenú v priebehu storočí a chránenú pred akýmkoľvek pochybnosťami.“¹⁷⁸

Nová situácia v morálke nastáva, keď sa po Koncile objaví pluralizmus vychádzajúci z integrálnejšieho obrazu človeka a pochopenia kresťanskej osobitosti morálky. Jozef Ratzinger si v tejto súvislosti všima, ako sa počiatkové pokoncilové nadšenie pre obnovu morálnej teológie „kde jej

¹⁷⁴ Na porovnanie uvádzam krátky text z Encykliky *Deus caritas est*, č. 1: „Na začiatku toho, že je niekto kresťanom, nestojí etické rozhodnutie alebo veľkolepá myšlienka, ale skôr stretnutie sa s udalosťou, s Osobou, ktorá ponúka životu celkom nový horizont a tým aj zásadné smerovanie.“ Pripájam rozvíjajúci text nachádzajúci sa v dokumente pápežskej biblickej komisie (tento dokument ako i úvod od kard. Levadu sa viackrát odvoláva na intervencie kard. Ratzingera): „Pokiaľ sa bude morálka redukovať na kódex individuálneho a kolektívneho správania, alebo na čnosti, ktoré treba uskutočňovať, alebo aj na imperatívy prirodzeného zákona, ktorý sa považuje za univerzálny, tak sa nikdy nebude môcť dostatočne pochopiť špecifickosť, добрôta a aktuálnosť biblickej morálky [...] morálka, bez toho, aby bola druhoradá alebo vedľajšia, je druhá. To, čo je prvé a podstatné, je Božia iniciatíva, ktorú teologicky vyjadrujeme termínom dar.“ PÁPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISIA: *Biblia a morálka*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2009, č. 4.

¹⁷⁵ PÁPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISIA: *Biblia a morálka*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2009, č. 55.

¹⁷⁶ DRUHÝ Vatikánsky koncil: *Optatam totius*, č. 16.

¹⁷⁷ „Rodina, ohradená domácimi múrmi, s radosťami a jej drámami, je tým základným priestorom, do ktorého vstupuje Božie slovo. Biblia je celá posiatá malými a veľkými rodinnými príbehmi [...] Samotné rané kresťanstvo slávalo liturgiu v každodennom živote domu, rovnako ako Izrael zveril slávenie Veľkej noci rodine (porov. Ex 12, 21 - 27). Odovzdávanie Božieho slova sa uskutočňuje práve cez generačnú líniu, čím sa rodičia stávajú „prvými hlásateľmi viery“. (LG 11) [...] Najmä nové generácie, deti a mladí ľudia, sa majú stať príjemcami vhodnej a špecifickej pedagogiky, ktorá ich povedie k prežívaniu fascinácie postavou Krista, otvoreniu dverí ich inteligencie a srdca, a to aj prostredníctvom stretnutí a autentického svedectva dospelého, pozitívneho vplyvu priateľov a veľkého spoločenstva cirkevnej komunity.“ BENEDIKT XVI.: *Messaggio al Popolo di Dio della XII Assemblea Generale Ordinaria del Sinodo dei Vescovi*. In: http://www.vatican.va/roman_curia/synod/documents/rc_synod_doc_20081024_message-synod_it.html, č.12. (25.9.2019).

¹⁷⁸ GATTI, G.: *Direzione spirituale e nuova morale*. In: DESRAMAUT, F. – MIDALI, M.: *La direzione spirituale*. Torino : ELLE DI CI, 1983, s. 155.

dušou sa má stať štúdium Písma“ míňa cieľa. Časť teológov si uvedomila, že texty Písma sú svojím jazykom i obsahom od nás vzdialené 2000 rokov. Preto sa pri úsilí o ich pretlmočenie do kategórií dnešného sveta a do konkrétnych morálnych hodnôt sústreďujú prakticky iba na dialóg so súčasníkmi a vlastný úsudok. Neopustia tak koncept etiky radikálnej autonómie. Iní sa zasa úporne, s nádychom istého fundamentalizmu, usilujú v posolstve Biblie „za každú cenu“ nachádzať hotové návody na riešenie aktuálnych problémov života dnešných ľudí, bez rešpektovania hermeneutických princípov. Títo zas radikalizujú koncept heteronómnej etiky. V obidvoch prípadoch dochádza ku skresleniu významu a hodnoty ľudskej slobody, a tým aj obrazu dôstojnosti ľudskej osoby. Výsledok sa tak ani u jedných, ani u druhých prakticky nelíši od racionalistickej (nezriedka rigorózne) ponuky predkoncilových manuálov a ani jedni ani druhí nedokážu pretlmočiť do morálnej teológie prekvapujúcu dobrotu a veľkodušnosť ducha biblického posolstva. Ťažkosti, ktoré boli v minulosti spojené s prístupom k Biblii a interpretáciou jej textov v tomto prípade pomohli odhaliť, že tu išlo o problém porozumenia biblického posolstva v prvom rade ako „daru“¹⁷⁹ a tiež porozumenia primátu milosti, ktorý prednostne vyjadruje radikálnosť Božieho daru a nie „radikálnosť ľudskej odpovede“. Tá z neho čerpá inšpiráciu a možno ju skôr chápať ako účasť na tomto dare, vyjadrenú vďačným prijatím a spoluprácou na jeho rozvíjaní. S podobou ľudskej odpovede v jej dialógu s Bohom je spojený aj obraz o Cirkvi. A práve konkrétna podoba spoločenstva a života Cirkvi ponúka príležitosť, aby sa v živote veriacich s Kristom živým spôsobom aktualizovalo jej svedectvo o primáte daru. Život Cirkvi vo svete nemožno totiž predstaviť len ako jednoduchú analógiu dokonalého spoločenstva. Pretože keby sa aj podarilo na zemi vytvoriť dokonale usporiadanú spoločnosť, kde by všetci konali dobro, lebo už nejestvuje iná možnosť, to miesto by sa skôr podobalo peklu ako nebu¹⁸⁰. Ani tou najdokonalejšou štruktúrou totiž nie je možné vylúčiť z hry ľudskú slobodu.

2. Súčasná morálna reflexia sa sústreďuje na „korekciu“ predstavy zákona a šťastia „zvonka“, aby sme vytvorili pravdivejší pohľad a obraz o vzťahu „subjekt – zákon / Boh - človek“

Zmena perspektívy súčasnej morálnej teológie vo vzťahu k Biblii nás dnes orientuje k dvom základným kritériám.

Prvé kritérium koriguje našu „starú antropológiu“ konštatovaním, že mnohé etické obsahy Svätého písma je možné nájsť aj v iných kultúrach, že veriaci nemajú monopol na dobré skutky, že biblická morálka nie je absolútne originálna a že mnohé osvietenia na tomto poli treba hľadať v oblasti rozumu.¹⁸¹ Tým sa „otvára“ priestor pre väčšiu otvorenosť voči iným kultúram a náboženstvám a pre dialóg v aktualizovanom povedomí hľadania spoločnej univerzálnej etiky. Veľmi vhodne to prezentuje Luigi Lorenzetti keď pripomína, že

„morálne svedomie nie je ani monopolom ani výlučným vlastníctvom nikoho. Nie všetci sú veriaci, ale všetci sú ľudskými osobami, a preto sú schopní porozumieť tomu, čo humanizuje alebo naopak odľudšťuje. Aj keď vychádzame z rôznych vízií, môžeme sa zbližovať pri hľadaní toho, čo je dobré pre človeka v každej oblasti pozemského života: vo vede, v ekonomike, v politike.“¹⁸²

¹⁷⁹ Porov. PÁPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISIA: *Biblia a morálka*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2009, č. 36.

¹⁸⁰ Porov. BENEDIKT XVI.: *Spe salvi*, č. 30.

¹⁸¹ Porov. PÁPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISIA: *Biblia a morálka*. Spolok svätého Vojtecha, 2009, č. 95.

¹⁸² LORENZETTI, L.: *La morale nella storia*. Bologna : EDB, 2009, s.16.

Druhé kritérium upriamuje našu pozornosť na osobu Krista, pričom morálna norma sa umiestňuje do dynamického obrazu jeho synovského vzťahu k Otcovi. Kristus v reči na Hore vysvetľuje svoj život a spôsob konania, ktorý už teraz odráža budúcu skutočnosť kráľovstva, na základe poslanca

„vyjadrovať súciti, neodplácať násilie, vyvarovať sa sexuálneho zneužívania, podniknúť cesty zmierenia a lásky aj voči nepriateľom... [.... čím ...] predstavuje [...] dispozície a skutky, ktoré už teraz odzrkadľujú samotnú Božiu „spravodlivosť“ a charakterizujú nový život, ktorý sa vedie v Božom kráľovstve [...kde..] zastávajú centrálné miesta zmierenie, odpustenie a bezpodmienečná láska [...tieto postoje...] poskytujú základný smer, ktorý učeníka vedie k hľadaniu podobných ciest, aby svoje konanie prispôbil hodnotám a základným víziám evanjelia, aby mohol žiť vo svete lepšie v očakávaní kráľovstva, ktoré prichádza.“¹⁸³

Dôsledkom je posun perspektívy od „jednoduchej dokonalosti“, neraz strnulej v predstave stavu stotožneného s normou alebo ideálom, k užšiemu spojeniu s konkrétnou realitou prostredníctvom osobnej angažovanosti sa na jej zdokonaľovaní a trpezlivom rešpektovaní zákona postupnosti a rastu. Biblická antropológia predstavuje človeka ako krehkého, dokonca aj hriešneho, predsa však podľa zmluvy syna, o ktorého má Boh stále záujem, a ktorého sprevádza svojou pomocou, odpustením i láskou, a vedie ho k plnosti daru života. To nepredstavuje len nápravu, návrat, pokánie, väčšiu dôslednosť a „strúhanie dobroty“, ale najmä hlbšiu skúsenosť dôvery a synovstva. Azda aj preto si dnes omnoho viac než inokedy uvedomujeme, že človek je subjektom i objektom morálneho konania zároveň. Postupne si utvárame jeho integrálnejší obraz a pokúšame sa novým spôsobom uchopiť *interioritu* vyjadrovanú „poriadkom rozumu“ a „poriadkom viery“. Myslím tu predovšetkým na *pneumatologickú* dimenziu svedomia. V nej môžeme lepšie chápať súčinnosť základnej voľby osoby a konverencie jej transcendentného povolania, ktoré osvetľuje jedinečnosť života jednotlivca¹⁸⁴. Na svedomie dnes pozeráme ako na miesto zosobnenia, dozrievania a konverencie základnej voľby a perspektívy transcendentného povolania. Totiž bez pozornosti voči pôsobeniu Ducha „slovo evanjelia nerozvinie všetko svoje svetlo a silu pravdy“¹⁸⁵. V ontologickej rovine svedomia si tak osoba novým spôsobom uvedomuje dôstojnosť, hodnotu a odvahu bytia. V úkone viery, ktorým sa „prezradí“ pôsobenie Ducha *vnútri* sa potom „zviditeľňuje“ svedectvo o tejto udalosti prerastajúce ako úkon viery aj *navonok*. Ontologická rovina svedomia kresťana tak nereprezentuje iba svedomie *plné* pravdy, vedomé antropologickej novosti, ktorá pochádza z Ducha. Je to tiež svedomie naplňované nádejou, vedomé si toho, že Duch prichádza na pomoci našej „slabosti“.

Pozornosť v morálnej reflexii sa tak dnes prenáša od obvyčajnej „poslušnosti norme“, ktorá tým nestráca význam, predovšetkým k významu vzťahu k Bohu a našich vzájomných vzťahov ako synov jedného Otca. Podľa Benedikta XVI. sa preto „kresťanská etika nerodí zo systému prikázaní, ale je dôsledkom nášho priateľstva s Kristom [...ktoré..] ovplyvňuje život [...], vteľuje sa a uskutočňuje v láske k blížnemu“.¹⁸⁶

Samotná udalosť stretnutia, v ktorej nemožno Boha redukovať na predmet, dokonca ani predmet poznania, pretože sa „dáva poznať a zjavuje sa medzi osobou a osobou“¹⁸⁷, sa stáva počiatkom procesu „daru spoločnej cesty“. Ide o križovatku dvoch slobôd – slobody Boha, ktorý sa dáva poznať – daruje

¹⁸³ PÁPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISIA: *Biblia a morálka*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2009, č. 102.

¹⁸⁴ Porov. KÚTNY, I. (ed.): *Integrita človeka ako osoby angažujúcej sa v spoločenskopolitickom dianí*. Trnava : Dobrá kniha, 2017, s.7.

¹⁸⁵ COZZOLI, M.: La coscienza e lo Spirito Santo. Dimensione pneumatologica della coscienza. In: *Studia Moralia* 49/12 (2011) s. 333.

¹⁸⁶ BENEDIKT XVI.: Udienna generale, Mercoledì, 26 novembre 2008. In: http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/audiences/2008/documents/hf_ben-xvi_aud_20081126_it.html

¹⁸⁷ FRANTIŠEK: *Lumen fidei*, č. 36.

človeku novú perspektívu, a slobody človeka, ktorý na tento dar slobodne odpovedá. Rozvíjanie perspektívy daru spoločnej cesty a horizontu slobody sa stáva inšpiráciou pre angažovanosť osoby vnímateľnú navonok prostredníctvom novosti, ktorá vstúpila do jej vzťahov. V hĺbke vzťahu totiž osoba prijíma - preberá tvorivú silu a inšpiráciu, prežíva predchut' plnosti ako predkrm večnosti.

3. Duchovné vedenie v saleziánskej tradícii a jeho vývoj

Ján Beňo, salezián a zakladateľ hnutia Nazaret, sa pri svojej praxi duchovného vedenia často odvolával na saleziánsky štýl, sv. Františka Saleského a sv. Jána Bosca. Duchovné vedenie a rodinnú výchovu vkladá aj do základného opisu charizmy Hnutia v jeho Stanovách a pripája k nej aj zdôraznenie osobitnej starostlivosti venovanej používaniu a významu komunikačných prostriedkov pre evanjelizáciu. Keď opisuje počiatky vzniku Hnutia, kladie ich do obdobia svojho druhého návratu z väzenia¹⁸⁸, keď sa okolo neho vytvorilo spoločenstvo laikov, ale i niektorých diecéznych kňazov, ktorí hľadali spôsob, ako čeliť ateistickej ideológii a žiť svoju vieru intenzívnejšie aj v sťažených podmienkach. Mnohí z nich si vtedy ani neuvedomovali, že vytvárajú nejaké hnutie. Bola to túžba po hlbšom a osobnejšom spôsobe kresťanského života, ktorá ich postupne viedla k objavu povolania v tejto forme života. Právne začalo Hnutie vznikať až v roku 1989¹⁸⁹.

Možno ho považovať za najsystematickejšieho protagonistu života inšpirovaného Svätým písmom v prvých dekádach po Koncile¹⁹⁰. Jeho meditačné príručky *Deň čo deň* a *Počuli sme slovo Pánovo* reagovali na konkrétne životné okolnosti. Patrili medzi najviac rozšírené knihy svojho druhu v totalite. Boli napísané jadrným štýlom, charakterizovaným duchaplnými až revolučnými myšlienkami a predstavovali kresťanstvo ako mladé, dynamické, radikálne. Z nich sa na Slovensku učili „rozjímať“ mladé generácie cez viacero desaťročí a výrazne ovplyvnili aj duchovný život a apoštolát mnohých kňazov, z ktorých sa neskôr niektorí stali aj biskupmi. Spomenuté knihy boli prítiažlivé aj preto, že povzbudzovali ku konkrétnej životnej odpovedi a systematickému duchovnému životu. Ten sa stal charakteristikou novej, osobnej, nezvykovej viery a pre mnohých mladých ľudí aj inšpiráciou k nasledovaniu Krista. Vychádzali pod rôznymi pseudonymami: Mon Calepin¹⁹¹, Adam Faudenom¹⁹² a Silvester Bajan¹⁹³. V čase politického uvoľnenia v roku 1968 - 69 sa Ján Beňo dostal na poldruha roka do verejnej pastorácie, potom mu však bol odobratý štátny súhlas a krátko nato, na konci r. 1971, odchádza do invalidného dôchodku. Po roku 1978 sa jeho činnosť sústreďuje na budovanie ním založeného hnutia Nazaret a sekulárneho inštitútu Betánia.

Nie je ľahké objektívne zhodnotiť Beňov prínos, lebo sa týka pomerne dlhého časového obdobia poznačeného viacerými zmenami spoločenskej situácie aj istým vývojom. Ján Beňo mal veľa obdivovateľov a nie málo odporcov. Faktom je, že mnohým mladým ľuďom v minulosti pomohli jeho knihy nájsť si osobný vzťah k Bohu a vstúpiť s Ním do osobného rozhovoru a dialógu. V mnohých

¹⁸⁸ Pozn. autora: Bolo to 14. júla 1959.

¹⁸⁹ Na žiadosť arcibiskupa Colasuonna mal J.Beňo opísať stručnú charakteristiku rodiaceho sa diela. „Napište Stanovy, ktoré by predstavovali spôsob vášho života i vašej práce a dajte to svojmu biskupovi. On nám to pošle; my to preskúmame a po prípadných úpravách odporučíme, aby vec vyhlásil za cirkevne schválenú.... [týmto biskupom] bol Mons. Rudolf Baláž, ktorý ochotne dal každej zložke hnutia dekrét o združení.“ Formačný program laického hnutia Nazaret, Archív Slovenskej provincie saleziánov don Bosca: J. Beňo, N – N10, Prestavky 2004, s. 2.

¹⁹⁰ Porov. GAVENDA, M.: *Odkaz tajnej Cirkvi*. Bratislava : Don Bosco, 2017, s. 21.

¹⁹¹ Kniha *Deň čo deň* vyšla v SÚSCM v Ríme v rokoch 1968 až 1986 v siedmych vydaniach. Porov. RYDLO, J. M.: *Vydavateľské dielo Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme 1963 – 1988*. Rím : SÚSCM 1989, s. 69, 93, 102 148, 262, 281.

¹⁹² Kniha *Počuli sme slovo Pánovo* vyšla v SÚSCM v Ríme celkom v šiestich vydaniach. Prvé vydanie bolo v roku 1975 a posledné šieste v roku 1981. Porov. RYDLO, J. M.: *Vydavateľské dielo Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme 1963 - 1988*. Rím : SÚSCM 1989, s. 149, 171, 183, 192-193.

¹⁹³ Kniha *Hovor, Pane, tvoj sluha počúva* sa šírila ako samizdat a jej druhé doplnené vydanie vyšlo v Ríme v roku 1988 a tretie v roku 1989.

z nich sa zrodila živá a silná túžba premeniť svoj život na osobnú odpoveď naplnenú intenzívnym angažovaním sa vo veci Božieho kráľovstva a evanjelizácie. Mnohým „obyčajným“ - tradičným veriacim kresťanom jeho texty vniesli „poriadok“ do života a v mnohých vzbudili záujem o dianie v Cirkvi. Jeho myšlienky prispievali k utváraniu spirituality inšpirovanej Druhým vatikánskym koncilom a predstavovali niekedy aj prvé pokusy o ich aplikáciu v našich zložitých podmienkach. V kritike adresovanej na jeho osobu sa najčastejšie objavuje zmienka o jeho autoritatívnom štýle sprevádzania, a niektorých nadmieru radikalizovaných postojoch, osobitne v oblasti morálky. V tomto duchu to vidí aj jeden zo zakladateľov iného sekulárneho inštitútu na Slovensku Vladimír Jukl. Prvý kontakt s ním mu sprostredkoval Silvester Krčméry. Vo svojich spomienkach uvádza: „Na rozdiel od ostatných kňazov bol odvážny a navzdory ďalšiemu prenasledovaniu Cirkvi dal sa do práce s ľuďmi. Bol to jeden z mála kňazov, ktorý v tej dobe vyvíjal aktivitu. Ostatní sa po väzení zväčša stiahli. Janko mal v sebe apoštolský elán a horlivosť, odvahu ísť druhýkrát do basy. Nebál sa okolo seba zgrupovať laikov, ktorým sa duchovne venoval [...] Janko Beňa na mňa zapôsobil. Videl som, že je horlivý kňaz. [...] Janko bol od nás so Silvom starší a vzhľadom na svoj duchovný rozhl'ad požíval u nás rešpekt. Skupina okolo Janka Beňa bola veľmi aktívna. Panovali v nej pekné vzťahy, súdržnosť. A Janko staval latku náročnosti vysoko, čo nám imponovalo. Až s odstupom času sa ukázalo, že nároky staval vysoko aj v oblastiach, kde sme cítili, že to už nie je prirodzené. To sa neskôr stalo príčinou stretov našich pohľadov.“¹⁹⁴

Zdá sa, že v apoštoláte Jána Beňa sa vrchol celého jeho výchovného úsilia a formácie sústreďuje na duchovné vedenie. Iste túto myšlienku rozvíjal pod vplyvom saleziánskej spirituality, no dovoľím si pár poznámok o vývoji saleziánskeho konceptu duchovného vedenia.

Don Bosco sa s myšlienkou duchovného vedenia a aj samou skúsenosťou v striktnom význame slova stretáva u Jozefa Cafassa počas pobytu v kňazskom konvikte po svojej vysviacke. Obraz duchovného vodcu tej doby je spojený s duchom jednoduchej, úprimnej nábožnosti – duchovný vodca priamo interpretoval Božské úmysly¹⁹⁵. Obraz získaný od Jozefa Cafassa potom Ján Bosco prenesie do textu Stanov pre vznikajúcu rehoľu saleziánov a osobitne ju špecifikuje na postavu direktora komunity a duchovné vedenie predstaví ako eminentnú príležitosť zážitku bratskej blízkosti a otcovstva. V tej dobe (1859 – 1870) direktor komunity bol zvyčajne pre saleziánov aj duchovným vodcom vo veciach svedomia. Treba si však uvedomiť, že Ján Bosco nie vždy vystupuje ako duchovný vodca. Hoci má pre mnohých rady a duchovné povzbudenie, ktorými naozaj nešetrí, ako duchovného vodcu v úzkom slova zmysle ho spomína v tom období iba sedem postáv, väčšinou prvých saleziánov¹⁹⁶. A hoci postava duchovného vodcu sa neraz spája s interpretovaním Božej vôle pre vedeného, Ján Bosco sa najmä vo veci rád o povolání chránil rigorizmu a opieral sa o kritériá sv. Alfonza z Liguori, ktoré prevzal od Jozefa Cafassa. Odtiaľ pochádza aj povestný obraz o svätosti „pre všetkých“, ktorá je „ľahká“ – blízka každodennému životu, na rozdiel od jej chápania v doznievajúcim jansenizme.

Na prelome 19. a 20. storočia zaznamenávame významnú zmenu v chápaní duchovného vedenia, keď sa veľmi zreteľne rozlišuje medzi „foro externo“ a „foro interno“. Generácie prvých saleziánov sa snažia verne zachovávať tradíciu prevzatú od don Bosca, ale zmena cirkevného práva ich vedie v roku 1923 k úprave Stanov. Následne tému duchovného vedenia v roku 1947 obšírne rozpracuje Pietro Ricaldone. Dochádza tu k definitívnemu oddeleniu rolí spovedníka a duchovného vodcu. Tradícia sa rozvíja v tom duchu, že aj keď sa rehoľníci nemôžu bežne obracať na direktora ako na spovedníka,

¹⁹⁴ ŠIMULČÍK, J.: *Zápas o nádej*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2000, s. 36-37.

¹⁹⁵ Porov. DESRAMAUT, F.: San Giovanni Bosco direttore d'anime. In: DESRAMAUT, F. – MIDALI, M.: *La direzione spirituale*. Torino : ELLE DI CI, 1983, s.45.

¹⁹⁶ Tamže s. 48.

odporúča sa im, aby spontánne otvorili tajomstvá svojej duše v duchovnom vedení.¹⁹⁷ Po Koncile, v rokoch 1971-72, sa odohráva mimoriadna generálna kapitula, ktorá tému duchovného vedenia prenáša zo Stanov do formácie. V terminológii sa postupne začína uprednostňovať výraz duchovné sprevádzanie namiesto duchovné vedenie.

Pôvodné situovanie miesta duchovného vedenia medzi „rehoľné povinnosti“ sa presúva do formácie, do roviny ponúkanej duchovnej pomoci k postupnému dorastaniu k plnej odpovedi na dar povolania. Oproti jednoduchému interpretovaniu Božej vôle a „usmerňovaniu vo veciach svedomia“, sa duchovné sprevádzanie mení na bratský rozhovor v spoločnom načúvaní, rozlišovaní a podnecovaní k radostnému prežívaniu daru povolania.

Analýza textov kníh *Hovoríme o rodine*, *Rodičia na slovíčko*, *V službách rodín*, *Za bezpečným vodcom*, doplnená o dve správy z vizitácie regionála¹⁹⁸ (1991, 1995), zastupujúceho hlavného predstaveného, vykresľuje obraz antropológie zo začiatku 50-tych rokov s malými úpravami. Hoci sa napríklad v textoch o rodine nachádzajú časté odvolávky na *Familiaris consortio*, treba dodať, že spôsob citovania textov exhortácie skôr zodpovedá lektúre Pia XII. než teológii Jána Pavla II. Časté odvolávanie sa na autoritu, ako aj príliš negatívne hodnotenie situácie sveta a sekulárneho priestoru nedávajú veľa možností na odkrytie vznešenosti povolania laikov a ich úlohu a prítomnosť v tomto svete redukujú akoby len na duchovné posolstvo. Enormný dôraz na presné zachovávanie príkazov, rád, hierarchicko-inštitucionálne schémy poslušnosti a ich aplikáciu v rodinnom prostredí je v príkrom kontraste s pokoncilovou morálkou a nápadne pripomína model predkoncilovej *observancie* v rehoľnom živote. Autoritatívny spôsob výchovy nie je jediným spôsobom výchovy k hodnotám a čnostnému životu. Kresťanskú morálku nemožno redukovať na takýto spôsob konania¹⁹⁹. Napriek tomu, že sa v spomenutých dielach často deklaruje súlad s oficiálnym učením Cirkvi, už aj letmý pohľad odhalí, že ide o značne selektívny a neúplný prístup. Dôvodom tohto postoja bola možno túžba poskytnúť istotu, jasnosť v období mnohých zmien a intenzívneho hľadania a vrátiť sa k „starému svetu“, ktorom veci mali svoje pevné miesto.

Podľa údajov z roku 2000 hnutie Nazaret malo vo svojom duchovnom vedení 272 manželských párov, 1033 detí, 73 kňazov, 49 seminaristov a 9 kandidátov na kňazstvo. Tento počet sa vzťahuje na Slovensko, Českú republiku, Poľsko, Ukrajinu a Rusko.

¹⁹⁷ DRUART, A.: La direzione spirituale nei documenti ufficiali salesiani del ventesimo secolo. In: DESRAMAUT, F. – MIDALI, M.: *La direzione spirituale*. Torino : ELLE DI CI, 1983, s. 140.

¹⁹⁸ Obidve obsahujú osobitné prílohy venované Hnutiu, ktoré založil Ján Beňo. Rád by som tu dodal, že regionálni radcovia, ktorí tieto vizitácie konali, sa osobne stretli s Jánom Beňom, pozorne ho vypočuli a na túto vec sa pýtali aj mnohých spolubratov vrátane provinciála, a stretli sa aj s viacerými biskupmi. Ján Beňo tu mal dostatočný priestor na popísanie tohto diela. Archivio Salesiano Centrale, F 855 - Visita all'ispettoria slovacca di Bratislava, 1991 a Archivio Salesiano Centrale, G 855 - Visita straordinaria, Slovacchia 1995.

¹⁹⁹ Len pre ilustráciu možno uviesť nasledovné: „Pokiaľ sa bude morálka redukovať na kódex individuálneho a kolektívneho správania, alebo na čnosti, ktoré treba uskutočňovať alebo aj na imperatívy prirodzeného zákona, ktorý sa považuje za univerzálny, tak sa nikdy nebude môcť dostatočne pochopiť špecifickosť, dobrota a aktuálnosť biblickej morálky.“ PÁPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISIA: *Biblia a morálka*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2009, č. 41-42.

Záver

Obdobie totality bolo veľmi špecifickým a náročným obdobím s obmedzenými možnosťami pre tvorivosť a veľké projekty. Napriek tomu sa tu môžeme stretnúť s veľmi originálnymi a odvážnymi počínmi. Idea malých spoločenstiev spájajúcich ľudí v ich úsilí žiť osobnejším spôsobom svoju vieru, spoločne počúvať Božie slovo a v bratskej službe plnším spôsobom prežívať spoločnú zodpovednosť za poslanie Cirkvi sa stala svetlom, ktoré ukázalo mnohým ľuďom cestu. Mnohé rodiny sa stali živým priestorom ozajstnej obnovy, nového zážitku Cirkvi ako spoločenstva a skúsenosti domácej cirkvi. Texty, ktoré vznikli v tomto kontexte, sa prihovárali a dokázali osloviť svojich súčasníkov jazykom doby. V ovzduší nových skúseností vyrástlo veľa duchovných povolaní a veľa rodín vyznačujúcich sa autentickou klímou kresťanskej viery a prijatia sa odvážne angažovalo na poli výchovy a evanjelizácie.

Spomenul som, že Hnutie oficiálne vzniká až v roku 1989. Dovtedy žilo vlastnou praxou, ktorá je jeho skúsenosťou, prameňom, v ktorom rozpoznáva svoju charizmu a oporou. Prostredníctvom nej sa usiluje stabilizovať svoje štruktúry a ponúknuť svoju skúsenosť ako cestu aj pre iných. Tento proces inštitucionalizácie nemusí byť vždy dobre zvládnutý. Samotná prax totiž nemusí stačiť, pretože uvedená cesta vyžaduje aj seriózne štúdium a dostatočný rozhľad. Proces inštitucionalizácie obyčajne trvá dlhší čas, žiada si rovnakú otvorenosť osôb, aká bola na začiatku, schopnosť rozlíšiť podstatné od nepodstatného a dať priestor nastupujúcej generácii. Žiada si však predovšetkým slobodu Ducha, vďaka ktorej sa nepreceňujú minulé skúsenosti a so živou vierou sa prežíva aj aktuálne Božie pôsobenie v dejinách.

The Nazaret Movement: the opportunities and risks involved in pastoral care of families during totalitarian period

Summary

The 'novelty' that movements usually bring in the life of the Church represents an entry into the local Church's life and practice implying the possibility of mutual enrichment but also a risk that for the most part takes on the form of downright division or at least latent conflicts. This situation usually affects two levels: theological-anthropological and ecclesiological. In practice, risks and new opportunities that come hand in hand with the emergence of new movements lead to typical problems concerning their integration or the form of activity in the Church community. The Nazareth Movement represents a sample of such experience. Its leaders and members emphasise above all the importance of spiritual accompaniment. In the difficult times of communist persecution spiritual accompaniment proved to be an important space for seeking answers, coping with uncertainty, solving personal problems and moral dilemmas, all this through entering the dialogue about these issues. In the atmosphere of the changed situation there also grew new interest in a more personal way of living the spiritual life as individuals but also in the family together with the desire to pass on the faith to future generations and at the same time an increased sense of responsibility for others emerged. Based on the reflections on the historical development of moral theology and Salesian tradition of spiritual accompaniment the contribution tries to evaluate the merits and risks related to the Nazaret Movement.

Key words: Church movements, totalitarian period, spiritual accompaniment, moral dilemmas, education

Použitá literatúra:

Archivio Salesiano Centrale, F 855 - Visita all'ispettoria slovacca di Bratislava, 1991.

Archivio Salesiano Centrale, G 855 - Visita straordinaria, Slovacchia 1995.

BENEDIKT XVI.: *Deus caritas est*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2006. ISBN 978-80-8161-264-0.

BENEDIKT XVI.: *Messaggio al Popolo di Dio della XII Assemblea Generale Ordinaria del Sinodo dei Vescovi*. In: http://www.vatican.va/roman_curia/synod/documents/rc_synod_doc_20081024_mess_age-synod_it.html (25.9.2019)

BENEDIKT XVI.: *Messaggio di Benedetto XVI per la Quaresima 2*. In: http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/messages/lent/documents/hf_ben-xvi_mes_20050929_lent-2006_it.html (31. 6. 2019)

BENEDIKT XVI.: *Spe salvi*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2008. ISBN 978-80-7162-700-5.

BENEDIKT XVI.: Udienza generale, Mercoledì, 26 novembre 2008. In: http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/audiences/2008/documents/hf_ben-xvi_aud_20081126_it.html (25. 9. 2019)

COZZOLI, M.: La coscienza e lo Spirito Santo. Dimensione pneumatologica della coscienza. In: *Studia Moralia* 49/12 (2011)

DESRAMAUT, F. – MIDALI, M.: *La direzione spirituale*. Torino : ELLE DI CI, 1983, ISBN 88-01-11655-1.

Dokumenty druhého vatikánskeho koncilu I. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 1993. ISBN 80-7162-018-1.

Formačný program laického hnutia Nazaret, Archív Slovenskej provincie saleziánov don Bosca: J.Beňo, N – N10, Prestavky 2004

FRANTIŠEK: *Lumen fidei*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2013. ISBN 978-80-7162-998-6.

GAVENDA, M.: *Odkaz tajnej Cirkvi*. Bratislava : Don Bosco, 2017. ISBN 978-80-8074-373-4.

KÚTNY, I. (ed.): *Integrita človeka ako osoby angažujúcej sa v spoločenskopolitickom dianí*. Trnava : Dobrá kniha, 2017. ISBN 978-80-8191-077-7.

LORENZETTI, L.: *La morale nella storia*. Bologna : EDB, 2009. ISBN 978-88-6189-224-8.

MELINA, L. - NORIEGA, J.: *Camminare nella Luce. Prospettive della teologia morale a partire da Veritatis splendor*. Roma : Lateran University Press, 2004. ISBN 88-465-0487-9.

MULÍK, P.: *Cirkev v tieni totality*. Trnava : Dobrá kniha, 1994. ISBN 80-7141-042-X.

PÁPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISIA: *Biblia a morálka*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2009. ISBN 978 - 80 - 7162 - 751 - 7.

RYDLO, J. M.: *Vydavateľské dielo Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme 1963 - 1988*. Rím : SÚSCM, 1989.

ŠIMULČÍK, J.: *Zápas o nádej*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2000. ISBN 978-80-7165-234-2.

ThDr. Ing. Milan Urbančok, SDB, PhD.

Katedra systematickej teológie

Teologická fakulta Trnavskej univerzity

Kostolná 1, P.O. Box 173

814 99 Bratislava

e-mail: milan.urbancok@truni.sk

Fokoláre – Nové rodiny: Spiritualita jednoty ako nástroj života v rodine a v multikulturálnom prostredí

Eva Hanušovská

Abstrakt

Hnutie fokoláre – Máriino dielo je univerzálnym združením schváleným Katolíckou cirkvou, ktoré pôsobí nielen v nej, ale aj v iných kresťanských cirkvách, medzi ľuďmi iných náboženstiev a ľuďmi dobrej vôle bez náboženského vyznania. Jeho členovia a sympatizanti sa usilujú o jednotu vo svete. Jedna z jeho vetiev sú Nové rodiny (NR). NR sa snažia aplikovať jednotlivé body spirituality jednoty, vyjadrené charizmou zakladateľky Hnutia fokoláre Chiary Lubichovej, na život v rodine. Vytvárajú spoločenstvá rodín na miestach, kde žijú a odpovedajú na konkrétne potreby rodín vo svete. Okrem materiálnych dobier si zdieľajú aj osobné svedectvá (skúsenosti) s každodenne prežívaným Evanjeliom.

Kľúčové slová: Hnutie fokoláre, Máriino dielo, Nové rodiny, jednota, láska.

Fokoláre – spiritualita jednoty

a) Úvod

V priebehu dvoch tisícročí kresťanskej histórie Duch Svätý otváral Nový zákon na rôznych stránkach a obdarovával disponovaných ľudí svojimi charizmami, práve takými, aké daná doba či Cirkev práve potrebovala. Počas dramatických udalostí druhej svetovej vojny prijala Chiara Lubichová (ktorej proces blahorečenia práve prebieha) skrze Ducha Svätého dar charizmy jednoty. Inšpiráciou pre začínajúce hnutie sa stal Ježišov testament z Jánovho evanjelia „...aby všetci boli jedno, ako ty, Otče, vo mne a ja v tebe, aby aj oni boli v nás jedno, aby svet uveril, že si ma ty poslal...” (Jn 21:17). V dnešnej dobe poznačenej multikultúrnou rozmanitosťou, rôznosťou a nejednotou či už vo svete, v štáte i v rodine je potreba hľadania riešení, ktoré ľudí spájajú a nie rozdeľujú, stále aktuálna.

b) História Hnutia fokoláre

„Inšpirujúca iskra” objavu Boha-Lásky zapálila u mladej, 23-ročnej Chiary Lubichovej (1920-2008), žijúcej počas druhej svetovej vojny v severnom Taliansku v Tridente, túžbu po radikálnom živote podľa Evanjelia a po naplnení Ježišových slov „...aby všetci boli jedno.” (Jn 21:17). Tak sa na pôde Katolíckej cirkvi zrodilo v roku 1943 Hnutie fokoláre, ktoré na začiatku pozostávalo z úzkeho kruhu prvých spoločníčok jeho zakladateľky. Toto univerzálne združenie bolo ustanovené podľa noriem Katolíckej cirkvi. Hnutie fokoláre (*Movimento dei Focolari*) nesie aj názov Máriino dielo (*Opera di Maria*), pretože podobne ako Mária, jeho členovia túžia duchovným spôsobom privádzať na svet Krista prostredníctvom inkarnácie Božieho Slova tým, že ho žijú. Z Chiarinej skúsenosti vytryskol nový duchovný prúd, ktorý je v hlbokom súlade s duchom spoločenstva, ktorý zdôrazňoval v apoštolskom liste pre tretie tisícročie *Tertio millennio adveniente* pápež sv. Ján Pavol II.: „...je to spiritualita vychádzajúca z evanjelia, ktorého ústredným bodom je prikázanie, ktoré Ježiš definuje ako nové a svoje: „Milujte sa navzájom, ako som ja miloval vás,” (Jn 13:34)“. Pražský arcibiskup kardinál Miloslav Vlk sa pri návšteve Chiary Lubichovej v Česku a na Slovensku vyjadril, že toto nové prikázanie lásky sa stalo pre zakladateľku Hnutia fokoláre akousi paradigmou jednoty a kódexom

sociálnej transformácie, na ktorej je možné znovu vybudovať spoločnosť v dobe, kde vládne nejednota a roztrieštenosť.

Po 75 rokoch duchovnej a sociálnej obrody zahŕňa toto hnutie niekoľko miliónov ľudí každého veku, rasy a kultúry, mládež, rodiny, kňazov, rehoľníkov, biskupov. Hnutie je v súčasnosti rozšírené v 187 štátoch sveta a jeho členovia a priaznivci pôsobia na všetkých kontinentoch a v súčasnosti sa k nemu hlási vyše 6 miliónov ľudí. Hlásia sa k nemu nielen katolíci, ale i 47 tisíc kresťanov z 350 cirkví, viac než 30 tisíc veriacich iných náboženstiev a 100 tisíc ľudí bez náboženského presvedčenia. Všetci títo ľudia nosia v srdci túžbu zjednoteného sveta a na miestach, kde žijú, sa snažia túto túžbu naplňovať aj konkrétnymi skutkami. Kardinál Jozef Tomko vo svojom úvode ku knihe *Chiara Lubichová v Česku a na Slovensku*, venovanej návšteve zakladateľky Hnutia fokoláre v našej krajine v roku 2001 píše:

„Hnutie sa medzitým rýchlo rozšírilo po celom svete. Na mojich misijných cestách mi veľmi milo padlo, keď ma prišli s úsmevom pozdraviť fokolaríni a fokolarínky v Keni, Thajsku, Japonsku, na Filipínach, v Argentíne a inde po svete. Som vďačný Bohu, že cez Chiaru a cez charizmu lásky a jednoty otvára srdcia a oči príslušníkom iných náboženstiev, najmä v Ázii. Jej pevná viera v Božiu lásku razí nové chápanie politiky, hospodárstva, ba dokonca aj podnikania. Tak sa buduje jednota vnútri Cirkvi medzi hnutiami, rehoľami, kňazmi, biskupmi, medzi rodinami v duchu Druhého vatikánskeho koncilu, ktorý je v podstate duchom jednoty (*communio*). Kristov zákon lásky, žitý deň čo deň, zároveň inšpiruje trojitý dialóg navonok: ekumenický, medzináboženský a s neveriacimi. Takto sa Chiara so svojím ideálom, čerpaným z evanjelia, zapája do budovania Kráľovstva v modernom svete. Ako voľakto žartovne povedal, zaslúži si naplno najvyšší doktorát, totiž doktorát z lásky.”

Ako už bolo spomenuté vyššie, Hnutie fokoláre sa snaží nielen o dialóg v rámci Katolíckej cirkvi, ale i o ďalšie tri premostenia týkajúce sa ekumenického dialógu medzi kresťanmi, medzináboženského dialógu, a dialógu s ľuďmi dobrej vôle, ktorí sú iného presvedčenia. Túžba po jednote, vzájomnom porozumení a dialógu je hnacím motorom každej fokolarínskej iniciatívy, ktorá má svoje uplatnenie vo všetkých oblastiach ľudského života – v rodine, v politike, sociálnej oblasti, v oblasti zdravia, v ekonomických aktivitách, ale aj v umení, kultúre a športe.

c) Spiritualita jednoty

Spiritualita jednoty je evanjelium videné pod zorným uhlom jednoty medzi všetkými Božími deťmi, o ktorú prosil Ježiš svojho Otca. Nie je to iba individuálna, ale hlavne komunitárna spiritualita, teda spiritualita spoločenstva. Opiera sa o šesť bodov, ktoré Chiara Lubichová postupne v novom spoločenstve objavovala vďaka charizme, ktorú dostala.

Boh je láska

Spôsob života prvých spoločníčok zakladateľky najlepšie charakterizoval citát „A my sme spoznali a uverili v lásku, ktorou nás Boh miluje“ (1 Ján 4:16). Pochopenie Božej lásky ku každému jednotlivci, ku všetkým, k celému ľudstvu dodávalo svetlo rodiacemu sa hnutiu a dodáva mu ho i dnes.

Vôľa Božia - áno človeka Bohu

Kresťania sa snažia nasledovať Krista aj tým, že plnia Božiu vôľu tak, ako ju plnil on. „Nie každý, kto mi hovorí Pane, Pane, vojde do nebeského kráľovstva, ale ten, kto plní vôľu môjho nebeského Otca“ (Mt 7,21). Ježiš dal ľuďom aj príklad, ktorý by mali nasledovať, ak povedia Bohu a jeho vôli svoje áno: „Milujte sa navzájom, ako som ja miloval vás“ (Jn 13:34).“

Ježiš v bratovi, Ježiš medzi nami

Ak sa na druhého človeka nepozierame iba prirodzenými očami, ale i nadprirodzeným duchovným zrakom, môžeme vidieť Ježiša prítomného nielen v nás, ale i v našich bratoch a medzi nami, čo dáva našim vzťahom nadprirodzený trojičný charakter. Účinky Ježišovej prítomnosti pocítili medzi sebou aj učeníci, ktorí kráčali z Jeruzalema do Emauz a najprv ho nespoznali, ale potom, keď sa im dal Ježiš poznať, si hovorili medzi sebou: „Či nám nehorelo srdce, kým bol medzi nami?“ (Lk 24:15-32)

Ukrižovaný a Opustený Ježiš

Chiara Lubichová nadprirodzeným svetlom vnikla do Ježišovej bolesti vyjadrenej v jeho výkriku na kríži: „Bože môj, Bože môj, prečo si a opustil?“ (Mt 27: 46; Mk 15: 34) Tajomstvo Ukrižovaného a Opusteného Ježiša môže viesť všetkých ľudí dobrej vôle k prehĺbeniu pochopenia týchto dôležitých vyhlásení Učiteľského úradu Cirkvi, aby sa stali vzorom a pravidlom života. V začínajúcom hnutí Chiara spolu so svojimi prvými spoločníčkami cítila, že Boh ich volá k jednote a Opustený Ježiš je tajomstvom tejto jednoty, podmienkou uskutočnenia Ježišovho závetu: „Ut omnes unum sint - aby všetci boli jedno“. Pochopili, že takýmto spôsobom sa dá prinášať láska, pokoj, pochopenie, jednota a Boh tam, kde Ho v rozdelenom spoločenstve, spoločnosti a svete niet.

Mária

V prvých dobách hnutia sa o Panne Márii veľa nehovorilo, tak ako to bolo v prvých dobách Cirkvi. Stála v tieni a nechala v popredí toho, komu to patrilo: svojho Syna, ktorý je Boh. Neskôr však bola zjavená jej nesmierna veľkosť. Duch Svätý postupne osvecoval pohľad na Máriu ako Matku Božiu, našu matku, *Desolatu* - Bolestnú, a najmä náš vzor, ktorý môžeme nasledovať a skrze každodenné prežívanie Božieho Slova sa tak stávať „druhou Máriou“, ktorá zas a znova privádza na svet Krista. Rôzne okamihy Máriinho života sa Chiare Lubichovej a rodiacemu spoločenstvu javili ako míľniky, na ktoré sa môže naša duša pozeriť v rôznych etapách vlastného života ako na svoju vlastnú cestu. Tento pohľad dostal názov *Via Mariae*, čo znamená Máriina cesta.

Nové rodiny - aplikácia spirituality jednoty v rodine

d) História vzniku Hnutia nových rodín

Osobitným výrazom Hnutia fokoláre je jedna z jeho vetiev, hnutie Nové rodiny (NR), ktoré sa venuje životu a problematike rodiny v najširšom zmysle. Jeho začiatok sa datuje do roku 1967, keď jeho zakladateľka konštatovala, že rodina konečne našla odpoveď od Ducha Svätého na svoje problémy a na otázku, aká spiritualita by bola pre ňu vhodná. K tomuto celosvetovo rozšírenému hnutiu sa v súčasnosti hlási viac ako 300 tisíc aktívnych členov a okolo štyroch miliónov sympatizantov, ktorí sa snažia ľudskou i nadprirodzenou láskou prinášať jednotu do svojho rodinného života budovaním vzájomných vzťahov. Duch zdravej rodiny následne vyžaruje do spoločnosti, ktorú môže pozitívne ovplyvniť aj tým, že konkrétne odpovedá na výzvy danej doby. V roku 1982 v malom talianskom Toskánskom mestečku Loppiano neďaleko Florencie bola založená medzinárodná formáčna škola pre celé rodiny. Samotný názov Škola Loretto odkazuje na „loretánsky domček“, kde podľa legendy žila nazaretská rodina so stálou Ježišovou prítomnosťou. Doteraz v nej formáciou prešlo viac ako 1 200 párov z celého sveta. V roku 2015 sa v tomto mestečku konala aj prvá medzinárodná škola manželov, ktorí sa ako lektori zapájajú do projektu sprevádzania adolescentov pri ich celistvom dozrievaní zahŕňajúcom aj oblasť afektivity a sexuality s názvom Up2Me (je to na mne). VIII. medzinárodná škola Up2Me sa konala v októbri 2019 v Prahe a zúčastnili sa jej aj viaceré manželské

páry zo Slovenska a niekoľko pozorovateľov, ktorí by v najbližšej dobe radi ponúkli tento projekt adolescentom a rodičom vo vlastných farnostiach a spoločenstvách.

e) Láska, ktorá ozdravuje rodinu

Na medzinárodnom kongrese rodín (Familyfest '81) v Ríme sa v roku 1981 Chiara Lubichová prihovorela jeho účastníkom:

Drahí prítomní, bratia a sestry!

Zišli ste sa tu na tomto mimoriadnom stretnutí z piatich kontinentov, aby ste sa zjednotili v Ježišovom mene. Prajem vám plnosť radosti, lebo on je uprostred nás. Dnes budeme hovoriť na tému, ktorá je jedným z najpálčivejších problémov našej doby. Ide o veľmi bolestivý, zároveň aktuálny a živý problém: budeme hovoriť o rodine.

Ale čo je vlastne rodina? Každý by ju vedel nejako definovať: sociológovia, morálni teológovia, vychovávatelia, politici či psychológovia. Ja som však presvedčená, že nás všetkých mimoriadne zaujíma len jeden obraz rodiny, to, ako vidí rodinu Boh. Ako vidí rodinu Boh? Dnes budeme na tomto mieste hovoriť predovšetkým na túto tému. Na začiatok nám postačí jedno jednoduché konštatovanie. Keď Boh stvoril svet, vytvoril vtedy rodinu. Keď sa Syn Boží stal človekom, vyrastal v rodinnom prostredí. Keď Ježiš začal verejne účinkovať a zjavil svoju slávu, bolo to práve na svadobnej hostine. Už to by stačilo na pochopenie, čím je rodina v Božej myslí. Ale aká je súčasná situácia rodiny? Vieme to: dnes na rodinu čoraz viac frontálne útočí vplyv pochybných teórií, úpadok tradičných mravných hodnôt, teoretický a praktický materializmus, ako aj konzumným zmýšľaním podporovaná mentalita pôžitkárstva. Predovšetkým však voľnomyšlienkársky a individualistický duch doby úplne pozbavil ideu manželskej nerozlučnosti jej pravého významu. Manželstvo sa zredukovalo na „súkromnú záležitosť“ bez akejkoľvek zodpovednosti a záväzkov voči spoločnosti. Vidíme, že určitá propaganda rozširuje štatistikami o počte obyvateľstva na zemi poplašné nálady, čo vyústilo do egoistického a materialistického chápania „zodpovedného rodičovstva“, ktoré je samo o sebe dôležitý a vážny problém. A tak blahobytná spoločnosť vykazuje „nulový prírastok“, ba dokonca má menší počet pôrodov, než úmrtí. Mať viac než jedno, alebo najviac dvojce detí, už vybočuje z bežne zaužívanej normy. Spôsobuje nám tiež bolesť zákonodarstvo niektorých krajín, ktoré sa usilujú podporovať tento úpadok zákonnými normami, ktoré prispievajú k oslabeniu existencie rodiny: je to ľahko dosiahnuteľný rozvod, ľahko povoľovaný potrat, eutanázia, antikoncepcia, sterilizácia mužov a žien, nedostatočná ochrana rodín s viacerými deťmi a podobne. Každý deň tiež vidíme ako masmédiá, najmä televízia, kino, divadlo, rôzne reklamy a literatúra predkladajú často taký model vzťahov medzi mužom a ženou, kde sa odovzdanie seba z lásky k tomu druhému nahrádza túžbou zmocniť sa toho druhého pre seba, kde sa telesný styk redukuje len na „erotickú hru“. A pojem „hriech“ v tejto oblasti úplne stratil svoj význam. Konštatujeme tiež, že medzi mladými ľuďmi sa čoraz viac šíri názor, že manželstvo ako také je prekonané. Zmysel má už len voľné spolužitie muža a ženy, pokiaľ medzi nimi jestvuje citový vzťah, a keď sa tento pominie, záväzok sa zruší. Uvedomujeme si, že toto provízorne spolužitie dvojice robí jej vzťah neistým a mnohých, ktorí prešli rôznymi zážitkami tohto druhu, to priviedlo na pokraj zúfalstva. Množstvo samovrážd mladistvých je hrozivé. Deti v týchto okolnostiach už nenachádzajú v rodičoch prirodzenú oporu a vyrastajú v ovzduší neistoty a ohrozenosti, čo vyúsťuje do zúfalstva, nedôvery, psychickej neistoty, užívaniu drog a násilia. Mladých ľudí, ktorí, aj keď majú úmysel založiť si trvalú rodinu, vedie táto mentalita k tomu, že predmanželské styky považujú za normálnu prax. Znehodnocovanie rodiny má za následok i to, že starí ľudia sa cítia vyobcovaní z rodiny, lebo v nej nenachádzajú svoje miesto. Súčasná žena, v porovnaní s minulosťou, hľadá svoju

identitu. V podstate je jej túžba pozitívna, keď hľadá svoju sebarealizáciu aj mimo rodiny, na pracovisku, v povolání, v spoločenskom živote. Niekedy však má sklon podceňovať svoju úlohu manželky a matky. Toto sú najhlavnejšie záporné aspekty dnešnej rodiny. Toto je obraz rodiny - aj v kresťanskom svete - ako to konštatovali biskupi, zhromaždení v októbri roku 1980 na Synode o rodine. Tento tragický obraz prinútil nástupcov apoštolov k tomu, aby vo svojom poslanstve viackrát zdôraznili, že členovia rodiny nutne musia častejšie pristupovať k sviatosti zmierenia, lebo odpúšťanie je dnes veľmi potrebné. Drahí, to je teda obraz, ktorý vidíme aj našimi očami: z kresťanského hľadiska je to skutočne dramatický obraz. Preto nám na myseľ prichádza otázka: kto je za to vinný?

Ak je pravdou, že svet je taký, akým ho robí rodina, potom platí aj opak tohto tvrdenia, to znamená, že rodina je obrazom spoločnosti, z ktorej vzišla. Dnešný svet sa na mnohých miestach topí v blate. Rodina je v tom blate tiež ponorená a ťažko sa z neho dokáže sama vymaniť, keď chce ostať zdravá. Preto je v najvyššej miere odkázaná na mimoriadnu pomoc milosti. Z hĺbky srdca by sme si priali inú situáciu a život v inej dobe, v ktorej by žiarili kresťanské zásady a rodina by bola vážená, milovaná a hodná nasledovania. Nám však nie je možné nemilovať túto dobu, v ktorej nám dal Boh život. Musíme vyvinúť všetko úsilie pri stvárňovaní rodiny a sveta, aby sa stali takými, akými majú byť.

Vieme, že Boh dal dnes vzniknúť rôznym kresťanským hnutiam, ktoré výrazne pomáhajú biskupom v pastoračii. Istotne má každé Cirkvou schválené hnutie svoju vlastnú charizmu a svoj presný spôsob, akým chce rodinu ozdraviť. Z toho spontánne vyplýva otázka: Odkiaľ chce začať pracovať hnutie Nové rodiny na tomto ozdravení? Ktorého prostriedku spásy sa chce pridŕžiavať? Z ktorého prameňa chce čerpať? Niet žiadnej pochybnosti: z Boha, ktorý je Láska. A to preto, že rodina nie je nič iné než spleť vzťahov lásky, šperkovanica, tajomstvo lásky: lásky manželskej, materinskej, otcovskej, synovskej, bratskej, lásky starej mamy k vnúčatám, vnúčať k starému otcovi, k tetám, k bratrancom... Nič iné nie je príčinou rodiny, nedrží ju pohromade, nerobí ju rodinou, len láska. A keď rodina vo svete zlyhala, je to preto, že v nej chýbala láska. Kdekoľvek vyhasla láska, tam sa rozpadla rodina. Preto naše rodiny musia čerpať priamo z prameňa lásky. Je ním Boh-Láska, a On vie, čo je to rodina. On ju vymodeloval ako majstrovské dielo svojej lásky. Ona je znamením, symbolom, pravzorom všetkých poslaní. Ak teda Boh vytvoril rodinu, ak ju vymodeloval svojou láskou, potom ju môže aj ozdraviť, samozrejme len láskou. Vieme, že človek je iba vtedy človekom, ak sa správa podľa toho, čím v podstate je: ak sa správa na obraz Boží, to znamená, ak je v spoločenstve s Bohom, ak upevňuje svoje postavenie ako Božie „Ty“. Láska, ktorá má zjednocovať rodinu, je iba vtedy skutočnou láskou, ak ostáva v spojení, ak sa živí a posilňuje, ak sa konfrontuje a zjednocuje s tou láskou, ktorá je v Bohu, s láskou, ktorá je Božím darom pre nás. Preto nás Cirkev vyzýva k častému prijímaniu sviatostí, ktoré nám darujú milosť a prinášajú stály rast nadprirodzenej lásky v nás. Preto vyzýva k spoločnej modlitbe, k účasti na liturgii a radí nám, aby sme sa živili Božím slovom, aby sme čerpali silu v tradičných a nových pobožnostiach, najmä v tých, ktoré sa týkajú Panny Márie, lebo tie pomáhajú rozmnožovať život milosti v nás. Ak v srdciach členov rodiny horí, žije táto láska, vtedy nevznikajú žiadne neriešiteľné problémy, nevyrastajú nijaké neprekonateľné prekážky, netreba oplakávať nenapraviteľné pády. Rodina sa znova stane krásna, jednotná a zdravá, taká, aká má byť podľa Božích úmyslov.

Súčasná rodina potrebuje silnú dávku tejto lásky. A to je tiež význam hlavnej myšlienky nášho dnešného stretnutia: Rodina a láska. Naše hnutie má podnecovať všetky rodiny, s ktorými príde do styku k tomu, aby v nich opäť ožila láska, ktorá je podstatou každej rodiny, tá láska, ktorá je výlučným darom Božím, aby tak Božia Láska obnovila našu lásku. Ak k tomu dôjde, potom tým, ktorí milujú Boha, všetko prispeje k dobrému, aj súženie, ktoré trápi rodinu v dnešnom svete. Vytvorí sa tak ten nový typ rodiny, po akom naša doba túži a aký znamenania doby už predpovedajú. Láska, ktorá prichádza z nebies najúčinnnejšie prispeje k tomu, aby sa dnes často uzavretá „malomeštiacka“ rodina otvorila spoločnosti, pretože ju v jej dnešnej podobe už nik neprijíma za svoj vzor, lebo sa egoisticky

uzavrela do seba. V dôsledku tejto lásky, ktorá je lepšia než akýkoľvek iný prostriedok, bude nanovo uznaná hodnota ženy a žene bude dané pravé miesto v spoločnosti. V dôsledku sily tejto lásky si veľa mužov jasnejšie uvedomí, že sa majú viac podieľať na rodinnom živote a spolu so ženou sa deliť rovnakým dielom o všetky povinnosti. Bude to táto láska, ktorá upevní to, čo navzdory všetkému v dnešnej rodine ostáva ako dobré: túžbu po úprimnosti a jasnosti, väčšiu dôveru medzi chlapcami a dievčatami, ktorí si už od malička prirodzene zvykli vyrastať spolu, čím sa odbúrала istá strojenosť, vzájomná oddelenosť a komplexy predchádzajúcej doby. Láska k Bohu speje aj k objaveniu skutočnej hodnoty ľudskej telesnosti. Ľudia túto telesnosť už nebudú pokladať na niečo zlé, ale prijmu ju ako pozitívny aspekt človeka - Božieho tvora. Ďalej táto láska urýchlí onen rodiaci sa proces, ktorý vedie k odmietaniu a umenšeniu erotizmu. Tento proces tiež podnieti kultúru, ktorá prebúdzá záujem o inú náplň života, napr. v sociálnej, politickej či kultúrnej oblasti. Napokon iba láska zakorenená v Bohu sa môže stať bezpečným meradlom zodpovedného materstva a otcovstva. Napriek tomu všetkému, v dnešnom svete prebieha proces hľadania a hlbokých premien, a koleso času nemožno vrátiť späť. Všetci, ktorí dnes predkladajú pravé hodnoty, majú veľa možností na uplatnenie svojho vplyvu. To platí pre tých, ktorí sú príkladom zjednotenej rodiny, v ktorej vládnu autentické vzťahy, v ktorej nikto nikoho neutláča. Takáto rodina je otvorená svojmu okoliu, s jasným vedomím sa rozhoduje pre život, pre deti, obnovuje prerušené vzťahy medzi generáciami a nanovo objavuje úlohu starších ľudí v živote rodiny. Najdrahší, dnes teda budeme hovoriť o rodine, a to z rôznych hľadísk. Budeme sa podrobnejšie zaoberať rôznymi problémami, ktoré sa v rodine vyskytujú, vzťahmi k deťom, situáciou sirôt, snúbencov, vdov, starých ľudí. Bude sa tu hovoriť o adopcii a o probléme potratu. Budeme sa zaoberať aj poslaním hnutia Nové rodiny, jeho spiritualitou, jeho službou v miestnej Cirkvi, jeho vzťahmi k nekresťanom a k neveriacim. Budeme počuť najrôznejšie skúsenosti, znova sa oboznámime s učením Cirkvi o rodine, dokonca si vypočujeme aj slová Svätého Otca. Žiada sa ešte niečo dodať? Možno ešte niečo pridať k takému intenzívnemu a komplexnému programu?

Ak chceme rodine vrátiť jej pravú tvár, ak jej chceme vrátiť jej vnútornú krásu, myslím si, že popri prednáškach, výzvach, smerniciach, prednesených skúsenostiach má svoju trvalú hodnotu ten žiarivý a univerzálny príklad, ktorý vymyslela večná Múdrosť: Je to rodina z Nazaretu. V nej môžu nájsť svoj vzor a prototyp všetky dnešné i budúce rodiny sveta. A nielen rodiny. Môžu sa ňou inšpirovať aj jednotliví členovia rodiny, aby vedeli, ako sa majú správať, aký majú zaujímať postoj, ktoré vzťahy majú oživovať a ktoré kresťanské cnosti majú rozvíjať. Pre každého muža na tejto zemi, ktorý je manželom a otcom, môže byť sv. Jozef, Máriin manžel a Ježišov pestún, v každom čase svetlom, povzbudením a zdrojom inšpirácie. Od neho sa naučí vernosti v každej skúške, hrdinskej čistote, statočnosti, mlčanlivej pracovitosti, ďalej úcte, rešpektu a ochrane matky svojich detí, spoluúčasti na všetkých rodinných udalostiach. A každá žena, ktorá je manželkou a matkou, môže vidieť v Márii svoj predobraz: svoju rovnosť s mužom a svoju vlastnú identitu. V Jozefovej snúbenici vidí naplno uskutočnenú svoju túžbu, ako sa stať protagonistkou svojho života. Z Máriinho života pochopí, ako má prekročiť rodinný kruh a dať do služieb mnohých ďalších svoje bohaté dary: schopnosť obetovať sa, bohatý vnútorný život, ktorý jej dáva istotu, nábožnosť, ktorá je jej výraznou črtou, vrodenu túžbu po pozdvihnutí seba i druhých, vyžarujúc pritom svoj pôvab, krásu a čistotu. Deti nájdú v Ježišovi, synovi Márie a Jozefa, veľkolepú jednotu dvoch náklonností, ktoré si v ich vnútri protirečia: na jednej strane cítia túžbu uplatniť sa ako nová generácia, ktorá má otvoriť novú kapitolu dejín, na druhej strane pociťujú potrebu s láskou a poslušnosťou hľadať v rodine útočisko a ochranu.

Áno, svätá rodina je klenot ľudského spolunažívania. V nej sa odzrkadľuje život Trojice, kde láska pôsobí, že Boh sám je jedno. Túto rodinu máme mať dnes pred očami. Nech je ona s nami všetkými a nech sprevádza toto stretnutie k dobru všetkých rodín vo svete a v Cirkvi, to všetko k sláve Božej.

(Chiara Lubichová, Familyfest '81, Rím)

f) Rodina ako projekt pre spoločnosť

O tom, že fungujúca rodina v sebe skrýva obrovské tajomstvá a bohatstvá, ktorých projekcia do spoločnosti by mohla obnoviť ľudstvo tretieho tisícročia, sa Chiara Lubichová vyjadruje vo svojom nasledujúcom príhovore k rodinám na medzinárodnom kongrese v Ríme v roku 1993 (Familyfest '93):

Srdečný pozdrav Vám všetkým, prítomným v Hale Palaeur v Ríme, rodinám zhromaždeným asi na 500 stretnutiach a všetkým, ktorí sledujú Familyfest prostredníctvom televízie alebo rozhlasu. Nachádzame sa na prahu tretieho tisícročia. Rodina, každá rodina, môže zohrať v tejto dobe významnú úlohu. Stvorená Bohom ako majstrovské dielo lásky, môže byť inšpiráciou, ako prispieť k zmene zajtrajšieho sveta. Skutočne, keď pozorujeme rodinu, ak urobíme akoby jej röntgenovú snímku, môžeme v nej objaviť nesmierne a veľmi vzácne hodnoty, ktoré keď aplikujeme na ľudstvo, dokážu ho premeniť v jednu veľkú rodinu.

Láska v rodine je spontánna. Sú tu vzťahy všetkých odtieňov - láska medzi manželmi, medzi rodičmi a deťmi, medzi generáciami, láska medzi súrodencami. Je to láska, ktorá rastie a neustále sa prekonáva. Takto láska manželov plodí nový život a z bratstva sa stáva priateľstvo. Autorita a úlohy - pretože sú výrazom lásky - sú prirodzene uznávané. V rodine je prirodzené mať všetko spoločné, rozdeliť sa, mať spoločnú pokladnicu. Úspory nie sú hromadením, ale predvídavosťou. Je normálne pomáhať tomu, kto ešte nie je, alebo už nie je produktívny. V rodine bývajú spolu osoby rôzneho veku - je prirodzené žiť pre druhého a milovať sa navzájom. Aj výchova je spontánna; len si pomyslime na prvé kroky a prvé slová dieťaťa. Napomínanie a odpúšťanie je len pre jeho dobro. Spravodlivosť je v rodine spontánna, rovnako ako sa spontánne pociťuje vina a hanba druhého ako svoja vlastná. Prirodzené je trpieť a namáhať sa pre druhých, nieť si navzájom bremená. Spontánna je aj solidarita a vernosť vlastnej rodine. V rodine je život druhého vzácnejší než vlastný, znepokojujeme sa o zdravie všetkých a ujímame sa toho, kto sa nemá dobre. Práve v rodine sa prirodzene rodí a zhasína život, tu nachádzajú prijatie, lásku a starostlivosť postihnutí, starí i nevyliciteľne chorí. Členovia rodiny sa obliekajú a živia podľa svojich potrieb. Obydlie budujú a udržiavajú spoločne a za účasti všetkých. V rodine sa vychováva a tiež učí; všetko prispieva k dozrievaniu jednotlivcov. Členovia rodiny môžu mať rozdielnú stupnicu kultúrnych hodnôt, ale každá odlišnosť obohacuje ostatných. Vzájomná komunikácia je v rodine prirodzená, každý sa zúčastňuje na všetkom. Teda úlohou každej rodiny je žiť tak dokonale svoje povolanie, aby sa stala modelom pre celú ľudskú rodinu a prenášala do nej svoje charakteristické hodnoty. Tak sa rodina môže stať semenom spoločenstva pre ľudstvo tretieho tisícročia.

Je v rodine prirodzené mať všetko spoločné? Nuž toto je semienko, ktoré môže v spoločnosti umožniť vznik ekonomiky človeku skutočne prospešnej. Toto je semienko kultúry dávania, ekonomiky spoločenstva. Je v rodine spontánne žiť jeden pre druhého, vžívať sa do toho čo, prežíva druhý? Hľa, toto je semienko prijímania ostatných národov, tradícií, rás a civilizácií, ktoré otvára cestu ku vzájomnej inkulturácii. Odovzdávanie hodnôt z generácie na generáciu sa v rodine uskutočňuje spontánne? To teda môže byť podnetom na nové zhodnotenie výchovy v spoločnosti a na prehodnotenie príslušných štruktúr. Rovnako aj spôsob napomínania a odpúšťania v rodine môže byť svetlom na to, ako vykonávať spravodlivosť. Je život druhého v rodine vzácnejší než vlastný? Toto je semeno tej kultúry života, ktorá musí utvárať zákony a sociálne štruktúry. Dbá rodina o svoj dom a odráža v ňom svoju harmóniu? Hľa, semienko pre zvýšenú starostlivosť o životné prostredie a ekológiu. Je v rodine štúdium zamerané na dozrievanie osôb? Hľa, toto je semienko, ktoré môže dať vedeckému, intelektuálnemu a technologickému výskumu intuíciu o tajomnom Božom pláne s ľudstvom, aby bol zameraný na dobro celej ľudskej rodiny. Je vzájomná komunikácia v rodine nezištná a konštruktívna? Hľa, toto je semienko pre systém sociálnej komunikácie v službe človeku, ktorý by znásobil pozitívne

veci a bol nástrojom pokoja a jednoty na tejto planéte. Je láska v rodine prirodzeným putom medzi členmi rodiny? Hľa, toto je semienko pre štruktúry a inštitúcie, ktoré by prispievali k univerzálnemu bratstvu tým, že by zhodnotili prínos každého národa.

V spoločnosti už existujú štruktúry a inštitúcie tak na úrovni národnej ako aj medzinárodnej, v ktorých je prítomná solidarita a duch služby: úrady, nemocnice, školy, súdy atď. Avšak tieto štruktúry treba oživiť, aby duch služby dosiahol takú silu, spontánnosť a taký náboj lásky k človeku, ktoré oživujú rodinu. Boh stvoril rodinu ako znamenie a prototyp každého iného ľudského spolunažívania.

Áno, toto je úloha rodín - mať v dome stále zažatý plameň lásky a týmto oživovať tie hodnoty, ktoré Boh daroval rodine, aby ich všade, štedro a bez prestania prinášala do spoločnosti. Toto je výzva, ktorú Vám predkladáme, aby sa v treťom tisícročí celé ľudstvo mohlo stať jednou veľkou rodinou.

(Chiara Lubichová, Familyfest '93, Rím)

Aktivity Nových rodín vo svete

Nové rodiny vykonávajú množstvo aktivít (formačné aktivity pre manželov, aj tých, ktorých vzťah sa ocitol v kríze, ďalej pre snúbencov, vdovy, rozvedených, nezosobášených a ďalších). Snažia sa podporovať kultúru rodinného života a prorodinnú politiku. S ohľadom na tento cieľ sa organizujú semináre a vydávajú publikácie v spolupráci s inými organizáciami.

Štýl života Nových rodín je zakorenený v prežívaní Evanjelia vo všetkých aspektoch rodinného života a na všetkých jeho úrovniach, či už ide o manželský vzťah, výchovu detí alebo budovanie vzájomných vzťahov s inými rodinami, vrátane zapájania sa do kultúrnych, cirkevných a civilných aktivít.

Škola Loretto v Loppiane (blízko Florencie v Taliansku) je zameraná na prehĺbenie života celých rodín vo svetle spirituality jednoty a vytvára prirodzené prostredie pre komunikáciu a život ľudí rôznych národov a kultúr počas viacmesačného pobytu.

Na rozvoj Hnutia nových rodín vplývali aj veľké celosvetové medzinárodné stretnutia rodín v Ríme (Familyfesty), ktoré pritiahli tisíce rodín, aby sa podelili so skúsenosťami zo svojho života a svojich aktivít vo svete.

Časom sa v mnohých krajinách zrodili aktivity, ktoré podporujú dobro rodiny nielen po duchovnej, ale aj kultúrnej a praktickej stránke. Prostredníctvom aktivity „adopcia na diaľku“ Nové rodiny pomáhajú iným rodinám a deťom, ktoré žijú v chudobe v 53 krajinách sveta. Tiež sa zapájajú do medzinárodných adopcií detí.

História Nových rodín na Slovensku

g) Charizma jednoty formuje rodiny aj na Slovensku

Po roku 1968 aj v bývalom Československu zaznamenávame prítomnosť rodín, ktoré oslovila spiritualita jednoty a ktoré sa v súlade ňou rozhodli orientovať svoj manželský život. Postupom času sa na Slovensku začali vytvárať skupinky takýchto rodín, ktoré napriek ťažkostiam, ktoré im kládol totalitný režim pri ich tajnom stretávaní, rozširovali svoje rady. Takéto skupinky rodín so snahou orientovať sa na život podľa evanjelia vznikali v Bratislave a jej blízkom okolí, tiež na východnom Slovensku v Prešove, Lipanoch, v Starej Ľubovni a ďalších miestach. Stretávali sa v bytoch a na fingovaných rodinných oslavách po chatách.

Po politickej zmene v roku 1989 sa vytvorili podmienky pre slobodný rozmach angažovania sa týchto rodín v oficiálnych štruktúrach Hnutia nových rodín a v občianskej spoločnosti, čo dovtedy nebolo možné. Prejavom toho bolo aj zorganizovanie stretnutia rodín z celého Slovenska pod názvom Familyfest v Bratislave v apríli 1994, ktorého sa zúčastnilo 1 600 členov a sympatizantov Nových

rodín. V apríli 2005 to bol podobný festival rodín Familyfest v Bratislave, na ktorom sa zišlo 1 100 účastníkov. Oba festivaly boli súčasťou medzinárodného projektu zahŕňajúceho množstvo podobných festivalov organizovaných v rôznych štátoch celého sveta, na ktorých sa za podpory medzinárodných organizácií, ako aj cirkevných a štátnych predstaviteľov podporujúcich rodinu zúčastnili milióny rodín. Neboli to iba konferencie o rodine; aj samotné rodiny tu odovzdávali svoje osobné skúsenosti so životom podľa spirituality jednoty, ktorý prežívajú vo svojom rodinnom spoločenstve i vo vzťahoch s okolitým svetom.

A takto je to dodnes. Rodiny, ktoré prijali tento štýl života, sa ho snažia predovšetkým vnášať do svojho rodinného prostredia, ale sú otvorené aj pre potreby svojej farnosti, zasadzujú sa za ochranu rodiny v spoločnosti a sú pripravené napomáhať a podporovať všetky iniciatívy, ktoré robia vzťahy v spoločnosti ľudskejšími.

h) Život Nových rodín (NR) inšpirovaný spiritualitou jednoty

Manželstvo je miestom, kde sa v každej etape spoločného života neustále oživuje a rozvíja vzájomná láska, ktorá je základom každého manželského páru až do takej miery, že priťahuje prítomnosť Krista, ktorý prisľúbil: „Lebo kde sú dvaja alebo traja zhromaždení v mojom mene, tam som ja medzi nimi“ (Mt 18:20). Tento oheň vzájomnej lásky sa Nové rodiny snažia nielen udržiavať vo svojom domove, ale šíriť jeho teplo aj von do spoločnosti, aby sa aj ona premenila na jednu veľkú rodinu.

Na Slovensku získavajú Nové rodiny duchovnú formáciu na pravidelných stretnutiach. Už niekoľko rokov prebiehajú formačné školy pre tie rodiny, ktoré majú záujem prehĺbovať sa v spiritualite tohto diela a pocítili v sebe osobné povolanie k angažovaniu sa v pomoci ďalším rodinám. Po absolvovaní školy pôsobia ako animátori, ktorí odovzdávajú životný štýl jednoty novým spoločenstvám. Formácia NR v Hnutí fokoláre smeruje k prevencii. Spoločným menovateľom aktivít, akými sú napríklad príprava mladých ľudí a snúbencov na manželstvo, stretávanie sa mladých rodín, ale aj manželov všetkých vekových kategórií, je snaha predchádzať tomu, čomu hovoríme „manželská kríza“. V prípadoch, keď sa jej napriek všetkému nepodari zabrániť, je našou snahou pomáhať manželským párom, aby vedeli túto skúšku zužitkovať tým, že prijmú bolesť, ktorú prináša, začnú pracovať na odstránení nedostatkov svojho vzťahu, a tak ho v konečnom dôsledku ešte viac upevnia. Nezabúdame ani na rodiny, kde partneri buď nežijú spolu, alebo sa dokonca rozviedli. Snažíme sa im pomáhať radou, ale hlavne vytrvalým osobným vzťahom, aby sa necítili vo svojej bolesti osamotení alebo vylúčení na okraj spoločenstva. Stretnutia NR majú okrem duchovnej formačnej náplne aj jeden veľmi dôležitý cieľ. Je ním odovzdávanie a výmena skúseností. Vo vzájomných rozhovoroch „s Ježišom uprostred“ sa často nájdu odpovede na otázky, ktoré trápia mnohých a nachádza sa odvaha začínať odznova. Nielen členovia hnutia poznajú napríklad „kocku lásky“, ktorej každá strana nesie jedno heslo – akýsi návod a usmernenie, ako konkrétne prejavovať lásku k blížnemu, napr. miluj ako prvý, miluj všetkých, miluj aj nepriateľa a pod. V mnohých rodinách si ju ráno hádžu deti. Deti zdieľajúce s rodičmi a priateľmi spiritualitu Hnutia sa stávajú pomocou nej protagonistami nového životného štýlu a nachádzajú odvahu ísť proti prúdu. Heslo, ktoré v ten deň aktuálne „padne“, sa snažia uplatňovať nielen deti, ale stáva sa vodiacou líniou budovania vzťahov i pre starších členov domácnosti.

Myslíme si, že životný štýl Nových rodín je účinnou protilátkou na súčasnú krízu rodiny ako inštitúcie. Zložitá situácia rodiny vo svete je pod drobnohľadom všetkých a my to tiež musíme brať do úvahy. Samozrejme, riešenia nie sú ľahké a jednoznačné. Berúc do úvahy existujúce spoločenské, politické i ekonomické podmienky ovplyvňujúce život rodiny, je potrebné v dnešnom svete mnohokrát sa nahlas ozvať a povedať na verejnosti vlastný názor, ak sa siahla na základné istoty rodiny. Považu-

jeme za dôležité v duchu dialógu úprimne ukázať, v čo skutočne veríme a ako to skutočne žijeme. Práve na základe dialógu sa rodí vzájomná úcta, ktorá nám umožňuje slovom i životom odovzdávať princípy, na ktorých zakladáme náš život. Nachádzame tak príležitosť na osobný rast a často aj na nové pochopenie kresťanských hodnôt. Nové rodiny žijú vo svete, tak ako všetky ostatné rodiny. Ich rozpoznávacím znakom je to, že denne dávajú svoje „áno“ udalostiam, ktoré ich stretávajú, či už sú radostné, závažné alebo bolestné. Akékoľvek stretnutie, akákoľvek udalosť v rodine, na pracovisku, v škole, akýkoľvek zdravotný alebo morálny stav, všetko má pre ne svoj zmysel. Deň za dňom odhaľujú Boží zámer s človekom a snažia sa plniť jeho vôľu ako Mária.

Akým konkrétnym spôsobom spolupracujeme s rodinami v našich domácich podmienkach na Slovensku? Citát z evanjelia: „Kde sú dvaja alebo traja zhromaždení v mojom mene, tam som ja medzi nimi,“ (Mt 18:20) je základným atribútom života v jednote. Rodina, kde sú dvaja alebo traja, má pre tento život už prirodzene vytvorené podmienky. Ale podstatné je, aby tí dvaja, traja... mali snahu a ochotu byť zjednotení tak, aby Ježiš mohol byť stále ich spoločníkom, aby bol stále uprostred nich. Preto je snahou Nových rodín:

- žiť tak, aby boli „novými“ v zmysle svojho rodinného života, ktorý sa stáva ich životným štýlom;
- aby sa rodili „noví ľudia“ prijímajúci „nový“ životný štýl svojich rodičov a rodín, v ktorých vyrastajú, za svoj vlastný;
- vytvárať otvorené rodiny, rodiny ktoré sa neuzatvárajú, ale tvoria spoločenstvá s inými rodinami vytvárajúc súčasne priestor pre duchovnú i materiálnu pomoc iným rodinám, osobitne tým, ktoré sa nachádzajú v núdzi;
- aby sa každé dieťa cítilo prijaté a milované. V praxi sa to uskutočňuje tak, že manželské páry prijímajú deti (vlastné i prostredníctvom osvojenia či adopcie) a skupiny rodín združujú finančné prostriedky, a týmto spôsobom podporujú svoje adoptívne deti (adopcia na diaľku);
- zapájať sa do života vo farnosti (príprava snúbencov, birmovancov, rôzne farské aktivity, spolupráca s inými hnutiami a rehoľnými spoločenstvami – kapucínmi, saleziánmi a pod.);
- uskutočňovať spoločenstvo materiálnych dobier. Dlhé roky funguje medzi rodinami zaužívaná tradícia výmeny a odovzdávania vecí, najmä detského oblečenia, postieľok, kočíkov. Táto forma pomoci sa však neobmedzuje len na úzky okruh spoločenstva známych rodín, ale zameriava sa sa aj na iné rodiny v okolí, ktoré ju potrebujú.

Vzájomná pomoc má mnoho podôb, od tých tzv. najmenších až po tie väčšie. Tak by sa dalo vymenovať vzájomné opatrovanie detí, spoločné dovolenky, výlety, pomoc pri opravách bytov a domov, ponúknutie užívania áut, poskytnutie prebytkov zo záhrad, kúpu práčky pre viacdetnú rodinu, kde na to nemali, či opravu strechy, o ktorú prišla vdova pri veternej kalamite. Pravdou je žiaľ aj to, že sa nás dotýka aj problém nezamestnanosti. Neraz bolo treba prekonať aj takúto skúšku, pričom Nové rodiny, podľa svojich možností, často z mála, ktoré mali, prispeli na najnevyhnutnejšie potreby rodinám, ktoré sa ocitli v ťažkej životnej situácii.

Život Nových rodín na Slovensku za obdobie 50 rokov prešiel zmenami, ktoré odzrkadľujú historické a spoločenské podmienky pre ich rozvoj. Zapájaním čoraz väčšieho počtu rodín, ktoré boli oslovené charizmou jednoty do služby bližným, sa rozšírili možnosti Hnutia na pomoc a angažovanie sa v najrozličnejších potrebách cirkevného a spoločenského diania.

Na začiatku života Nových rodín to boli malé skupinky, ktoré sa stretávali pri čítaní Slova života (Slovo života – veta z Písma svätého s komentárom, ktorú sa členovia Hnutia fokoláre snažia žiť počas jedného mesiaca) a postupne pribúdali námety s problematikami týkajúcimi sa života rodiny z pohľadu manželských vzťahov, výchovy detí ale i verejnej angažovanosti rodiny. Pribúdala aj túžba po lepšom pochopení sviatosti manželstva práve cez charizmu jednoty a z toho vyplývajúci smäd po hlbšom

poznaní všetkých aspektov manželského života nevynímajúc pohľad, ktorý ponúka učenie Cirkvi. Výsledkom tejto snahy boli školy angažovaných Nových rodín, ktoré sa organizovali v dvojročných kurzoch v Bratislave a v Prešove. Prešli nimi desiatky rodín a získané skúsenosti odovzdávali ďalším rodinám ako animátori. Nezabudnuteľné sú aj dovolenkové pobyty pre mladé rodiny s deťmi, kde sa okrem preberania manželskej teórie žil aj konkrétny život rodiny a rodinného spoločenstva.

Práve z atmosféry žitého rodinného spoločenstva sa zrodili mnohé duchovné povolania jednotlivcov i manželov, ktoré našli svoj výraz v konkrétnom angažovaní sa v štruktúrach Hnutia fokoláre. Ďalším plodom tejto skúsenosti bola pomoc manželských párov pri príprave snúbencov vo farnostiach alebo sprevádzanie snúbencov pri stretnutiach priamo v centre Hnutia fokoláre v Ríme. Ďalšie manželské páry našli svoje poslanie v sprostredkovaní výchovy a vzdelávania v oblasti prirodzeného plánovania rodičovstva. Medzi Novými rodinami sa rozvinula aj ojedinelá forma adopcie na diaľku, do ktorej sa nezapojili len konkrétne rodiny, ale aj rodinné spoločenstvá. Mnohí z nich do dnešných dní morálne i finančne podporujú deti v rozvojových krajinách. Nové rodiny však dokázali zareagovať na konkrétne podnety aj v domácich podmienkach. Ako príklad môžeme uviesť ich angažovanie sa pri pomoci deťom v detských domovoch, ktoré pretrváva dodnes.

V poslednom období vznikla veľmi potrebná iniciatíva, ktorá konkrétnym spôsobom odpovedá na potreby dnešnej rodiny, ktorá prechádza mnohými skúškami a potrebuje nielen materiálnu, ale najmä duchovnú pomoc. Je to projekt pomoci rodinám v ťažkostiach, ktoré prechádzajú skúškou manželského vzťahu. S pomocou odborníkov na tieto problémy z Centra Nových rodín v Taliansku, za účasti našich vyškolených rodín a odborníkov a za podpory Centra pre rodinu pri žilinskom biskupstve - *Rodinkovo*, už prebehlo niekoľko kurzov pomoci konkrétnym rodinám v kríze, ktoré priniesli silné skúsenosti a hmatateľné plody.

Nové rodiny spolupracujú aj na medzinárodnom edukačnom projekte Up2Me. Ide o program sprevádzania detí a adolescentov pri ich integrálnom osobnostnom dozrievaní, ktorý schválilo Dikasteriom pre laikov, rodinu a život Pápežskej rady pre rodinu. Od roku 2019 sa tento projekt postupne etabluje aj na Slovensku. Bude prebiehať vo farnostiach, kde budú oficiálne zaškolení lektori Up2Me, ktorí prejdú školením pre prácu s neplnoletou mládežou vyžadovaným slovenskou štátnou i cirkevnou legislatívou.

Osobné svedectvá

V manželskom vzťahu nerozhoduje jeho dĺžka, ale intenzita vzájomnej lásky, ktorá rokmi nadobúda nové podoby, nové odtiene. Ale jedno je spoločné pre všetky etapy života manželov: že napriek všetkým skúškam a ťažkostiam máme milosť si odpustiť a vždy začať odznova. A túto istotu nachádzame v Bohu, ktorý je Láska. Predkladáme zopár osobných svedectiev (skúseností) manželov, ktorí Spiritualitu jednoty pretavujú do každodenného rodinného života v radošti i v starosti, v zdraví i v chorobe s hlbokou vierou v Boha-Lásku.

i) Deti z detského domova

Jeden rok sme sa s rodinami rozhodli, že na Vianoce „vyprázdníme“ detský domov. Oslovili sme vedenie domova a dohodli sme si stretnutie. Naše rozhodnutie ich prekvapilo, ale boli aj radi. Najviac ich prekvapilo to, že sme si neprišli deti „vyberať“, ale prijímali sme ich do našich rodín podľa uváženia ich vychovávateľov - bez rozdielov farby pleti, súrodencov spolu do jednej rodiny a podobne. Tak sa náš zámer aj splnil, lebo v domove ostalo iba zopár detí zo zdravotných dôvodov. Detský domov sa vyprázdnil a naše rodiny sa stali domovom pre živého Ježiša vo všetkých tých deťoch. Nám k našim dvom deťom pribudli traja súrodenci a boli to jedny z najkrajších Vianoc. Zorganizovali sme si aj spoločnú sánkovačku rodín s týmito všetkými deťmi a prežili sme spolu krásne radostné chvíle.

V niektorých rodinách sa kontakt s týmito deťmi potom ešte viackrát na Vianoce zopakoval. My celé roky udržiavame vzťah s „naším dievčatkom“, ktoré je dnes statočnou dospelou ženou a matkou. Vždy vedela a stále vie, že sa na nás môže kedykoľvek obrátiť o radu a pomoc, najmä v jej ťažších životných situáciách. Prijať Ježiša na Vianoce môže mať aj takúto podobu. (Mária a Jozef P., Prešov)

j) Postihnuté dieťa v rodine - adopcia nablízko

Spiritualita Diela Máriinho nás priťahovala ešte ako slobodných mladých ľudí a po sobáši sme sa už ako rodina prirodzene ocitli v strede diania Nových rodín. Oslovovalo nás prirodzene živé kresťanstvo, život podľa vzoru svätej rodiny, mňa osobne Máriina cesta. Bolo to veľmi vzácne, museli sme hľadať spôsoby, ako prenikať do pokladov, ktoré prichádzali od Chiary a rodiny Zanzucchiových. Nebolo to tolerované štátnou mocou a pre nás to bola perla. Často sme sa stretávali, čerpali sme z prameňa a zdieľali sme si svoje skúsenosti.

Nové rodiny mali mnohé idey, aktivity a jednou z nich bola aj adopcia na diaľku – materiálna pomoc rodinám, hlavne v Afrike, ktoré nemali ani na výživu, nieto na vzdelanie. V našej komunite však bola táto myšlienka inšpiráciou aj pre „Adopciu nablízko“. Jej vďačným prijímateľom sa stala práve naša rodina. Ako k tomu prišlo?

Piaty rok po svadbe sa nám narodila štvrtá, veľmi ťažko postihnutá dcérka, mentálne aj fyzicky. Hoci bola v tak beznádejnom stave, že nám lekári odporúčali ani si ju nebrať domov a dať ju hneď do ústavu, rozhodli sme sa ísť až na tú hranicu, ktorú od nás žiada Ježiš. Bolo a je to po všetkých stránkach len samotnými ľudskými silami nezvládnuteľné. Okrem nedostatku síl nás trápili existenčné otázky. Pre takéto deti je najdôležitejšia čo najskoršia a čo najintenzívnejšia rehabilitácia. Vyžaduje to mimoriadne úsilie, ale aj oveľa vyššie náklady ako starostlivosť o zdravé dieťa. Bývali sme v Senci a bolo treba 5 krát do týždňa dochádzať na rehabilitáciu (jej nácvik 25 km ďaleko, bez spojenia). Teda nevyhnutnosťou je auto (všetky malé deti som brala so sebou). Pre náš štát je však do 3 rokov ťažko choré dieťa zatiaľ zdravé. Príspevok na materskú bol len do 1 roka. A tu prišla pomoc od Nových rodín v podobe viacerých darov – príspevkov na benzín. Aj keď bol niekedy symbolický, bol dôkazom Božej lásky. Rodiny sa vzdávali tých financií, ktoré samy potrebovali. Hovorím, že sme to zvládli nie vďaka štátu, ale vďaka spoločenstvu. Pomoc pokračovala, aj keď sme sa presťahovali kvôli dostupnosti zdravotnej a sociálnej starostlivosti bližšie k Bratislave. Zažili sme veľa dojemných skúseností, zvlášť mi utkveli v pamäti jedny Vianoce. Nemali sme vôbec peniaze na darčeky pre deti a ani na sviatočnejšie jedlo. V jeden večer prišiel priateľ zo spoločenstva na návštevu. Boli sme radi, mysleli sme, že si poprajeme pozhnané Vianoce. On však vytiahol krabičku, do ktorej sa nám priatelia zo spoločenstva vyzbierali. Mohli sme kúpiť darčeky deťom a aj pripraviť sviatočný stôl.

Bolo by veľa takých skúseností a musíme veľa ďakovať aj rodine fokoláre. Po 16 rokoch starostlivosti o dcérku som začala pracovať, keďže sa mi podarilo, že dcérku som začala vozit' každý deň do špeciálnej školy a postupne sa naša situácia zlepšila. Napriek tomu stále viem, že najdôležitejšie je urobiť dobre svoju časť a veriť Božej Prozreteľnosti.

Ešte väčší prínos takéhoto spôsobu života spoločenstva je však jeho nákazlivosť. Vytvára sa reťaz spoločného života dober, v ktorej je prirodzené, že sa človek po takejto skúsenosti túži podeliť s tými, ktorí to potrebujú. Aj naše dospelé deti sú viac vnímavé k ľuďom, ktorí potrebujú pomoc. Buduje sa postoj vďačnosti Bohu, veci nie sú samozrejmé. Rovnako ako dar zdravia a možnosti žiť „obyčajný“ život.

Preto je u nás bežné, že vnímame potreby druhých, zdieľame túto skúsenosť ďalej a hľadáme možnosti, ako pomôcť, či už finančne alebo inak.

Napriek tomu, že naša životná situácia nám neumožňuje byť fyzicky účastní na živote Nových rodín, sme našou skúsenosťou a filozofiou naďalej ich súčasťou a považujeme tento štýl života za nedocenený dar.

(Mária a Jozef K., Bratislava)

k) Starostlivosť o starnúcich rodičov

Po spoločných rokoch života so starými rodičmi prišiel Svätý rok milosrdenstva.

Pred vianočnými sviatkami, presne pred rokom, náš syn Peter (s Aspergerovým syndrómom) písal pápežovi Františkovi o našej situácii, o tom, ako sa staráme o dvoch nevládných starých rodičov a o rozpoložení ich dcéry, s ktorou nie sú zmierení. Úprimne opísal, čo má na srdci. Okrem iného sa zmienil o svojej láske k nástupcom svätého Petra, o ktorých sa zaujíma a študuje si o nich rôzne knihy a pozerá filmy. Vyjadril dojímavo aj svoju lásku k pápežovi Františkovi. Jeho list bol hlboký a veľmi dojímavý. Napísala som k nemu krátky pozdrav aj ja s vysvetlením, kto to píše a aká je naša skúsenosť so životom so synom a rodičmi.

Prišla krásna odpoveď aj synovi aj mne, aj s originálnym listom z Vatikánu.

Mali sme veľkú nádej a veľký prísľub modlitieb priamo od sv. Otca!

Nový rok začal namáhavo, zhoršením choroby našej babinky Zdenky. Tým, že žili spoločne s dedkom už 65 rokov a boli na seba naviazaní, ako dve hrdličky, nedokázali sme si predstaviť, ako ich odpreviadame do večnosti. Vedeli sme však, že Pán má svoj plán.

Prechádzali sme jednotlivé dni a chvíle choroby, bolesti a utrpenia a všetkých denných ťažkostí, ktoré prichádzali a niesla nás iba Božia milosť, podpora a modlitby blízkych a tiež konkrétna pomoc pani Márie, ktorá prichádzala k nám na niekoľko týždňov opatrovať rodičov.

Často sme ráno operatívne hľadali spôsob, ako dopraviť starú mamu na transfúzie, syna Petra do školy a zabezpečiť opateru starého otca, ktorý zostal niekedy sám doma. Vždy sa našlo riešenie a v dennom rytme povinností a práce prichádzala posila prejsť každý deň.

Uvedomovali sme si výkupnú hodnotu obety a námahy a povzbudzovali nás slová Svätého Otca z apoštolskej exhortácie *Amoris laetitia* o radosti z lásky. Každá, i tá najmenšia služba, ak sme sa aspoň trochu pokúsili vykonať ju z lásky, sa premieňala na radosť.

Čítajúc slová Chiary Lubichovej o Božej vinici, ktorá je stále pred nami, o Božom kráľovstve, ktoré môžeme budovať tu a teraz, žijúc dobre Božiu vôľu na svojom mieste, sa nám stále vlievala sila ísť vpred a nepozerať sa dozadu. Iba jeden krôčik pred seba... Vedela som, že to všetko, čo mám, čo môžem dať a dám, sa nestratí a môžem tým prispieť k budovaniu časti „Božej vinice - Cirkvi“ ktorá je pred nami, v nás, i tej, ktorá je vzdialená.

S manželom sme sa striedali pri rodičoch, keď ležali ako dve živé hostie vedľa seba v spálni a učili sme sa jeden od druhého, ako slúžiť a uniesť každý jeden deň. Pre mňa bol manžel vždy vzorom toho, ktorý miloval a slúžil ako prvý. Vzájomná jednota a láska nám pomohla a preniesla nás aj cez tie najťažšie chvíle.

Počas celého leta k nám chodievali mnohí ľudia, rodinní známi, deti, tí, ktorí pomáhali, akýmkoľvek spôsobom. Pravnúčatá sedávali pri nohách starkých a tak sa snúbil nový život s odchádzajúcim. Boli to neopakovateľné chvíle. V jednom okamihu sa ponúkli priateľky z farnosti, že by sa prišli modliť večer k nám. Potichu prichádzali cez našu bránku a potichu odchádzali, aby nerušili posvätnosť chvíle. Spoločná modlitba sa v týchto dňoch stávala pre nás veľkou oporou.

V lete sme odpreviadili na večnosť u nás doma skoro 88 ročnú Zdenku a o necelé 4 mesiace 91 ročného Karola. Svoje posledné dni prežil v Hospici sv. Františka, kde pôsobením pracovníkov liečebne prišla za otcom jeho dcéra a došlo k hlbokému zmiereniu a vzájomnej láske medzi nimi.

Pán vo svojej láske zavŕšil Svätý rok Milosrdenstva pokojom a nádejou na večný život.

(Katarína a Peter B., Bratislava)

l) Dojmy z Loppiana 2017 - 50. výročie založenia Hnutia nových rodín

Pre našu rodinu slovo „Loppiano“ prinesie vždy úsmev na tvári a pohladenie na duši. Keď sme sa pred 20 rokmi rozhodli presťahovať so štyrmi malými deťmi do Loppiana na školu rodín Loretto, cítili sme, že sme ako hospodár, ktorý predá všetko, čo má, aby kúpil pole, kde našiel poklad.

Keď sme sa dozvedeli, že v roku 2017 sa bude v Loppiane i na celom svete sláviť 50. výročie založenia Hnutia nových rodín, nezaváhali sme a prihlásili sme sa na medzinárodné stretnutie Family Highlights 2017, lebo sme cítili, že i my sme malou súčasťou tejto histórie.

Nemýlili sme sa. Po rokoch sme tu nenašli iba poklad, ale celé mestečko posiate diamantmi, ktoré žiaria do celého sveta. Život jednoty v rodinách a medzi rodinami v celom svete priniesol a stále prináša hojné ovocie, ktoré bolo diskutované a navzájom zdieľané medzi účastníkmi počas trojdňového programu. Zúčastnilo sa na ňom viac ako 800 účastníkov z takmer 50 národov celého sveta a program v taliančine bol prekladaný do viac ako 20 jazykov. V šiestich sekciách – „workshopoch“ - bola možnosť diskutovať na rôzne témy rodinného života (partnerské vzťahy a výchova detí) a prežívať solidaritu s rodinami z iných kútov sveta. Zaujímavé bolo aj stretnutie so zakladateľmi a terajšími obyvateľmi Loppiana, ktorí pre nás pripravili duchovný i kultúrny program. Potešila nás aj prítomnosť Anny Marie a Danila Zanzucchiovcov, ktorí dlhé obdobie formovali rodiny v Hnutí fokoláre cez vetvu Nových rodín. Okrem nabitého oficiálneho programu sme si s priateľmi našli cez obedňajšiu „siestu“ čas aj na potulky po známych miestach Loppiana, kde žijú rodiny i dnes tak, ako vtedy, keď sme sa aj my na čas stali obyvateľmi tohto tajomného mestečka.

Nemalo to chybu. Sme vďační organizátorom, že sme sa mohli cítiť opäť súčasťou veľkej celosvetovej rodiny a zažiť, že jednota nie je utópia, ale keď ľudia majú snahu, vieru a ochotu a v srdci lásku, realita zjednoteného sveta je možná. (Eva a Miro H., Bratislava)

m) Večera s asýrskymi bratmi

Keď sme sa ako komunita dopočuli, že Asýrski utečenci z Iraku strávia niekoľko týždňov v Humennom, uzavretí v karanténe, rozhodli sme sa spríjemniť im chvíle čakania zmysluplnými činnosťami. Keďže bol práve predvianočný čas, napadlo nám zozbierať medzi sebou hračky, zaujímavé spoločenské hry, knihy, skladačky a iné drobnosti, ktoré by potešili viac ako 70 detí a mladých v tábore. Bola to pre nás veľká radosť, keď sme im dva dni pred Vianocami mohli spolu s ovocím a sladkosťami odovzdať aj tieto balíky.

Pri príležitosti otvorenia výstavy slovenského fotografa Antona Friča, ktorý s nimi istý čas žil a zachytil ich život v táboroch, sme mali možnosť viac sa s nimi spoznať. Spontánne z našej strany vznikla myšlienka pripraviť spoločnú večeru s ich typickými jedlami, aby sme im pripomenuli domov a zvyky.

Vďaka spoločnej zbierke, na ktorú zareagovali aj mnohí z iných miest, sme nakúpili suroviny a našli vhodný priestor, kde sme mohli spoločne pripraviť večeru. Boli to mimoriadne okamihy spoločnej prípravy, spojené so zaujímavým hľadaním vhodných alternatívnych produktov, rozhovormi a budovaním spoločenstva.

Z kapacitných dôvodov sa nebolo možné stretnúť so všetkými 149 utečencami. Spomedzi seba si oni sami vybrali tridsať zástupcov, ktorí sa pustili do spoločnej prípravy pod dohľadom profesionálnej kuchárky a majiteľa niekoľkých reštaurácií, ktoré museli zanechať. Bola to skutočne rodinná atmosféra. Mladí si zahrli stolný tenis či karty. Zháňali sa hrnce. Bolo to jednoducho ako v rodine. Podarilo sa nám navariť viac druhov typických asýrskych jedál, z čoho mali veľkú radosť. Boli veľmi radi, že môžu z týchto špecialít zobrať aj pre ostatných migrantov do tábora. Všetko bolo veľmi chutné a vyzeralo to perfektne. Sami sme ostali prekvapení výbornou a zdravou asýrskou kuchyňou.

V priebehu večera sa vytvoril priestor aj na osobné rozhovory. Hlbšie sme sa spoznali a začali sme budovať priateľstvá, ktoré pokračujú ďalej. Naši asýrski bratia boli veľmi bezprostrední, úprimní a veľmi vďační za každý prejavovaný drobný záujem o nich a ich život. Ako sa sami vyjadrili, bol to pre nich nezabudnuteľný deň, keď sa cítili veľmi šťastní a realizovaní a najmä milovaní.

(Lenka a Jozef M., Humenné)

Záver

V dnešnej dobe je na rodinu vyvíjaný veľký tlak zo všetkých strán a jej základné hodnoty sa často ocitajú v kríze. Vplyvom globalizácie, migrácie, masmédií a sociálnych sietí sú kresťanské hodnoty rodín často konfrontované s inými kultúrnymi postojmi. Predloženým textom sme sa snažili priblížiť Spiritualitu jednoty Hnutia fokoláre ako vhodný nástroj prevencie a prekonávania kríz v živote rodiny a taktiež ako inšpiráciu na budovanie univerzálneho bratstva v multikultúrnom prostredí.

PodĎakovanie

Za konzultácie, poskytnuté texty, literatúru, spoluprácu a inšpirácie ďakujem Sekretariátom Nových rodín v Bratislave, Prahe, Ríme a v neposlednom rade Chiare Lubichovej, zakladateľke medzinárodného Hnutia fokoláre, jeho delegátom, asistentom, spolupracovníkom na Slovensku, v Čechách, v Európe a manželovi Miroslavovi.

Focolare – New Families: The spirituality of unity as a means for building the family life in multicultural context

Summary

The Focolare Movement is a worldwide community approved by the Catholic Church but in addition to their commitment in Catholic context, they are also active in other Christian churches, among people professing non-Christian religions and non-religious people of good will. Its members and sympathisers make an effort to build the unity in the word. One of its branches is New Families Movement (NF). New Families try to 'translate' each point of the Spirituality of the Unity – the expression of Chiara Lubich's (the founder of the Focolare Movement) charisma - into the practical language of family life. They create communities where they live and address the needs of the families throughout the world. Besides the material goods, they also share their spiritual experiences (testimonies) of living the Gospel in daily life.

Key words: Focolare Movement, Work of Mary, New Families, unity, love

Použitá literatúra

CIFALDIOVÁ, M. T. - KRATOCHVÍL, J. - NEISSLOVÁ, B. - SLAVÍČEK, F. (eds.): *Chiara Lubichová v Česku a na Slovensku* Bratislava : Nové mesto, 2002. ISBN 80-85487-68-3.

JÁN PAVOL II.: *Novo millennio ineunte*. Città del Vaticano, 2001. dostupné na: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/novo-millennio-ineunte>

JÁN PAVOL II.: *Tertio millennio adveniente*. Città del Vaticano, 1994. dostupné na: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/tertio-millennio-adveniente>

KRATOCHVÍL, J.: *Päťdesiate výročie príchodu Hnutia fokoláre do našich krajín*. Košice : Nové mesto 5-6/ 2018 .

LUBICHOVÁ, CH.: *Ideál jednoty. Začiatky a spiritualita Hnutia focolare*. Bratislava : Nové mesto, 1992. ISBN 80-85487-02-0.

LUBICHOVÁ, CH.: *Jednota a Ježiš Opustený*. Bratislava, 1996. ISBN 80-85487-28-4.

LUBICHOVÁ, CH.: *Rodina a láska*. Rím : Familyfest 1981. dostupné na: <http://www.centrochiaralubich.org/en/documents/videos/406-the-family-and-love.html>; <http://centrochiaralubich.org/en/pdf/english.html?limit=50&direction=asc&sort=title&limitstart=250>

LUBICHOVÁ, CH.: *Semená spoločenstva pre ľudstvo tretieho tisícročia*. Rím : Familyfest 1981. dostupné na: <http://www.umanitanuova.org/it/biblioteca/discorsi/1060-familyfest-1993.html>

LUBICHOVÁ, CH.: *Výbor z díla*. Malík, J. (ed.) Praha : Nové město, 2016. ISBN: 978-80-905265-8-7.

MINUTA, T.: *Abbiamo creduto all'amore*. Roma : Città Nuova Editrice, 2013. ISBN 978-88-311-5168-9.

RATZINGER, J. a i.: *Kompendium Katechizmu Katolíckej cirkvi*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2006. ISBN 978-80-7162-664-0.

SALVATORE, V.: *Červené kontrolky*. Bratislava : Nové mesto, 2017. ISBN 978-80-89621-31-6.

ZANZUCCHI, M.: *Mám všetko*. Bratislava : Nové mesto, 2015. kat. č. NM 285922.

ZANZUCCHIOVÁ, A. M.: *Umenie byť matkou*. Bratislava : Nové mesto, 2004. ISBN 80-85487-76-4.

RNDr. Eva Hanušovská, CSc

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce Sv. Alžbety, nám.1.mája, Bratislava

Kontaktná adresa:

Jána Smreka 10

841 08 Bratislava

eva.hanusovska@gmail.com

© Trnavská univerzita v Trnave, Teologická fakulta, 2019

© prof. ThDr. Ladislav Csontos SJ, PhD., Mgr. Mária Dečová, PhD., ThDr. Ján Ďurica SJ, PhD., RNDr. Eva Hanušovská, CSc., Ing. Matej Makovník, prof. dr hab. Mieczysław Ozorowski, Mgr. Ivan Podmanický, PhD., Mgr. Mário Schwarz, PhD., ThDr. Ing. Milan Urbančok SDB, PhD., Mgr. Jana Vindišová, PhD., PaedDr. Jozef Zentko PhD., 2019

Teologická fakulta Trnavskej univerzity
Kostolná 1, P. O. Box 173
814 99 Bratislava
tel.: +421 2/52 77 54 10
www.tftu.sk

Možnosti výchovy a pastorácie v prospech stability manželstva a rodiny

Výstup z projektu APVV 15–0189 „Vybrané faktory pro-rodinnej stratégie a podpora stabilnej rodiny v multikulturálnom prostredí“

Recenzovaný zborník

Editori: prof. ThDr. Ladislav Csontos SJ, PhD.
prof. dr hab. Mieczysław Ozorowski

Prvé vydanie

Vedeckí recenzenti:
doc. ThDr. Jozef Kyselica SJ, PhD.
prof. dr hab. Andrzej Kozera

Vydala Dobrá kniha
pre Teologickú fakultu Trnavskej univerzity
ako svoju 1438. publikáciu, na Slovensku 1210.

Dobrá kniha, P. O. Box 26
Štefánikova 44, 917 01 Trnava
tel.: 033 / 59 34 211
e-mail: dobrakniha@dobrakniha.sk
www.dobrakniha.sk

Strán 149 – AH 13,14

ISBN 978-80-8191-224-5

